

**T.C.
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI**

**BAYİLİK SÖZLEŞMESİNİN SONA ERMESİ VE
SONUÇLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Merve KAVAS

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Pınar GÜZEL

EYLÜL 2024

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Yüksek Lisans Programı kapsamında, bayilik sözleşmesinin sona ermesi ve sonuçlarını ele alan bir yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

Tez sürecinde bana destek ve rehberlik eden sayın tez danışmanım değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Pınar Güzel'e, tez sürecimin başından itibaren sabır ve anlayışla bana yol gösteren değerli hocam Prof. Dr. Mehmet Erdem'e ve tez jürimde yer alarak beni onurlandıran sayın hocam Doç. Dr. Caner Taşatan'a en derin teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Bu zorlu süreçte desteklerini her daim hissettiğim meslektaşlarım Av. Mehmetali Yıldırım ve Av. Özge Özkan başta olmak üzere tüm çalışma arkadaşlarıma teşekkür ederim. Özellikle tez sürecimde beni dinleyen, moral veren, tezimi okuyup yorumlayan, Fransızca çevirilerimde yardımcı olan sevgili meslektaşım Av. Reyhan Çelenkoğlu'na en derin teşekkürlerimi sunarım.

Her zor anımda yanımda olan, sabrı ve desteğiyle güç bulduğum, tezimi büyük bir titizlikle okuyup yorumlayan, yol gösteren, kadim dostum Ar. Gör. Dr. Eylül Can Köse'ye en derin minnet ve sevgilerimi sunarım. Olmasaydı, bu teze başlamaya cesaret edemezdim.

Bu süreçte sabırları ve sevgileriyle yanımda olan biricik kızım Arya'nın, fedakârlığıyla her zaman bana destek olan eşim Recep'in, bana her zaman kol kanat geren annem, babam ve ablalarımın hakkını ne kadar teşekkür etsem de ödeyemem. Onların varlığı, en büyük dayanağım oldu.

Merve KAVAS

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	V
RÉSUMÉ	VI
ABSTRACT	XI
ÖZET	XVI
GİRİŞ.....	1
I- KONUNUN TAKDİMİ.....	1
II- KONUNUN SINIRLANDIRILMASI.....	2
III- BAYİLİK SÖZLEŞMESİ HAKKINDA TEMEL BİLGİLER.....	4
A. Bayilik Sözleşmesinin Tanımı, Tarafları ve Şekli	4
B. Bayilik Sözleşmesinin Unsurları	8
C. Bayilik Sözleşmesinin Hukuki Niteliği ve Bayilik Sözleşmesine Uygulanacak Hükümler.....	12
D. Tarafların Hak ve Yükümlülükleri	17
1- Üreticinin Yükümlülükleri	17
2- Bayinin Yükümlülükleri	20
BİRİNCİ BÖLÜM: BAYİLİK SÖZLEŞMESİNİN SONA ERMESİ	25
I- BAYİLİK SÖZLEŞMESİNİN SONA ERMESİNE GENEL BAKIŞ	25
II- BAYİLİK SÖZLEŞMESİNİN KENDİLİĞİNDEN SONA ERMESİ	27
A. Sözleşme Süresinin Dolması Sebebiyle Sona Erme	27
1- Taraflarca Sözleşme Süresinin Belirlenmesi.....	27
2- Tarafların Belirlediği Sözleşme Süresinin Geçerliliği	31
B. Ölüm, Kısıtlılık ve İflas Sebebiyle Sona Erme.....	37
1- Ölüm	37
2- Kısıtlılık	38
3- İflas	40
III- BAYİLİK SÖZLEŞMESİNİN HUKUKİ İŞLEMLE SONA ERMESİ	42
A. Tarafların Anlaşması ile Sona Ermesi	42
B. Sözleşmenin İptali	43
C. Fesih ile Sona Erme.....	44
1- Fesih Kavramı	44
2- Olağan Fesih ile Sona Ermesi	47
a- Olağan Feshin Genel Özellikleri.....	47
b- Olağan Fesih Hakkının Sınırları	48
(1) Fesih Hakkının Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağına Aykırı Kullanımı	48
(2) Fesih Hakkını Ortadan Kaldıran Kayıtlar	50
(3) Rekabet Hukukundan Doğan Sınırlamalar	53
c- Fesih Bildirim Süresi	53
3- Olağanüstü Fesih ile Sona Ermesi.....	57
a- Olağanüstü Feshin Genel Özellikleri	57
b- Haklı Sebep Kavramı.....	60
c- Özellikle Haklı Sebep Teşkil Edecek Hâller.....	65
(1) Temerrüt	65
(2) İfa güçsüzlüğü.....	67
(3) İmkânsızlık	68

(4) İşlem Temelinin Çökmesi	70
d- Fesih Hakkının Kullanımına İlişkin Meseleler	73
(1) Fesih bildiriminin sebep içermesi	73
(2) Fesih bildirimi yapıldıktan sonra farklı fesih sebeplerinin ortaya çıkması	73
(3) Haksız feshin sonuçları	74
(4) Olağanüstü fesih hakkında süre	75
(5) Fesih hakkını kullanmadan önce ihtarda bulunma zorunluluğu	76

İKİNCİ BÖLÜM: BAYİLİK SÖZLEŞMESİNİN SONA ERMESİNİN SONUÇLARI

I- BİREL SATIŞ SÖZLEŞMELERİNE ETKİSİ	77
II- BAYİDE KALAN STOK MALLARIN DURUMU	79
A. Genel Olarak	79
B. Üreticinin Geri Alma Yükümlülüğüne Taraf Kusurlarının Etkisi	82
C. Geri Alma Fiyatı	83
D. Geri Alma Talebinde Bulunma Süresi	84
III- BELGE VE MALZEMELERİN GERİ VERİLMESİ	85
IV- SÖZLEŞME SONRASI SIR SAKLAMA VE REKABET ETMEME YÜKÜMLÜLÜĞÜ	87
A. Sözleşme Sonrası Sır Saklama Yükümlülüğü	87
B. Sözleşme Sonrası Rekabet Etmeme Yükümlülüğü	87
V- TAZMİNAT TALEPLERİ	92
A. Maddi Tazminat	92
1- Yatırımlara İlişkin Tazminat Talebi	92
2- Olağanüstü Fesih Hâlinde Tazminat Talebi	96
B. Manevi Tazminat	98
VI- DENKLEŞTİRME İSTEMİ	101
A. Denkleştirme İsteminin Tanımı ve Yasal Dayanağı	101
B. Denkleştirme İsteminin Şartları	104
C. Denkleştirme İsteminin Hesaplanması, Vazgeçilmezliği ve Denkleştirme İsteminde Süre	109
D. Münhasır Satış Hakkı Olmayan Bayi Denkleştirme Talep Edebilir mi?	111
1- TTK Düzenlemesi Yönünden	111
2- Görüşümüz	112
VII- CEZAI ŞARTA İLİŞKİN TALEPLER	113
VIII- TEMİNATA İLİŞKİN TALEPLER	117
IX- ZAMANAŞIMI	118
X- GÖREVLİ VE YETKİLİ MAHKEME	119
SONUÇ	120
KAYNAKÇA	125
ÖZGEÇMİŞ	135

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
BATİDER	: Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi
Bkz.	: Bakınız
Bs.	: Bası
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DEÜHFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
dn.	: Dipnot
E.	: Esas
ed.	: Editör
f.	: Fıkra
GSÜHFD	: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
Haz.	: Hazırlayanlar
HD	: Hukuk Dairesi
HGK.	: Hukuk Genel Kurulu
HKÜHFD	: Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
HMK	: 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
K.	: Karar
karş.	: karşılaştırınız
m.	: Madde
N.	: Numara
par.	: Paragraf
RG	: Resmî Gazete
RKHK	: 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun
s./ss.	: Sayfa/sayfalar
S.	: Sayı
T.	: Tarih
TBK	: 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu
TKHK	: 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun
TMK	: 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu
TTK	: 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu
vd.	: Ve devamı

RÉSUMÉ

Notre thèse examine la résiliation du contrat de distribution et les conséquences juridiques découlant de cette résiliation. Un contrat de distribution est une forme de contrat qui permet au fabricant de développer des stratégies en fonction des demandes du marché, de présenter efficacement ses produits et d'atteindre un plus grand nombre de personnes par le biais de ses distributeurs. Ces distributeurs assument les risques opérationnels et financiers au nom du fabricant, en s'appuyant sur leur compréhension des dynamiques du marché, des préférences des consommateurs, des conditions concurrentielles et des réglementations juridiques, notamment dans des marchés inconnus du fabricant.

Le contrat de distribution partage des similitudes avec des contrats tels que ceux d'agence, de distribution exclusive, de mandat, de commission, et de société simple. Cependant, il est classé comme un contrat innommé, régi par le principe de la liberté contractuelle et ses dispositions ne sont pas prévues par la réglementation spécifique sous le Code des Obligations Turc ou d'autres lois pertinentes. Il est reconnu comme un contrat avec une structure unique parmi les contrats innommés, puisqu'il contient à la fois des caractéristiques non incluses dans les contrats régis par la loi mais possèdent des qualités uniques, ainsi que des caractéristiques appartenant aux contrats régis par la loi.

Dans le cadre de le contrat de distribution, le fabricant attend du distributeur qu'il améliore les ventes des biens qui lui sont fournis. D'autre part, le distributeur vise à obtenir un maximum de profit en exerçant les droits de vente qui lui sont accordés, en vendant les biens en son propre nom et pour son propre compte. Par conséquent, le distributeur s'efforce de répondre aux attentes du fabricant. La confiance mutuelle et la coopération sont la base de ce contrat, car les deux parties partagent l'objectif d'augmenter la distribution des biens. Cette base nécessite que les parties établissent une relation contractuelle stable, conduisant les parties à créer un contrat cadre caractérisé par sa continuité. Ainsi, les éléments clés d'un contrat de distribution sont d'être un contrat cadre qui établit une relation d'obligation continue, l'exploitation par le distributeur en son propre nom et pour son propre compte, et les efforts du distributeur pour augmenter les ventes.

Le contrat cadre, qui constitue la relation de distribution lui-même, comprend des dispositions telles que les règles de commande, la durée du contrat, la résiliation, les règles de stockage, qui ne se terminent pas par une exécution unique durant la relation de distribution, mais s'étendent sur toute la relation de distribution et contiennent des obligations continues des parties. En vertu du contrat de distribution, le fabricant est obligé de livrer des biens en vertu de contrats de vente individuels, de garantir la qualité de ces biens, et de fournir un soutien au distributeur. Pendant ce temps, le distributeur est tenu d'acheter et de payer les biens du fabricant, d'augmenter le volume des ventes, de protéger les intérêts du fabricant, de se conformer aux instructions du fabricant, d'offrir des services après-vente et de maintenir un inventaire, ce qu'on va expliquer davantage sous les autres obligations du distributeur. Sur la base de le contrat cadre de distribution, les parties concluent des contrats de vente individuels de temps à autre. Dans le cadre des contrats de vente individuels, chacun

étant un contrat de vente distinct, le fabricant vend et livre les biens au distributeur en échange du prix.

Les parties d'un contrat de distribution partagent des intérêts communs pour assurer sa continuité. Afin d'augmenter les ventes des biens du fabricant, le distributeur entreprend des investissements importants, tels que l'ouverture de nouveaux points de vente, l'équipement de ces lieux avec des outils appropriés, l'emploi d'une main-d'œuvre qualifiée et adéquate, la formation du personnel sur les biens vendus, la promotion de la marque du fabricant et l'établissement de l'infrastructure nécessaire pour les services après-vente si nécessaire. Ce processus exige un investissement élevé de la part du distributeur. D'autre part, le fabricant confie la réputation de sa marque au distributeur, dont la compétence commerciale est fiable dans les yeux du fabricant et qui est généralement soutenu par le fabricant dans l'établissement de son réseau de ventes. Une résiliation prématurée du contrat de distribution a des conséquences négatives pour le distributeur et le fabricant. Le distributeur ne pourra pas évaluer ses investissements ailleurs, il subira des pertes financières importantes et une perte de revenu. La reconnaissance de la marque et la fiabilité du fabricant sont endommagées en raison du changement de distributeur sans raison justifiable, et le fabricant est également obligé de trouver un nouveau distributeur en qui il peut à nouveau avoir confiance. Par conséquent, puisque les deux parties ont des intérêts dans la continuation du contrat de distribution, il est attendu que le contrat ne soit pas facilement résilié pour une raison insignifiante, mais au contraire, qu'il maintienne une coopération à long terme.

Bien que la continuation à long terme de le contrat de distribution soit dans l'intérêt des deux parties, il peut être nécessaire de résilier ce contrat pour diverses raisons. La loi ne réglemente pas les raisons et les conséquences de la résiliation de contrat de distribution, qui est un contrat innommé. Les parties peuvent réglementer les raisons et les conséquences de la résiliation conformément au principe de la liberté contractuelle. Que les parties aient ou non établi des règles sur cette question, en ce qui concerne la résiliation du contrat de distribution, la confiance et la coopération sous-jacentes au contrat ne doivent pas être ignorées, il doit être pris en compte que la relation contractuelle donne lieu à une relation d'obligation continue et donc les prestations accomplies jusqu'au moment de la résiliation resteront valables, et il doit être gardé à l'esprit que les parties ont le droit de résilier pour cause justifiée en tout cas.

Le contrat de distribution, qui peut être établi pour une durée déterminée ou indéterminée, peut être résilié automatiquement ou par voie d'action légale. Étant donné que le contrat de distribution établit une relation d'obligation continue, les prestations fournies par les parties jusqu'à la date de résiliation doivent généralement rester valables et ne pas être sujettes à liquidation, sauf s'il y a une violation du principe de bonne foi. Dans le contexte de la résiliation automatique, il est nécessaire d'examiner les effets de l'expiration du contrat, ainsi que les effets du décès, de l'incapacité juridique et de la faillite sur la résiliation.

Dans les contrats de distribution à durée déterminée, les parties ont généralement l'intention que le contrat expire à la fin de la période spécifiée. À l'expiration, le contrat se termine généralement automatiquement sans notification. En pratique, les contrats de distribution sont souvent conclus pour une période d'un an; cependant, cette période peut être insuffisante pour que les parties remplissent leurs obligations. Par

conséquent, les parties peuvent inclure une clause dans le contrat, permettant son extension sur déclaration d'au moins une partie. Néanmoins, dans un contrat à durée déterminée sans clause d'extension, si les parties continuent implicitement la relation contractuelle après l'expiration du contrat, le contrat se transforme en un contrat à durée indéterminée. En vertu du droit turc, par analogie avec l'article 121, paragraphe 2 du Code du Commerce Turc, qui régit la résiliation des contrats d'agence, et l'article 430, paragraphe 2 du Code des Obligations Turc, qui régule également la résiliation des contrats de mandat, la continuation d'un contrat à durée déterminée après son expiration entraîne la reconnaissance du contrat comme étant à durée indéterminée.

Bien que les parties puissent déterminer librement la durée du contrat de distribution, cette autonomie peut parfois perturber l'équilibre des intérêts au sein du contrat, rendant la durée stipulée contraire aux bonnes mœurs ou aux droits personnels. Les contrats à court durée peuvent placer le distributeur dans une situation économique difficile en l'empêchant de réaliser des profits à long durée malgré des investissements importants. Le fabricant pourrait exploiter cette situation pour limiter la liberté économique du distributeur. À l'inverse, les contrats à long durée ou à durée indéterminée peuvent laisser la dépendance économique entre les mains du fabricant, restreignant ainsi sa liberté économique. Cependant, le simple fait que la durée d'un contrat soit courte, très longue ou indéterminée n'implique pas automatiquement une violation des bonnes mœurs ou des droits personnels. Si les termes contractuels régissant la durée obligent le distributeur à agir selon les caprices du fabricant, le rendent économiquement dépendant ou limitent considérablement sa liberté d'activité économique, il est nécessaire d'examiner si ces termes violent les bonnes mœurs et les droits personnels dans le cadre de l'article 23 du Code Civil Turc et de l'article 27 du Code des Obligations Turc. Dans les cas où la durée du contrat est déterminée trop courte et en violation de ces principes, la clause de durée doit être annulée, permettant au juge de déterminer une période raisonnable pendant laquelle le distributeur remplira le contrat, ainsi le contrat en vigueur pour cette période. Pour les contrats de durée excessivement longue ou indéterminée, la durée du contrat doit être annulée et redéfinie comme étant à durée indéterminée, donnant ainsi au distributeur la possibilité de résilier le contrat.

En cas de décès, d'incapacité juridique ou de faillite d'une des parties, le contrat de distribution se termine automatiquement conformément à l'article 513 du Code des Obligations Turc, qui régit la résiliation des contrats d'agence et est appliqué par analogie dans ce contexte. Étant donné que le contrat de distribution accorde une importance significative aux attributs personnels du distributeur, le décès, la mise en tutelle ou la faillite du distributeur a un impact direct sur la résiliation du contrat. Cependant, si la nature du travail suggère le contraire, la relation contractuelle peut continuer. Comme cette disposition n'est pas impérative, les parties peuvent convenir que le contrat restera en vigueur en cas de décès, de mise en tutelle ou de faillite.

Un contrat de distribution peut également être résilié par voie d'action légale. À cet égard, le contrat peut être résilié prospectivement par le consentement mutuel des parties par le biais d'un contrat de résiliation. De plus, le contrat peut être annulé si une partie a conclu le contrat sous un vice de consentement, tel que l'erreur, le dol ou la violence. En outre, le contrat peut être terminé par résiliation ordinaire, où un préavis est donné conformément aux termes du contrat, ou par résiliation extraordinaire, qui permet à une partie de résilier unilatéralement le contrat dans des circonstances exceptionnelles.

Le distributeur ou le fabricant a le droit de résilier un contrat de distribution à durée indéterminée sans fournir de raison, en émettant une déclaration unilatérale de volonté et en respectant les périodes de préavis de résiliation stipulées dans le contrat. Ces périodes de préavis doivent être respectées pour protéger le destinataire du préavis de résiliation contre une résiliation inattendue, garantir que le contrat se termine de manière à ne pas nuire aux intérêts des parties et permettre aux parties de se préparer à l'environnement économique suivant la résiliation du contrat. Bien qu'il n'y ait pas d'obligation de fournir une raison pour la résiliation ordinaire du contrat, certains facteurs ont conduit à des limitations du droit de résiliation ordinaire. Ceux-ci incluent des clauses qui éliminent le droit de résiliation pour une ou les deux parties, l'abus du droit de résiliation et les réglementations concernant l'abus de position dominante dans le contexte du droit de la concurrence.

Lorsqu'une situation, rendant la continuation du contrat intolérable, se présente, chaque partie peut résilier immédiatement le contrat par déclaration unilatérale de volonté. Pour qu'une résiliation extraordinaire soit valide, il doit y avoir une raison justifiée rendant la continuation de la relation contractuelle incompatible avec le principe de bonne foi. Cette cause justifiée peut découler des actions d'une partie envers l'autre ou même envers un tiers. Il est important de noter que la cause justifiée ne doit pas être nécessairement le résultat de la faute de l'une partie.

Après la résiliation du contrat, les parties acquièrent des droits et obligations mutuels relatifs à la résiliation. L'une des questions est le futur des contrats de vente individuels qui ont été conclus durant la période du contrat de distribution mais qui n'ont pas encore été exécutés. En règle générale, après la résiliation du contrat, les obligations découlant de ces contrats de vente individuels précédemment conclus demeurent en vigueur. Cependant, si la résiliation est due à la faute d'une des parties, et que le comportement fautif est de nature à éteindre l'attente d'exécution des contrats de vente individuels, l'obligation de remplir ces contrats ne peut être imposée. Pendant la durée du contrat, tout document et matériel fourni par le fabricant au distributeur pour augmenter les ventes doivent être retournés au fabricant lors de la résiliation. Si le distributeur n'a pas commis de faute donnant lieu à la résiliation, les biens non vendus que le distributeur était explicitement ou implicitement tenu de stocker en vertu du contrat doivent être repris par le fabricant. En outre, le distributeur doit respecter les obligations de confidentialité et de non-concurrence stipulées dans le contrat après sa résiliation. Si le distributeur a effectué des investissements afin de rejoindre le réseau de distribution pour améliorer la reconnaissance de la marque et les ventes des produits du fabricant ou pendant la durée du contrat, et si ces investissements n'ont pas été entièrement amortis, et ne peuvent pas être utilisés dans une autre relation contractuelle, ou ne peuvent pas être autrement récupérés, le fabricant doit compenser le distributeur pour ces coûts d'investissement non récupérés causés par le fabricant. De plus, si l'une des parties résilie le contrat par résiliation extraordinaire, l'autre partie conserve le droit de réclamer une compensation. En outre, si stipulé dans le contrat et si les conditions sont remplies, les parties peuvent réclamer des pénalités, demander des dommages-intérêts moraux pour toute violation des droits personnels afin d'atténuer la douleur et la souffrance subies, et le distributeur peut demander le retour de tout dépôt de garantie fourni au fabricant en tant que garantie lors de la conclusion du contrat.

L'article 122, paragraphe 5 du Code du Commerce Turc spécifie que le droit de réclamer une compensation peuvent être appliqués uniquement aux contrats qui

incluent des dispositions d'exclusivité. Par conséquent, cette disposition permettant la compensation ne s'applique pas directement ou par analogie aux contrats de distribution dans le cadre juridique actuel. Bien que les agents et les distributeurs exclusifs aient droit à une compensation, l'absence de ce droit pour les distributeurs—qui ont des intérêts économiques comparables—entraîne des résultats injustes sur le marché.

ABSTRACT

Our thesis examines the termination of the distribution agreement and the legal consequences arising from such termination. A distribution agreement is a form of distribution agreement that enables the manufacturer to develop strategies in accordance with the market demands, effectively present its products and to reach more people through its distributors. These distributors bear the operational and financial risks on behalf of the manufacturer, by leveraging their understanding of the market's dynamics, consumer preferences, competitive conditions, and legal regulations, particularly in markets unfamiliar to the manufacturer.

The distribution agreement shares similarities with agreements such as agency, sole distribution, proxy, commission, ordinary partnership agreements. However, it is classified as an innominate agreement, governed by the principle of freedom of contract and does not have any specific regulation under the Turkish Code of Obligations or other relevant laws. It is recognized as an agreement with a unique structure among innominate agreements, since it contains both the features that are not included in the agreements regulated by the law but have unique qualities and the features belonging to the agreements regulated by the law.

Within the scope of the distribution agreement, the manufacturer expects the distributor to enhance the sales of the goods supplied to them. On the other hand, the distributor aims to obtain maximum profit by exercising the sales rights granted to them, selling the goods on their own behalf and account. Therefore, the distributor endeavours to meet the expectations of the manufacturer. Mutual trust and co-operation are the basis of this agreement, as both parties share the goal of increasing the distribution of goods. This basis requires the parties to establish a stable contractual relationship, leading the parties to create a framework agreement characterized by continuity. Thus, the key elements of a distribution agreement are its nature as a framework contract that establishes an ongoing debt relationship, the distributor's operation on their own behalf and account, and the distributor's efforts to boost sales.

The framework agreement, which constitutes the distribution agreement itself, includes provisions such as ordering rules, contract duration, termination, stocking rules, which are not terminated with a one-time fulfilment during the distribution relationship, but are spread over the entire distribution relationship and contain continuous obligations of the parties. Under the distribution agreement, the manufacturer is obligated to deliver goods under individual sales agreements, guarantee the quality of these goods, and provide support to the distributor. Meanwhile, the distributor is required to purchase and pay for the manufacturer's goods, increase sales volume, protect the manufacturer's interests, adhere to the manufacturer's instructions, offer customer services, and maintain inventory, which will be further detailed under the distributor's other obligations. Based on the framework distribution agreement, the parties organise individual sales agreements regarding the sales transactions to be made by the manufacturer to the distributor from time to time. Within the scope of the individual sales agreements, each of which is a separate sales agreement, the manufacturer sells and delivers the goods to the distributor in return for the price.

The parties involved in a distribution agreement share mutual interests in ensuring its continuity. In order to increase the sales of the manufacturer's goods, the distributor undertakes significant investments, such as opening new sales points, equipping these locations with appropriate tools, employing a qualified and adequate workforce, training personnel on the goods being sold, promoting the brand of the manufacturer, and establishing the necessary infrastructure for after-sales services when required. This process demands a high amount of investment from the distributor. On the other hand, the manufacturer entrusts the reputation of its brand to the distributor, whose commercial competence is trusted and who is typically supported by the manufacturer in establishing its sales network. An untimely termination of the distribution agreement has negative consequences for both the distributor and the manufacturer. The distributor will not have the opportunity to evaluate its investments elsewhere, faces significant financial losses and a loss of income. The brand recognition and reliability of the manufacturer is damaged due to the change of the distributor without any justifiable reason, and it is also obliged to find a new distributor that it can trust again. Therefore, since both parties have interests in the continuation of the distribution agreement, it is expected that the agreement should not be easily terminated for an insignificant reason, but on the contrary, it is expected to maintain a long-term cooperation.

Although the long-term continuation of the distribution agreement is in the interest of both parties, it may be necessary to terminate this agreement for various reasons. The law does not regulate the reasons and consequences of the termination of the distribution agreement, which is an innominate agreement. The parties may regulate the reasons and consequences of termination in accordance with the principle of freedom of contract. Regardless of whether the parties have made a regulation on this issue or not, with respect to the termination of the distribution agreement, the trust and cooperation underlying the agreement should not be ignored, it should be taken into account that the contractual relationship gives rise to a continuous debt relationship and therefore the performances fulfilled until the moment of termination will remain valid, and it should be kept in mind that the parties have the right to terminate for just cause in any case.

The distribution agreement, which may be established for either a definite or indefinite term, can be terminated automatically or through legal action. Since the distribution agreement establishes a continuous debt relationship, the performances provided by the parties up to the termination date should generally remain valid and not be subject to liquidation, except where such liquidation would violate the principle of good faith. In the context of automatic termination, it is necessary to examine the implications of the agreement's expiration, as well as the effects of death, legal incapacity, and bankruptcy on termination.

In distribution agreements with term, the parties typically intend for the agreement to expire at the end of the specified period. Upon expiration, the agreement generally terminates automatically without the need for notification. In practice, distribution agreements are often concluded for a period of one year; however, this period may be insufficient for the parties to fulfill their obligations. Therefore, the parties may include a clause in the agreement allowing for its extension upon the declaration of at least one party. However, in a definite term agreement without an extension clause, if the parties implicitly continue the contractual relationship after the agreement's expiry, the agreement is transformed into an indefinite-term agreement.

Under Turkish law, by analogy with Article 121, paragraph 2 of the Turkish Commercial Code, which governs the termination of agency agreements, and Article 430, paragraph 2 of the Turkish Code of Obligations, which also regulates the termination of agency agreements, the continuation of a definite-term agreement after its expiration results in the agreement being recognized as indefinite-term.

Although the parties may independently determine the duration of the distribution agreement, this autonomy can sometimes disrupt the balance of interests within the agreement, potentially rendering the stipulated duration contrary to public morals or personal rights. Short-term agreements may place the distributor in a difficult economic position by preventing them from realizing long-term profits despite making significant investments. The manufacturer could exploit this situation to limit the distributor's economic freedom. Conversely, long-term or indefinite-term agreements may leave distributor's economic dependence in the hands of the manufacturer, thereby restricting their economic freedom. However, the mere fact that an agreement's duration is short, very long, or indefinite does not automatically imply a violation of public morals or personal rights. If the contractual terms governing the duration cause the distributor to act according to the manufacturer's whims, make them economically dependent, or significantly limit their freedom of economic activity, it is necessary to examine whether such terms violate public morals and personal rights within the framework of Article 23 of the Turkish Civil Code and Article 27 of the Turkish Code of Obligations. In cases where the duration of the agreement is deemed too short and in violation of these principles, the duration clause should be invalidated, allowing the judge to determine a reasonable period during which the distributor will fulfill the agreement, thus keeping the agreement in force for this period. For excessively long or indefinite-term agreements, the agreement duration should be invalidated and redefined as indefinite term, thereby granting the distributor the opportunity to terminate the agreement.

In the event of the death, restriction, or bankruptcy of one of the parties, the distribution agreement automatically terminates in accordance with Article 513 of the Turkish Code of Obligations, which governs the termination of agency agreements and is applied by analogy in this context. Since the distribution agreement places significant emphasis on the distributor's personal attributes, the death, restriction, or bankruptcy of the distributor directly impacts the termination of the agreement. However, if the nature of the work suggests otherwise, the contractual relationship may continue. As this provision is not mandatory, the parties may agree that the agreement will remain in effect in the event of death, restriction, or bankruptcy.

A distribution agreement can also be terminated through a legal action. In this regard, the agreement may be terminated prospectively by the mutual consent of the parties through a rescission agreement. Additionally, the agreement may be annulled if one party has entered into the agreement under a defect of will, such as mistake, fraud, or duress. Furthermore, the agreement can be ended through ordinary termination, where notice is given in accordance with the agreement's terms, or through extraordinary termination, which allows one party to unilaterally terminate the agreement under exceptional circumstances.

Either the distributor or the manufacturer has the right to terminate an indefinite-term distribution agreement without stating any reason, by issuing a unilateral declaration of will and complying with the termination notice periods outlined in the

agreement. These notice periods must be observed to protect the recipient of the termination notice from an unexpected termination, to ensure that the agreement is concluded in a manner that does not harm the interests of the parties, and to allow the parties to prepare for the economic environment following the agreement's termination. Although there is no obligation to provide a reason for termination in the ordinary termination of the agreement, certain factors have led to limitations on the right to ordinary termination. These include clauses that eliminate the right of termination for one or both parties, the abuse of the right of termination, and regulations concerning the abuse of a dominant position in the context of competition law.

When a situation arises that makes the continuation of the agreement intolerable, either party may immediately terminate the agreement through a unilateral declaration of will. For an extraordinary termination to be valid, there must be a justifiable reason that makes the continuation of the contractual relationship incompatible with the principle of good faith. This just cause can stem from the actions of one party towards the other or even a third party. Importantly, the just cause does not necessarily have to result from the fault of either party.

Upon the termination of the agreement, the parties acquire mutual rights and obligations related to the termination. One such issue is the individual sales agreements that were entered into during the term of the distribution agreement but have not yet been performed. As a general rule, after the termination of the agreement, the obligations arising from these previously concluded individual sales agreements remain in effect. However, if the termination is due to the fault of one of the parties, and the faulty conduct is of a nature that extinguishes the expectation of performing the individual sales agreements, the obligation to fulfill these agreements cannot be imposed. During the term of the agreement, any documents and materials provided by the manufacturer to the distributor to increase sales must be returned to the manufacturer upon termination. If the distributor is not at fault for the termination, any unsold goods that the distributor was explicitly or implicitly required to stock under the agreement should be repurchased by the manufacturer. Additionally, the distributor must adhere to any confidentiality and non-compete obligations stipulated in the agreement after its termination. If the distributor made investments to join the distribution network or during the term of the agreement to enhance the brand recognition and sales of the manufacturer's products, and if these investments were not fully amortized, cannot be utilized in another contractual relationship, or cannot be otherwise recovered, the manufacturer should compensate the distributor for these unrecovered investment costs caused by the manufacturer. Furthermore, if either party terminates the agreement through extraordinary termination, the other party retains the right to claim compensation. In addition, if stipulated in the agreement and if the conditions are met, the parties may claim penalties, seek moral damages for any violations of personal rights to alleviate the pain and suffering experienced, and the distributor may request the return of any security deposits provided to the manufacturer as collateral when entering into the agreement.

Turkish Commercial Code Article 122, paragraph 5, limits the right to claim compensation to agreements that include exclusivity provisions. As a result, this provision does not apply directly or by analogy to distribution agreements within the current legal framework. Agents and sole distributors, who operate under exclusivity arrangements, are thus entitled to claim compensation upon the termination of their

agreements. However, distributors, despite having similar economic interests and facing comparable risks, are excluded from this entitlement. This discrepancy leads to a lack of protection for distributors and creates unjust outcomes within the market, as they remain unable to seek compensation for losses incurred due to the termination of their agreements.

ÖZET

Tez çalışmamız, bayilik sözleşmesinin sona ermesi ve bu sona ermenin hukuki sonuçlarını ele almaktadır. Bayilik sözleşmesi, üreticinin operasyonel ve finansal risklerini yüklediği bayileri aracılığıyla, yabancı olduğu bir pazarın dinamiklerine, tüketici tercihlerine, rekabet koşullarına ve hukuki düzenlemelerine hâkimiyet sağlayarak pazarın gereksinimlerine uygun stratejiler geliştirebilmesine ve ürünlerini daha etkili bir şekilde sunarak daha çok kişiyle buluşturabilmesine imkân tanıyan bir dağıtım sözleşmesidir.

Bayilik sözleşmesi, acentelik, tek satıcılık, vekâlet, komisyon, adi ortaklık sözleşmeleriyle benzerlik göstermekle birlikte, kaynağını sözleşme özgürlüğü ilkesinden alan, Türk Borçlar Kanunu ya da diğer kanunlarda herhangi bir düzenlemeye sahip olmayan isimsiz bir sözleşmedir. Hem kanunda düzenlenen sözleşmelerde bulunmayan ve kendisine özgü niteliklere sahip unsurları hem de kanun tarafından düzenlenen sözleşmelere ait unsurları içermesinden ötürü, isimsiz sözleşmeler arasından kendisine özgü yapısı olan sözleşme olduğu kabul edilmektedir.

Bayilik sözleşmesi kapsamında, üreticinin bayiden beklentisi, bayiye teslim ettiği malların sürümünü artırmasıdır. Bayi ise, kendisine verilen satış hakkını kullanarak bu malları kendi adına ve hesabına satarak maksimum kâr elde etmeyi hedefler. Bu nedenle bayi, üreticinin beklentilerini karşılamak için çaba gösterir. Tarafların malların sürümünü artırma amacı etrafında toplandığı bu sözleşmenin temelinde karşılıklı güven ve iş birliği bulunmaktadır. Bu temel, tarafların istikrarlı bir sözleşme ilişkisi kurmasını gerektirir. Bu sebeple taraflar süreklilik unsuru barındıran çerçeve bir sözleşme ilişkisi kurar. Dolayısıyla, bayilik sözleşmesinin unsurlarını; çerçeve nitelikli sürekli borç ilişkisi doğuran bir sözleşme olması, bayinin kendi nam ve hesabına hareket etmesi ve bayinin sürümü artırıcı faaliyette bulunması olarak sıralamak mümkündür.

Çerçeve sözleşmenin bizzat kendisi olan bayilik sözleşmesinde, sözleşme süresince sipariş kuralları, sözleşme süresi, fesih, stoklama kuralları gibi bayilik ilişkisi boyunca bir defaya mahsus yerine getirmekle sona ermeyen, bayilik ilişkisinin tamamına yayılmış, tarafların sürekli edimlerini içeren düzenlemeler yer alır. Bayilik sözleşmesi kapsamında üreticinin bayiye karşı birel satış sözleşmelerinden doğan teslim yükümlülüğü, mallarının kalitesini garanti etme yükümlülüğü ve bayiye destekleme yükümlülüğü bulunmaktayken; bayinin üreticiye karşı üreticinin mallarını alım ve bedelini ödeme yükümlülüğü, sürümü artırma yükümlülüğü, üreticinin menfaatlerini koruma yükümlülüğü, üreticinin talimatlarına uyma yükümlülüğü ve bayinin diğer yükümlülükleri kapsamında belirteceğimiz müşteri hizmetlerini sağlama yükümlülüğü ile stok bulundurma yükümlülüğü bulunmaktadır. Taraflar çerçeve bayilik sözleşmesine dayanarak, üreticinin zaman zaman bayiye yapacağı satış işlemlerine ilişkin birel satış sözleşmeleri düzenler. Her biri ayrı bir satış sözleşmesi niteliğinde olan birel satış sözleşmeleri kapsamında üretici, mallarını bedeli karşılığında bayiye satarak teslim eder.

Bayilik sözleşmesinin devamlılığında tarafların karşılıklı menfaatleri bulunmaktadır. Çünkü bayilik sözleşmesi çerçevesinde, bayi, üreticinin mallarının sürümünü artırmak için yeni bir satış noktası açarak bu alanı uygun ekipmanlarla

donatır, nitelikli ve yeterli sayıda personel istihdam eder, personeli sattığı ürünler hakkında bilgilendirir, üreticinin markasının tanıtımını yapar ve gerektiğinde satış sonrası hizmetler için gerekli organizasyonu kurar. Bu süreç, bayinin yüksek miktarda yatırım yapmasını gerektirir. Üretici ise, ticari yetkinliğine güvendiği ve genellikle satış ağını oluşturmada destek olduğu bayiye, bir bakıma kendi markasının itibarını emanet eder. Bayilik sözleşmesinin zamansız bir şekilde sona erdirilmesi hem bayi hem de üretici açısından olumsuz sonuçlar doğurur. Bayi, yaptığı yatırımları başka bir yerde değerlendirme fırsatı bulamayacağı için ağır mali kayıplarla karşı karşıya kalır ve gelir kaynağını yitirir. Herhangi bir haklı sebep bulunmazken bayisinin değişmesinden ötürü üreticinin marka bilinirliği ve güvenilirliği zarar görür, ayrıca tekrar güvenebileceği yeni bir bayi bulma zorunluluğu doğar. Bu nedenle, bayilik sözleşmesinin devamında her iki tarafın da çıkarları bulunduğundan, sözleşmenin herhangi bir sebepten ötürü kolayca sonlandırılmaması, aksine uzun vadeli bir iş birliği sürdürülmesi beklenir.

Her ne kadar bayilik sözleşmesinin uzun vadeli devamı her iki tarafın menfaatine olsa da, çeşitli nedenlerle bu sözleşme sona erebilir. İsimsiz bir sözleşme olan bayilik sözleşmesinin sona erme sebeplerine ve sonuçlarına ilişkin kanunda herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Taraflar, sona erme sebepleri ve sonuçlarını sözleşme özgürlüğü ilkesi uyarınca düzenleyebilir. Taraflarca bu konu hakkında bir düzenleme yapılmış olsun ya da olmasın, bayilik sözleşmesinin sona ermesine ilişkin olarak, sözleşmenin temelinde yatan güven ve iş birliği göz ardı edilmemeli, sözleşme ilişkisinin sürekli borç ilişkisi doğurduğu ve bu nedenle sona erme anına kadar yerine getirilmiş edimlerin geçerliliğini koruyacağı dikkate alınmalı; tarafların her halükarda haklı nedenle fesih hakkı bulunduğu unutulmamalıdır.

Belirli ya da belirsiz süreli olarak yapılan bayilik sözleşmesi kendiliğinden ya da bir hukuki işlemle sona erebilir. Taraflarca sözleşmenin sona erdiği tarihe dek yerine getirilen edimler, dürüstlük kuralına aykırı olmadığı sürece, bayilik sözleşmesinin sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşme olmasından ötürü tasfiye edilmeyecektir. Bayilik sözleşmesinin kendiliğinden sona ermesi kapsamında sözleşme süresinin dolması ile ölüm, kısıtlılık ve iflas hâllerinin sona ermede etkisi incelenmelidir.

Belirli süreli bayilik sözleşmelerinde taraflar, sözleşmenin öngörülen süre sonunda sona ermesini amaçlar. Sürenin dolmasıyla sözleşme, genellikle herhangi bir bildirim gerekmesizin kendiliğinden sona erer. Uygulamada bayilik sözleşmeleri genellikle bir yıllık süreyle kurulur; ancak bu süre tarafların yükümlülüklerini yerine getirmesi açısından kısa olabilir. Bu nedenle taraflar, sözleşmeye taraflardan en az birisinin bildirimleriyle sözleşmenin uzatılacağına dair kayıtlar ekleyebilir. Bununla birlikte, uzatma kaydı bulunmayan belirli süreli bir sözleşmede, sözleşme süresi dolmasına rağmen taraflar örtülü bir şekilde fiilen sözleşme ilişkisini sürdürürse, sözleşme belirsiz süreli hâle gelir. Türk hukukunda acentelik sözleşmesinin sona ermesini düzenleyen Türk Ticaret Kanunu'nun 121. maddesinin 2. fıkrası ve vekâlet sözleşmesinin sona ermesini düzenleyen Türk Borçlar Kanunu'nun 430. maddesinin 2. fıkrasının bayilik sözleşmesi bakımından kıyasen uygulanması neticesinde, belirli süreli bir sözleşmenin süresi dolduktan sonra devam etmesi, sözleşmenin belirsiz süreli olarak kabul edilmesini sağlar.

Taraflar, bayilik sözleşmesinin süresini serbestçe belirleyebilecek olsalar da bu serbestinin suistimali, sözleşmedeki menfaat dengesini bozarak sözleşme süresine ilişkin kaydın ahlaka veya kişilik haklarına aykırı hâle gelmesine sebep olabilir. Çok

kısa süreli sözleşmeler bayiye, yüksek meblağlı yatırımlar yapmasına rağmen uzun süreli kâr elde etmesini engelleyerek ekonomik olarak zor durumda bırakabilir. Çok uzun veya sonsuz süreli sözleşmeler ise bayiye ekonomik yönden üreticiye bağımlı kılarak, bayinin ekonomik özgürlüğünün kısıtlanmasına sebep olabilir. Bununla birlikte, sözleşme süresinin çok kısa ya da çok uzun yahut sonsuz süreli olması doğrudan sözleşme süresinin ahlaka ya da kişilik haklarına aykırılık teşkil edeceği sonucunu doğurmaz. Sözleşmede düzenlenen süre kayıtları bayiye üreticinin keyfine göre hareket etmesine, ekonomik yönden iradesiz kalmasına neden olup ekonomik faaliyet özgürlüğünü yok ediyor ya da ciddi nitelikte kısıtlıyorsa, Türk Medeni Kanunu'nun 23. maddesi ve Türk Borçlar Kanunu'nun 27. maddesi kapsamında ahlaka ve kişilik haklarına aykırılık teşkil edip etmediği yönünden incelenmelidir. Bu bağlamda aykırılık teşkil eden sözleşmenin kısa süreli olması hâlinde, süre kaydı geçersiz kılınmalı, hâkim tarafından bayinin sözleşmeyi ifa edeceği süre belirlenerek, bu süre boyunca sözleşme ayakta tutulmalıdır. Çok uzun ya da sonsuz süreli sözleşmeler bakımından ise sözleşme süresi kaydı yine geçersiz kılınarak sözleşme belirsiz süreli hâle getirilmeli ve bayiyeye sözleşmeyi fesih imkanı verilmelidir.

Taraflardan birinin ölümü, kısıtlılığı ya da iflası hâlinde kıyasen uygulanacak hüküm olan vekâlet sözleşmesinin sona ermesine ilişkin Türk Borçlar Kanunu'nun 513. maddesi uyarınca, bu hâllerde sözleşme kendiliğinden sona erer. Bayilik sözleşmesi bakımından bayinin kişiliği ön planda olduğundan bayinin ölümü, kısıtlanması ya da iflası sözleşmenin sona ermesine doğrudan etki etmektedir. Ancak işin niteliğinden aksi anlaşılır olduğu takdirde sözleşme ilişkisi devam eder. İlgili maddenin emredici niteliği bulunmamasından ötürü taraflar, ölüm, kısıtlanma ya da iflas hâlinde de sözleşmenin devam edeceğini kararlaştırabilirler.

Bayilik sözleşmesinin kendiliğinden sona ermesinin yanı sıra bir hukuki işlemle de sona ermesi mümkündür. Bu kapsamda sözleşme, taraflarca ikale sözleşmesi yapılarak ileriye etkili olarak sona erdirilebilir; taraflardan birinin sözleşmenin yapılmasında irade sakatlığına uğraması durumunda ileriye etkili olarak iptal edilebilir, tek taraflı fesih beyanıyla olağan fesih ya da olağanüstü fesih yoluyla sona erdirilebilir.

Bayi veya üretici, herhangi bir sebep göstermeksizin, tek taraflı irade beyanıyla ve sözleşmede belirlenen fesih bildirim sürelerine uyarak belirsiz süreli bayilik sözleşmesini sonlandırabilir. Fesih beyanının vardığı muhatabı beklenmedik bir sona erme sürecinden korumak, sözleşmeyi tarafların menfaatleri zedelenmeksizin tasfiye etmek ve tarafları sözleşmenin feshi sonrasındaki ekonomik ortama hazırlamak amacıyla fesih bildirim sürelerine uygun hareket edilmelidir. Sözleşmenin olağan feshinde fesih nedeninin gösterilme zorunluluğu bulunmamaktadır. Ancak fesih nedeni gösterme zorunluluğu bulunmasa dahi bu hakkın kötüye kullanılmaması gerekir. Bununla birlikte bayilik sözleşmesinde taraflardan biri ya da her ikisi bakımından olağan fesih hakkını ortadan kaldıran kayıtlara yer verilmemeli ya da olağan fesih hakkı rekabetin korunması bakımından hâkim durumun kötüye kullanılması teşkil edecek şekilde kullanılmamalıdır.

Taraflardan biri sözleşmenin devamını çekilmez kılan bir durumun meydana gelmesi üzerine, tek taraflı irade beyanıyla, sözleşmeyi derhal sona erdirebilir. Olağanüstü fesih yoluyla sözleşmenin sona erdirilebilmesi için taraflardan en az birinin sözleşme ilişkisine devam etmesini dürüstlük kuralına aykırı hâle getirecek haklı bir sebebin meydana gelmesi gerekir. Haklı sebep taraflardan birinin diğerine ya

da üçüncü kişiye davranışından kaynaklanabilir. Haklı sebebin tarafların kusurundan kaynaklanması zorunlu değildir.

Sözleşmenin sona ermesi neticesinde bazı sonuçlar doğar. Bunlardan biri, bayilik sözleşmesi devam ederken kurulmuş olmakla birlikte, henüz ifa edilmeyen birel satış sözleşmelerinin akıbetidir. Kural olarak sözleşmenin sona ermesinden sonra, daha önce kurulmuş birel satış sözleşmelerinden doğan taraf yükümlülükleri devam eder. Eğer, sözleşmenin feshi taraflardan birinin kusurundan kaynaklanmaktaysa ve kusurlu davranış birel satış sözleşmelerinin ifa edilmesi beklentisini sona erdirici nitelikteyse, örneğin; bayinin üreticinin marka itibarını zedeleyici eylemlerinden ötürü üretici ya da üreticinin mallarını sürekli olarak ayıplı tesliminden ötürü bayi sözleşmeyi feshetmişse, tarafların birel satış sözleşmelerini ifa yükümlülüğünden bahsedilemez. Sözleşme süresince üreticinin bayiye sürümü artırması amacıyla verdiği belge ve malzemeler, sözleşmenin sona ermesiyle bayi tarafından üreticiye iade edilmelidir. Bayinin, bayilik sözleşmesi uyarınca açık ya da örtülü olarak stok yapmak zorunda kaldığı mallar, bayinin sözleşmenin feshinde kusurunun bulunmaması hâlinde üretici tarafından geri alınmalıdır. Taraflarca sözleşmede düzenlendiği takdirde bayinin sözleşme sonrasında sır saklama ve rekabet etmeme yükümlülüğüne uygun davranması gerekmektedir. Bayinin, üreticinin marka tanınırlığını sağlamak ve mallarının sürümünü artırmak amacıyla dağıtım ağına katılmak için ya da sözleşmenin devamı süresince yaptığı yatırımlarından, üreticinin neden olduğu, henüz amorti edilmemiş, başka bir bayilik ilişkisi kapsamında menfaat sağlayamayacağı, başka türlü değerlendiremeyeceği yatırım maliyetlerinin üretici tarafından karşılanması gerekir. Ayrıca taraflardan birinin sözleşmeyi olağanüstü fesih yoluyla sona erdirmesi durumunda, karşı taraftan tazminat isteme hakkı saklıdır. Bunların yanı sıra taraflar, sözleşmede düzenlenmiş ve şartları gerçekleşmişse cezai şart talebinde bulunabilir, kişilik haklarına saldıran taraftan, duydukları elem, acı ve ıstırapı bir nebze olsun giderebilmek için manevi tazminat talebinde bulunabilir. Nihayet, bayi sözleşme yapılırken üreticinin kendisinden güvence olarak aldığı teminatın iadesini talep edebilir.

Türk Ticaret Kanunu'nun 122. maddesinin 5. fıkrasında acenteye tanınan denkleştirme isteminin sadece münhasırlık unsuru taşıyan sözleşmelere uygulanabilir olduğu düzenlenmiştir. Bu sebeple denkleştirme isteminin talep edilebilirliğine yönelik düzenleme, münhasırlık unsuru içermeyen bayilik sözleşmesine doğrudan ya da kıyasen uygulanacak nitelikte değildir. Acentelik ve tek satıcılık sözleşmesi bakımından denkleştirme isteminin talep edilmesine imkân tanınmışken, acente ve tek satıcı ile aynı ekonomik çıkarlara sahip bayiye bu imkânın tanınmaması piyasada hakkaniyetsiz sonuçlara yol açmaktadır. Hakkaniyetsiz sonuçların doğmasını engellemek amacıyla, mevcut düzenlemede “tekel hakkı veren” ifadesinin çıkarılması gerekir.

GİRİŞ

I- KONUNUN TAKDİMİ

Sanayi Devrimi, üretim süreçlerinde köklü değişiklikler getirerek modern ticaretin temellerini atmıştır. Endüstri, bilim ve teknoloji alanında ivme kazanan gelişmeler yeni ham maddelerin ve ürünlerin ortaya çıkmasını, mal ve hizmet arzının çeşitlenerek artmasını sağlamıştır. Ulusal ve uluslararası ticaret ağlarının gelişimi, mal ve hizmetlerin seri, güvenilir ve düzenli bir şekilde dağıtımını zorunlu kılmıştır. Bununla birlikte, pazarı doğru bir şekilde ve özenle oluşturmak, hizmeti etkin bir şekilde müşteri kitlesine ulaştırmak, tanıtım araçlarıyla müşteri memnuniyetini sağlamak ve markanın güvenilirliğini sürekli kılmak gibi ihtiyaçlar doğmuştur¹. Geleneksel dağıtım yöntemleri bu ihtiyaçları karşılamada yetersiz kalınca, yeni ve modern dağıtım kanallarına yönelinmiş ve bu doğrultuda çeşitli sözleşme türleri geliştirilmiştir. Bayilik sözleşmesi de, modern dağıtım faaliyetlerinin sonucunda geliştirilen dağıtım sözleşmesi² türlerinden biridir.

Bayilik sözleşmesi, ticari hayatta yerini almaya başladığı andan itibaren, üreticilere³ birçok fayda sağlayarak modern ticaretin önemli bir yapı taşı haline gelmiştir. Bu sözleşme kapsamında, özellikle geniş bir coğrafi alana yayılmak isteyen üreticiler, yerel bayilerle iş birliği yaparak ürünlerini daha etkin bir şekilde dağıtabilmiş, bayilerin yerel pazar bilgisi ve tecrübeleri sayesinde ürünlerin yerel ihtiyaçlara uygun şekilde pazarlanmasını mümkün kılmıştır. Bayilik sözleşmesi ile

¹ Hasan İşgüzar, **Tek Satıcılık Sözleşmesi: Alleinvertriebsvertrag**, Ankara, Dayınlarlı Hukuk Yayınları, 1989, s. 56; Yasemin Genç, “Türk Hukukunda Distribütörlük Sözleşmeleri”, **Rekabet Kurumu: Perşembe Konferansları**, Ankara, 2001, s. 148 (Çevrimiçi, <https://www.rekabet.gov.tr/Dosya/persembe-konferanslari-yayinlari/perskonfyyn39.pdf>, 09.10.2023).

² Dağıtım, bir malın üretimi aşamasından son kullanıcıya ulaştığı ana dek gerçekleşen tüm ilişkiler, faaliyetler ve yöntemler bütünüdür. Günümüzde dağıtım sürecine, müşterilerin ürüne doğrudan temasını, satış noktalarında ürünleri doğrudan görmelerini, hatta denemelerini sağlayan tanıtım ve reklâm gibi pazarlama faaliyetleri de dâhildir. Dağıtım sözleşmesi ise üst dağıtım düzeyinde bulunanlar ile onun alt düzeyinde bulunanları arasındaki ortak pazarlama çalışmalarına ilişkin uzun vadeli iş birliklerini konu edinen sözleşmedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cemile Demir Gökyayla, **Milletlerarası Özel Hukukta Tek Satıcılık Sözleşmeleri (Münhasir Bayilik Sözleşmeleri)**, 2. Bası, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2013, s. 6; Meltem Küçükayhan Aşçıoğlu, **Rekabet Hukuku ve Dağıtım Sözleşmeleri**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2011, s. 3.

³ Çalışmamız kapsamında ‘üretici’ kavramını kullanmamızın gerekçesi için bkz. aşağıda Giriş, III.

Üreticiler operasyonel maliyetlerini kısmen bayilere devrederek ticari risklerini paylaşma imkânı bulmuş ve böylece kaynaklarını diğer stratejik alanlara yönlendirme fırsatı elde etmişlerdir. Bayiler, yerel pazar dinamiklerine hâkim olduklarından, bayilik sözleşmesi ile ürünlerin hedef kitleye uygun şekilde sunulmasını ve pazarda hızlı bir şekilde yer bulmasını desteklemişlerdir. Ayrıca bayilik sözleşmesi, üreticilere rekabet avantajı sağlayarak geniş bir bayilik ağı aracılığıyla marka bilinirliğini artırmış ve markanın yerel pazarda güçlü bir şekilde konumlanmasını sağlamıştır. Bayilik sözleşmesi, bugün, bilhassa lüks tüketim malları, teknolojik ürünler, motorlu araçlar gibi değeri yüksek ve seri üretimden çıkan malların dağıtımı için tercih edilen bir sözleşme hâline gelmiřtir⁴.

Bayilik sözleşmesinin sayılan faydalarının etkisiyle yaygın olarak tercih edilmesi, bu sözleşmelerden kaynaklanan uyuşmazlıkların artmasını da beraberinde getirmiştir. Uyuşmazlıkların yaygınlaşması kanunda bayilik sözleşmelerine özgü bir düzenlemenin bulunmamasıyla birleşince, sona erme nedenleri, sona erme süreçleri ve sona ermenin taraflar bakımından sonuçları önemli bir araştırma konusu hâline gelmiştir. Bu çalışmanın amacı, bayilik sözleşmelerinin sona ermesi ve sonuçlarına ilişkin hukuk literatüründeki mevcut bilgi birikimine katkıda bulunmak, anlaşmazlıkların önlenmesi veya çözülmesi için rehber niteliğinde bilgiler sunmak ve böylece sona erme sürecinin etkin bir şekilde yönetilmesine ve taraflar arasında adil bir çözüm sağlanmasına yardımcı olmaktır.

II- KONUNUN SINIRLANDIRILMASI

Bayilik sözleşmesine ilişkin uyuşmazlıkların genellikle bayilik sözleşmesinin sona ermesi noktasında ortaya çıktığı göz önünde bulundurularak, çalışmamızın esas konusu bayilik sözleşmesinin sona ermesi ve sonuçlarıyla sınırlandırılmıştır. Çalışmamızın esas konusuna geçmeden önce, giriş bölümünde, okuyucu için konunun takibini kolaylaştırmak amacıyla, bayilik sözleşmesine ilişkin temel bilgiler aktarılmıştır. Bu bağlamda bayilik sözleşmenin tanımı, tarafları, şekli, unsurları, hukuki niteliği ile sözleşmeye uygulanacak hükümler ve tarafların hak ve yükümlülüklerine ilişkin kısa bilgiler sunulacaktır.

⁴ Ayşe Nilay şenol, **Bayilik Sözleşmesinin Sona Ermesi ve Sonuçları**, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2011, s. 6.

Çalışmamızın esas konusu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, bayilik sözleşmesinin sona erme hâlleri incelenecektir. İnceleme, sözleşmenin kendiliğinden sona ermesi ve hukuki işlemle sona ermesi olmak üzere iki başlık altında toplanacaktır. Kendiliğinden sona erme hâlleri kapsamında taraflarca belirlenen sözleşme süresinin dolması, taraflardan birinin ölümü, kısıtlılığı ve iflası hâllerinin sözleşmeye etkisi değerlendirilecektir. Sözleşme süresinin dolması hâli kapsamında belirlenen sözleşme süresinin bayilik sözleşmesinin gerçekleştirilmesine elverişli olamayacak kadar kısa süreli, taraflardan birinin ekonomik varlığını tehlikeye düşürecek kadar uzun ya da sonsuz süreli olma hâllerinin sözleşmeye etkisi ayrıca irdelenecektir. Hukuki işlemle sona erme hâlleri kapsamında ise sözleşmenin iptali, taraflarca ikale sözleşmesi yapılması, taraflardan birinin olağan fesih beyanı ve olağanüstü fesih beyanı sunmasının sözleşmeye etkisi değerlendirilecektir.

İkinci bölümde, bayilik sözleşmesinin sona ermesine bağlanan sonuçlardan bahsedilecektir. Bu kapsamda sözleşmenin sona ermesinden önce kurulan ancak ifa edilmemiş olan birel satış sözleşmelerinin akıbeti, sözleşme sona ermeden önce bayiye verilen belge ve malzemelerin iadesi, bayinin stokunda kalan malların durumu değerlendirilecektir. Tarafların, sözleşme sonrasında sır saklama ve rekabet yükümlülüğünün hangi şartlar altında devam edeceği açıklanacaktır. Bayinin sözleşmenin süresinden önce sona ermesinden ötürü karşılıksız kalan yatırımlarına ilişkin tazminat talebinin bulunup bulunmadığı, tarafların sözleşmenin sona ermesi hâline göre birbirlerinden maddi ve manevi tazminat talebinde bulunup bulunamayacakları, hangi şartlar altında cezai şarta ilişkin taleplerinin yerinde olacağı, sözleşme kapsamında verilen teminatların sözleşmenin sona ermesiyle iadesi anlatılacaktır. Denkleştirme istemi için kanunun hangi şartları aradığı, denkleştirme isteminin konuya ilişkin mevcut düzenleme olan Türk Ticaret Kanunu'nun ("TTK")⁵ 122. maddesi kapsamında bayilik sözleşmesi bakımından gündeme gelip gelemeyeceği açıklanacak, TTK m. 122/5 düzenlemesine ilişkin değişiklik önerisi sunulacaktır. Son olarak, bayilik sözleşmesinin sona ermesinden doğan uyuşmazlıkları görmeye görevli ve yetkili mahkeme ile bu sözleşmeden doğan taleplere ilişkin zamanaşımı süresine dair bilgiler aktarılacaktır.

⁵ Resmî Gazete: Tarih: 14.2.2011, Sayı: 27846.

III- BAYİLİK SÖZLEŞMESİ HAKKINDA TEMEL BİLGİLER

A. Bayilik Sözleşmesinin Tanımı, Tarafları ve Şekli

Bayilik sözleşmesi, mevzuatımızda düzenlenmemiş bir sözleşme tipidir. Türk hukuku öğretisinde ve içtihatlarda üzerinde görüş birliğine varılmış bir tanım bulunmamaktadır. Öğretide ve içtihatlarda bayilik sözleşmesinden ziyade bayilik sözleşmesinin özel bir alt türü olan⁶ tek satıcılık sözleşmesine (münhasır bayilik sözleşmesi) ilişkin tanım ve bilgilerin yeknesak ve detaylı olarak sunulduğu görülmektedir. Bu sebeple, bayilik sözleşmesine ilişkin bir tanım vermeden önce, bayilik sözleşmesi ile hukuki nitelikleri bir ve unsurları büyük oranda aynı olan tek satıcılık sözleşmesinin öğretide ve içtihatlarda kabul görmüş tanımını inceleyeceğiz:

“Tek satıcılık, yapımıcı ile tek satıcı arasındaki hukuki ilişkileri düzenleyen çerçeve niteliğinde, sürekli öyle bir sözleşmedir ki, bununla yapımıcı malların tamamını veya bir kısmını belirli bir bölgede münhasır hak sahibi olarak satmak üzere tek satıcıya göndermeyi, buna karşılık olarak da tek satıcı da, sözleşme konusu mal veya hizmeti kendi adına ve hesabına satmak ve sürümünü arttıracak faaliyetlerde bulunma yükümlülüğünü üstlenir⁷.”

⁶ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 10.

⁷ İşgüzar, **a.g.e.**, s. 14; Halûk Tandoğan, **Borçlar Hukuku Özel Hükümler Özel Borç İlişkileri, Cilt I/1 Kendisine Özgü Yapısı Olan ve Karma Sözleşmeler, Satış ve Çeşitleri, Trampa, Bağışlama**, 6. Bası, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2008, s. 27 (Cilt I/1); Halûk Tandoğan, “Tek Satıcılık Sözleşmesi”, **Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, C. 11, S. 4**, Aralık 1982, s. 1 (çevrim içi, <https://www.jurix.com.tr/article/6274>, 2.10.2023) (Tek Satıcılık); Hüseyin Hatemi, Rona Serozan, Abdülkadir Arpacı, **Borçlar Hukuku Özel Bölüm**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1992, s. 55; Cevdet Yavuz, Faruk Acar, Burak Özen, **Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler Birinci Cilt**, 11.Baskı, Ankara, Beta Yayınları, Mayıs 2022, s. 16 (Birinci Cilt); Fikret Eren, **Borçlar Hukuku Özel Hükümler Gözden Geçirilmiş 11. Baskı**, Ankara, Legem Yayınevi, Ekim 2023, s. 1041 (Özel Hükümler); Ömer Teoman, “(132), Tek Satıcılık – Portföy Tazminatı, Hukuki Mütalaa”, **Yaşayan Ticaret Hukuku Cilt I, Hukuki Mütalaa Kitap 11**, İstanbul 2003, s. 78; Reha Poroy, Hamdi Yasaman, **Ticari İşletme Hukuku**, 19. Baskı, İstanbul, Seçkin Yayınları, 2022, s. 331-332; Ercüment Erdem, “Tek Satıcılık Sözleşmesinde Denkleştirme Talebi (Müşteri Tazminatı)”, **Bilgi Toplumunda Hukuk Ünal Tekinalp’e Armağan, C. I**, 2003, s. 93 (Müşteri Tazminatı); Ercüment Erdem, “Türk ve İsviçre Hukuklarında Denkleştirme Talebi”, **Türk Ticaret Kanunu ile İlgili Makaleler (2009-2016)**, İstanbul, On İki Levha Yayınları, Kasım 2017, s. 4 (Denkleştirme Talebi); Hüseyin Ülgen, Mehmet Helvacı, Arslan Kaya, N. Füsun Nomer Ertan, **Ticari İşletme Hukuku**, 8. Baskı, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2022, s. 591; Genç, **a.g.m.**, s. 151; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 7. Aynı yönde tanımlar içeren Yargıtay kararları için bkz. Yargıtay 11. HD., T. 31.3.2022, E. 2020/5477, K. 2022/2637; YHGK, T. 23.11.2011, E. 2011/552, K. 2011/686.

Yukarıdaki tanımdan yola çıkarak, tek satıcılık sözleşmesinin münhasırlık unsuru barındıran bir bayilik sözleşmesi olduğu anlaşıldığından, bayilik sözleşmesinin özel bir alt türü olarak kabulü gerekir⁸. Her ne kadar münhasırlık unsuru barındırması yönünden tek satıcılık sözleşmesi bayilik sözleşmesinden farklı olsa da, Yargıtay'ın bazı kararlarında bayilik sözleşmesi ile tek satıcılık sözleşmesini aynı anlama gelecek şekilde kullandığı görülmektedir⁹. Bayiye münhasır satış hakkının tanınması tek satıcılık sözleşmesinin esaslı unsuru iken, bu unsurun bayilik sözleşmesinin kurulabilmesi için zorunluluk teşkil etmemesi sebebiyle biz Yargıtay'ın bu yaklaşımını uygun bulmamaktayız. Bu bağlamda tek satıcılık sözleşmesi hakkında yaptığımız açıklamalar ile bayilik sözleşmesinin karşılaştırmalı hukuktaki¹⁰ ve öğretideki¹¹ tanımlarını dikkate alarak, bayilik sözleşmesinin aşağıdaki şekilde tanımlanması gerektiği fikrindeyiz:

“Bayilik sözleşmesi çerçeve niteliğinde, sürekli öyle bir sözleşmedir ki; üretici mallarının tamamını veya bir kısmını satmak üzere bayiye göndermeyi, buna karşılık

⁸ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 9: Yazar, bayilik sözleşmesi için varılan hukuki sonuçlar tek satıcılık sözleşmesi yönünden geçerli olacakken, tek satıcılık sözleşmesi için varılan hukuki sonuçların bayilik sözleşmesi yönünden de geçerli olacağı genellemesinin yapılamayacağını, varılan hukuki sonucun her somut olayda tek satıcılık sözleşmesini karakterize eden münhasır dağıtım hakkının mevcudiyetinden doğan özelliklerle bağdaşıp bağdaşmayacağını incelenmesi gerektiğini belirtmiştir. Aynı yönde açıklamalar için bkz. Şenol, **a.g.e.**, s. 10; Burak Sak, **Dağıtım Sözleşmelerinde Denkleştirme İstemi (TTK m. 122)**, İstanbul, On İki Levha Yayınları, Mart 2023, s. 16.

⁹ Bkz. Yargıtay 19. HD. T. 11.10.2001, E. 2001/2685, K. 2001/6382. Diğer kararlar için bkz. Şenol, **a.g.e.**, s. 9, dn. 26'da belirtilen kararlar: Yargıtay 11. HD. T. 1.11.2001 ve 7859/8456 sayılı kararı, Yargıtay 19. HD. T. 28.2.2008 ve 6993/1785 sayılı kararı, Yargıtay HGK. T. 4.7.2001 ve 19-526/572 sayılı kararı.

¹⁰ Belçika hukukunda 27.07.1961 tarihli Belirsiz Süreli Tek Satıcılık Sözleşmelerinin Tek Taraflı Feshine İlişkin Kanun'da bayilik sözleşmesinin kanuni bir düzenlemesi bulunsa dahi bu düzenleme yalnızca sözleşmenin sona ermesi ile sınırlıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Şenol, **a.g.e.**, s. 6, dn. 19. Alman öğretisinde bayilik sözleşmeleri “*Taraflardan birinin (bayi) diğer tarafın mallarını satmak ve sürümünü artırmak üzere kendi adına ve hesabına dağıtmayı üstlendiği sürekli çerçeve sözleşmelerdir. Bu sözleşme ile bayi üreticinin dağıtım ağına dâhil olur.*” olarak tanımlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Şenol, **a.g.e.**, s. 9, dn. 35'te yer alan eserler.

Alman Federal Mahkemesi ise bir kararında bayilik sözleşmesini “*Bayilik sözleşmesi, sürekli nitelikte öyle bir sözleşmedir ki; bu sözleşmeyle taraflardan biri (bayi), diğer tarafın (üretici ya da sağlayıcı) mallarını kendi adına ve kendi hesabına dağıtmayı üstlenir ve bu suretle sağlayıcının dağıtım örgütüne dâhil olur.*” şeklinde tanımlamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Agah Kürşat Karauz, **Akaryakıt Bayilik Sözleşmesi**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2015, s. 21.

¹¹ Karauz, **a.g.e.**, s.22: Yazar bayilik sözleşmesini şu şekilde tanımlamıştır: “*...bayinin çerçeve sözleşme gereğince belirli bir süre zarfında sürekli olarak kendi adına ve hesabına satış yaptığı, aynı zamanda üreticinin satış organizasyonuna dâhil olduğu ve satım konusu malların sürümünü artırıcı faaliyetlerde bulunduğu sözleşmedir.*”; Şenol, **a.g.e.**, s. 9: Yazar, bayilik sözleşmesi tanımında malların belli bir bölgede satılmak üzere bayiye gönderildiğinden bahsetmiştir. Bu tanıma tek satıcılık sözleşmesi tanımı ile ayırıştırılamayacak olması sebebiyle katılmamaktayız. Aynı yöndeki tespitler için bkz. Sezin Ezgi Sariağaçlı Alkaç, **Akaryakıt İstasyonu Bayilik Sözleşmesi**, İstanbul, On İki Levha Yayınları, Aralık 2017, s. 33-34.

olarak bayi de, üreticinin dağıtım ağına dâhil olarak sözleşme konusu mal veya hizmeti kendi adına ve hesabına satmak ve bu mal ile hizmetlerin sürümünü arttıracak faaliyetlerde bulunmak yükümlülüğünü üstlenir.”¹²

Bayilik sözleşmesi dikey bir dağıtım anlaşmasıdır¹³ ve dağıtım ağının birden fazla kademesi arasında kurulabilir¹⁴. Sözleşmenin bir tarafında malları satılmak üzere bayiye gönderen, bayiye dağıtım ağına dâhil eden ve bu dağıtım ağı dâhilindeki faaliyeti esnasında bayiye destekleyen taraf bulunmaktadır. Öğretide bayilik sözleşmesinin satıcı tarafının nasıl isimlendirileceği konusunda bir görüş birliği oluşmamıştır. Sözleşmenin satıcı tarafını üretici/yapımcı olarak isimlendiren yazarlar olduğu gibi sağlayıcı olarak isimlendiren yazarlar da bulunmaktadır¹⁵. Üretici kavramı, 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun’un (“TKHK”) ¹⁶ 3. maddesinin 1. fıkrasının (n) bendinde *“Kamu tüzel kişileri de dâhil olmak üzere tüketiciye sunulmuş olan mal ya da bu malların hammaddelerini yahut ara mallarını üretenler ile mal üzerine markasını, unvanını veya herhangi bir ayırt edici işaretini koyarak kendisini üretici olarak gösteren gerçek veya tüzel kişi”* olarak tanımlanmıştır¹⁷. Sağlayıcı kavramı ise son güncellemeleriyle 2002/2 sayılı Tebliğ’de *“anlaşmaya taraf olan ve anlaşma konusu mal veya hizmetleri alıcıya satan teşebbüs”* olarak tanımlanmıştır. Esasında bayilik sözleşmesinin satıcı tarafını sadece üretici ya

¹² Benzer tanımlar için bkz. Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 8; Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 34.

¹³ Küçükayhan Aşçıoğlu, **a.g.e.**, s. 8: Yazar, dikey anlaşmaları *“Hammadde temin anlaşmaları ile başlayan ve ürünlerin nihai tüketiciye ulaşmasına kadar ve bu amaçla teşebbüsler arasında yapılan her nevi yarı mamul temini, toptan veya perakende dağıtım anlaşmaları”* olarak tanımlamıştır.

Bayilik sözleşmesinin bir dağıtım anlaşması olmasından ötürü rekabete aykırı ya da rekabeti sınırlayıcı içerikteki düzenlemelerinin 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun’a (“RKHK”, R.G. Tarihi: 13.12.1994, Sayısı: 22140), son güncellemeleriyle 2002/2 sayılı Dikey Anlaşmalara İlişkin Grup Muafiyeti Tebliği’ne (“2002/2 sayılı Tebliğ”, RG T. 14.7.2002, S. 24815) ve motorlu taşıtlar sektörü gibi sözleşmenin faaliyet alanına özel olarak Rekabet Kurulu tarafından çıkarılmış diğer tebliğlere uygun olması gerekir.

¹⁴ Dağıtım ağının farklı basamaklarında yer alan üretici ile sağlayıcı, dağıtıcı ile toptancı ve toptancı ile perakendeci arasında hatta iki üretici arasında dahi bayilik sözleşmesi kurulabilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Şenol, **a.g.e.**, s. 12-13.

¹⁵ Tek satıcılık ya da bayilik sözleşmelerinin satıcı tarafını üretici ile aynı anlama gelen yapımcı olarak isimlendiren yazarlar için bkz. İşgüzar, **a.g.e.**, s. 2; Tandoğan, C.I/1, s.27; Tandoğan, **“Tek Satıcılık”**, s. 1; Yavuz/Acar/Özen, **Birinci Cilt**, s. 43; Erdem, **“Müşteri Tazminatı”**, s. 93; Poroy/Yasaman, **a.g.e.**, s. 331; Eren, **Özel Hükümler**, s. 331. Üretici kavramını benimseyen yazarlar için bkz. Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 14; Şenol, **a.g.e.**, s. 13. Kaya (Ülgen/Helvaci/Kendigelen/Nomer Ertan), **a.g.e.**, s. 589 vd. üretici/sağlayıcı olarak iki kavramı bir arada kullanmıştır. Karauz, **a.g.e.**, s. 1 vd. dağıtıcı kavramını kullanmıştır. Burak Sak, **a.g.e.**, s. 16 ve devamında malları sağlayan tarafın her daim üretici olmamasından ötürü sağlayıcı ifadesini tercih etmiştir.

¹⁶ R.G. T. 28.11.2013, S. 28835

¹⁷ Üretici kavramı 7223 sayılı Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu’nda *“Ürünlerin teknik düzenlemelere uygun olarak üretilmesinden ve piyasaya arz edilmesinden sorumlu olan kişi veya kuruluş”* olarak tanımlanmıştır (R.G. Tarihi: 12.03.2020, Sayısı: 31066).

da sağlayıcı olarak isimlendirmek her koşulda doğru sonuç vermez. Çünkü bayilik ilişkisinin taraflarından biri muhakkak malları üreten taraf olmak zorunda değildir. Diğer yandan sağlayıcı da toptan satıcı, ara satıcı sıfatını alabileceğinden her daim kendisine ait bir dağıtım örgütünün başında bulunmamaktadır¹⁸.

Üretici kavramı yerel pazarda dağıtım ağının başında bulunan kişiyi ifade etmekle birlikte yabancı pazarda dağıtım ağının başındaki kişi olan ithalatçı kavramını da kapsamaktadır¹⁹. Bayilik sözleşmesinin satıcı tarafının yükümlülükleri arasında mallarının kalitesini garanti etme yükümlülüğü yer alır. Bu yükümlülük üreticinin malı üretirken uygun denetim mekanizması kurmasını gerektirir. Satıcı tarafın belge ve malzemelerin sağlanması yükümlülüğü bakımından ise, sağlanan belgeler arasında malın nasıl kullanılacağına ilişkin teknik bilgi içerir kullanım kılavuzlarını bizzat üretici düzenler. Bununla birlikte, satılan mallara ilişkin teknik yardımda bulunmak, bayinin üreticinin mallarının satışından sorumlu personelini yetiştirmek, garanti hizmetlerini sunmak gibi yükümlülükler bakımından, üreticinin belirlediği yöntemlere göre teknik yardımda bulunulur, üreticiye ait teknik bilgiler satış personeline aktarılır ve garanti hizmetleri bakımından bayiler üreticinin belirlemiş olduğu garanti prosedürüne uygun davranır. Dolayısıyla bayilik sözleşmesinin satıcı tarafının yükümlülüklerinin çoğunun çıkış noktası bizzat üretici sıfatına sahip olmaktan kaynaklandığı için biz çalışmamızda ‘*üretici*’ kavramını kullanmayı tercih edeceğiz.

Bayilik sözleşmesinde üreticinin karşısında ise bayi bulunmaktadır. Bayi, kelime anlamıyla “*Herhangi bir ürünü ana firma adına satma yetkisi olan kimse, dükkân veya kuruluş*”u ifade eder²⁰. Ayrıca 6585 sayılı Perakende Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun’un “*Tanımlar*” başlıklı 3.maddesinin 1.fıkrasının (c) bendinde ise “*Sözleşmeye dayalı olarak bir işletmenin mal ve hizmetlerinin satışına aracılık eden ve kendi adına bağımsız çalışan işletme*” tanımıyla bayi işletme kavramı yer alır. Bayi, bayilik sözleşmesi kapsamında üreticinin dağıtım ağına katılarak üreticiden satın aldığı malların tekrar satışıyla, malların sürümünü artırmakla, üreticinin menfaatlerini korumakla ve talimatlarına uymakla yükümlü olan gerçek ya da tüzel kişi olarak

¹⁸ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 32; Şenol, **a.g.e.**, s. 11.

¹⁹ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 14, dn. 54. Bununla birlikte, ürün güvenliği ve tüketici mevzuatında yer alan düzenlemelerde üretici ve ithalatçının tüketiciye karşı sorumluluğu eş tutulmuştur.

²⁰ www.sozluk.gov.tr (çevrim içi, 05.03.2024).

tanımlanabilir. Bayi; toptan satıcı, ara satıcı ya da perakendeci satıcı olabilir ve uygulamada genellikle tacir sıfatını haiz bayilerle karşılaşmaktadır.

Türk Borçlar Kanunu'nun ("TBK")²¹ on ikinci maddesinin birinci fıkrasında belirtildiği üzere, "*Sözleşmelerin geçerliliği, kanunda aksi öngörülmedikçe, hiçbir şekle bağlı değildir*". Bayilik sözleşmesi, kanunda herhangi bir düzenlemesi bulunmayan isimsiz bir sözleşme olduğundan, geçerliliği herhangi bir şekil şartına bağlanmamıştır. Ancak, ticari hayatta taraflara teferruatlı hak ve yükümlülükler yükleyen sözleşmelerin, olası bir uyuşmazlıkta ispat kolaylığı sağlaması açısından yazılı yapılması önerilir. Bu sebeple bayilik sözleşmesinin de yazılı düzenlenmesi ispat kolaylığı bakımından yerinde olur²².

B. Bayilik Sözleşmesinin Unsurları

Bayilik sözleşmesi tanımından yola çıkarak, bayilik sözleşmesinin unsurlarını çerçeve nitelikli sürekli borç ilişkisi doğuran bir sözleşme olması, bayinin kendi nam ve hesabına hareket etmesi ve bayinin sürümü artırıcı faaliyette bulunması olarak sıralayabiliriz.

Bayilik sözleşmesi çerçeve nitelikli bir sözleşmedir²³. Bayilik sözleşmelerinde, birbirini tamamlayan iki aşamalı sözleşme ilişkisi bulunur. Her aşama, ayrı bir değiş-tokuş ilişkisi içerir²⁴. Bunlardan ilki, bizzat çerçeve sözleşme niteliğini taşıyan bayilik

²¹ R.G. T. 4.2.2011, S. 27836.

²² Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 43; Kaya (Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Nomer Ertan), **a.g.e.**, s. 591; Karauz, **a.g.e.**, s. 86.

²³ Taraflar arasındaki ticari ilişkilerin uzun süreli olacağına duyulan güven, karşılıklı edimlerini yerine getirmeye yönelik istikrar ve gelecekte doğabilecek risklerle oluşabilecek belirsizliklere karşı esneklik sağlayacak düzenlemelere duyulan ihtiyaç, süreklilik unsuru barındıran sözleşmelerin, çerçeve sözleşme olarak düzenlenmesine neden olmuştur. Çerçeve sözleşmeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Nami Barlas, "Çerçeve Sözleşme Kavramı ve Çerçeve Sözleşmelerin Özellikleri", **Prof. Dr. Erdoğan Moroğlu'na 65. Yaş Günü Armağanı**, İstanbul, Beta Yayınları, Ocak 2001, s. 818; Hayriye Şen Doğramacı, **Çerçeve Sözleşmeler**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2010, s. 44.

Bayilik sözleşmelerinin çerçeve sözleşme olduğuyla ilgili olarak bkz. Tandoğan, "**Tek Satıcılık**", s. 1; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 44-45; İşgüzar, **a.g.e.**, s. 33; Eren, **Özel Hükümler**, s. 1044; Necip Kocayusufpaşaoğlu, Hüseyin Hatemi, Rona Serozan, Abdülkadir Arpacı, **Borçlar Hukuku Genel Bölüm: Borçlar Hukukuna Giriş Hukuki İşlem Sözleşme**, C. 1, 6. Bası, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2014, s. 113 (Borçlar Genel); Yavuz/Acar/Özen, **Birinci Cilt**, s. 44; Murat Aydoğdu, Nalan Kahveci, **Türk Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri**, 5. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2021 (Borçlar Özel), s. 25. Bütün dağıtım sözleşmelerinin çerçeve sözleşme niteliği taşıdığıyla ilgili olarak bkz. Küçükayhan Aşçıoğlu, **a.g.e.**, s. 20.

²⁴ İşgüzar, **a.g.e.**, s. 28-29.

sözleşmesinin kurulmasıdır²⁵. Bayilik sözleşmesi ile bayi üreticinin dağıtım ağına katılır, bu katılımın yoğunluğu sözleşmeyle belirlenir, belirlenen yoğunluk kapsamında bayi malların sürümünü artırma borcunu yüklenir, üretici bayiye sözleşme konusu malların satışı hakkını verir²⁶. Bu sözleşmede, satışı yapılacak ürünler, bayinin hak ve yükümlülükleri, stoklama kuralları, garanti hükümleri, müşteri hizmetleri, yedek parça satışı, sipariş kuralları, bayi personelinin istihdamı ve eğitimi, sözleşme süresi, fesih ve fesih sonrası hükümler gibi bayilik sözleşmesinin genel çerçevesine dair düzenlemeler yer alır²⁷. Bayilik sözleşmesinin kurulmasıyla taraflar arasında doğrudan bir satış ilişkisi kurulmaz, sonradan kurulacak birel satış sözleşmelerinin çerçevesi belirlenir²⁸.

Taraflar arasındaki ikinci sözleşme ilişkisi, bayilik sözleşmesinin tamamlayıcısı olan ve dayanağını bayilik sözleşmesinden alan birel satış sözleşmelerinin kurulmasıyla gerçekleşir. Üretici, birel satış sözleşmesi uyarınca, belirli bir bedel karşılığında mallarının mülkiyetini ve zilyetliğini bayiye devreder²⁹. Birel satış sözleşmeleriyle sözleşmeye konu ürünün niteliği, miktarı, fiyatı, teslim zamanı gibi doğrudan yapılacak satışa özgü koşullar belirlenir. Bu koşullar zamanla ortaya çıkan ihtiyaçlara göre şekilleneceğinden³⁰ önceden öngörülmesi mümkün değildir.

²⁵ Çerçeve sözleşmenin, taraflara birel sözleşme yapma yükümlülüğü yükleyip yüklenmediği öğretide tartışılmalı olmakla birlikte bayinin sürümü artırma yükümlülüğü ve taraflar arasındaki ilişkinin süreklilik esasına dayanması bayinin belli periyotlarda ve miktarlarda üreticiden mal almaya, dolayısıyla bayilik sözleşmesinin doğası gereği tarafları daha sonrasında birel satış sözleşmeleri kurmaya zorlamaktadır. Bu sebeple bayilik sözleşmesi özelinde, öğretideki baskın görüşün aksine çerçeve sözleşmelerin taraflara ileride birel sözleşme yapma yükümlülüğü yüklediği fikrindeyiz. Aynı yönde bkz. Tandoğan, **Tek Satıcılık**, s. 5; İşgüzar, **a.g.e.**, s. 33; Şen Doğramacı, **a.g.t.**, s. 42, Karauz, **a.g.e.**, s. 23; Şenol, **a.g.e.**, s. 21-22; Yasemin Kıratoğlu, **Akaryakıt Bayilik Sözleşmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2024, s. 20. Gül Doğan, **Ön Sözleşme (Sözleşme Yapma Vaadi)**, İstanbul, Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 2006, s. 73-74. Doğan, çerçeve sözleşmenin taraflara birel sözleşme yapma borcu yüklemeyeceği düşüncesini ileri sürmekle birlikte münhasır bayilik sözleşmesinin ön sözleşmeden farklı olarak, sürüm ve satışın artışı teşvikten kaynaklanan ve süreklilik arz eden birel satış sözleşmeleri yapma borcu yükleyen çerçeve sözleşme olduğunu belirtmiştir. Çerçeve sözleşmelerin taraflara birel sözleşme yapma yükümlülüğü yüklenmediği görüşü için bkz. Barlas, **Çerçeve Sözleşme**, s. 815-816; Kocayusufoğlu, **Borçlar Genel**, s. 112; Pınar Altınok Ormancı, **Sürekli Borç İlişkilerinin Haklı Sebep Feshi**, İstanbul, Vedat Kitapçılık, Ekim 2011, s. 31 (Sürekli Borç İlişkileri).

²⁶ Tandoğan, **Tek Satıcılık**, s. 14; Şenol, **a.g.e.**, s. 20.

²⁷ Karauz, **a.g.e.**, s. 24.; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 22.

²⁸ Karauz, **a.g.e.**; s. 23; Sarıakçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 60.

²⁹ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 23; İşgüzar, **a.g.e.**, s. 33.

³⁰ Karauz, **a.g.e.**, s. 23.

Bayilik sözleşmesi sürekli borç ilişkisi doğuran bir sözleşmedir³¹. Üretici ve bayi arasındaki yoğun ve güvene dayalı ilişki taraflara edimlerini geniş bir zaman dilimi boyunca daimî olarak ifa etme yükümlülüğü yükler. Üreticinin mallarının sürekli ve düzenli olarak pazarlanması, malların sürümünün artırılması ve tarafların birbirlerinin menfaatlerini gözetmesi nitelikleri gereği bir defaya mahsus yerine getirmekle sona eren asli edimler³² olmadığından, bu edimleri içeren bir sözleşme ilişkisinin süreklilik unsuru barındırması zorunludur.

Süreklilik unsuru bayilik sözleşmesinin belirli ya da belirsiz süreli olmasına göre tayin edilmez. Sözleşme süresi bir yıl ya da daha az süreli olsa dahi taraflar, sözleşme ilişkisine belirlenen süre sonrasında devam edileceği beklentisi içerisindeyse sözleşmenin sürekli borç ilişkisi doğurduğu kabul edilir³³.

Bayilik sözleşmesi kapsamında bayi, kendi nam ve hesabına hareket eder³⁴. Bayi, üreticinin dağıtım ağına kendi sermayesiyle katılır. Üreticinin mallarını kendi nam ve hesabına satın alarak kendi müşterilerine satar, dolayısıyla satışa ait kâr, zarar ve bütün riskler kendisine aittir³⁵. Üreticiyle bayi arasında bir temsil ilişkisi, işçi-işveren ilişkisi ya da asıl işveren-alt işveren ilişkisi bulunmamaktadır. Bayi kendi nam ve hesabına hareket ederken faaliyetlerini, çalışma sürelerini, çalıştıracağı personeli ve ücret politikasını kendisi belirler³⁶.

³¹ Otto Von Gierke, Dauernde Schuldverhältnisse, Jherb. 64, 1914, s. 355 vd. (Özer Seliçi, **Borçlar Kanunu'na Göre Sözleşmeden Doğan Sürekli Borç İlişkilerinin Sona Ermesi**, İstanbul 1976, s. 4-5'ten; İlgüzar, **a.g.e.**, s. 65'ten naklen aktarılmıştır): Sürekli borç ilişkisi kavramını ilk kez ortaya atan Otto Von Gierke'ye göre sürekli borç ilişkisi bir sürece yayılır. Bir kereye mahsus olmak üzere ifa edilip sona eren geçici ilişki değildir; Sürekli borç ilişkileri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Selâhattin Sulhi Tekinay, Sermet Akman, Halûk Burcuoğlu, Atilla Altop, **Tekinay Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, Gözden Geçirilmiş 7. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1993, s. 11; M. Kemal Oğuzman, M. Turgut Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt-1**, Güncellenip Genişletilmiş 20. Bası, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2022, s. 79 (Cilt-1), Saibe Oktay, "Uzun Süreli Sözleşmelerin Geçerliliği ve Sona Erme Düzeni", **İÜHFM Prof. Dr. Türkan Rado'ya Armağan**, C. LV, S.3, 1997, s. 210-211 (Uzun Süreli Sözleşmeler).

³² Sözleşmenin süreklilik unsuru taşıyıp taşımadığının tespitinde esas alınacak olan edim türü asli edimdir. Sözleşmenin asli edim borçları ani edimli iken, yan edim borçlarının süreklilik unsuru içermesi o sözleşmeyi sürekli borç ilişkisi doğuran bir sözleşme olarak nitelemek için yeterli değildir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Seliçi, **a.g.e.**, s. 5; İlgüzar, **a.g.e.**, s. 66.

³³ Tandoğan, **Tek Satıcılık**, s. 5; İlgüzar, **a.g.e.**, s. 15; Şenol, **a.g.e.**, s. 14, Sarıakçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 40.

³⁴ Bu özelliği bayiye kendi adına ve müvekkili hesabına hareket eden komisyoncu, acente gibi bağımsız tacir yardımcılardan ayırmaktadır. Bayilik sözleşmesinin kendisine benzeyen sözleşmelerle farklılıkları için bkz. aşağıda Birinci Bölüm, III, C.

³⁵ Tandoğan, **Tek Satıcılık**, s. 6; İlgüzar, **a.g.e.**, s. 15; Eren, **Özel Hükümler**, s. 1044; Erdem, **Müşteri Tazminatı**, s. 95; Aydoğdu/Kahveci, **Borçlar Özel**, s. 26.

³⁶ İlgüzar, **a.g.e.**, s. 16; Tandoğan, "**Tek Satıcılık**", s. 6; Karauz, **a.g.e.**; s. 27; Cevdet Yavuz, Faruk Acar, Burak Özen, **Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler İkinci Cilt**, 11.Baskı, Ankara, Beta

Bayi, kendi nam ve hesabına hareket etmesinin bir sonucu olarak, üreticinin mallarının satış ve dağıtımını için yaptığı masraflara katlanmakla yükümlüdür. Üretici ile bayinin müşterileri arasında doğrudan bir satış ilişkisi bulunmamaktadır. Bayi, üreticiden satın aldığı malları kendi nam ve hesabına müşterilerine satar. Masrafları da malı üreticiden aldığı fiyat ile üçüncü kişilere sattığı fiyat arasındaki fark olan kârdan karşılar. Böylece üretici, bayinin kendi nam ve hesabına hareket etmesi sayesinde dağıtım, satış, tanıtım, reklâm gibi herhangi bir masraf altına girmeksizin mallarını pazarlayabilme ve sürümünü artırma imkânına sahip olur³⁷.

Satış ve sürümü artırma faaliyeti bayilik sözleşmesinin esas amacıdır. Bu faaliyet bayilik sözleşmesine iş görme sözleşmesi niteliği verir³⁸. Bu faaliyet kapsamında bayi üretici markasının daha tanınır ve güvenilir olması amacına yönelik satışlar yapar, yaptığı satışlar sayesinde de kazancını artırır. Böylece iki taraf için de kazan-kazan durumu oluşur. Bayinin, alelade bir ara satıcı olarak sadece malların düzenli periyotlarla satışını sağlaması ya da zaman zaman beliren satış fırsatlarından yararlanmakla yetinmesi sürümü artırma yükümlülüğünün yerine getirilmiş sayılması için yeterli değildir³⁹. Bayinin üretici markasına olan güvenin artması ve alıcının markaya karşı algısının olumlu seyretmesini sağlaması, marka için katma değer oluşturması gerekir⁴⁰. Bu bağlamda bayinin üreticinin mallarını daha geniş oranda pazarlama imkânlarını keşfetme, bunun için gerekli araştırma ve çalışmalar yapma, pazarlama, reklam, depolama faaliyetlerine ve müşteri ilişkilerinin güçlenmesine ağırlık verme, garanti ve yedek parça hizmetleri sağlama, üreticinin ticaret ünvanı, markası gibi tanıtıcı işaretlerini işletmesinde ve malların üzerinde kullanma, markanın marka ve patent ihlallerinden üreticiyi haberdar etme gibi aktif davranışlarda bulunması gerekir⁴¹.

Yayınları, Mayıs 2022, s. 45 (İkinci Cilt); Rona Serozan, **Borçlar Hukuku Özel Bölüm**, 4. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayınları, Ocak 2019, s. 116; Poroy/Yasaman, **a.g.e.**, s. 335.

³⁷ İşgüzar, **a.g.e.**, s. 16; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 25-26; Şenol, **a.g.e.**, s. 25

³⁸ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 29; Yavuz/Acar/Özen, **Birinci Cilt**, s. 37; Tandoğan, **CI/1**, s. 36; Tandoğan, **“Tek Satıcılık”**, s. 9

³⁹ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 29. Eren, **Özel Hükümler**, s. 1046.

⁴⁰ Tandoğan, **“Tek Satıcılık”**, s. 6.; İşgüzar, **a.g.e.**, s. 18; Karauz, **a.g.e.**, s. 28; Aydoğdu/Kahveci, **Borçlar Özel**, s. 27.

⁴¹ İşgüzar, **a.g.e.**, 19; Çiğdem Kırca, **Franchise Sözleşmesi**, Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1997, s. 89; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 51.

C. Bayilik Sözleşmesinin Hukuki Niteliği ve Bayilik Sözleşmesine Uygulanacak Hükümler

Bayilik sözleşmesinin kanunda düzenlenmemiş olması sebebiyle hukuki niteliğinin tespitinde problem yaşanmaktadır⁴². Taraflar, hukuki niteliği bayilik sözleşmesi olan bir sözleşme yapmalarına rağmen; bu sözleşmeyi uygulamada, satış sözleşmesi, acentelik sözleşmesi, tek satıcılık sözleşmesi, franchising sözleşmesi gibi farklı sözleşmelerin adıyla anabilmektedir. Bayilik sözleşmesinin hukuki niteliğini tespit etmek ve bayilik sözleşmesine kıyasen uygulanacak özel hükümleri belirlemek amacıyla öncelikle, bayilik sözleşmesinin benzer diğer sözleşmelerle karşılaştırmasını yapmak gerekir. Aşağıda bayilik sözleşmesini sırasıyla; satış sözleşmesi, acentelik sözleşmesi, adi ortaklık sözleşmesi, vekâlet sözleşmesi, franchising sözleşmesi ve tek satıcılık sözleşmesinden ayıran özellikler kısaca açıklanmıştır.

Bayilik sözleşmesinin, bir satış sözleşmesi olabileceği düşünülse de, bayinin malları satma amacıyla kendi nam ve hesabına satın alması, sürümü artırma yükümlülüğünün bulunması ve üreticinin dağıtım ağına dâhil olması gibi satış sözleşmesine yabancı unsurları içermesinden ötürü satış sözleşmesi olarak değerlendirilmesi doğru değildir⁴³.

⁴² Yargıtay HGK, T. 08.11.2023, E. 2022/820, K. 2023/1074 sayılı kararında belirtildiği üzere, uygulamada bayilik sözleşmesi olarak adlandırılan sözleşmelerin bir kısmının acente, franchising, tek satıcılık sözleşmeleriyle aynı anlamda kullanıldığı, bu sebeple bir sözleşmenin bayilik sözleşmesi olarak nitelendirilebilmesi için öncelikle bu sözleşmenin unsurlarını içerip içermediğinin irdelenmesi gerekir. Yargıtay 11. Hukuk Dairesi., T. 15.01.1992, E. 1990/1959, K. 1992/96 sayılı kararında taraflar her ne kadar yaptıkları sözleşmeyi tek satıcılık olarak adlandırmış olsa da davacıya Çanakkale ili hudutları dâhilinde satıcılık yetkisi verildiğinden, Yargıtay sözleşmeyi tek satıcılık sözleşmesi olarak nitelendirmiştir. Ayrıca bkz. Yargıtay 11. Hukuk Dairesi T. 27.9.2022, E. 2021/2027, K. 2022/6341 (çevrim içi, <https://karararama.yargitay.gov.tr/#/>, 17.03.2024).

⁴³ Bayilik sözleşmesi ne satış sözleşmesi ne de satış sözleşmesinin bir türü olan art arda teslimli satış sözleşmesidir. Art arda teslimli satış ile satıcı satılan şeyi art arda teslim ederken, alıcı bedeli bir defada ya da satıcının teslimlerine uygun olarak art arda öder. Art arda teslimli satış sözleşmesinde art arda ifa bulunması her teslim başına sözleşme yapıldığı anlamına gelmemektedir. Burada tek bir sözleşme mevcuttur. Bayilik sözleşmesi kapsamındaki birel satış sözleşmelerinin her biri ise birbirinden bağımsızdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Erden Kuntalp, **Ard Arda Teslimli Satım Akdi**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1968, s. 21; İşgüzar, **a.g.e.**, s. 37; Tandoğan, **“Tek Satıcılık”**, s. 7; Salih Önder Yeşiltepe, **“Tek Satıcılık Sözleşmesinin Öğretide Benzer Olarak Belirtilen Sözleşmelerden Ayırt Edilmesi”**, **İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, c. 4, sy. 2, s. 150; Karauz, **a.g.e.**, s. 30.

Acente⁴⁴ ve bayi, ekonomik fonksiyonları, süreklilik arz eden bir sözleşme ilişkisinin tarafı olmaları ve bağımsız olmaları yönlerinden benzerlik gösterebilirler⁴⁵, pek çok temel noktada birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Bayi kendi adına ve hesabına işlem yaptığından üretici ile arasındaki ilişki, acente ve müvekkil arasında bulunan temsil ilişkisine benzememektedir. Bu sebeple bayi, acenteye göre daha bağımsızdır ve bayinin üreticinin talimatlarına uyma yükümlülüğü acentenininkine kadar geniş değildir. Ayrıca acentenin satış ve sürümü artırma yükümlülüğü bir yan yükümlülük iken⁴⁶ bayinin satış ve sürümü artırma yükümlülüğü bir asli yükümlülüktür⁴⁷.

Adi ortaklık sözleşmesi ile bayilik sözleşmesinin temelinde iyi niyete dayanan bir iş birliği düşüncesinden doğmuş olmaları, özellikle karşılıklı bilgi verme ve sadakat borcu içermeleri bakımından birbirlerine yakın oldukları kabul edilir⁴⁸. Bayilik sözleşmesi tam iki tarafa borç yükleyen bir sözleşmedir. Bayi ve üreticinin edimleri arasında bir değiş-tokuş ilişkisi bulunmaktadır. Ancak adi ortaklıkta ortakların edimleri aynı yönde ve aynı amaca yönelik olduğundan bir değiş-tokuş ilişkisinden bahsedilemez⁴⁹.

Bayilik sözleşmesi güvene dayalı bir ilişkiyi esas alması, sürümü artırma yükümlülüğünün iş görme edimi olarak nitelendirilmesi, sadakat yükümlülüğünün, sır saklama yükümlülüğünün, iade yükümlülüğünün, talimatlara uyma yükümlülüğünün bulunması yönünden vekâlet sözleşmesine benzetilmiştir. Ancak bayi, üreticinin mallarını kendi nam ve hesabına alıp sattığından, malların sürümünü artırmak için pazarlama ve reklam faaliyetlerinden doğan masraf ve giderlere katlandığından mali yönden vekile göre daha büyük risk altındadır⁵⁰. Bayi kendi nam ve hesabına hareket ederken, vekil müvekkilinin talimatlarıyla bağlı olan, doğrudan temsil kapsamında

⁴⁴ Öğretide bayi ile karşılaştırılan acente türü sözleşme yapan acente olduğundan, çalışmamızda acente kavramıyla kastettiğimiz sözleşme yapan acentedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yeşiltepe, **a.g.m.**, s. 153

⁴⁵ İşgüzar, **a.g.e.**, s. 39; Mustafa İsmail Kaya, **Acentelik Hukuku**, 2. Bası, Ankara, Adalet Yayınevi, Ocak 2022, s. 56 (Acentelik Hukuku); Şaban Kayıhan, **Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi**, 5. Baskı, Kocaeli, Umutepe Yayınları, Haziran 2018, s. 74.

⁴⁶ İşgüzar, **a.g.e.**, s. 41; Kayıhan, **a.g.e.**, s. 92-93; Şenol, **a.g.e.**, 44-45; Kaya, **Acentelik Hukuku**, s. 112. Acentenin sürümü artırma yükümlülüğü bulunmadığı hakkında bkz. Poroy/Yasaman, **a.g.e.**, s. 226.

⁴⁷ Arslan Kaya, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi: Birinci Kitap Ticari İşletme: Yedinci Kısım Acentelik (TTK m. 102-123)**, 2. Bası, İstanbul, Beta Yayınları, 2016 (Acentelik), s. 6; Kayıhan, **a.g.e.**, s. 32; Topçuoğlu, **a.g.e.**, s. 10; Sariaçmalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 97.

⁴⁸ Tandoğan, **Tek Satıcılık**, s. 12; Sariaçmalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 98.

⁴⁹ İşgüzar, **a.g.e.**, s. 47; Tandoğan, **Tek Satıcılık**, s. 12.

⁵⁰ İşgüzar, **a.g.e.**, s. 50; Tandoğan, **Tek Satıcılık**, s. 10.

kendi adına ve vekâlet veren hesabına, dolaylı temsil kapsamında vekâlet veren adına ve hesabına hareket eden bir kişidir⁵¹. Bayilik sözleşmesinde taraflar arasında sürekli bir menfaat birliği bulunduğu için, sözleşmede aksine bir düzenleme olmadığı sürece, taraflardan birinin herhangi bir ihbar öneli vermeksizin ya da haklı sebebe dayanmaksızın sözleşmeyi tek taraflı olarak sona erdirmesi, sözleşmenin kuruluş amacına aykırıdır. Ancak vekâlet sözleşmesinde taraflardan birinin sözleşmeyi sona erdirmeye iradesine yönelik tek taraflı beyanının diğer tarafa ulaşmasıyla vekâlet sözleşmesi sona erer⁵²⁻⁵³.

Bayilik sözleşmesi, tam iki tarafa borç yükleyen çerçeve sözleşme olması, sözleşme tarafları arasında güvene dayalı bir ticari ilişkinin bulunması, bayinin franchise alan gibi bir ağa/sisteme dâhil olarak sürekli bir şekilde kendi nam ve hesabına faaliyette bulunması yönlerinden franchise sözleşmesiyle benzerlik göstermektedir⁵⁴. Öğretide, ürün franchisingi sözleşmesinin bayilik sözleşmesinin bir çeşidi olan tek satıcılık sözleşmesi niteliğinde olduğu ileri sürülmüştür⁵⁵. Ancak franchise alan, franchise sistemi kapsamında daimî bir denetim altındadır ve işletme yönetiminden, mal ve hizmetin sunum standardına, hatta personelin giyeceği kıyafete kadar sayısız konuda franchise verenin talimatlarına uymakla yükümlüdür. Bayinin üreticinin sistemine katılımı ve üreticiden aldığı talimatın kapsamı ise kısıtlıdır. Bayi sadece sözleşme konusu ile ilgili talimat alır. Franchise veren, franchise alana know-how'ını aktarmak zorunda iken; bayilik sözleşmesinde üreticinin bayiye know-how'ını aktarma zorunluluğu bulunmamaktadır⁵⁶. Franchise veren, sisteme katılımı sebebiyle franchise alandan başlangıçta belli bir miktar katılım ücreti, sonrasında ise periyodik olarak belli bir ciro yüzdesi alır. Bayi ise, dağıtım ağına dâhil olması ya da ürünleri satması hâlinde üreticiye herhangi bir bedel ödeme yükümlülüğü altında

⁵¹ Şenol, **a.g.e.**, s. 40-41; Sarıakçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 128.

⁵² İlgili düzenlemeyi içeren TBK maddesinin tam metni aşağıdaki gibidir:

“D. Sona ermesi

I. Sebepleri

1. Tek taraflı sona erdirmeye

MADDE 512- Vekâlet veren ve vekil, her zaman sözleşmeyi tek taraflı olarak sona erdirebilir. Ancak, uygun olmayan zamanda sözleşmeyi sona erdiren taraf, diğerinin bundan doğan zararını gidermekle yükümlüdür.”

⁵³ Şenol, **a.g.e.**, s. 40-41; Sarıakçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 128.

⁵⁴ Kırca, **a.g.e.**, s. 90; Eren, **Özel Hükümler**, s. 1048; Şenol, **a.g.e.**, s. 48.

⁵⁵ Kırca, **a.g.e.**, s. 91, dn. 497’de adı geçen yazarlar.

⁵⁶ Kırca, **a.g.e.**, s. 94; Karauz, **a.g.e.**, s. 37; Barış Cihan Cantürk, **Franchise Sözleşmesinde Denkleştirme İstemi**, İstanbul, On İki Levha Yayınları, Haziran 2020, s. 39.

değildir⁵⁷. Franchise alan, faaliyette bulunurken kendi işletme adını ön plana çıkaramazken; bayi, üreticinin marka ve işaretleriyle birlikte kendi işletme adını da kullanmakta serbesttir⁵⁸.

Bayilik sözleşmesi yukarıda bahsettiğimiz herhangi bir sözleşme türüne indirgenemeyeceği gibi, çalışmamızda daha öncesinde değindiğimiz üzere; bayiye belirli bir bölgede münhasır satış yetkisi verilmesi bayilik sözleşmesi bakımından zorunluluk teşkil etmediğinden, bayilik sözleşmesinin bir türü olan tek satıcılık sözleşmesi olarak da kabul edilemez.

Sonuç olarak bayilik sözleşmesi, kanunda düzenlenmiş olsun ya da olmasın⁵⁹ herhangi bir sözleşme türü ile eş tutulamayan, kaynağını sözleşme özgürlüğü ilkesinden⁶⁰ alan, kendisine özgü yapısı olan isimsiz bir sözleşme olarak kabul edilmektedir⁶¹. Gerçekten de, ne TBK’de ne de diğer kanunlarda bayilik sözleşmesinin esaslı unsurlarını ihtiva eden bir düzenleme yer almaktadır. Bayilik sözleşmesi kanun tarafından düzenlenen sözleşmelerde bulunmayan, ancak kendisine özgü niteliklere sahip olan unsurları içermekle birlikte, kanun tarafından düzenlenen sözleşmelere ait

⁵⁷ Kırca, **a.g.e.**, s. 92; Karauz, **a.g.e.**, s. 36.

⁵⁸ Kırca, **a.g.e.**, s. 95; Osman Berat Gürzumar, **Franchise Sözleşmeleri ve Bu Sözleşmelerin Temelini Oluşturan Sistemlerin Hukukun Korunması**, İstanbul, Beta Yayınları, 1995, s. 24-25; Karauz, **a.g.e.**, s. 36; Şenol, **a.g.e.**, s. 48.

⁵⁹ TBK veya diğer kanunlarda düzenlenmiş sözleşmelere isimli sözleşmeler denirken, düzenlenmeyen sözleşmeler isimsiz sözleşmeler olarak anılmaktadır. İsimli ve isimsiz sözleşme ayrımı için bkz. Tandoğan, **C. I/1**, s. 12; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıp, **a.g.e.**, s. 56; Fikret Eren, “İsimsiz Sözleşmelerin Genel Teorisi”, **Türk Borçlar Hukuku Açısından İsimsiz Sözleşmeler Sempozyumu**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2022, s. 13 vd.

⁶⁰ Sözleşme özgürlüğü, taraflara sözleşmeye konu edilebilecek özel hukuk ilişkilerini düzenleme yetkisi verir. Bu bağlamda sözleşme özgürlüğü, sözleşme yapıp yapmama, sözleşme yapılacak karşı tarafı seçme, sözleşmenin içeriğini, tipini ve şeklini belirleme, sözleşmenin içeriğini değiştirme ve sözleşmeyi sona erdirmeye hâllerıyla kendini gösterir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kocayusufpaşaoğlu, **Borçlar Genel**, s. 501; Oğuzman/Öz, **Cilt-1**, s. 23, Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıp, **a.g.e.**, s. 56; Serozan, **Borçlar Hukuku Özel Bölüm**, s. 53; Hatemi/Serozan/Arpacı, **Borçlar Hukuku Özel Bölüm**, s. 35 vd.; Yavuz/Acar/Özen, **Birinci Cilt**, s. 14 vd.; Tandoğan, **C. I/1**, s. 9 vd.; Mustafa Alper Gümüş, **Borçlar Hukuku Özel Hükümler, Cilt I**, 3. Bası, İstanbul, Vedat Kitapçılık, Eylül 2013 s. 4 (Özel Hükümler-I); Fahrettin Aral, Hasan Ayrancı, **Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri**, 14. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2023, s. 79 vd.; Fikret Eren, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, 28. Baskı, Ankara, Legem Yayınevi, Ekim 2023, s. 16 vd. (Genel Hükümler); Aydın Zevkliler, K. Emre Gökyayla, **Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri**, İstanbul, Vedat Kitapçılık, Eylül 2021, s. 6 vd.; Saibe Oktay, “İsimsiz Sözleşmelerin Geçerliliği, Yorumu ve Boşluklarının Tamamlanması”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. LV, S: 1-2**, Yıl: 1995-1996, s. 267 vd. (çevrim içi, <https://dergipark.org.tr/pub/iuhfm/issue/9076/113229>, 22.10.2023) (İsimsiz Sözleşmeler); İşgüzar, **a.g.e.**, s. 101.

⁶¹ İşgüzar, **a.g.e.**, s. 33-34; Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 13; Tandoğan, **C.I/1**, s. 40; Yavuz/Acar/Özen, **Birinci Cilt**, s. 35; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 30; Eren, **Özel Hükümler**, s. 1036; Şenol, **a.g.e.**, s. 49; Aydoğdu/Kahveci, **Borçlar Özel**, s. 26.

unsurları da bünyesinde barındırır. Bayinin üreticinin mallarını satış, pazarlama ve sürümünü artırma yükümlülüğü altına girmesi, üreticinin dağıtım ağına dâhil olması, başlangıçta satılacak mal miktarının belirsizliği, üreticinin bayiye destekleme yükümlülüğü bayilik sözleşmesinin kanunda düzenlenmeyen özellikleri arasındadır. Bunun yanı sıra birel satış sözleşmelerine dayanarak bayinin belirli bir bedel karşılığında üreticinin mallarının mülkiyetini ve zilyetliğini kazanması bir satış sözleşmesi unsurudur. Ayrıca bayilik sözleşmesi, bayinin sürümü artırma yükümlülüğünün bulunmasından ötürü iş görme unsuru da barındırır. İsimli sözleşmeler ile isimsiz sözleşmelere ait unsurları bir arada bulundurması, onu kendisine özgü yapıya sahip bir sözleşme olarak nitelendirmeye engel değildir⁶².

Bayilik sözleşmesinin kendisine özgü yapısı olan isimsiz sözleşme olduğunu tespit ettikten sonra, sözleşmeye hangi hükümlerin uygulanacağı konusu gündeme gelir. Bu durumda tıpkı isimli sözleşmelerde olduğu gibi öncelikle kanunun emredici hükümlerine, ardından taraf iradelerine⁶³ üstünlük tanınarak tarafların düzenledikleri hükümlere öncelik verilmelidir. Sözleşmede düzenlenmemiş hususlarda ise, niteliğine uygun düştüğü ölçüde kanunda düzenlenmiş olan benzer sözleşmelere ilişkin özel hükümler kıyasen uygulanmalıdır⁶⁴. Örnek olarak, bayi ve üretici arasındaki bayilik sözleşmesinin kaynaklık ettiği birel satış sözleşmeleri, nihayetinde bir satış sözleşmesi olduğu için, uygun düştüğü ölçüde TBK’de yer alan satış sözleşmesi hükümleri uygulama alanı bulacaktır. Keza bayi ile üretici arasındaki ilişki acente ile müvekkili arasındaki ilişkiye benzer nitelikteyse, TTK’de acenteyi düzenleyen hükümler de kıyasen uygulanacaktır⁶⁵. Bununla birlikte, bayilik sözleşmesi iş görme edimlerine ait unsurları içerdiğinden, vekâlet sözleşmesine ilişkin hükümler de uygun düştüğü ölçüde bayilik sözleşmesine uygulanır⁶⁶. Kıyasen uygulanacak bir hükmün

⁶² İşgüzar, **a.g.e.**, s.36; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 30-31.

⁶³ Sözleşme boşluğunun doldurulmasında uygulanacak sıralama konusunda öğretide farklılık bulunmaktadır. Kanunda ve sözleşmede bir düzenleme bulunmadığı takdirde, önceliğin yedek hukuk kurallarına mı yoksa tarafların farazi iradelerine mi verilmesi gerektiği konusunda bkz ve karş. Oktay, **İsimsiz Sözleşmeler**, s. 275 vd.; Yeşim Atamer, “Sözleşme Boşluklarının Hâkim Tarafından Doldurulması Sorununa İlişkin Düşünceler”, **İÜHFİM, Cilt: LXIII**, Sayı: 1–2, 2005, s. 173 vd., Şenol, **a.g.e.**, s. 35-36.

⁶⁴ Kendisine özgü yapısı olan sözleşmelerin kanunda düzenlenmemesinden ötürü özel hükümlerin uygulanamayacağı görüşü için bkz. Oktay, **İsimsiz Sözleşmeler**, s. 275–276; Aral/Ayrancı, **a.g.e.**, s. 91; Eren, **Özel Hükümler**, s. 967; Niteliklerine uygun düştüğü ölçüde uygulanabileceği görüşü için bkz. Tandoğan, **C.I/1**, s. 41; Tandoğan, **Tek Satıcılık**, s. 14 vd.; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 56; Yavuz/Acar/Özen, **Birinci Cilt**, s. 35; Şenol, **a.g.e.**, s. 35-37; Kıratoğlu, **a.g.t.**, s. 42.

⁶⁵ Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 15; Aydoğdu/Kahveci, **Borçlar Özel**, s. 28; Şenol, **a.g.e.**, s. 50.

⁶⁶ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 35; Şenol, **a.g.e.**, s. 50.

bulunmaması hâlinde TBK genel hükümleri, özellikle TBK'nin sözleşmeye aykırılık ve sözleşmenin ileriye dönük sona ermesini düzenleyen hükümleri uygulanır. Bununla birlikte, her iki tarafın tacir olması hâlinde TTK genel hükümleri de uygulama alanı bulacaktır⁶⁷.

Türk Medeni Kanunu'nun⁶⁸ ("TMK") ilk maddesi uyarınca, uygulanacak herhangi bir hüküm bulunamaz ise hâkim örf ve âdet hukukuna göre uyuşmazlığı çözümleyecek⁶⁹; uyuşmazlık örf ve âdet hukukuna göre çözümlenemeyecek olur ise hukuk yaratacaktır.

D. Tarafların Hak ve Yükümlülükleri

1- Üreticinin Yükümlülükleri

Bayilik sözleşmesi kapsamında üreticinin bayiye karşı birel satış sözleşmelerinden doğan teslim yükümlülüğü, mallarının kalitesini garanti etme yükümlülüğü ve bayiye destekleme yükümlülüğü⁷⁰ bulunmaktadır⁷¹.

Üretici, bayilik sözleşmesi süresince bayiye belli miktarlarda mal teslim etmekle yükümlüdür. Bayi sürümü artırma yükümlülüğü kapsamında ne kadar çok satış

⁶⁷ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 32; Sarıakçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 128.

⁶⁸ R.G. T.: 8.12.2001, S.: 24607

⁶⁹ İçtihat ve öğretide ileri sürülen görüşler çerçevesinde bilhassa tek satıcılık sözleşmesi bakımından bir örf ve âdet hukukunun oluştuğundan bahsedilebilir. Bayilik sözleşmesine ilişkin uyuşmazlıkların çözümünde içtihat ve öğretiden yararlanırken, bayinin faaliyet alanı ve dâhil olduğu dağıtım kademesi dikkate alınmalıdır. Çünkü bayilik sözleşmesi, ait olunan faaliyet alanına göre, o alanın ihtiyaçlarını giderecek şekilde düzenlenir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 36.

⁷⁰ Öğretide sadakat yükümlülüğü, destekleme ve menfaatleri koruma yükümlülüğü, iş birliği yapma yükümlülüğü, destekleme-iş birliği yükümlülüğü gibi farklı isimlerle anılmıştır. Bkz. Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 60; Karauz, **a.g.e.**, s. 143 vd., İşgüzar, **a.g.e.**, s. 89; Tandoğan, "**Tek Satıcılık**", s. 23; Yavuz/Acar/Özen, **Birinci Cilt**, s.48; Aydoğdu/Kahveci, **Borçlar Özel**, s. 28.

⁷¹ Şenol, **a.g.e.**, s. 57 ve devamında tek satıcılık sözleşmesinde tanınan münhasır satış hakkının, tek satıcıya daha geniş bir koruma alanı sağlanmasını gerektirmesinden ötürü, üreticinin bayiye karşı asli edim yükümlülüğü niteliğinde özel bir sadakat ve yardım yükümlülüğü bulunduğunu; sadakat yükümlülüğünün münhasır olmayan bayilik sözleşmesi bakımından, dürüstlük kuralı ile taraflar arasındaki güven ilişkisine dayanan bir yan edim yükümlülüğü olarak kabul edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Kanaatimizce yazar, tek satıcılık sözleşmesi bakımından üreticinin yardım ve iş birliğinin önemini vurgulamak adına bu ayrıma gitmişse de terminolojik ayrımın münhasırlık ilişkisine göre değil, yükümlülüğün içeriğine göre belirlenmesi gerektiği fikrindeyiz. Bu sebeple hem tek satıcılık sözleşmesi hem de bayilik sözleşmesi yönünden menfaatleri koruma ve destekleme yükümlülüğü içeriğinde yer alan yükümlülükler ifaya yardımcı yükümlülükler olduğundan asli değil yan edim yükümlülükleri olarak kabul edilmelidir.

yaparsa, üreticinin malları o kadar çok kişiye ulaşır. Bayinin olabildiğince fazla sayıda mal satmasında üretici ile ortak menfaati bulunmaktadır. Bayinin sürümü artırma yükümlülüğünü yerine getirmesinin de bayilik sözleşmesinin amacına ulaşmasının da tek yolu, bayi ve üretici arasında sürekli bir satış ilişkisinin kurulması ve bu ilişkiye dayanılarak malların bayiye teslimidir⁷². Bu sebeple, taraflar bayilik sözleşmesinde açıkça yer vermemişse bile, üreticinin bayinin siparişlerini kabul ve teslim yükümlülüğü bulunmaktadır⁷³. Bu yükümlülük bayilik sözleşmesinin asli edim yükümlülüğü⁷⁴ olup hangi koşullar altında yerine getirilip getirilemeyeceği Türk Medeni Kanunu'nun ikinci maddesi uyarınca dürüstlük kuralına göre belirlenmelidir⁷⁵.

Üretici, bayiye mallarının kalitesini garanti etmekle yükümlüdür. Çünkü üreticinin mallarının kalitesinin azalması sebebiyle satışlarının düşmesi bayinin kazancını doğrudan etkiler. Üretici, kalitenin devamlılığını sağlamak için malların planlanması ve üretimi safhalarında uygun denetim mekanizmaları kurmak, malların sorunsuz sevkiyatı için gereken ambalajlamayı yapmak, bayinin gözlemi ve bilgi verme yükümlülüğü kapsamında edindiği bilgileri kendisiyle paylaşması karşılığında mallarına ilişkin aldığı önlemleri somut olarak bayiye bildirmekle yükümlüdür⁷⁶.

Üretici ile bayi arasındaki güven ilişkisi ve malların sürümünün artışına ilişkin ortak menfaatleri, üreticinin bayiye destekleme yükümlülüğünü doğurur. Üretici, destekleme yükümlülüğünü sözleşme konusu malların satışını kolaylaştıracak belge

⁷² Ayrıca daha öncesinde belirtmiş olduğumuz üzere bu sebeple çerçeve sözleşme niteliğindeki bayilik sözleşmesi taraflara birel satış sözleşmesi kurma yükümlülüğü yüklemektedir. Bkz. *I.B.dn.13*

⁷³ İşgüzar, **a.g.e.**, s. 85-87'de zikredilen yazarlar; Tandoğan, **Tek Satıcılık**, s. 22.

⁷⁴ Tandoğan, **"Tek Satıcılık"**, s. 23; Şenol, **a.g.e.**, s. 55; Karauz, **a.g.e.**, s. 93; Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 187; Demir-Gökyayla, **a.g.e.** s. 58; Yavuz/Acar/Özen, **Birinci Cilt**, s. 48. Buna karşılık sadakat yükümlülüğüne bağlı bir yan edim yükümlülüğü olduğunu kabul eden görüşler de bulunmaktadır: Alman Federal Mahkemesi teslim yükümlülüğünün bir asli edim yükümlülüğü olmadığını, üreticinin bütün siparişleri karşılama zorunluluğu bulunmadığını; ancak reddedilmesi için de güven prensibinden ötürü kabul edilebilir bir gerekçenin varlığının arandığını ifade etmiştir (İşgüzar, **a.g.e.**, s. 87'den naklen); Peter Ulmer, **Der Vertragshändler, Münih, 1969**, s. 313; Ulmer, işin sahibi olan yapımcının *"kendi uzatılmış kolu olan"* tek satıcıya karşı teslim yükümlülüğü altına girmesinde herhangi bir menfaati bulunmadığını, bu sebeple teslim yükümlülüğünün sadakat yükümlülüğüne bağlı bir yan yükümlülük olduğunu; ancak tek satıcıdan gelen siparişlerin özenle değerlendirilmesi gerektiğini ve siparişlerin keyfekeder reddedilemeyeceğini belirtmiştir (İşgüzar, **a.g.e.**, s. 87'den naklen). Aynı görüşte olan diğer yazarlar için bkz. Poroy/Yasaman, **a.g.e.**, s. 338; Halil Özeriç, **Türk Hukukunda Münhasır Distribütörlük Sözleşmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007, s. 83.

⁷⁵ Tandoğan, **"Tek Satıcılık"**, s. 29; İşgüzar, **a.g.e.**, 89; Şenol, **a.g.e.**, s. 55.

⁷⁶ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 107-108; Şenol, **a.g.e.**, s. 61; Yavuz/Acar/Özen, **Birinci Cilt**, s. 49.

ve malzemeleri sağlamak, bu malların satışını etkileyecek bilgileri vermek ve bayilerine eşit muamele göstermek suretiyle yerine getirebilir. Bunun dışında satılan mallara ilişkin teknik yardımda bulunmak, bayinin üreticinin mallarının satışından sorumlu personelini yetiştirmek, garanti hizmetlerini sunmak gibi bayinin faaliyetlerini kolaylaştıran ya da bayiye teşvik eden⁷⁷ herhangi bir eylem de destekleme yükümlülüğü kapsamına dâhildir. Destekleme yükümlülüğünün içeriği üretici ve bayinin faaliyet gösterdiği alana göre değişkenlik göstermektedir⁷⁸.

Üreticinin destekleme yükümlülüğü kapsamındaki en temel yükümlülüğü bayiye sözleşme konusu malların satışını kolaylaştıracak belge ve malzemeleri sağlamaktır. Bu bağlamda, üretici kendi markasının ve ürünlerinin reklamını yaparak yeni müşteriler edinmesi ve eski müşteri çevresini koruması amacıyla reklam panoları, fiyat listeleri, numuneleri, broşürleri, katalogları, özellikle malların kullanımı teknik uzmanlık gerektirecek nitelikteyse kullanım talimatlarına ve bakım özelliklerine ilişkin belgeleri bayiye paylaşır⁷⁹.

Üreticinin bayiye destekleme yükümlülüğü kapsamındaki diğer bir yükümlülüğü, bayiye bu malların satışını etkileyecek bilgileri sağlamaktır. Bayi, bayilik sözleşmesini ifa edebilmesi için sözleşme konusu malların satışına, servisine ve danışma hizmetlerine ilişkin bilgilendirilmeye ihtiyaç duyar. Bu bilgilerin niteliği ve sunulma aralığı somut olayın özelliklerine ve faaliyette bulunulan alana göre değişkenlik gösterebilir⁸⁰. Önemli olan, bilginin bayinin sürümü artırma yükümlülüğünü yerine getirebilmesi ve bayinin teşebbüsünü en iyi şekilde temsil edebilmesi için zorunluluk teşkil etmesi ve gecikmeksizin sağlanmış olmasıdır⁸¹.

Üreticinin destekleme yükümlülüğü dâhilinde sayacağımız son yükümlülüğü; dağıtım ağına kattığı bayilerine eşit davranma yükümlülüğüdür. Eşit davranma yükümlülüğünden bahsedebilmek için bayilerin rekabet halinde olması gerekir. Üretici, bayilik sözleşmesinin yerine getirildiği süre boyunca aldığı önlemlerde ve

⁷⁷ İşgüzar, **a.g.e.**, s. 89.

⁷⁸ Örneğin, otomotiv sektöründe faaliyet gösteren bayiler yeni çıkan modellerin teknik özelliklerine, satılan üründe karşılaşılan teknik problemin nasıl giderilebileceğine ilişkin eğitimle desteklenebilirken, yiyecek içecek sektöründeki faaliyet gösteren bayiler için daha farklı içeriğe sahip bir destek sağlanabilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Şenol, **a.g.e.**, s. 61.

⁷⁹ Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 24; İşgüzar, **a.g.e.**, s. 91; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 64-65.

⁸⁰ Şenol, **a.g.e.**, s. 64.

⁸¹ İşgüzar, **a.g.e.**, s. 92; Karauz, **a.g.e.**; s. 106.

dağıtım ağının düzenlenmesine ilişkin koyduğu kurallarda bu yükümlülüğünü gözeterek hareket etmelidir⁸². Bu kapsamda haklı bir sebep olmaksızın bayilerinden birini diğerlerine karşı rekabet yönünden dezavantajlı konuma düşürmemelidir. Haklı bir sebebin varlığı her somut olay bazında detaylı incelenmelidir⁸³.

2- Bayinin Yükümlülükleri

Bayılık sözleşmesi kapsamında bayinin yükümlülükleri; üreticinin mallarını alım ve bedelini ödeme yükümlülüğü, sürümü artırma yükümlülüğü, üreticinin menfaatlerini koruma yükümlülüğü, üreticinin talimatlarına uyma yükümlülüğü ve bayinin diğer yükümlülükleri kapsamında sınıflandıracağımız müşteri hizmetlerini sağlama yükümlülüğü ile stok bulundurma yükümlülüğüdür.

Bayılık sözleşmesinde bayinin asli nitelikteki en önemli yükümlülüğü sürümü artırma yükümlülüğüdür⁸⁴. Bayi sadece var olan müşterilerinin ihtiyaçlarını karşılamakla yetinmez, ayrı bir talep arzusu yaratmak için sürümü artırma, geliştirme ve hızlandırma faaliyetlerinde bulunur⁸⁵. Bu faaliyetleri sözleşme süresince kesintisiz yerine getirmesi gerekir. Bayinin müşterilerin ihtiyaçlarını giderecek tarzda ve satışa elverişli büyüklükte bir satış yerine sahip olması⁸⁶, nicelik ve nitelik olarak yeterli personele sahip olması⁸⁷, satın alma istemi yaratacak nitelikli tanıtım ve reklam faaliyetlerine özen göstermesi, üreticinin markasını ve mallarını tanıtmayı sürümü artırma yükümlülüğü kapsamındaki yükümlülükleri arasındadır⁸⁸. Sürümün artmasıyla bir yandan üreticinin marka tanınırlığı artar, malları daha çok kişiye ulaşır; diğer yandan artan satışlar sayesinde bayi daha fazla kazanç elde eder⁸⁹. Bu sebeple sürümü artırma yükümlülüğünün yerine getirilmesinde tarafların ortak menfaati bulunmaktadır.

⁸² Demir Gökyayla, **a.g.e.**, 70; Şenol, **a.g.e.**, 69; Karauz, **a.g.e.**, s. 103.

⁸³ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, 71; Şenol, **a.g.e.**, 70.

⁸⁴ Tandoğan, **C.I/1**, s. 43, Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 17; İşgüzar, **a.g.e.** s. 72; Şenol, **a.g.e.**, s. 88; Karauz, **a.g.e.**, s. 174. Yavuz/Acar/Özen, **Birinci Cilt**, s. 47.

⁸⁵ İşgüzar, **a.g.e.**, s. 72; Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 17,

⁸⁶ Yavuz/Acar/Özen, **Birinci Cilt**, s. 47; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 126.

⁸⁷ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 126; Şenol, **a.g.e.**, s. 78; Yavuz/Acar/Özen, **Birinci Cilt**, s. 47; Karauz, **a.g.e.**, s. 124; Poroy/Yasaman, **a.g.e.**, 338.

⁸⁸ Şenol, **a.g.e.**, s. 90; Yavuz/Acar/Özen, **Birinci Cilt**, s. 47; Karauz, **a.g.e.**, s. 126; Poroy/Yasaman, **a.g.e.**, s. 338.

⁸⁹ Yerine getirilmesinde tarafların karşılıklı menfaatinin bulunması sebebiyle bu yükümlülük üreticinin menfaati koruma borcunun bir türü olarak nitelendirilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Şenol, **a.g.e.**, s. 89.

Bayilik sözleşmesi kapsamında bayinin asli yükümlülüklerinden bir diğeri, üreticiden olabildiğince fazla miktarda mal almak ve bunun doğal bir sonucu olarak aldığı malların bedelini ödemektir⁹⁰. Alım yükümlülüğü sadece bayinin üreticiden mal satın alması ile yerine getirilmiş sayılmaz. Bayinin aynı zamanda malları dağıtım ağındaki konumuna göre perakendeciye, tüketiciye, dağıtım ağı dâhilindeki herhangi bir üçüncü kişiye tekrar satması gerekir⁹¹. Bayi, üreticiden gelen alım taleplerini asgari oranda karşılamakla yükümlüdür. Bayi bu yükümlülüğünü yerine getirmezse üretici, kurduğu dağıtım ağında bayiye bağımlı hâle gelir⁹², mallarının sürümünü artırma amacına ulaşması bayinin inisiyatifine bırakılmış olur, dolayısıyla bayilik sözleşmesi kurulmasının herhangi bir anlamı kalmaz. Bayinin ne kadar miktarda mal satın alacağı ve alım karşılığında ne kadar ödeyeceğine ilişkin düzenlemeler çerçeve sözleşme niteliğindeki bayilik sözleşmesinden ziyade, birel satış sözleşmelerine bırakılır⁹³.

Bayilik sözleşmesi kapsamında taraflar arasındaki güven ve sadakate dayalı ilişki bayiye üreticinin menfaatlerini gözetme yükümlülüğünü yüklemektedir⁹⁴. Bayinin dağıtım ağına katılımı ne kadar yoğunsa, üreticinin menfaatlerini koruma yükümlülüğü o kadar geniş yorumlanır. Sözleşmede açıkça düzenlenmiş olmasa dahi, bayi basiretli bir tacirin özen yükümlülüğü kapsamında üreticinin menfaatlerini korumalı, hatta kendi menfaatiyle üreticinin menfaati karşı karşıya geldiğinde, kendi menfaatini arka planda tutup üreticinin menfaatini önceliklendirmelidir. Örneğin; bir beyaz eşya üreticisinin yeni model ürününü piyasaya sürmesine yakın bir zamanda, bayinin stokunda kalan eski model ürünleri agresif bir satış stratejisiyle eriterek üreticinin yeni modellere yönelik stratejik pazarlama planına ve ileri vadede marka imajına zarar vermesi durumunda bayi, üreticinin menfaatlerini gözetme yükümlülüğüne aykırı davranmıştır. Bayinin üretici menfaatini önceliklendirirken, üreticinin menfaati ile kendi menfaatinin dengesini ve somut olayın özelliklerini dikkate alması gerekir⁹⁵. Menfaatleri koruma yükümlülüğünden yola çıkarak, sözleşmede düzenlenmiş olmasa dahi bayinin başka özel yükümlülüklerinin bulunduğu çıkarımı yapılabilir. Biz bu yükümlülükleri, üreticiye bilgi verme

⁹⁰ Tandoğan, **Tek Satıcılık**, s. 17; İşgüzar, **a.g.e.**, s. 69; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 108; Şenol, **a.g.e.**, s. 83.

⁹¹ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 109.

⁹² Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 110, İşgüzar, **a.g.e.**, s. 69, dn. 60'ta belirtilen RG 22.11.1935, RGZ 149, 329 kararı

⁹³ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 109.

⁹⁴ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 153 vd.; Şenol, **a.g.e.**, s. 93 vd.

⁹⁵ Tandoğan, **"Tek Satıcılık"**, s. 18; İşgüzar, **a.g.e.**, s. 79.

yükümlülüğü, sır saklama yükümlülüğü ve rekabet etmeme yükümlülüğü olarak bu başlık altında kısaca açıklayacağız.

Bayi, üreticinin menfaatlerini koruma yükümlülüğü kapsamında üreticiye bilgi vermekle yükümlüdür. Üreticinin üretim ve dağıtım sistemini piyasa koşullarına entegre etmesine, değişen koşullara ayak uydurabilmesine, malların sürümünün artması için işletmesi hakkında karar almasına elverişli her türlü bilgi, bilgi verme yükümlülüğü kapsamındadır⁹⁶. Örnek olarak, bayinin belli bir süre içinde ne kadar mal pazarlayabileceği, ileri vadede ne kadar satış yapılacağı, varsa müşterinin hususi talepleri, piyasa durumu, rakiplerin faaliyetleri, marka ihlalleri⁹⁷, müşteri hizmetleri, reklam faaliyetleri, belli döneme ait yapılan işlerin neticeleri gösterilebilir⁹⁸⁻⁹⁹.

Bayinin, üreticinin menfaatlerini koruma yükümlülüğü kapsamında sır saklama yükümlülüğü bulunmaktadır. Bayi, sözleşme süresince vâkıf olduğu üreticinin iş ve işletmeden doğan sırlarını¹⁰⁰, üreticinin ticari işletmesi hakkında olan, üreticinin çevresinden belli ve sınırlı bir kesimle paylaştığı ve gizli kalmasını istediği bilgileri gizli tutmakla yükümlüdür¹⁰¹. Bu bilgilerin ifşa edilmemesinde üreticinin menfaati bulunmalıdır. Bayilik sözleşmesinin süreklilik unsuru taşımasının doğal bir sonucu olarak sır saklama yükümlülüğü sözleşmenin sona ermesinden sonra da devam eder¹⁰².

⁹⁶ Bilgi verme yükümlülüğünün kapsamı belirlenirken dağıtımı yapılan malın niteliği önemlidir. Örneğin; petrol ve otomotiv piyasalarında üretici/sağlayıcı rakiplerin hareketlerini bizzat kendisi takip eder. Özellikle otomotiv piyasasında üreticiler/ithalatçılar anket şirketleriyle iş birliği yaparak müşteri hizmetleri ve reklam faaliyetlerinin satışlara etkisini doğrudan kendileri izler. Bu sebeple faaliyet gösterilen her sektör için geçerli olacak şekilde net tanımlar vermek güçtür. Aynı yönde bilgi için bkz. Sarıakçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 240.

⁹⁷ Fikrî ve sınai hakların korunması, haksız rekabetin önlenmesi bayinin satışlarını da yakından ilgilendirdiği için bayinin kendi menfaatini de gözeterek bu ihlalleri üreticiye bildirmesi gerekir.

⁹⁸ Tandoğan, **“Tek Satıcılık”**, s. 18; İşgüzar, **a.g.e.**, s. 75.

⁹⁹ Taraflarca aksi kararlaştırılmadığı sürece bayi müşterilerinin isimleri üreticiyle paylaşılacak bilgiler arasında sayılmamaktadır. Çünkü müşteri portföyünün oluşmasında bayinin şahsı ve faaliyetlerinin payesi, üreticinin marka tanınırlığının geri planına atılamaz. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tandoğan, **“Tek Satıcılık”**, s. 21; İşgüzar, **a.g.e.**, s. 76; Şenol, **a.g.e.**, s. 96; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 138.

¹⁰⁰ İşgüzar, **a.g.e.**, s. 81: Alman İmparatorluk Mahkemesi tarafından “işletmeyle ilgili olan, dar bir kişi topluluğınca bilinen ve işletme sahibinin açıklanan iradesine göre gizli tutulması gereken konular” sır tanımına dâhil edilmiştir. Alman İmparatorluk İş Mahkemesi işletme sırrını “o işin görülmesine ya da işletmeye özgü olan, diğer çevrelerde hiç uygulanmayan veya çok az uygulanabilen ve gizli tutulması işletme açısından önem taşıyan konular” olarak tanımlamıştır. Aynı tanımlı benimseyen diğer yazar için bkz. Tandoğan, **“Tek Satıcılık”**, s. 21.

¹⁰¹ İş ve işletme sırlarına örnek olarak, hangi ortamda paylaşıldığına bakılmaksızın üretim süreçleri, teknik spesifikasyonlar, model resimleri, numune olarak verilen ürün parçaları, marka, patent, know-how, tedarikçi bilgileri, müşteri bilgileri, şirket varlıkları, yatırımlar, şirket maliyet yapısı, finansal bilgiler, finansal analizler, yazılımlar verilebilir.

¹⁰² İşgüzar, **a.g.e.**, s. 82; Tandoğan, **“Tek Satıcılık”**, s. 21; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 158; Şenol, **a.g.e.**, s. 98; Sarıakçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 244.

Yükümlülüğün devamlılığında önem arz eden husus, bayiye üçüncü kişilerden daha kötü bir konuma getirmemeye özen göstermek, devamlılığın oranlı olmasını sağlamaktır¹⁰³. Sözleşmenin sona ermesinden sonra üretici sırrı kendi ifşa ederse, bayiye açıklama izni verirse, üreticinin sırrın gizli tutulmasında herhangi bir menfaati kalmazsa ya da herhangi bir sebeple sır olma niteliği yitirse bayinin sır saklama yükümlülüğü de sona erer.

Bayinin üreticinin menfaatlerini koruma yükümlülüğü kapsamında rekabet etmeme yükümlülüğünden de bahsetmek gerekir. Bayilik sözleşmesi bakımından rekabet etmeme yükümlülüğü bayinin sözleşme konusu mallarla aynı ya da benzer nitelikteki rakip firma mallarını satamaması şeklinde somutlaştırılabilir¹⁰⁴. Bayilik sözleşmesinin münhasırlık unsuru içerip içermemesine göre rekabet etmeme yükümlülüğü konusunda farklı sonuçlara varılmıştır¹⁰⁵. Münhasırlık unsuru içermeyen bayilik sözleşmelerinde bayinin rekabet etmeme yükümlülüğü açıkça düzenlenmişse varlığından bahsedilebilir; düzenlenmemiş olması hâlinde ise somut olayın şartlarına göre bayinin üreticinin dağıtım ağına katılım yoğunluğu göz önünde bulundurularak bir kanaate varılmalıdır¹⁰⁶.

Bayi, üretici ile süreklilik içeren menfaat ilişkisi kapsamında üreticinin talimatlarına uymakla yükümlüdür¹⁰⁷⁻¹⁰⁸. Ancak bayi, üreticiden gelen her türlü talimata uymak zorunda değildir. Üretici, bayilik sözleşmesi kapsamında bayinin yükümlülüklerini yerine getirmesine yönelik genel talimatlar verebilir. Bayi, bağımsız tacir olduğu takdirde faaliyeti kapsamında yaptığı masrafları talep edemeyeceğinden, maddi ve şahsi olanaklarını kullanmasını gerektiren ve kendisine ek yükümlülük

¹⁰³ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 158.

¹⁰⁴ İşgüzar, **a.g.e.**, s. 85; Şenol, **a.g.e.**, s. 99.

¹⁰⁵ Bayilik sözleşmesinden farklı olarak, tek satıcılık sözleşmesi kapsamında rekabet etmeme yükümlülüğünün düzenlenmemesi hâlinde tek satıcı, dağıtımını üstlendiği her markanın sürümünü artırma faaliyetinde bulunmak zorunda kalacağı için markalara gereken özeni gösteremeyecek, dağıtımını üstlendiği marka ne kadar fazla olursa kapasite ve performansında düşüş yaşanacaktır. Bu sebeple tek satıcılık sözleşmesinde düzenlenmiş olsa da olmasa da tek satıcının rekabet etmeme yükümlülüğü bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. İşgüzar, **a.g.e.**, s. 84; Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 22; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 166; Erdem, **a.g.e.**, s. 96; Yargıtay 19. HD., T. 9.12.2013, E. 2013/3775, K. 2013/19533.

¹⁰⁶ Şenol, **a.g.e.**, s. 101; Sarıakçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 246.

¹⁰⁷ İşgüzar, **a.g.e.**, s. 98. Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 19.: Bayilik sözleşmesinin süreklilik içeren iş görme sözleşmesi olmasından ötürü vekâlet ve acentelik sözleşmelerinde vekil ve acentenin talimata uyma yükümlülüğüne ilişkin hükümlerinin kıyasen bayilik sözleşmesine uygulanması sonucunda da bu yükümlülüğün varlığına ilişkin çıkarım yapılabilir.

¹⁰⁸ Bayilik sözleşmesinde düzenlenmiş olmasa dahi bayinin üreticinin talimatlarına uyma yükümlülüğü bulunur. Ayrıntılı bilgi için bkz. İşgüzar, **a.g.e.**, s. 98, Şenol, **a.g.e.**, s. 110.

yükleyen talimatlarla bağlı değildir. Ayrıca üretici, talimat verirken bayiye aralarındaki doğruluk ve güven ilişkisini esas almalıdır. Sözleşmenin ruhuna aykırı ve bayi menfaatinin olumsuz yönde etkilemek amacıyla bir talimat vermemelidir¹⁰⁹.

Önemine istinaden, bayinin bayilik sözleşmesinden doğan diğer yükümlülükleri kapsamında müşteri hizmetlerini sağlama yükümlülüğü ile stok bulundurma yükümlülüğünden de bahsetmek gerekir. Bayi, üreticinin mallarının daha iyi pazarlanması amacıyla satmış olduğu mallara¹¹⁰ ilişkin olarak bakım ve tamir gibi satış sonrası servis hizmetlerini yerine getirmeye devam eder. Müşteri hizmetlerinin sağlanması yükümlülüğü bayi ve müşterileri arasında kurulan birel satış sözleşmelerinden değil¹¹¹, bayi ve üretici arasındaki bayilik sözleşmesinden kaynaklanır. Bayinin diğer yükümlülükleri kapsamında, sözleşme konusu malları kısa süre içerisinde müşteriye teslim edebilmek için yeterli stokla çalışma yükümlülüğü bulunmaktadır¹¹². Bayilik sözleşmesine konu olan malların çeşitliliğinden ötürü stok bulundurma yükümlülüğünün kapsamına ve sınırlarına ilişkin tüm bayilik sözleşmelerine şamil genel bir kural yoktur. Stok bulundurma yükümlülüğüne ilişkin sözleşmede bir düzenleme bulunmuyor ise, her bir somut olayın özelliğine göre bu yükümlülüğün kapsam ve sınırları tespit edilir¹¹³.

¹⁰⁹ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 146 vd.

¹¹⁰ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 131: Uygulamada, taraflar arasındaki sözleşmede bayinin üreticinin diğer bayileri tarafından satılan ürünleri için de müşteri hizmetleri sunma yükümlülüğü bulunduğu yönelik düzenlemelere rastlanmaktadır. Bu yükümlülük bayiye ek bir masraf getirilmeden müşteri çevresini genişletme imkânı sağladığından hem üretici hem de bayi bakımından avantajlıdır.

¹¹¹ İşgüzar, **a.g.e.**, s. 77; Yavuz/Acar/Özen, **Birinci Cilt**, s. 47; Şenol, **a.g.e.**, s. 116: Bayi ve müşteri arasında yapılan sözleşmelerden doğan sorumluluklar – özellikle ayıptan doğan sorumluluk- Türk Borçlar Kanunu ve Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun’a göre çözümlenecektir.

¹¹² Bu yükümlülüğün bayinin alım yükümlülüğünün bir uzantısı olduğu konusunda Genzow, s. 67; Kloubert, s. 36 (Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 143, dn. 688’den naklen). Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 142’de bu yükümlülüğün sürümü artırma yükümlülüğünün bir uzantısı olduğunu belirtmiştir.

¹¹³ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 143; Şenol, **a.g.e.**, s. 117-118.

BİRİNCİ BÖLÜM: BAYİLİK SÖZLEŞMESİNİN SONA ERMESİ

I- BAYİLİK SÖZLEŞMESİNİN SONA ERMESİNE GENEL BAKIŞ

Sürekli borç ilişkisi doğuran bir sözleşme olan bayilik sözleşmesi, tarafların karşılıklı güvenini ve iş birliğini temel alır. Taraflardan üretici, bayiyle arasındaki birel satış sözleşmelerine uygun olarak mal teslim etmek ve bayiye desteklemekle yükümlü iken; bayi de üreticinin mallarının pazarlama ve satışını yapmak, sürümünü artırmak, üreticinin menfaatlerini korumak ve talimatlarına uymakla yükümlüdür. Tarafların karşılıklı yükümlülüklerini sürekli olarak yerine getirebilmeleri için istikrarlı bir hukuki ilişkiye sahip olmaları gerekir.

Bayilik sözleşmesi ifa edilirken göz önünde bulundurulan güven ve iş birliği, bayilik sözleşmesinin sona erdirilmesinde de korunmalıdır¹¹⁴. Bayilik sözleşmesi gereğince bayi, üreticinin mallarını pazarlamak, satış ve sürümünü artırmak amacıyla yeni bir satış yeri edinerek burayı uygun malzemelerle donatmak, uygun yetkinlikte ve sayıda personel istihdam etmek, personelinin sattığı mala ilişkin bilgi sahibi olmasını sağlamak, üreticinin markasının reklamını yapmak, gerekirse kendi müşterilerine sağlayacağı satış sonrası hizmetin gerektirdiği organizasyonu kurmak üzere yüksek meblağlı sayısız yatırım yapar. Üretici ise, ticari yetkinliğine güven duyarak bir sözleşme ilişkisi kurduğu, çoğunlukla satış örgütünü kurmasına yardımcı olduğu¹¹⁵ bayiye bir anlamda kendi markasının itibarını emanet eder. Bayilik sözleşmesinin uygun olmayan bir zamanda sonlanması hem bayinin hem de üreticinin menfaatlerine aykırıdır. Çünkü bayi, bir yandan yukarıda bahsetmiş olduğumuz yatırımları ve benzerlerini başka yerde değerlendirme imkânı bulamayacağından, karşılıksız kalan yatırımlarının yarattığı ağır mali sonuçlarla yüzleşirken, diğer yandan gelir kaynağını kaybeder. Üretici ise, mallarını pazarlayan bayinin sık sık değişmesinden ötürü arzu ettiği tanınırlığa erişemez, piyasa güvenilirliği sorgulanır hâle gelir ve ayrıca yeniden, güven duyabileceği ve destekleyebileceği bir bayi

¹¹⁴ Tandoğan, “Tek Satıcılık”, s. 26.

¹¹⁵ İşgüzar, a.g.e., s. 139.

arayışına girmek zorunda kalır. Bayilik sözleşmesinin devamlılığında tarafların karşılıklı menfaatleri bulunmasından ötürü taraflardan beklenen, bayilik sözleşmesinin alelade bir sebepten ötürü kolaylıkla sonlandırılmasına sebep olmak değil, uzun yıllar devam etmesini sağlamaktır. Ancak bu beklenti, tarafların bayilik sözleşmesine sonsuza dek katlanması gerektiği yönünde yorumlanmamalıdır. Çünkü bayi ve üretici, bayilik sözleşmesini yüksek kâr beklentisiyle yaptıklarından¹¹⁶, ne üretici beklediği performansı sergilemeyen bir bayiyle ticari ilişkiye devam etmek ne de bayi kazanç elde edemeyeceği bir üretici markasının tanınırlığı için çaba sarf etmek zorunda bırakılmalıdır. Ayrıca bayilik sözleşmesi, tarafları ekonomik yönden birbirlerine tabi kılacak kadar uzun süreli tutulmamalıdır.

Sözün özü, bayilik sözleşmesinin süresinin belirlenmesinde tarafların karşılıklı menfaat dengesi gözetilmeli, sözleşme süresi bu dengenin zedelenmesine sebep olacak şekilde çok kısa veya uzun tutulmamalı yahut sözleşme feshe imkân vermeyecek şekilde sonsuz süreli düzenlenmemelidir. Sözleşme süresi, ahlaka ya da kişilik haklarına aykırılık teşkil etmeyecek şekilde tarafların menfaatleri arasında denge sağlamalıdır. Bu dengenin sağlanması ve korunması bakımından, bayilik sözleşmesinin sona ermesine ilişkin düzenlemeler taraflar için büyük önem arz eder.

Bayilik sözleşmesinin isimsiz bir sözleşme olmasından ötürü, kanunda sona erme sebeplerine ve düzenine ilişkin özel bir düzenleme yer almamaktadır. Sona erme sebepleri ve düzeni, sözleşme özgürlüğü ilkesi uyarınca taraflarca kararlaştırılabilir. Bayilik sözleşmesinin sona ermesinde taraflar arasındaki güven ve iş birliğini dikkate alma gerekliliğinin yanı sıra, sürekli sözleşme olması nedeniyle “*güven ilişkisinin yoğunluğunu göz önünde bulundurma*”, “*haklı sebeple olağanüstü fesih imkânı tanıma*” ve “*yerine getirilmiş edimlerin sona ermeden etkilenmemesi*” gibi bazı ilkeler de göz önünde bulundurulmalıdır¹¹⁷.

Belirli ya da belirsiz süreli bir sözleşme olarak kurulabilen bayilik sözleşmesi, süresinin dolması, ölüm, kısıtlılık ya da iflas gibi sebeplerden ötürü kendiliğinden sona erebileceği gibi, tarafların hukuki işlemi vasıtasıyla iptal edilerek, ikale yoluyla veya

¹¹⁶ Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 26; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 183.

¹¹⁷ Rona Serozan, **Sözleşmeden Dönme**, 2. Baskı, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2010, s. 169 vd.; Seliçi, **a.g.e.**, s. 32 vd.; İşgüzar, **a.g.e.**, s. 138; Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 27; Yavuz/Acar/Özen, **Birinci Cilt**, s. 50;

olağan ya da olağanüstü fesih yoluyla da sona erdirilebilir. Çalışmamızın devamında bayilik sözleşmesinin sona erme hâllerini inceleyeceğiz.

II- BAYİLİK SÖZLEŞMESİNİN KENDİLİĞİNDEN SONA ERMESİ

A. Sözleşme Süresinin Dolması Sebebiyle Sona Erme

1- Taraflarca Sözleşme Süresinin Belirlenmesi

Belirli süreli bayilik sözleşmelerinde tarafların iradesi, sözleşmede öngördükleri süre¹¹⁸ boyunca sözleşmenin devam etmesi ve sürenin dolması ile sözleşmenin sona ermesi yönündedir. Tarafların belirli süreli olarak kurdukları sözleşme, sürenin dolmasıyla kural olarak herhangi bir bildirim gerek olmaksızın kendiliğinden sona erer¹¹⁹. Bu kapsamda, tarafların sözleşme süresini nasıl belirledikleri ve belirli süreli bir sözleşmenin her zaman sürenin dolmasıyla sona ermiş sayılıp sayılmayacağı incelenmelidir.

Taraflar, bayilik sözleşmesinin sona erme anını gün, ay, yıl olarak belli bir tarih üzerinden düzenleyebilecekleri gibi ne zaman meydana geleceği anlaşılar ve kesin olan bir olaya da bağlayabilirler. Bunun dışında sözleşme süresini, “*Üreticinin elektrikli araç ithal etmesi hâlinde ilk lansman tarihinde sözleşme sona erecektir.*” gibi gerçekleşip gerçekleşmeyeceği belirsiz olmakla birlikte gerçekleşmesi hâlinde ne zaman gerçekleşmiş olduğu belli bir olay üzerinden de belirleyebilirler¹²⁰.

Sözleşme süresinin sona erme anı, sözleşme konusu edimin amacı vasıtasıyla da belirlenebilir. Önemli olan, bu amacın iki tarafça da objektif olarak anlaşılır olmasıdır. Hem amacın yerine getirilmesine ilişkin menfaat sahibi olan taraf hem de karşı taraf, sözleşmenin başlangıcından itibaren bu amacın gerçekleşmesiyle sözleşmenin sona ereceğinin bilincinde olmalıdır. Örneğin, yirmi bin adet beyaz eşyanın bayi tarafından

¹¹⁸ Seliçi, **a.g.e.**, s. 5; Oktay, “**Uzun Süreli Sözleşmeler**”, s. 212: Sürekli borç doğuran sözleşmelerde sözleşme süresi ifa zamanından ziyade hukuki ilişkinin devam ettiği zamanı, borç ilişkisinin içine yayıldığı “süreci” ifade eder.

¹¹⁹ Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 27; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 180; İşgüzar, **a.g.e.**, s. 139.

¹²⁰ Seliçi, **a.g.e.**, s. 66-67; Şenol, **a.g.e.**, s. 121; Oktay, “**Uzun Süreli Sözleşmeler**”, s. 212.

satın alınmasıyla sözleşmenin sona ereceğine ilişkin bir düzenlemede sözleşme bayinin belirtilen sayıda mal alımı amacı üzerine kurulmuştur. İki taraf da bu amacın gerçekleşmesiyle sözleşmenin sona ereceğinin farkında olmalıdır¹²¹.

Taraflar, sözleşmenin sona erme anını taraflardan birinin vefatı gibi gerçekleşmesi kesin olmakla birlikte ne zaman gerçekleşeceği bilinmeyen bir olaya da bağlı kılabilirler¹²². Ayrıca tarafların sözleşmenin sona erme anını hem gerçekleşip gerçekleşmeyeceği hem de gerçekleşmesi hâlinde ne zaman meydana geleceği bilinmeyen bir bozucu şarta bağlamaları da mümkündür¹²³. Örneğin, taraflar “*On yılın sonunda ithalat hacminin %20 oranına ulaşmaması hâlinde sözleşme sona erecektir.*” şeklinde bir düzenlemeyle sözleşmenin belirlenen süre sonunda istenilen orana ulaşamamasına bağlı olarak sona ermesini öngörebilir.

Bayilik sözleşmesinde “*Sözleşme en az beş yıllık süreyle kurulmuştur.*” benzeri ifadelerle asgari süre düzenlenmiş olabilir. Bunun yanı sıra “*Sözleşme, en fazla onuncu yılın sonunda sona erecektir.*” benzeri ifadelerle azami süreye de yer verilmiş olabilir. Bu durumda asgari ve azami süreler dışında kalan zamanlarda sözleşme süresinin nasıl yorumlanacağı belirlenmelidir. Sözleşmede asgari süre belirlenmesi hâlinde, asgari süre sona erene dek sözleşmenin olağan fesihle sona erdirilmesi mümkün değildir. Asgari süre sona erdikten sonra sözleşme belirsiz süreli kabul edilir. Azami süre öngörülen sözleşmelerde ise, sözleşmenin en fazla azami olarak belirtilen süreyle sınırlı olarak kurulduğu kabul edilir. Bu durumda, azami süre sona erene dek sözleşme belirsiz süreli sayılır ve bu sürede sözleşme olağan fesih yoluyla sona erdirilebilir. Azami sürenin dolmasıyla birlikte, sözleşme kendiliğinden sona erer¹²⁴.

¹²¹ Seliçi, **a.g.e.**, s. 68; Şenol, **a.g.e.**, s. 121.

¹²² Seliçi, **a.g.e.**, s. 67; Şenol, **a.g.e.**, s. 122; Oktay, “**Uzun Süreli Sözleşmeler**”, s. 212.

¹²³ Seliçi, **a.g.e.**, s. 68; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 182.

¹²⁴ Azami süreli sözleşmenin belirsiz süreli sözleşme gibi kabul edileceği hakkında bkz. Seliçi, **a.g.e.**, s. 70-71; Olağan fesih yoluyla sona erdirilebileceği hakkında bkz. Şenol, **a.g.e.**, s. 122-123; Oktay, “**Uzun Süreli Sözleşmeler**”, s. 213; Oktay, sözleşmeleri ani edimli ve sürekli sözleşmeler olarak ayırmak haricinde, sona erme düzeninin belirli olup olmamasına göre “*süre açısından tamam olan sözleşmeler*” ve “*süre açısından tamam olmayan sözleşmeler*” olarak ayırmıştır. Bu ayrıma göre, belli bir sona erme tarihi olan, sona erme düzeni gerçekleşmesi kesin bir olaya bağlanan, sona erme süresi azami süre üzerinden belirtilen, sonsuz süreli olup da belirli bir sona erme düzenine sahip olan sözleşmeler süre açısından tamam olan sözleşmelerdir. Sadece asgari süre içeren bir sözleşme asgari süre geçtikten sonra ya da sona erme tarihi, gerçekleşip gerçekleşmeyeceği belli olmayan bir olaya bağlanan sözleşmeler süre açısından tamam olmayan sözleşme olarak addedilir. Barış Demirsatan, **Türk Borçlar Kanunu Çerçevesinde Sözleşmenin Haksız Olarak Sona Erdirilmesi**, 2. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayınları, Temmuz 2021, s. 242; Yazar, kanun ve tarafların serbest fesih hakkı tanıdığı azami süreli sözleşmelerin belirli ve belirsiz süreli sözleşmeler arasında bulunduğunu, bu sözleşmelerin sona erme düzeninin belirli olduğunu, tarafların azami

Taraflar, sözleşmelerinde deneme süresi adı altında bir düzenleme yaparak istikrarlı bir sözleşme ilişkisi kurup kuramayacaklarını değerlendirebilmek için kısa bir süre öngörebilirler. Belirtmek gerekir ki, deneme süresi de sözleşme süresinden sayılır ve deneme süresinin fesih bakımından sözleşmeye herhangi bir etkisi bulunmamaktadır. Deneme süresinin sona ermesinin ardından sözleşmenin devam etmesi için tarafların mutabakata varması gerektiği kararlaştırıldığı halde anlaşmaya varılmamışsa, deneme süresinin sona ermesiyle sözleşme de sona erecektir. Sözleşmede, deneme süresi sonunda tarafların sözleşmeyi feshetmemesi hâlinde sözleşmenin devam edeceğine ilişkin bir düzenleme bulunuyorsa ya da sözleşme süresi sona ermesine rağmen taraflar sözleşme ilişkisine örtülü devam ediyorsa sözleşmenin belirsiz süreli sözleşme hâline geldiği kabul edilir¹²⁵.

Uygulamada bayilik sözleşmelerinin genellikle bir yıllık süreyle kurulduğu görülmektedir. Bayi ve üreticinin sözleşme kapsamındaki yükümlülükleri göz önünde bulundurulduğunda, bu süre yükümlülüklerin yerine getirilmesi bakımından yetersizdir. Bu sebeple taraf menfaatlerinin uzlaştırılması amacıyla sözleşmeye bazı kayıtlar eklenir¹²⁶. Taraflar, sözleşmeye bitim tarihinden belli bir süre evvel taraflardan birinin sözleşmeyi yenilemek istemediğine dair bildirimde bulunmaması veya açıkça itiraz etmemesi hâlinde sözleşmenin uzayacağına dair kayıtlar ekleyebilir¹²⁷. Bu durumda, sözleşme belirli süreli olsa dahi sürenin dolmasıyla sona ermez. Sözleşmeyi feshetmek isteyen taraf, sözleşmede öngörülen süre içinde fesih bildiriminde bulunmalıdır¹²⁸.

Taraflar, belirlenen süreden sonra sözleşmenin uzamış sayılması için açık bir irade beyanının gerekliliğini de sözleşmeye kayıt olarak ekleyebilir. Sözleşme özgürlüğü kapsamında sözleşmenin uzatılması taraflardan birinin beyanda bulunmasına bağlanabilir veya sözleşmenin uzaması için tarafların ortak beyanı

süreden önce sözleşmeyi sona erdirmeyi kabul ettiklerini, bu sebeple azami süreli sözleşmenin süresinden önce sona ermesinin olağan fesih olarak nitelendirilemeyeceğini belirtmiştir.

¹²⁵ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 181; Şenol, **a.g.e.**, s. 160.

¹²⁶ Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, **a.g.e.**, s. 27; İşgüzar, **a.g.e.**, s. 139.

¹²⁷ Örneğin, sözleşmeye eklenen “*İşbu sözleşme imza tarihinden başlamak üzere bir yıllık süreyle kurulmuştur. Sözleşme süresinin bitiminden en az iki ay evvel taraflardan biri diğer tarafa sözleşmenin sona erdiğini ihbar etmediği takdirde, sözleşme süresi kendiliğinden bir yıl süreyle uzayacaktır. Bu hüküm devam eden bir yıllık sözleşme dönemleri için de uygulanacaktır.*” düzenlemesi bir uzatma kayıdır.

¹²⁸ İşgüzar, **a.g.e.**, s. 140; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 181; Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 27.

aranabilir. Bu durumda sözleşme süresinin dolmasıyla taraflardan sadece biri ya da her ikisi, sözleşmenin uzatılacağına ilişkin açık beyanda bulunmazsa, sözleşme sona ermiş sayılmalıdır¹²⁹.

Tarafların sözleşmeye ekledikleri kayıtlara göre belirli sürenin sona ermesiyle sözleşme sona erecekken, örtülü olarak sözleşme ilişkisine devam etmelerinin sözleşme süresine etkisi de tartışılmalıdır. Örneğin, uzatma hükmü bulunmayan bir yıllık bayilik sözleşmesi kapsamında bayi, bir yıllık süre sonunda yeni siparişler verebilir, üreticinin yeni kampanyaya katılım davetini kabul edebilir; üretici ise bayiden yeni yatırımlar yapmasını isteyebilir. Bu durumda sözleşmenin sona erip ermediğini tespit edilmesi gerekir. Sözleşme süresinin sona ermesine rağmen devam etmesi durumunda bayilik sözleşmesine kıyasen uygulanacak hükümlerden biri, acentelik sözleşmesinin sona ermesine ilişkin TTK m. 121/2’de yer alan, “*Belirli süre için yapılan bir acentelik sözleşmesinin, süre dolduktan sonra uygulanmaya devam edilmesi hâlinde, sözleşme belirsiz süreli hâle gelir.*” hükmüdür. Diğer ise, TBK m. 430/2’de yer alan, “*Belirli süreli sözleşme, süresinin bitiminden sonra örtülü olarak sürdürülüyorsa, belirsiz süreli sözleşmeye dönüşür.*” hükmüdür. Türk hukukunda sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmelerin sürenin dolmasıyla sona ermesine ilişkin düzenlemeler incelendiğinde genel eğilim, belirli sürenin sona ermesi hâlinde fiili olarak sözleşmeye devam edilmesinin sözleşmeyi belirsiz süreli kıldığı yönündedir. Bu yorum bayilik sözleşmesi için de geçerlidir. Çünkü bayilik sözleşmesinin kağıt üzerinde kısa süreli tutulmasının sebebi iki tarafın da belirlenen süre içerisinde birbirini tanıma, ekonomik yeterliliklerini görme, uzun süreli bir menfaat ilişkisine dâhil olmanın uygunluğunu ölçme arzusundan gelir. Sürenin sona ermesine rağmen tarafların sözleşme ilişkisine devam etmeleri süreklilik unsuru taşıyan bir güven ilişkisini kurduklarına işarettir. Taraflar, inşa ettikleri güvenle bayilik ilişkisine istikrar kazandırmak ve uzun süreli bir sözleşmeyle bağlanmak istemektedir. Dolayısıyla, burada kıyasen uygulanacak hüküm ister TTK m. 121/2 olsun, ister TBK m. 430/2 olsun, bayilik sözleşmesinin sürenin dolması hâlinde örtülü olarak devam ettirilmesi belirsiz süreli sayılmasını gerektirir¹³⁰. Ancak belirtmek gerekir ki, tarafların sözleşme süresinin sona ermesi ardından yaptıkları münferit işlemler, sözleşmenin fiilen devam

¹²⁹ Şenol, **a.g.e.**, s. 153.

¹³⁰ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 184; Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 28; İşgüzar, **a.g.e.**, s. 143; Şenol, **a.g.e.**, s. 158.

ettiği anlamına gelmemektedir. Bu sebeple sözleşme süresinin sona ermesi ardından taraflar arasında yapılan işlemin hem niteliği hem de niceliği incelenerek sözleşmenin örtülü olarak devam edip etmediğine ilişkin kanaate varılmalıdır¹³¹.

2- Tarafların Belirlediği Sözleşme Süresinin Geçerliliği

Taraflar, sözleşme özgürlüğü ilkesine göre sözleşme süresini kural olarak serbestçe kararlaştırabilirler. Taraflara tanınan bu serbesti, zaman zaman edimler arasındaki dengenin bozulmasına sebep olacağından müdahale gerektirir. Bu başlık altında kısa süreli ve çok uzun ya da sonsuz süreli bayilik sözleşmelerinde yer alan süre kayıtlarının geçerliliğini, ahlaka ve kişilik haklarına aykırılık bakımından inceleyeceğiz.

Bayilik sözleşmesi için bayi üreticinin marka imajını korumak, üreticinin mal ve hizmetlerini satmak, pazar payını artırmak amacıyla birtakım hazırlık çalışmaları ve yatırımlar yapar. Bu kapsamda bayinin; üreticinin belirlediği şartlar dâhilinde bir satış yeri açması, nicelik ve nitelik olarak uygun personel istihdam etmesi, satış sonrası hizmetleri sunmak için gereken organizasyonu kurması gerekir. Hatta başta motorlu taşıtlar ve akaryakıt olmak üzere bazı sektörlerde bayiden satış yerinin iç ve dış dizaynı, dekorasyonu konusunda komplike ve nitelikli yatırımlar yapması beklenir. Belirtilen hazırlık çalışmaları ve yatırımların her biri yüksek meblağlı harcamalar gerektirir. Bayinin yaptığı harcamaları amorti etme süresi sektörden sektöre değişmekle birlikte sözleşmeyi ifaya başlar başlamaz gerçekleşmez¹³². Zaten bayi de derhâl kâr edeceği inancıyla üreticiyle bir sözleşme ilişkisi kurmaz, harcamalarını amorti etmesinin zaman alacağını bilir.

Durum üretici bakımından da farklı değildir. Üreticinin marka tanınırlığının sağlanmasında ve pazar payının artmasında aynı bayiyle uzun süreli çalışması etkin rol oynar. Çünkü pazar payının ve marka tanınırlığının artışı bayinin uzun süreli

¹³¹ Yargıtay 19. HD., T. 10.10.2013, E. 2013/12823 K. 2013/15829 sayılı kararıyla “...Mahkemece, taraflar arasında akdedilen .../06/2004 tarihli bayilik sözleşmesinin 26. maddesi gereği sözleşmenin .../06/2009 tarihinde sona ermiş olduğu, bu tarihten sonra yapılan bir adet alımın sözleşmenin yenilendiği anlamına gelmeyeceği...” ifadeleriyle bir defaya mahsus yapılan alımın sözleşmenin devam ettiği anlamına gelmeyeceğini içtihat etmiştir (çevrim içi, <https://www.lexpera.com.tr>, 25.3.2023).

¹³² Şenol, **a.g.e.**, s. 123-124; Karabağ Bulut, **a.g.e.**, s. 277; Aydoğdu/Kahveci, **Borçlar Özel**, s. 29.

uğraşlarının ardından sonuç verebilecek çalışmalardır. Aksi durum bayilik sözleşmesinin süreklilik niteliğine ve iktisadi gerçeklere aykırıdır¹³³. Ayrıca uzun yıllar boyunca aynı bayiyle çalışmak taraflar arasındaki güven duygusunu pekiştirip iş birliğinin artmasını sağlayacağından üreticinin iktisadi başarısı da kaçınılmaz olur. İki taraf bakımından değerlendirme yapıldığı takdirde ulaşılan sonuç şudur ki, tarafların menfaati bayilik sözleşmesinin uzun süreli olarak yapılmasını gerektirmektedir. Uzun sürelerle uygulanan bayilik sözleşmeleri ile bayi tüm harcamalarını amorti ederek kâr elde etmeye başlar; üretici ise daha yakından tanıyarak güvendiği ve mallarının satışını yapmak üzere anlaştığı bayinin uzun süreli emek ve çabaları sayesinde mallarının sürümünü artırmış ve markasını tanıtmış olur.

Tarafların ortak menfaatleri sözleşmenin uzun süreli yapılmasını gerektirmekteyken, uygulamada genel olarak bir yıllık bayilik sözleşmeleriyle karşılaşmaktadır. Bunun sebebi, bayiye göre ekonomik olarak daha güçlü konumdaki üreticinin pazarlama tekniğini gelişen ve değişen koşullara hızlı bir şekilde uyarlayabilme ve birlikte çalışmaktan memnun kalmadığı bayiyle ticari ilişkisini herhangi bir tazminat ödemeksizin sona erdirmeye istekinden kaynaklanır. Bayi ise güçlü konumdaki üreticinin kendisine sunduğu şartları kabul etmemesi hâlinde sözleşmenin zaten kurulamayacağını bilerek ve bir yılın sonunda sözleşmenin uzatılacağına inanarak sözleşmeyi yapmayı kabul eder. Bu durumda bayi ve üreticinin edimleri arasında bir orantısızlık meydana gelir.

TBK m. 27¹³⁴ uyarınca taraflar arasındaki ahlaka ve kişilik haklarına aykırı sözleşmelerin kesin hükümsüz sayılacağına, TMK m. 23/2¹³⁵ uyarınca ise kimsenin özgürlüklerinden vazgeçemeyeceğine veya onları hukuka ya da ahlaka aykırı olarak

¹³³ İşgüzar, **a.g.e.**, s. 108.

¹³⁴ Maddenin tam metni aşağıdaki gibidir:

“ II. Kesin hükümsüzlük

MADDE 27- Kanunun emredici hükümlerine, ahlaka, kamu düzenine, kişilik haklarına aykırı veya konusu imkânsız olan sözleşmeler kesin olarak hükümsüzdür.

Sözleşmenin içerdiği hükümlerden bir kısmının hükümsüz olması, diğerlerinin geçerliliğini etkilemez. Ancak, bu hükümler olmaksızın sözleşmenin yapılmayacağı açıkça anlaşılırsa, sözleşmenin tamamı kesin olarak hükümsüz olur.”

¹³⁵ Maddenin ilk iki fıkrası aşağıdaki gibidir:

“ B. Kişiliğin korunması

I. Vazgeçme ve aşırı sınırlamaya karşı

Madde 23- Kimse, hak ve fiil ehliyetlerinden kısmen de olsa vazgeçemez. ”

Kimse özgürlüklerinden vazgeçemez veya onları hukuka ya da ahlaka aykırı olarak sınırlayamaz.

sınırlayamayacağına ilişkin düzenlemeler yer almaktadır¹³⁶. Bayilik sözleşmesinin kısa süreli belirlenmesiyle meydana gelen orantısızlığın temelinde, üreticinin güçlü konumunu kullanarak bayiye kendi aleyhine olan şartları kabul ettirme isteği yatar. Bu sebeple sözleşmenin kurulma tarzının ahlâka aykırı olduğundan bahsedilebilir¹³⁷. Bununla birlikte, üretici bayide sözleşmenin bir yıllık süre sonunda uzatılacağı yönünde bir güven uyandırmış ve sonrasında bu güveni suistimal etmişse TMK m. 2 kapsamında düzenlenen çelişkili davranış yasağına aykırılık da gündeme gelebilir¹³⁸.

Kısa süreli bayilik sözleşmesi ile üreticiye, bayiden fayda göremeyeceğini anladığı ya da pazarlama tekniğini değiştirmek istediği anda sözleşmeye devam etmeme imkânı tanınması bir anlamda sözleşmenin kaderini üreticiye teslim etmektir. Bayi satış yerini kiralamış ise, kira sözleşmesini süresinden önce sona erdirmek zorunda kalabilir. Satış yerinin iç ve dış dekorasyonu ile satış ve satış sonrası hizmetler için sahip olduğu ekipmanı, sözleşmenin sona ermesinden sonra başka yerlerde değerlendiremeyebilir. İstihdam ettiği personellerin iş akitlerine zamansız son vermek zorunda kalabilir¹³⁹. Kısacası sözleşmenin sona ermesiyle bayi, amorti edemediği ve sözleşme sonrasında başka yerlerde değerlendirme imkânı da bulamayacağı yatırım ve harcamalarıyla baş başa kalır. Böylece, kısa süreli bayilik sözleşmesi vasıtasıyla üretici, bayinin ekonomik durumu üzerinde hâkimiyet kurar. Üretici, bu şekilde bayiye ekonomik yönden kendisine bağımlı hâle getirir, kendi alacaklarını teminat altına almak amacıyla sözleşmenin amacına ve ruhuna aykırı bir takım şartları, borçlunun sözleşme sonrası faaliyetini engelleyecek nitelikte ağır yükümlülükleri sözleşmeye ekleyerek borçlunun ekonomik varlığını tehdit eder. Tehdit altında bulunan bu unsur TMK m. 23/2 ile korunmaktadır¹⁴⁰. Bayinin ekonomik varlığını ahlâka aykırı düşecek

¹³⁶ İşgüzar, **a.g.e.**, s. 101 vd.; Nil Karabağ Bulut, **Medeni Kanun'un 23. Maddesi Kapsamında Kişilik Hakkının Sözleşme Özgürlüğüne Etkisi**, İstanbul, On İki Levha Yayınları, Eylül 2014, s. 236 vd.; Şenol, **a.g.e.**, s. 129 vd.

¹³⁷ Kocayusufpaşaoğlu, **Borçlar Genel**, s. 566-578; Karabağ Bulut, **a.g.e.**, s. 353 vd.

¹³⁸ Karabağ Bulut, **a.g.e.**, s. 277-278; Şenol, **a.g.e.**, s. 110

¹³⁹ Şenol, **a.g.e.**, s. 149-150.

¹⁴⁰ Mustafa Dural, Tufan Ögüz, **Türk Özel Hukuku Cilt II Kişiler Hukuku**, 23. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, Ekim 2022, s. 144 vd. (Kişiler Hukuku); M.Kemal Oğuzman, Özer Seliçi, Saibe Oktay Özdemir, **Kişiler Hukuku**, 21.Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, Ekim 2022, s. 214 vd. (Kişiler Hukuku); Veysel Başpınar, "Kişilik Hakkı Açısından Kelepçeleme Sözleşmeleri", **Ankara Barosu Dergisi**, S.1, Y.1999, s. 18: Yazar, ekonomik özgürlüğünün korunmasının kişinin dinamik korunması olarak adlandırıldığını, dinamik koruma amacının insanın yeteneklerini kullanarak toplum içinde elde ettiği varlığının korunması olduğunu belirtmiştir.

derecede tehlikeye sokacak ya da tamamen ortadan kaldıracak borç altına giremeyeceğinden bahisle TMK m. 23/2'ye aykırılık gündeme gelir¹⁴¹.

Bayilik sözleşmesinin kısa süreli yapılması dışında, çok uzun süreli ya da sonsuz süreli yapılması de mümkündür. Sonsuz süreli sözleşme, bir sözleşmenin süre sınırı olmaksızın yürürlükte kalacak olan, tarafların sona erme yolunu kapattığı sözleşmedir¹⁴². Sözleşmenin çok uzun süreli ya da sonsuz süreli olması, bayiyi uzun yıllar boyunca üreticiye tabi kıldığından tarafların sözleşmeye dayalı menfaat dengesini bozduğu takdirde, tıpkı kısa süreli bayilik sözleşmeleri için belirttiğimiz gibi geçersiz sayılmalıdır. Çok uzun ya da sonsuz süreli bayilik sözleşmelerinin esas değerlendirilmesi gereken yönü TMK m. 23/2 kapsamında ahlaka ve kişilik haklarına aykırı olup olmadığıdır.

Sadece sözleşme süresinin uzun olmasına bakılarak, bir sözleşmenin kişinin ekonomik özgürlüğünü sınırladığı sonucuna varılamaz. Bunun için, kişinin uzun süreli sözleşmeye taraf olması nedeniyle ölçüsüz bir ekonomik risk üstlenmiş olması, diğer tarafın kişinin ekonomik geleceğini gasp etmiş olması, diğer tarafa bağlı kılacak raddede ekonomik tehlikeye düşmüş olması, diğer tarafın keyfine ve insafına kalmış olması gerekir¹⁴³⁻¹⁴⁴. Bu tür, borçluyu alacaklının keyfine bırakan, ekonomik yönden iradesiz kalmasına neden olup ekonomik faaliyet özgürlüğünü yok eden ya da ciddi nitelikte kısıtlayan, sözleşmenin zayıf tarafını güçlü tarafına ahlaka aykırı bir biçimde bağlayan sözleşmeler kelepçeleme sözleşmeleri (aşırılık içeren sözleşmeler, köleleştiren sözleşmeler, cendere sözleşmeleri vb.) olarak anılmaktadır¹⁴⁵. Bayilik sözleşmesi bakımından taraf menfaatleri sözleşmenin uzun süreli kurulmasını gerektirse de sözleşme süresinin taraflardan birinin (özellikle bayinin) ekonomik özgürlüğünü orantısız sınırlayıp sınırlamadığı her somut olay özelinde incelenmelidir.

¹⁴¹ Karabağ Bulut, **a.g.e.**, s. 278-279; Şenol, **a.g.e.**, s. 136.

¹⁴² Saibe Oktay, "Federal Mahkeme'nin 21 Haziran 1988 Tarihli Kararının Çevirisi ve İncelenmesi", **İÜHFİM, C. LV, 1996**, s. 496; Seliçi, **a.g.e.**, s. 136-140; Karabağ Bulut, **a.g.e.**, s. 229.

¹⁴³ Kocayusufpaşaoğlu, **Borçlar Genel**, s. 576; Oğuzman/Seliçi/Özdemir, **Kişiler Hukuku**, s. 215-216; Oğuzman/Öz, **Cilt-1**, s. 84; Başpınar, **a.g.m.**, s. 19; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 39.

¹⁴⁴ Oktay, "Uzun Süreli Sözleşmeler", s. 223; Yazar, TMK m. 23/2 kapsamında ekonomik özgürlüğün kısıtlanmış sayılmasına ilişkin Federal Mahkeme tarafından getirilen kriterleri, sözleşme ilişkisinin taraflardan biri için ekonomik özgürlüğün devri anlamına gelmesi, taraflardan birini diğerinin keyfine tabi kılması, taraflardan biri için özgürlüğün özünü tehlikeye sokuyor olması şeklinde sıralamıştır.

¹⁴⁵ Kocayusufpaşaoğlu, **Borçlar Genel**, s. 576; Başpınar, **a.g.m.**, s. 21-22; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 38; Mustafa Alper Gümüş, **Borçlar Hukukunun Genel Hükümleri**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2021, s. 227 (Genel Hükümler).

Bayilik sözleşmesinin süresine ilişkin yapılan inceleme neticesinde ahlaka ve kişilik haklarına aykırı olan hüküm ya da sözleşmelerin nasıl bir yaptırıma bağlanacağı tartışmalıdır. Bir yandan, TBK m. 27’de kişilik haklarına aykırı sözleşmelerin kesin hükümsüz olacağı açıkça düzenlenmiştir. Diğer yandan TMK m. 23 kapsamında kişinin ekonomik özgürlüğünün hukuka ve ahlaka aykırı olarak kısıtlanamayacağı belirtilmişse de aynı hüküm içerisinde bu kısıtlamanın yaptırımı bulunmamaktadır. Bu durumda hangi yaptırımın uygulanması gerektiği konusunda öğretide farklı görüşler savunulmuştur¹⁴⁶⁻¹⁴⁷. Görüşlerden biri, bu hükme aykırılığın yaptırımının sözleşmenin kesin hükümsüzlüğü olacağı yönündedir. Bu görüşe göre, sözleşme içerdiği süre kaydından ötürü baştan itibaren geçersiz olduğundan kısmi hükümsüzlük uygulanarak sözleşme geçerli hâle getirilemeyecektir¹⁴⁸. Diğer bir görüş, süre yönünden kişinin özgürlüğünden vazgeçmesine ya da kişisel değerlerine ilişkin serbestçe karar verme özgürlüğünün ortadan kalkmasına sebep sözleşmelerin kesin hükümsüz olacağını; ahlaka aykırı düşecek ölçüde ekonomik bağıllık altına girdiği sözleşmelerin ise kişiye fesih hakkı vereceğini savunarak TBK m. 27 ile TMK m. 23’ün uygulama alanını farklılaştırmıştır¹⁴⁹. Başka bir görüş, süre yönünden kişinin özgürlüğünden vazgeçmesine ya da kişisel değerlerine ilişkin serbestçe karar verme özgürlüğünün ortadan kalkmasına sebep olan ya da ahlaka aykırı derecede ekonomik bağıllık altına girdiği sözleşmelerin kesin hükümsüz olacağını; ancak hükümsüzlüğün kişilik hakkı zedelenen tarafça ileri sürülebileceğini, hâkimin kesin hükümsüzlüğü kişilik hakları korunan taraf lehine göz önünde bulundurabileceğini savunmaktadır¹⁵⁰. Diğer bir görüş, sözleşmenin kesin hükümsüz sayılamayacağını; ancak zarar gören tarafın dava hakkına sahip olacağını savunmaktadır¹⁵¹. Bunun yanı sıra, sözleşme

¹⁴⁶ TMK m. 23 ve TBK m. 27 ilişkisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kocayusufpaşaoğlu, **Borçlar Genel**, s. 566-578; Karabağ Bulut, **a.g.e.**, s. 353 vd., 398 vd.; Gümüş, **Genel Hükümler**, s. 225 (Genel Hükümler).

¹⁴⁷ Görüşler için bkz. Oktay, “**Uzun Süreli Sözleşmeler**”, s. 225-226; Kocayusufpaşaoğlu, **Borçlar Genel**, s. 568 vd.; Şenol, **a.g.e.**, s. 138 vd.; Karabağ Bulut, **a.g.e.**, s. 353 vd.; Gümüş, **Genel Hükümler**, s. 226 vd.

¹⁴⁸ Kocayusufpaşaoğlu, **Borçlar Genel**, s. 568, dn. 136’da atıf yapılan yazarlar.

¹⁴⁹ Eugen Bucher, Berner Kommentar, Die Naturlichen Personen, 3. Auflage, 1993, ZGB Art. 27, N. 162 vd.; Bucher, s. 240. (Şenol, **a.g.e.**, s. 140, dn. 508’den naklen.): Bucher’in görüşüne göre, MK m. 23 kişinin yüklendiği taahhütlerin kişisel özgürlüğü üzerindeki bağlayıcı etkisine ilişkin değerlendirme yapar; TBK m. 27 ise içeriği dolayısıyla hukuka ve ahlaka aykırı sözleşmeleri inceler.

¹⁵⁰ Haluk Nami Nomer, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, 18. Bası, İstanbul, Beta Yayınları, Ağustos 2021, s. 95; Gümüş, **Genel Hükümler**, s. 229; Kocayusufpaşaoğlu, **Borçlar Genel**, s. 571: Yazar, TBK m. 27’de yer alan kesin hükümsüzlük yaptırımını TMK m. 23’ün ele alınması suretiyle değiştirilmesini esnek hükümsüzlük olarak adlandırmıştır.

¹⁵¹ Pierre Engel, **Traite des Obligations en Droit Suisse**, Editions Ides et Calendes, 1973, s. 194 (Hüseyin Hatemi, **Ahlaka Aykırılık Kavramı ve Sonuçları**, Sulhi Garan Matbaası Koll. Şti., İstanbul, 1976, s. 217’den naklen (Ahlaka Aykırılık)). Hatemi, sözleşme kaydının kanunun izin

süresinin kişi özgürlüğünü sınırlaması hâlinde kısmi hükümsüzlük yaptırımının uygulanacağını ve sürenin tarafların farazi iradelerinin göz önünde bulundurulması suretiyle hâkim tarafından belirleneceğini savunan görüş de bulunmaktadır¹⁵². Bir başka yazar, kişinin serbest iradesiyle kişilik haklarına aykırı sözleşmelerle bağlı kalmak istediği müddetçe sözleşmenin geçersiz kabul edilemeyeceğini ileri sürmüştür¹⁵³. Konuyla ilgili belirtilebilecek son görüş ise, sözleşme süresinin geçersiz sayılarak sözleşmenin belirsiz süreli hâle gelmesi ve sürenin olağan fesih düzeni ile tamamlanması gerektiğini savunmaktadır¹⁵⁴.

Bayilik sözleşmesinin uzun ya da kısa süreli belirlenmiş olması hâlinde uygulanması gereken yaptırımlar farklı olmalıdır. Kanaatimizce, bayilik sözleşmesinin taraf menfaatleri gereği uzun süreli ve sürekli olması esas olsa dahi sözleşmenin taraflardan birinin ekonomik özgürlüğünü aşırı derecede sınırlandırması ya da ortadan kaldırması hâlinde TMK m. 23 ve TBK m. 27'nin uygulama alanı bulması gerekir. Bu durumda ifa hazırlıklarına başlanan ya da uzun süredir uygulanan bir sözleşmenin baştan itibaren kesin hükümsüz sayılması uygun değildir. Sadece kişilik hakkı zedelenen tarafa sözleşmedeki süre kaydının geçersizliğini ileri sürme hakkı verilmesi gerekir. Sözleşme bu şekilde belirsiz hâle gelerek, kişilik hakkı zedelenen tarafça sözleşmenin feshi düzeni ile sona erdirilebilir¹⁵⁵. Sözleşmenin kısa süreli olması hâlinde ise kişilik hakkı zedelenen tarafın nihai amacı sözleşme süresini taahhüt ettiği edimleri yerine getirebilecek kadar uzatmaktır. Bu sebeple sözleşme süresinin geçersiz olması üzerine hâkim tarafından somut olayın özelliklerine göre uygun bir sözleşme süresi belirlenmelidir¹⁵⁶.

verdiği sınırları aşması sebebiyle ahlaka aykırı görülmesi durumunda kanunun izin verdiği sınırlara çekilmesi için indirim yaptırımının uygulanması gerektiğini belirtmiştir.

¹⁵² Necip Kocayusufpaşaoğlu, “Değişik Kısmi Hükümsüzlük ve Genişletilmiş Kısmi Hükümsüzlük Kavramları ile İlgili Düşünceler”, **Selim Kaneti'ye Armağan**, İstanbul 1996, s. 30 vd.

¹⁵³ Hatemi, **Ahlaka Aykırılık**, s. 217 vd.

¹⁵⁴ Seliçi, **a.g.e.**, s. 139.

¹⁵⁵ Şenol, **a.g.e.**, s. 150-151; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 42; Oktay, “**Uzun Süreli Sözleşmeler**”, s. 228. Sözleşmenin geçerli hâle getirilmesi gerektiği hakkında bkz. Hatemi, **Hukuka ve Ahlaka Aykırılık**, s. 221 vd.

¹⁵⁶ Şenol, **a.g.e.**, s. 151.

B. Ölüm, Kısıtlılık ve İflas Sebebiyle Sona Erme

1- Ölüm

Ölüm, kural olarak taraflar arasındaki borç ilişkisini doğrudan sona erdiren sebeplerden biri değildir. Ancak kişi unsurunun ön plana çıktığı bazı borç ilişkileri bakımından ölümün borcu sona erdirmeye etkisi bulunmaktadır¹⁵⁷. Karşılıklı güven ilişkisinin yoğun olduğu ve iş görme niteliği taşımasından ötürü kişisel özelliklerin ön planda bulunduğu bayilik sözleşmesi de ölümden etkilenen sözleşmeler arasındadır.

Ölümün bayilik sözleşmesine etkisi taraflara göre farklılık göstermektedir. Ölüm hâlinde bayilik sözleşmesine, vekâlet sözleşmesinin sona ermesine ilişkin TBK m. 513'e¹⁵⁸ yollama yapan acentelik sözleşmesinin sona ermesini düzenleyen TTK m. 121/3 hükmü kıyasen uygulanır¹⁵⁹. TBK m. 513 ile sözleşmeden veya işin niteliğinden aksi anlaşılmadığı sürece taraflardan birinin ölümü hâlinde sözleşmenin sona ereceği düzenlenmiştir. Bu hükmün yedek hukuk kuralı olmasından ötürü, taraflar bayilik sözleşmesinde ölümün sözleşmeyi sona erdirmeyeceğini kararlaştırabilir. Bu durumda taraflardan birinin ölümü sözleşmeyi sona erdirmez, sözleşme mirasçılarla ya da tarafların göstereceği kişilerle devam eder¹⁶⁰. Bununla birlikte taraflar sözleşmede böyle bir düzenleme yapmasalar dahi TBK m. 513/2 uyarınca, ölüm ile sözleşmenin sona ermesi üreticinin menfaatlerini tehlikeye sokacak nitelikteyse, sözleşme bir süre daha devam etmelidir¹⁶¹. Hükümde yer alan süre ifadesi, mirasçıların işleri idare edebilecek duruma gelene kadar ihtiyaç duyulan zamanı işaret etmektedir.

¹⁵⁷ Seliçi, **a.g.e.**, s. 81; Ormancı, **Sürekli Borç İlişkileri**, s. 98; Kınacıoğlu, **a.g.e.**, s. 90; Halil Akkanat, **Ölümün Özel Hukuk İlişkilerine Etkisi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2004, s. 139.

¹⁵⁸ Maddenin tam metni şöyledir:

MADDE 513- Sözleşmeden veya işin niteliğinden aksi anlaşılmadıkça sözleşme, vekilin veya vekâlet verenin ölümü, ehliyetini kaybetmesi ya da iflası ile kendiliğinden sona ermiş olur. Bu hüküm, taraflardan birinin tüzel kişi olması durumunda, bu tüzel kişiliğin sona ermesinde de uygulanır. Vekâletin sona ermesi vekâlet verenin menfaatlerini tehlikeye düşürüyorsa, vekâlet veren veya mirasçısı ya da temsilcisi, işleri kendi başına görebilecek duruma gelinceye kadar, vekil veya mirasçısı ya da temsilcisi, vekâleti ifaya devam etmekle yükümlüdür.

¹⁵⁹ Eren, **Özel Hükümler**, s. 1052; Tandoğan, **"Tek Satıcılık"**, s. 32; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 187.

¹⁶⁰ Seliçi, **a.g.e.**, s. 82; Halil Akkanat, **a.g.e.**, s. 143.

¹⁶¹ Şenol, **a.g.e.**, 163; Özge Ayan, **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, İstanbul, Seçkin Yayıncılık, Eylül 2008, s. 34

TBK m. 513'te geçen "*işin niteliğinden aksi anlaşılmadıkça*" ifadesi kişiliğin sözleşme bakımından önemli olması hâlini akla getirmektedir¹⁶². Bayilik sözleşmesinin yerine getirilmesinde bayinin kişiliğinin önemli olduğu şüphesizdir. Bu sebeple bayinin ölümü hâlinde sözleşme kendiliğinden sona erecektir¹⁶³. Ancak üreticinin ölümü hâlinde üreticinin halefleri de sözleşme konusu malları üretebiliyorsa ya da üreticinin kişiliği sözleşme bakımından önem arz etmiyor ise sözleşme devam edecektir¹⁶⁴.

Bayi ve üretici çoğunlukla tüzel kişidir. Bu sebeple tüzel kişiler bakımından ölümün ne anlama geldiğinden ve bayilik sözleşmesine nasıl etki edeceğinden ayrıca bahsetmek gerekir. Bayilik sözleşmesinde tüzel kişi olan tarafların tasfiye sonrasında sicilden terkinleri, gerçek kişi olan tarafların ölümüyle aynı etkiyi taşır¹⁶⁵. Tüzel kişi bayi ya da üreticinin sicilden terkinini ile bayilik sözleşmesi sona erer. TMK m. 52 uyarınca, her ne sebeple sona ermiş olursa olsun, tüzel kişiliğin tasfiyesi sonuna dek tüzel kişilik, tasfiye amacıyla sınırlı olarak korunur. Bu sebeple bir tüzel kişiliğin tasfiye aşamasında olması bayilik sözleşmesini doğrudan sona erdirmez; ancak taraflara sözleşmeyi haklı sebeple feshetme imkânı tanır. Bunun haricinde işletme devri, şirket birleşmesi ya da tür değiştirme de sözleşmeyi doğrudan sona erdirmemekle birlikte, taraflara sözleşmeyi haklı sebeple feshetme imkânı tanıyan hâller arasında gösterilir¹⁶⁶.

2- Kısıtlılık

Bayilik sözleşmesinde taraflardan birinin ya da her ikisinin kısıtlanması hâlinde acentelik sözleşmesinin sona ermesini düzenleyen TTK m. 121/3'ün atfıyla TBK m. 513¹⁶⁷ uygulanır. Bayilik sözleşmeleri bakımından kısıtlanma, tıpkı ölüm gibi, sözleşmenin kendiliğinden sona ermesine sebeptir. TTK m. 121/3 lafzında taraflardan

¹⁶² Tandoğan, "**Tek Satıcılık**", s. 32; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 187; Şenol, **a.g.e.**, s. 163.

¹⁶³ Tandoğan, "**Tek Satıcılık**", s. 32; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 187; Şenol, **a.g.e.**, s. 163; Poroy/Yasaman, **a.g.e.**, s. 314; Kaya (Ülgen/Helvaci/Kendigelen/Nomer Ertan), **a.g.e.**, s. 568.

¹⁶⁴ Tandoğan, "**Tek Satıcılık**", s. 32; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 187.

¹⁶⁵ Dural/Öğüz, **Kişiler Hukuku**, s. 269-270.; Oğuzman/Seliçi/Özdemir, **Kişiler Hukuku**, s. 322-323.

¹⁶⁶ Şenol, **a.g.e.**, 163-164; Poroy/Yasaman, **a.g.e.**, s. 314; Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 280-281.

¹⁶⁷ Tandoğan, "**Tek Satıcılık**", s. 32; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 187; Şenol, **a.g.e.**, s. 164; Poroy/Yasaman, **a.g.e.**, s. 314; Kaya (Ülgen/Helvaci/Kendigelen/Nomer Ertan), **a.g.e.**, s. 568.

birinin kısıtlanmasından¹⁶⁸, TBK m. 513'te ise taraflardan birinin ehliyetini kaybetmesinden bahsedilmiş olması çelişki yaratmıştır¹⁶⁹. TBK m. 513'e göre ehliyetin kaybı ifadesinin bayilik sözleşmesi bakımından nasıl yorumlanacağını açıklamadan önce kısaca fiil ehliyetini tanımlayarak fiil ehliyeti yönünden kişilerin ayrımından bahsedeceğiz.

Fiil ehliyeti, kişinin kendi fiiliyle hak sahibi olabilmesi ve borç altına girebilmesidir. Fiil ehliyetine sahip olanlar tam ehliyetliler ve sınırlı ehliyetlilerdir. Tam ehliyetliler, ayırt etme gücüne sahip, kısıtlı olmayan, ergin kişilerdir. Sınırlı ehliyetliler, fiil ehliyetinin bütün şartlarını taşımakla birlikte kanunda düzenlenmiş bazı işlemler bakımından ehliyeti sınırlandırılmış kişilerdir. Fiil ehliyetinden yoksun olanlar ise tam ehliyetsizler ve sınırlı ehliyetsizlerdir. Tam ehliyetsizler, ayırt etme gücüne sahip olmayan kişilerdir. Sınırlı ehliyetsizler ise ayırt etme gücüne sahip küçük ve kısıtlılardır¹⁷⁰.

TBK m. 513/2'de bahsi geçen “*ehliyet kaybı*” ifadesinden hangi ehliyet kaybının kastedildiğine ilişkin iki farklı çıkarım yapılabilir. Bunlardan birincisi, kişinin ayırt etme gücünün kaybıyla tam ehliyetsiz hâle gelmesi, diğeri kişinin kısıtlanarak sınırlı ehliyetsiz hâle gelmesidir. TBK m. 513/2'deki ehliyet kaybı ifadesinin acentelik sözleşmesi bakımından ne ifade ettiği konusunda da öğretilerde farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüş, kanun koyucunun TTK m. 121/3'te bilerek kısıtlılık ifadesini kullandığını, kısıtlılık hâlinde taraflarca aksi kararlaştırılmadığı sürece sözleşmenin sona ereceğini, tam ehliyetsiz birinin hukuki işlem ehliyeti bulunmamasından ötürü taraflardan birinin tam ehliyetsiz olması hâlinde de sözleşmenin genel hükümler çerçevesinde sona ereceğini ileri sürmüştür¹⁷¹. Diğer görüş ise ehliyetin kaybı hâlinde acentelik sözleşmesinin kendiliğinden sona ereceğini; kısıtlılık hâlinde ise sözleşmenin sona erip ermeyeceğinin genel hükümlere göre tayin

¹⁶⁸ TMK m. 405 vd. uyarınca akıl hastalığı veya akıl zayıflığı, savurganlık, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı, kötü yaşam tarzı, malvarlığının kötü yönetimi, bir yıl veya daha uzun süreli özgürlüğü bağlayıcı ceza ile mahkum olma durumu hâlinde kişi mahkeme kararıyla kısıtlanabilir. Bununla birlikte TMK m. 408 uyarınca yaşlılık, sakatlık, ağır hastalık veya deneyimsizlik hâlleri de kişinin kendi talebi üzerine alınan mahkeme kararıyla kısıtlanmasına sebep olur.

¹⁶⁹ Kaya, **Acentelik Hukuku**, s. 346; Kübra Dağ, **Tek Satıcılık Sözleşmesinin Sona Ermesi**, İstanbul, Seçkin Yayınları, Şubat 2021, s. 35.

¹⁷⁰ Dural/Öğüz, **Kişiler Hukuku**, 65 vd.; Oğuzman/Seliçi/Özdemir, **Kişiler Hukuku**, s. 49 vd.

¹⁷¹ Kaya, **Acentelik Hukuku**, s. 346-347. Sadece kısıtlılık hâline ilişkin olarak, taraflarca aksi kararlaştırılmadığı sürece sözleşmenin sona ereceği görüşü için bkz. Ayan, **a.g.e.**, s. 36.

edileceğini ve yasal temsilcinin onayıyla sözleşmenin devam edebileceğini savunmuştur¹⁷².

Biz, bayilik sözleşmesine kıyasen uygulanacak olan TTK m. 121/3'te kanun koyucunun kısıtlılık hâline değinmesinin kasıtlı bir düzenleme olduğunu, bayilik sözleşmesinde taraflar arasındaki güven ve iş birliğine dayalı ilişkinin kısıtlılık sebeplerinden ötürü pekâlâ etkilenebileceğini, ayrıca bir erginin tam fiil ehliyeti kaybının sınırlı ehliyetsiz olmasından daha ağır sınırlamalara tabi olmasından ötürü hem ayırt etme gücü yoksunluğunun hem de kısıtlılık hâlinin sözleşmeyi doğrudan sona erdireceği görüşündeyiz. Bununla birlikte taraflar fiil ehliyetinin kaybı ya da kısıtlanma hâllerinde dahi sözleşmenin devam edeceğine dair düzenleme yapabileceklerdir. Bu durumda sözleşmeden doğan edimler fiil ehliyetini kaybeden ya da kısıtlanan kişinin yasal temsilcisi tarafından yerine getirilecektir¹⁷³.

TMK m. 50 uyarınca, tüzel kişiler organları aracılığıyla tüzel kişiyi borç altına sokabilir. Tüzel kişinin zorunlu organlarından birinin kaybı hâlinde, fiil ehliyeti sona erer. Bu durumda bayinin ya da üreticinin tüzel kişi olması hâlinde kişisel özelliklerin ön planda olmasından bahsedilemeyeceğinden, fiil ehliyetinin kaybı bayilik sözleşmesinin sona ermesi sonucunu doğurur. Tüzel kişiliğin tasfiyesi sürecinde daha öncesinde bahsettiğimiz gibi bayilik sözleşmesi kendiliğinden sona ermeyecek olsa dahi, tasfiye taraflara bayilik sözleşmesinin haklı sebeple feshi imkânı verir¹⁷⁴.

3- İflas

Bayilik sözleşmesinde taraflardan birinin iflası hâlinde, sözleşmeye kıyasen uygulanacak hüküm taraflardan birinin ölümü, fiil ehliyetinin kaybı ya da kısıtlanması hâllerinden birinde de uygulanacağı belirtilen TTK m. 121/3 atfıyla TBK m. 513 hükmüdür¹⁷⁵. İflas ile mal varlığı üzerindeki tasarruf yetkisinin kaybedilmesi tarafların edimlerini yerine getirebilmesini engelleyeceği gibi taraflar arasındaki güven ilişkisini de zedeler. Bu sebeple taraflardan birinin iflası ile sözleşme sona erer. Bayinin iflası

¹⁷² Kayıhan, **a.g.e.**, s. 251-252; Kaya, **Acentelik**, s. 215.

¹⁷³ Dağ, **a.g.e.**, s. 36.

¹⁷⁴ Şenol, **a.g.e.**, s. 165.

¹⁷⁵ Tandoğan, "**Tek Satıcılık**", s. 32; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 187; Şenol, **a.g.e.**, s. 165-166; Poroy/Yasaman, **a.g.e.**, s. 314; Kaya (Ülgen/Helvaci/Kendigelen/Nomer Ertan), **a.g.e.**, s. 568.

ile bayinin satın aldığı mallar, üreticinin iflası ile üretmiş olduğu mallar iflas masasına girecek ve artık satılmaları mümkün olmayacaktır¹⁷⁶.

Taraflar, bayilik sözleşmesinde iflas hâlinde de sözleşmenin devam edeceğine dair düzenleme yapabilir. TTK m. 121/3'e göre acentelik sözleşmesi kapsamında müvekkilin iflası ile kendi malvarlığı üzerinde tasarruf yetkisini kaybetmesi hâlinde, müvekkilin temsilcisi olan acente de müvekkili adına işlem yapamayacaktır. Bu sebeple tarafların müvekkilin iflası hâlinde de sözleşmenin devam edeceğine dair bir düzenleme yapması acentelik sözleşmesini bir çıkmaza sokacaktır¹⁷⁷. Ancak bayi ve üretici arasında acente ve müvekkil arasındaki temsil ilişkisi gibi bir ilişki bulunmadığından ve bayi bağımsız bir tacir olduğundan, iflas hâlinde bayilik sözleşmesinin devam edeceğine dair bir düzenleme yapılması, bayilik sözleşmesi bakımından mümkündür. Üreticinin iflası, bayinin faaliyetini engellemeyecektir. Ancak bayinin ticari itibarı zedelenen bir üretici ile iflas hâlinde dahi ticari ilişkiyi devam ettirme iradesini bayilik sözleşmesine yansıtması pek beklenen bir durum değildir.

Belirtmek gerekir ki, sona eren bir bayilik sözleşmesinin ardından iflas hâlinin son bulması sözleşmeye geçerlilik kazandırmaz. Taraflar, bayilik ilişkisi kurmak istedikleri takdirde yeni bir sözleşme yapmak zorundadır¹⁷⁸.

İflas hâli haricinde konkordato talebinde bulunulmasının da bayilik sözleşmesine etkisini değerlendirmek gerekir¹⁷⁹. Konkordato talebinde bulunulması, bayilik sözleşmesini doğrudan sona erdiren hâllerden biri değildir. İİK m. 296 uyarınca, taraflardan birinin konkordatoya başvurmasından ötürü bayilik sözleşmesinin feshi, sözleşmenin konkordatonun amacına ulaşmasını engellemesi, konkordato komiserinin görüşü ve mahkemenin onayına bağlıdır¹⁸⁰.

Taraflardan birinin ifa güçsüzlüğüne düşmesi de tıpkı konkordato talebinde bulunulması gibi bayilik sözleşmesini doğrudan sona erdiren hâllerden değildir. Bu

¹⁷⁶ Şenol, **a.g.e.**, s. 166.

¹⁷⁷ Kaya, **Acentelik Hukuku**, s.345; Kayıhan, **Acentelik**, s.252; Dağ, **a.g.e.**, s. 39

¹⁷⁸ Kaya, **Acentelik Hukuku**, s.344; Kayıhan, **Acentelik**, s.252.

¹⁷⁹ RG T. 15.03.2018, S. 30361. *İcra ve İflâs Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun* ile konkordato sistemi düzenlenmiştir.

¹⁸⁰ Dağ, **a.g.e.**, s. 31; Karauz, **a.g.e.**, s. 172.

durum taraflara haklı nedenle fesih hakkı vermekle birlikte, sistematığe uygun olarak çalışmamızın sonraki kısımlarında incelenmiştir¹⁸¹.

III- BAYİLİK SÖZLEŞMESİNİN HUKUKİ İŞLEMLE SONA ERMESİ

A. Tarafların Anlaşması ile Sona Ermesi

İkale (*sona erdirmе sözleşmesi, ortadan kaldırma sözleşmesi*), taraflar arasındaki borç ilişkisini karşılıklı ve birbirine uygun irade beyanlarıyla tamamen ve ileriye etkili olarak¹⁸² sona erdirmeye yarayan sözleşmedir¹⁸³. Sözleşme özgürlüğü ilkesi uyarınca taraflar, ikale yoluyla istedikleri andan itibaren belirli ya da belirsiz süreli bayilik sözleşmesine devam etmeme yönünde birlikte karar alabilirler. Bu durumda, ikalenin hüküm ve sonuçlarını doğurması için tarafların herhangi bir müddeti doldurmasına ya da sözleşmeyi sona erdirmе iradelerini ileri sürdükten sonra belli bir süre daha beklemelerine gerek bulunmamaktadır¹⁸⁴. Bayilik sözleşmesinin sürekli borç ilişkisine dayanmasından ötürü ikale, aşağıda detaylı bir şekilde açıklayacağımız üzere, tıpkı fesih gibi sonuçlarını ileriye etkili olarak doğurur. İkalenin hüküm kazanması ile sona eren sözleşmeden yeni bir borç doğmaz, bu sözleşmeye dayanılarak önceden yerine getirilen edimler olduğu gibi korunur ve geri verilmesi söz konusu edilmez¹⁸⁵.

İkalenin geçerliliği herhangi bir şekle bağlı değildir¹⁸⁶. İkalenin hangi tarafın teklifinden doğduğu önemsizdir. Taraflar açık ya da örtülü olarak sözleşmeyi ikale

¹⁸¹ Bkz. aşağıda Birinci Bölüm, III, C, 3, c, (2).

¹⁸² Sürekli borç ilişkileri bakımından geçmişe etkili kurulmaları mümkün değildir. Bkz. Gümüş, **Genel Hükümler**, s. 1175.

¹⁸³ Seliçi, **a.g.e.**, s. 104 vd.; Oğuzman/Öz, **Cilt-1.**, s. 573, dn. 2067; Nomer, **a.g.e.**, s. 463.; Eren, **Genel Hükümler**, s. 1394; Gümüş, **Genel Hükümler**, s. 1175.

¹⁸⁴ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 185; Şenol, **a.g.e.**, s. 146.

¹⁸⁵ Seliçi, **a.g.e.**, s. 107; Eren, **Genel Hükümler**, s. 1395.

¹⁸⁶ Seliçi, **a.g.e.**, s. 108: Yazar, kural olarak ikalenin şekle tabi olmadığını belirtse de TBK m. 13 (eBK m. 12) uyarınca yazılı şekle tabi bir sözleşmenin tadili yazılı şekle tabi iken sözleşmenin ortadan kaldırılmasını sağlayacak bir sözleşmenin de aynı şekle tabi olması gerektiği görüşündedir. Oğuzman/Öz, **Cilt-1.**, s. 573, dn. 2067'de TBK m. 132'de şekle tabi bir işlemde doğan borcun ibrasının şekle tabi olmadığı düzenlendiğinden yazılı şekil şartına tabi bir sözleşmenin ikalesinin şekil şartına bağlı olmayacağını belirtmiştir. Aynı görüşte Eren, **Genel Hükümler**, 1394; Geçmişe etkili ikale sözleşmesi yapılmadan taraflardan en az biri kendi edimini kısmen ya da tamamen yerine getirmişse, kaldırılan borç ilişkisini doğuran sözleşme için öngörülen geçerlilik şekline tabidir. Bkz. Gümüş, **Genel Hükümler**, s. 1175.

yoluyla sona erdirebilirler. Ancak hem bayilik sözleşmesinin sona erdiğinin hem de sona ermesinin akabinde stokta kalan mallar, denkleştirme istemi gibi ileride taraflar arasında problem teşkil edebilecek hususları kolay bir çözüme kavuşturabilmek için, ispat kolaylığı sağlaması amacıyla taraflara yazılı bir anlaşma yapmaları önerilir¹⁸⁷.

B. Sözleşmenin İptali

TBK m. 39 uyarınca, sözleşmeyi yaparken yanıltma, aldatma veya korkutma sebebiyle iradesi sakatlanan taraf, yanıltma veya aldatmayı öğrendiği veya korkutmanın etkisinin ortadan kalktığı andan itibaren bir yıl içerisinde sözleşme ile bağlı bulunmadığını bildirmez ya da verdiği şeyi geri istemezse sözleşmeyi onamış sayılır. Sözleşme yapılırken iradesi sakatlanan tarafa tanınan iptal hakkının kullanılmasının sözleşmeye nasıl tesir edeceği doktrinde tartışmalıdır:

Bir görüşe göre sözleşme geçerlidir; ancak iradesi sakatlanan tarafından geriye etkili olarak iptal edilebilir¹⁸⁸. Diğer görüşe göre, sözleşme nisbi butlanla batıldır; sözleşme başlangıçtan itibaren kesin hükümsüzdür; ancak bu hükümsüzlük sadece iradesi sakatlanan tarafından ileri sürülebilir¹⁸⁹. Üçüncü görüş ise, sözleşmenin iradesi sakatlanan bakımından düzelebilir hükümsüzlük, karşı taraf bakımından iptal edilme bozucu şartına bağlı geçerlilik hâlinde olduğunu savunmaktadır¹⁹⁰.

İptal hükümleri geriye etkili olduğundan, sözleşmenin iptal edilmesi üzerine taraflar, yerine getirdikleri edimlerin iadesini sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre talep edebilirler¹⁹¹. Bütün sözleşmeler gibi bayilik sözleşmesi de TBK m. 30-39 arasında düzenlenen aldatma, yanıltma, korkutma irade sakatlıklarından birinin meydana gelmesi sebebiyle iptal edilebilir. Ancak bayilik sözleşmesinin sürekli borç ilişkisi doğuran bir sözleşme olmasından ötürü iptalin geriye etkili olarak uygulanması

¹⁸⁷ Taraflar sözleşmenin sona ermesinden sonra problem teşkil edecek hususlarda nasıl hareket edeceklerine dair bir düzenleme yapmamışlarsa olağan fesih hâli için önerilen çözümlerin sözleşmeye uygulanması gerektiği hakkında bkz. Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 185.

¹⁸⁸ Eren, **Genel Hükümler**, s. 460.

¹⁸⁹ Aydın Aybay, **Borçlar Hukuku Dersleri**, Gözden Geçirilmiş ve Yenilenmiş 10 Bası, İstanbul 1991, s. 68 vd.

¹⁹⁰ Oğuzman/Öz, **Cilt-1.**, s. 123-124; Kocayusufpaşaoğlu, **Borçlar Genel**, s. 428 ; Nami Barlas, **Medeni Hukuk: Giriş, Kaynaklar, Temel Kavramlar**, 29. Bası, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2023, s. 220-221

¹⁹¹ Oğuzman/Öz, **Cilt-1.**, s. 120; Kocayusufpaşaoğlu, **Borçlar Genel**, s. 440 ; Eren, **Genel Hükümler**, s. 477.

adalet ve ölçülülük ilkeleriyle bağdaşmamaktadır¹⁹². Bayilik sözleşmesi gibi sürekli edimli bir sözleşmenin iptalinin geriye etkili sonuç doğurması hâlinde ifa edilen edimlerin iadesi imkânsız olabileceği gibi bu yönde bir talep dürüstlük kuralına aykırılık da teşkil edebilir. Bu sebeple sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmelerin doğası gereği, iptalin geriye etkili sonuç doğurmasına ilişkin uygulamanın daraltılması ve iptal anına kadarki edimlerin sözleşmenin iptalinden etkilenmemesi gerekir. Bununla birlikte, iptal edilebilirliğin geriye etkili uygulanmasından sapılmasının temel kaynağı dürüstlük kuralı olduğundan, bayilik sözleşmesinin ileriye dönük sona ermesinin kabulü dürüstlük kuralına aykırılık teşkil ediyorsa o hâlde baştan itibaren geçersiz sayılması ve ifa edilen edimlerin tasfiyesi gerekecektir¹⁹³.

Sonuç olarak, bayilik sözleşmesi bakımından, tarafların sözleşmeyi yapmaları ve henüz ifaya başlamamaları hâlinde irade sakatlığı sebebiyle sözleşmenin iptali gündeme gelirse, iptal geriye etkili sonuç doğurur ve sözleşme baştan itibaren kesin hükümsüz sayılır. Buna karşılık taraflar sözleşmeyi yaptıktan ve sözleşmenin ifasına başladıktan sonra sözleşmenin iptal edilmesi hâlinde, dürüstlük kuralına aykırılık teşkil etmemesi kaydıyla, bayilik sözleşmesi ileriye etkili olarak sona erer. Bu durumda taraflar, geçmişe dönük ifa ettikleri edimleri birbirlerinden isteyemezler.

C. Fesih ile Sona Erme

1- Fesih Kavramı

Bir sözleşmenin kurulması, değiştirilmesi veya sona erdirilmesi için taraflarının karşılıklı iradelerinin uyumlu olması gerekmektedir. Bununla birlikte, kişilere kanun tarafından veya tarafların ortak iradelerinin sonucunda verilen bazı haklar, tek tarafın irade beyanıyla bir sözleşmenin kurulmasını, değişmesini veya sona ermesini mümkün kılmaktadır. Bu haklar, kullanıldıklarında yeni bir hukuki durumun ortaya çıkmasına

¹⁹² Oğuzman/Öz, **Cilt-1**, s. 126; Eren, **Genel Hükümler**, s. 466; Serozan, **Sözleşmeden Dönme**, s. 156; Kocayusufpaşaoğlu, **Genel Hükümler**, s.439–442; Şenol, **a.g.e.**, s. 168; Vedat Buz, **Borçlunun Temerrüdünde Sözleşmeden Dönme**, 2. Bası, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014, s. 320 (Sözleşmeden Dönme); Karauz, **a.g.e.**, s. 234; Altınok Ormancı, **Sürekli Borç İlişkileri**, s. 162 vd.; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 183 vd.; Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 290-291; Gümüş, **Genel Hükümler**, s. 347.

¹⁹³ Oğuzman/Öz, **Cilt-1**, s. 127, dn. 390 ve s. 194, dn. 628; Şenol, **a.g.e.**, s. 171; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 183; Seliçi, **a.g.e.**, s. 58.

yol açtıkları için “yenilik doğuran haklar” olarak adlandırılmaktadır. Yenilik doğuran hakların temel özellikleri arasında, kullanıldıklarında sona ermesi, genellikle şarta bağlanamaması ve bazılarının kullanımının hak düşürücü sürelerle sınırlandırılması bulunmaktadır. Yenilik doğuran haklar, kurucu, değiştirici ve bozucu yenilik doğuran haklar olmak üzere üç başlığa ayrılmaktadır¹⁹⁴.

Fesih, taraflar arasındaki sürekli borç ilişkisinin sona ermesini sağlayan bozucu yenilik doğuran haktır. Sözleşme, taraflarından birinin tek taraflı fesih iradesinin karşı tarafın hâkimiyet alanına ulaşmasıyla ileriye etkili olarak sona erer. Bunun sonucu olarak fesih, geçerli olacağı ana dek doğan borçlara herhangi bir etkide bulunmamakta ve sona erdirdiği borç ilişkisinden doğmuş olup da tarafların yerine getirmiş olduğu edimlere ilişkin geri verme borcunu gündeme getirmemektedir¹⁹⁵.

Fesih, sürekli borç ilişkisini doğrudan doğruya etkiler. Fesih sonucunun doğması için karşı tarafın fesih beyanında bulunan tarafın iradesine katılmasına gerek bulunmamaktadır¹⁹⁶. Fesih, yenilik doğuran hak olduğundan kural olarak şarta bağlanamaz¹⁹⁷ ve karşı taraf kabul etse dahi karşı tarafa vardıktan sonra geri alınamaz. Feshin karşı tarafa varmasıyla sona eren sürekli borç ilişkisinin tekrar kurulması için tarafların yeniden bir sözleşme yapması gerekir¹⁹⁸.

Fesih, kural olarak herhangi bir şekle tâbi değildir. Ancak TTK m. 18/3 uyarınca; tacirler arasında sözleşmeyi feshe ilişkin ihbarlar veya ihtarlar noter aracılığıyla, taahhütlü mektupla, telgrafla veya güvenli elektronik imza kullanılarak kayıtlı

¹⁹⁴ Mustafa Dural, Suat Sarı, **Türk Özel Hukuku Cilt I Temel Kavramlar ve Medeni Kanunun Başlangıç Hükümleri**, Filiz Kitabevi, 18. Baskı, İstanbul Ekim 2023, s. 119 vd. (Temel Kavramlar); Oğuzman/ Barlas, **Temel Kavramlar**, s. 156 vd. (Temel Kavramlar); Vedat Buz, **Medeni Hukukta Yenilik Doğuran Haklar**, Ankara, Yetkin Yayınları, Ankara 2005, s. 55 vd. (Yenilik Doğuran Haklar).

¹⁹⁵ Seliçi, **a.g.e.**, s. 119;

¹⁹⁶ **A.g.e.**, s. 115.

¹⁹⁷ Fesih beyanı yöneltilen tarafın hukuki güvenlik ihtiyacı göz önünde bulundurularak hukuki durumun olabildiğince açık ve belirli kılınması gerektiğinden feshin şarta bağlanması kabul edilemez. Ancak feshin bağlandığı şartın gerçekleşmesi fesih iradesinin yöneltildiği tarafın iradesine bağlıysa, ilgili tarafa zarar verici nitelikte olmayacaksa şarta bağlı fesih kabul edilmektedir. Fesih açık ve belirli olma ilkesine aykırı davranılmadığı sürece şarta bağlanabilir. Örneğin, vekâlet sözleşmesinde, ücreti ödenmeyen vekil, müvekkiline bir süre daha ücreti ödenmezse istifa etmiş sayılacağını bildirebilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Dural/Sarı, **Temel Kavramlar**, s. 187; Oğuzman/ Barlas, **Temel Kavramlar**, s. 160; Rona Serozan, **Sözleşmeden Dönme**, s. 497-498; Seliçi, **a.g.e.**, s. 117; Şenol, **a.g.e.**, s. 150.

¹⁹⁸ Seliçi, **a.g.e.**, s. 129; Eren, **Genel Hükümler**, s.68; Dağ, **a.g.e.**, s. 42.

elektronik posta sistemiyle yapılmaktadır. TBK m. 12/2¹⁹⁹ uyarınca, TTK m. 18/3'te sayılan hukuki işlemler için belirtilen şekil, bir geçerlilik koşuludur. Bu sebeple tacir olan tarafların TTK m. 18/3'e uygun olarak fesih beyanında bulunması gerekir²⁰⁰.

Fesih olağan ve olağanüstü fesih olmak üzere ikiye ayrılır. Olağan fesihte, fesih beyanının karşı tarafa varmasından belirli bir süre sonrasında sözleşme sona erer. Olağanüstü fesihte ise sözleşme, haklı bir sebebin varlığı hâlinde fesih beyanının karşı tarafa varmasıyla derhâl sona erer²⁰¹. Sözleşmelerin hangi tür fesihle sona erdirileceği sözleşmenin süresiyle yakından ilişkilidir. Sürekli borç ilişkisi doğuran belirsiz süreli sözleşmelerin tarafları, olağan fesih yolunu kullanmak suretiyle sözleşmeyi sona erdirebilir. Bununla birlikte belirli ya da belirsiz süreli olduğuna bakılmaksızın sözleşme tarafları haklı bir nedenin varlığı hâlinde olağanüstü fesih yoluyla sözleşmeyi her zaman sona erdirebilir.

¹⁹⁹ Maddenin tam metni aşağıdaki gibidir:

"B. Sözleşmelerin şekli

I. Genel kural

MADDE 12- Sözleşmelerin geçerliliği, kanunda aksi öngörülmedikçe, hiçbir şekle bağlı değildir.

Kanunda sözleşmeler için öngörülen şekil, kural olarak geçerlilik şeklidir. Öngörülen şekle uyulmaksızın kurulan sözleşmeler hüküm doğurmaz."

²⁰⁰ Sabih Arkan, **Ticari İşletme Hukuku**, 29. Bası, Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2023, s. 170; Abuzer Kendigelen, **Yeni Türk Ticaret Kanunu Değişiklikler, Yenilikler ve İlk Tespitler**, 3. Bası, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, Mayıs 2016, s. 63.

TTK m. 18/3'te düzenlenen şekil şartının ispat şartı olduğu yönünde görüşler de bulunmaktadır. Bkz. Oğuz İmregün, **Kara Ticareti Hukuku Dersleri**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2005, s. 42; Kaya (Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Nomer Ertan), **a.g.e.**, s. 79; Poroy/Yasaman, **a.g.e.**, s. 185-186.

Ayrıca 6102 sayılı TTK m. 18 gerekçesinde belirtildiği üzere; *"...Bu maddenin üçüncü fıkrasında üç köklü değişiklik yapılmıştır. (1)Hükümdeki şekil, geçerlilik şartı olmaktan çıkarılmış, ispat şartına dönüştürülmüştür. Bu amaçla eski metinde yer alan "muteber olması için" ibaresine metinde yer verilmemiştir. Bu değişikliğin sebebi, geçerlik şartının artık haklı bir gerekçesinin bulunmaması ve teknikteki hızlı gelişmedir. Ayrıca hiçbir modern kanunda bu kadar ağır bir geçerlilik şartı yer almamaktadır. Şartın tacir gibi basiretli bir işadamı için öngörülmüş olması da anlamsız bulunmuştur..."* (çevrim içi, <https://legalbank.net/arama>, 5.3.2023). Aynı yönde Yargıtay kararları için bkz. Yargıtay T. 12.3.1997, E. 1996/11951, K. 1997/178 K.; Yargıtay HGK, T. 25.05.2016, E. 2014/861, K. 2016/632 (çevrim içi, <https://www.lexpera.com.tr>, 5.3.2023).

²⁰¹ Eren, **Genel Hükümler**, s. 1262; Gönenç Gürkaynak, Ceyda Karaoğlu, Tolga Uluay, "Tek Satıcılık Sözleşmesinin Sona Ermesi ve Sona Ermenin Sonuçları", **Terazi Hukuk Dergisi**, Cilt: 8, 2013/85, s. 16.; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 183.

2- Olağan Fesih ile Sona Ermesi

a- Olağan Feshin Genel Özellikleri

Sözleşme süresi için belirli bir süre tayin edilmemişse ya da sözleşme belirli süreyle yapılmakla birlikte örtülü olarak yenilenmişse sözleşmenin belirsiz süreli olduğu kabul edilir²⁰². Sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmelerde, taraflar arasında belirsiz süreli bir sözleşme bulunması tarafların sonsuza dek bu sözleşmeyle bağlı kalacakları anlamına gelmemektedir. Tarafları sonsuz bir sözleşme ilişkisine hapsetmek, ekonomik faaliyet özgürlüklerini sınırlandırdığından ya da yok ettiğinden kişilik haklarına aykırılık teşkil eder. Bu sebeple ve sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmelerin kendi bünyesinde sona erme düzeni taşıyamamasından ötürü²⁰³ taraflara er ya da geç sürekli edim ilişkisinden kurtulabilmelerini sağlayan bir imkân tanınmalıdır²⁰⁴. Bu imkânlardan biri, sözleşmenin sona ermesinden karşı tarafın önceden haberdar olmasını sağlayan olağan fesih yoludur. Olağan fesih, taraflara belirsiz süreli bir borç ilişkisini²⁰⁵ herhangi bir sebep ileri sürmeye gerek olmaksızın, tek taraflı olarak ve karşı tarafa varması gerekli irade beyanıyla, ileriye etkili olacak şekilde sona erdirmeye imkânı tanır²⁰⁶.

Taraflar, sözleşme özgürlüğü ilkesi uyarınca sözleşmede olağan fesih yolunu düzenlemiş olabilirler. Ancak düzenlememeleri ihtimalinde de, her ne kadar TBK'nin genel hükümlerinde bütün sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmeler yönünden olağan fesih yoluyla sona erdirilebileceklerine dair açık bir düzenleme olmasa bile, sürekli

²⁰² İşgüzar, **a.g.e.**, s. 143; Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 29; Tandoğan, **C.I/1**, s. 54.

²⁰³ Seliçi, **a.g.e.**, s. 66; Demirsatan, **a.g.e.**, s. 237.

²⁰⁴ Seliçi, **a.g.e.**, s. 132; Ayan, **a.g.e.**, s. 29; Şenol, **a.g.e.**, s. 150; Altınok Ormancı, **Sürekli Borç İlişkileri**, s. 93; İşgüzar, **a.g.e.**, s. 144; Demirsatan, **a.g.e.**, s. 234.

²⁰⁵ Öğretide baskın görüş, sözleşme süresinin bitiminden evvel sözleşmenin feshine engel olma amacı taşımasından ötürü belirli süreli sözleşmelerin olağan fesihle sona erdirilemeyeceğini savunmaktadır. Bkz. Şenol, **a.g.e.**, s. 171; Seliçi, **a.g.e.**, s. 140; Ayan, **a.g.e.**, s. 40; Altınok Ormancı, **Sürekli Borç İlişkileri**, s. 79-80. Belirli süreli sözleşmelerde de sözleşme özgürlüğü kapsamında olağan fesih yoluna başvurulabileceği hakkında bkz. Gürzumar, **a.g.e.**, s. 169; Kırca, **a.g.e.**, s. 173; Sarıakçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 290. Kanaatimizce, belirli süreli sözleşmelerin yapılış amacına aykırı olması sebebiyle sadece belirsiz süreli sözleşmelerin olağan fesihle sona erdirilebilir olması gerekir.

²⁰⁶ Seliçi, **a.g.e.**, s. 132; İşgüzar, **a.g.e.**, s. 151; Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 29; Tandoğan, **C.I/1**, s. 54; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 186; Kaya (Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Nomer Ertan), **a.g.e.**, s. 598; Kaya, **Acentelik**, s. 206; Altınok Ormancı, **Sürekli Borç İlişkileri**, s. 90; Ayan, **a.g.e.**, s. 29; Karauz, **a.g.e.**, s. 235; Tuba Birinci Uzun, “Belirsiz Süreli Tek Satıcılık Sözleşmesinin Olağan Fesih Yoluyla Sona Erdirilmesinde Fesih Bildirim Süresi”, **Legal Hukuk Dergisi**, C. 16, 2018/190, s. 4602-4603; Gürkaynak/Karaoğlu/Uluay, **a.g.m.**, s. 16.

borç ilişkisi doğuran sözleşmelerde olağan fesih yoluyla sözleşmeyi sona erdirmeye hakkı vardır²⁰⁷.

Bayilik sözleşmeleri sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmelerdendir. Belirsiz süreli düzenlenen ya da belirli süreliden belirsiz süreliye dönüşen bayilik sözleşmeleri de olağan fesih yoluyla sona erdirilebilir²⁰⁸. Olağan fesih, bozucu yenilik doğuran işlem olduğundan bayilik sözleşmesinin olağan fesih yoluyla sona erdirilebilmesi için açık ve belirli fesih iradesinin²⁰⁹ sözleşmenin karşı tarafına varması gerekir.

Bayilik sözleşmesini olağan fesih yoluyla sona erdirmek isteyen tarafın sözleşmeyi neden sona erdirmek istediğine dair bir sebep sunmasına gerek bulunmamaktadır²¹⁰. Ancak temelinde güven ve iş birliği ilişkisi bulunan, uğruna büyük yatırımlar yapılan ve istikrarlı bir şekilde devam etmesi amaçlanan ticari ilişkinin, beklenmeyen bir zamanda, herhangi bir sebep ileri sürülmeksizin feshedilmesi, feshin muhatabının menfaatlerini zedeleyeceğinden bayilik sözleşmesinin olağan fesih yoluyla sona erdirilebilmesinin bazı sınırları bulunmaktadır. Çalışmamızın devamında bu sınırları inceleyeceğiz.

b- Olağan Fesih Hakkının Sınırları

(1) Fesih Hakkının Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağına Aykırı Kullanımı

Tarafların herhangi bir gerekçe sunmaksızın olağan fesih hakkını kullanabilecek olmaları bu konuda sonsuz bir serbestiye sahip oldukları anlamına gelmemektedir²¹¹.

²⁰⁷ Seliçi, **a.g.e.**, s. 117; Şenol, **a.g.e.**, s. 171.

²⁰⁸ İşgüzar, **a.g.e.**, s. 151; Şenol, **a.g.e.**, s. 171.

²⁰⁹ Şenol, **a.g.e.**, s. 171.

²¹⁰ Ayan, **a.g.e.**, s. 31; Altınok Ormancı, **Sürekli Borç İlişkileri**, s. 94; Şenol, **a.g.e.**, s. 261; Karauz, **a.g.e.**, s. 176.

²¹¹ İşgüzar, **a.g.e.**, s. 152; Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 30; Seliçi, **a.g.e.**, s. 148; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 188; Şenol, **a.g.e.**, s. 172; Ayan, **a.g.e.**, s. 31; Altınok Ormancı, **Sürekli Borç İlişkileri**, s. 95. Bkz. Demirsatan, **a.g.e.**, s. Yargıtay 19. HD., T. 14.11.2005, 286/11078: “..bayilik sözleşmesinin süresiz bir akit olması nedeniyle hakkın kötüye kullanılmaması şartı ile her zaman tek yanlı olarak fesih olunabileceği...”; Acentelik sözleşmesinin sona ermesine ilişkin bir Yargıtay HGK kararı olmakla birlikte verilen karar, bayilik sözleşmesi bakımından da geçerlilik taşımaktadır. Bkz: Yargıtay HGK, T. 26.04.2022, E. 2019/566, K.2022/599: “Acentelik sözleşmesinin olağan feshinin bir sebebe dayanması gerekmeyele birlikte, maddi olarak hakkın kötüye kullanılma yasağı bu imkânın sınırını çizmektedir. Fesih hakkının açıkça kötüye kullanılması hâli (örneğin karşı tarafta

Tüm haklar gibi, bayilik sözleşmesi kapsamında olağan fesih hakkının da TMK m. 2 uyarınca dürüstlük kuralına uygun bir şekilde kullanılması gerekmektedir.

Bayilik sözleşmesinde olağan fesih hakkının kullanımı için herhangi bir sebep gösterme zorunluluğu bulunmadığından, fesih hakkının hakkın kötüye kullanımı yasağına aykırı kullanılıp kullanılmadığını tespit etmek güçtür²¹². Tespitin, her bir somut olayın özelliklerine göre, ayrıca yapılması gerekir. Öğretide karşı tarafa zarar verme kastı ile hareket edilmesi²¹³⁻²¹⁴, olağan fesih hakkının amacından saptırılması²¹⁵, çelişkili davranış yasağına aykırılık gibi bazı hâllerin²¹⁶ hakkın kötüye kullanımı teşkil edeceği belirtilmiştir²¹⁷.

Taraflardan birinin karşı tarafta güven uyandırmasının ardından davranışını değiştirmesi ya da yeni ve önceki davranışının tamamen zıddı bir davranış sergileyerek karşı tarafı hukuken elverişsiz konuma getirmesi hukuken korunan davranışlardan değildir. Bu tür davranışları sergileyen taraf, karşı tarafın güvenini boşa çıkarmış ve yeni davranışıyla önceki davranışı ve sonuçlarını ortadan kaldırarak hakkını kötüye kullanmış kabul edilir²¹⁸. Bayilik sözleşmesi bakımından, üreticinin bayiye iş geliştirme planları sunması, yeni yatırım talebinde bulunması, asgari sipariş miktarının karşılıklı anlaşma ile artırılması gibi bayide taraflar arasındaki ticari ilişkinin devam edeceğine ilişkin bir güven yaratıp bayinin bu güvene dayanarak amorti edeceği inancıyla harcamalar yapması üzerine, sözleşmeyi olağan fesih yoluyla feshetmesi

sözleşme ilişkisinin devamı yönünde güven yaratılıp daha sonra fesih yoluna gidilmesi gibi) hukuk düzenince korunmayacağı için fesih hakkının kötüye kullanıldığı durumlarda tazminat talebi söz konusu olabilecektir.” (çevrim içi, <https://karararama.yargitay.gov.tr/#>, 22.06.2024)

²¹² Seliçi, **a.g.e.**, s. 148.

²¹³ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 188, dn. 890; Alman Yüksek Eyalet Mahkemesi’nin bir kararına göre tek satıcının üretici tarafından bildirilen belirli veri sistemini kullanmaması sebebiyle sözleşmesinin olağan fesih yoluyla feshedilmesi hakkın kötüye kullanımı teşkil etmektedir. Bkz.: OLG Köln 31.03.1995,-19 U 197/94. Üretici, tek satıcının işletmesine ilişkin bağımsız olarak verebileceği kararlara haksız müdahalesini gerekçe göstererek sözleşmeyi feshedemez. İlgili kriterlere ilişkin tek satıcılık sözleşmesi ile bayilik sözleşmesi hakkında diğer örnekler için bkz. Gürkaynak/Karaoğlu/Uluay, **a.g.m.**, s. 17; Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 292; Şenol, **a.g.e.**, s. 174.

²¹⁴ Sübjektif kriter olarak tek başına fesih hakkının kötüye kullanımı teşkil etmeyeceğine ilişkin olarak bkz. Seliçi, **a.g.e.**, s. 148.

²¹⁵ Seliçi, **a.g.e.**, s. 149; Şenol, **a.g.e.**, s. 174.

²¹⁶ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 191’de tek satıcılık sözleşmelerinin olağan fesih yoluyla feshinde orantılılık ilkesine aykırılığın da hakkın kötüye kullanılması tespitine elverişli kriterler arasında bulunduğunu belirtmiştir. Aksi yönde görüş için bkz. Şenol, **a.g.e.**, s. 173 vd.

²¹⁷ Şenol, **a.g.e.**, s. 174; Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 292-293; Gürkaynak/Karaoğlu/Uluay, **a.g.m.**, s. 17-18.

²¹⁸ Şener Akyol, **Dürüstlük Kuralı ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı**, 2. Bası, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2006, s. 57 vd.; Mustafa Kılıçoğlu, **Yargıtay Kararları Işığında Dürüstlük Kuralı ve Hakkın Açıkça Kötüye Kullanma Yasağı**, Ankara, Bilge Yayınevi, 2015, s. 9.

üreticinin çelişkili davranışlarına, bayiye zarar verme kastıyla gösterdiği davranışlara örnektir²¹⁹. Buna karşılık, üreticinin bayinin daha fazla mal sipariş vereceğine güven duyması sonrasında üretim hacmini genişletmesinin ardından, bayinin olağan fesih yoluyla sözleşmeyi feshetmesi de bayinin çelişkili davranışlarına ve üreticiye zarar verme kastına örnektir. Üretici ya da bayi olduğuna bakılmaksızın hiç kimse kendi fiiliyle çelişkiye düşmemelidir²²⁰.

Fesih hakkının kötüye kullanılmasının yaptırımının ne olacağı öğretide tartışmalıdır. Bir görüşe göre, fesih hakkının kötüye kullanılması hâlinde yapılan fesih hukuk düzenince korunmayacak ve geçersiz olduğu kabûl edilecektir. Bunun sonucunda ise taraflar arasındaki bayilik sözleşmesi devam edecektir²²¹. Diğer görüşe göre ise, fesih her hâlükârda geçerli kabul edilecek ancak, fesih beyanının sunulduğu tarafın tazminat hakkı doğacaktır²²². Bir diğer görüş ise, fesih beyanının vardığı tarafa bir seçim hakkı verileceği yönündedir²²³. Kanaatimizce, fesih hakkının kötüye kullanılması teşkil eden davranış ile taraflar arasındaki güven ilişkisi geri dönülemez bir şekilde zedelenmiş olduğundan bayilik sözleşmesi feshedilmiş sayılmalı ve sözleşmeyi fesheden taraf, diğer tarafın haksız fesihten doğan zararını tazmin etmelidir.

(2) *Fesih Hakkını Ortadan Kaldıran Kayıtlar*

Fesih hakkını ortadan kaldıran kayıtlar kapsamında, sözleşmede tek tarafa fesih hakkı tanıyan kayıtlar ile herhangi bir bildirim süresi tanınmaksızın olağan fesih hakkının kullanılmasına izin veren kayıtları inceleyeceğiz:

Uygulamada, bayilik sözleşmelerinde, sadece üreticinin sözleşmeyi olağan fesih yoluyla feshedebileceğine, bayinin üreticiye önel vererek sözleşmeyi feshedemeyecek olmasına ilişkin kayıtların bayilere dayatıldığına tesadüf edilmektedir. Bu kayıtların akıbetleri, genel işlem koşulu teşkil edip etmediklerinin ve şayet ediyor ise kendisine bağlanan sonuçların incelenmesi suretiyle belirlenebilir.

²¹⁹ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 189; Şenol, **a.g.e.**, s. 174; Sarıakçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 292.

²²⁰ Şenol, **a.g.e.**, s. 173; Gürkaynak/Karaoğlu/Uluay, **a.g.m.**, s. 18.

²²¹ İşgüzar, **a.g.e.**, s. 152; Seliçi, **a.g.e.**, s. 149-150; Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 30; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 191; Gürkaynak/Karaoğlu/Uluay, **a.g.m.**, s. 17.

²²² Şenol, **a.g.e.**, s. 174; Sarıakçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 294; Ayan, **a.g.e.**, s. 43.

²²³ Kırca, **a.g.e.**, s. 180.

Bayilik sözleşmesinin fesih maddesinde, sadece üreticinin olağan fesih hakkına sahip olacağına, aynı hakkın bayiye tanınmayacağına ilişkin genel işlem koşulu niteliğindeki kayıt, karşılıklı menfaat dengesine hakkaniyete aykırı bir müdahale teşkil ettiğinden kısmi butlanla bâtil sayılmalı²²⁴ ve bayinin de olağan fesih hakkına sahip olduğu kabul edilmelidir.

Sadece üreticiye olağan fesih hakkı tanıyan tek taraflı kayıtlar, bayinin ekonomik varlığının üretici iradesine bağlanmasına ve ekonomik özgürlüğünün ciddi nitelikte kısıtlanmasına sebep olduğundan TMK m. 23 ve TBK m. 27 kapsamında kişilik haklarına da aykırılık teşkil etmektedir. Bu kayıtlar bayinin ekonomik faaliyet serbestisini, varlığını, geleceğini tehlikeye düşürecek nitelikte olduğundan kısmi butlanla bâtil sayılmalıdır²²⁵.

Taraflara tanınan fesih hakkına ilişkin diğer tartışma konusu da, fesih bildirim sürelerinin iki taraf için de eşit belirlenme zorunluluğunun bulunup bulunmadığıdır. Öğretide bir görüş, sözleşmede kararlaştırılan fesih sürelerinin bütün taraflar yönünden eşit olması gerektiğini savunmuştur²²⁶. Bizim de katıldığımız diğer görüşe göre ise, kanunda emredici bir düzenlemeden kaynaklanmadığı sürece iki taraf için de eşit fesih süresi tayin etmek gibi bir zorunluluk bulunmamaktadır²²⁷. Bilhassa bayilik sözleşmesinde fesih sürelerine dair kanuni bir düzenleme bulunmadığından ve bayi ile üreticinin sözleşme sonrası ekonomik ortama hazırlanma süreleri birbirinden farklı olabileceğinden iki taraf için de farklı fesih süreleri tayin edilebilir. Önemli olan, iki tarafın fesih bildirim süreleri arasında TMK m. 23 hükmüne aykırılık teşkil etmeyecek bir denge kurulmuş olmasıdır.

²²⁴ Şenol, **a.g.e.**, s. 176; Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 251.

²²⁵ Başpınar, **a.g.m.**, s. 21-22; Şenol, **a.g.e.**, s. 177; Senem Ersaçmı, **Bayilik Sözleşmelerinin Sona Ermesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2021, s. 72. Ayrıca bkz. Yargıtay 11. HD., T. 27.3.1979, E. 1979/981 K. 1979/1537: “Fesih ile ilgili 27. maddedeki haller ise, olayda mevcut olmadıktan başka davalı bu maddedeki nedenlere de dayanmış değildir. Diğer yandan mahkemenin dayanak aldığı sözleşmenin 29.maddesindeki, davalının haksız davranışları karşısında davacının hiç bir talepte bulunamayacağı ve tazminat isteyemeyeceği, şeklindeki hükmünde Borçlar Yasanın 19. maddesine ve MK.nun 2. maddesine aykırı olmakla geçersizdir. Bu durumda ve bu açıklamalar karşısında mahkemenin sözleşmenin bu maddelerine dayanak olarak hüküm tesis etmesinin yersiz olduğu aşikardır.” (çevrim içi, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/11-hukuk-dairesi-e-1979-981-k-1979-1537-t-27-3-1979>, 10.03.2024).

²²⁶ Şenol, **a.g.e.**, s. 178; Şenol, bayilik sözleşmesi bakımından taraflar için kararlaştırılan süreler birbirinden farklı ise, o hâlde sürelerden uzun olanının iki taraf bakımından da geçerli olacağı kabul edileceğini belirtmiştir; Ayan, **a.g.e.**, s. 45; Ayan, acentelik sözleşmesi bakımından sözleşme sürelerinden kısa olanın her iki tarafça uygulanması gerektiği görüşündedir.

²²⁷ Seliçi, **a.g.e.**, s. 151; Demirsatan, **a.g.e.**, s. 236.

Uygulamada kimi zaman, herhangi bir bildirim süresi tanımaksızın olağan fesih hakkının kullanılabileceğine ilişkin kayıtlara da bayilik sözleşmelerinde yer verilmekle birlikte, bu kayıtların geçerliliği irdelenmelidir. Sadece üretici lehine bildirimsiz fesih hakkı tanıyan kayıtlar, üretici tarafından önceden hazırlanıp bayinin imzasına sunulan bayilik sözleşmeleri bakımından TBK m. 20/1’de²²⁸ yer alan şartları taşıdığı takdirde genel işlem koşulu niteliğinde sayılarak, yapılan içerik denetimine göre tarafların bayilik sözleşmesi kapsamındaki menfaat dengesini zedelediğinden geçersiz kabul edilmelidir. Bununla birlikte, tarafların her birinin bildirimsiz fesih hakkı bulunduğu yönelik kayıtlar, vekâlet sözleşmesi taraflarının her zaman sözleşmeyi tek taraflı olarak sona erdirebilecekleri düzenlemesini içeren TBK m. 512’yi²²⁹ akla getirmektedir. TBK m. 502/2 uyarınca “*Vekâlete ilişkin hükümler, niteliklerine uygun düştükleri ölçüde, bu Kanunda düzenlenmemiş olan iş görme sözleşmelerine de uygulanır.*” Bayilik sözleşmesinin kanunda düzenlenmemesi ve bayilik sözleşmesinin sürümü artırma faaliyetinin iş görme edimi niteliği taşıması TBK m.512/2’nin bayilik sözleşmesine uygulanması sonucunu doğurur mu? Vekâlet hükümlerinin uygulanmasının mümkün olmadığı iş görme sözleşmelerinin varlığı kabul edilebilir mi? Öğretide baskın görüşe göre, vekâlet hükümlerinin kendi yapılarıyla örtüşmediği kendisine özgü iş görme sözleşmeleri bulunmaktadır. Bu sözleşmelere farklı tip sözleşme hükümlerini kıyas yoluyla uygulamak ya da kendi yapısıyla örtüşen yeni düzenlemeler yapmak gerekir²³⁰.

Bayilik sözleşmesi, niteliği gereği süreklilik unsuru barındıran, tarafların karşılıklı güveni ve iş birliğine dayanan, istikrar gerektiren bir sözleşme olmasından ötürü vekâlet hükümlerinin kendi yapısıyla örtüşmediği sözleşmeler arasında gösterilmektedir. Bayi, her ne kadar bağımsız bir tacir olsa da üretici ve bayi arasında

²²⁸ İlgili düzenleme aşağıdaki gibidir:

“Genel işlem koşulları, bir sözleşme yapılırken düzenleyenin, ileride çok sayıdaki benzer sözleşmede kullanmak amacıyla, önceden, tek başına hazırlayarak karşı tarafa sunduğu sözleşme hükümleridir. Bu koşulların, sözleşme metninde veya ekinde yer alması, kapsamı, yazı türü ve şekli, nitelendirmede önem taşımaz.”

²²⁹ Maddenin tam metni şöyledir:

“MADDE 512- Vekâlet veren ve vekil, her zaman sözleşmeyi tek taraflı olarak sona erdirebilir. Ancak, uygun olmayan zamanda sözleşmeyi sona erdiren taraf, diğerinin bundan doğan zararını gidermekle yükümlüdür.”

²³⁰ Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 9-10; Tandoğan, **Cilt 1/I**, s. 36; Şenol, **a.g.e.**, s. 180; Zevkliler/Gökyayla, **a.g.e.**, s. 638; Suat Sarı, **Vekâlet Sözleşmesinin Tek Taraflı Olarak Sona Erdirilmesi**, İstanbul, Beşir Kitabevi, Kasım 2004, s. 316; Öz Seçer, “Vekâlet Sözleşmesinin Vekâlete Özgü Sebeplerle Sona Ermesi”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, c. 6, sy. 4, 2016 ss. 877-944, s.905.; Demirsatan, **a.g.e.**, s. 244.

ekonomik bir bağıllık bulunmaktadır. Bayi, üreticinin dağıtım ağına dâhil olarak üretici mallarının sürekli olarak sürümünü artırma faaliyetini üstlendiğinden, bu faaliyeti kapsamında yaptığı reklam ve harcamalara tek başına katlandığından sözleşmenin korunan tarafıdır²³¹. Sözleşmenin haklı sebep olmaksızın ya da herhangi bir fesih öneli vermeksizin sona erdirilmesi bayilik sözleşmesinin niteliğiyle örtüşmemektedir. Bu sebeple TBK m. 512 uyarınca bayilik sözleşmesinin taraflardan birinin herhangi bir gerekçe sunmaksızın tek taraflı bildirimiyle derhâl sona ermesi kabul edilemez. Dolayısıyla bayilik sözleşmesinde yer alan fesih hakkının herhangi bir bildirim süresi olmaksızın kullanılabilir olduğuna ilişkin kayıtlar geçersizdir. Tarafların menfaatlerine zarar gelmeksizin sözleşmenin tasfiye edilmesi amacıyla olağan fesih bildirim sürelerinin uygulanması gerekmektedir²³².

(3) Rekabet Hukukundan Doğan Sınırlamalar

RKHK'nin 6. maddesinin (b) fıkrası ile getirilen “*eşit durumdaki alıcılara aynı ve eşit hak, yükümlülük ve edimler için farklı şartlar ileri sürerek, doğrudan veya dolaylı olarak ayrımcılık yapılması*” hâkim durumun kötüye kullanımı teşkil eden davranışlardan olup hukuka aykırı ve yasaktır. Üreticinin dağıtım ağı dâhilinde bulunan rakip konumdaki bayilerinden biri için olağan fesih hakkını kullanması hâlinde, sözleşmesi feshedilen bayi ile diğer bayiler arasında bir ayrımcılık yapıp yapmadığının irdelenmesi gerekir²³³.

c- Fesih Bildirim Süresi

Olağan fesih yolunda, sürekli borç ilişkisi doğuran ve istikrarlı şekilde devam eden bir sözleşme içerisinde, fesih beyanının vardığı muhatabı beklenmedik bir sona erme sürecinden korumak, sözleşmeyi tarafların menfaatleri zedelenmeksizin tasfiye etmek ve tarafları sözleşmenin feshi sonrasındaki ekonomik ortama hazırlamak

²³¹ Şenol, **a.g.e.**, s. 180; İşgüzar, **a.g.e.**, s. 51.

²³² Şenol, **a.g.e.**, s. 184; Demirsatan, **a.g.e.**, s. 248: Demirsatan, bildirim süresi belli olmaksızın olağan fesih hakkı tanınmasına ilişkin kayıtlara baştan itibaren kısmi kesin hükümsüzlük sonucuna bağlanması gerektiğini belirtmiştir.

²³³ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 191; Şenol, **a.g.e.**, s. 184.

amacıyla fesih bildirim sürelerine uygun hareket edilmelidir²³⁴. Belirsiz süreli bir sözleşmenin olağan fesih yoluyla sona erdirilmesi ancak fesih bildirim sürelerine (*fesih öneli*) uyulmasıyla mümkündür. Sözleşmeyi feshetmek isteyen taraf, belirli bir süre öncesinden fesih iradesini karşı tarafa bildirmiş olmalıdır. Olağan fesih yolunda fesih hakkı, fesih bildiriminin yapılmasıyla kullanılmış olur. Ancak fesih, fesih muhatabına vardığı anda değil, belirlenen fesih bildirim sürelerinin dolmasıyla gerçekleşir. Fesih bildirim süresinin dolduğu ana kadar sözleşme hüküm ve sonuçlarını doğurmaya devam edeceğinden²³⁵, taraflar bu süre sonuna dek edimlerini yerine getirmekle yükümlüdür. Kanunda düzenlenmemiş bayilik sözleşmesinin olağan fesih yoluyla sona erdirilmesi hâlinde de fesheden taraf muhatabına belirli bir süre vererek sözleşmeyi feshedebilecektir.

Fesih bildirim süresi, kanunda ya da sözleşme özgürlüğü ilkesi kapsamında taraflarca sözleşmede düzenlenmiş olabilir. Bayilik sözleşmesi kanunda düzenlenen bir sözleşme olmadığından, sözleşmenin feshi için hangi bildirim sürelerine uyulacağına dair bir kanun hükmü mevcut değildir. Bu durumda taraf iradelerine üstünlük tanınacak ve feshin gerçekleşme anı sözleşmede belirlenen sürelerle göre tayin edilecektir. Ancak bu noktada tayin edilen sürelerin makul olmasına, taraf menfaatlerine aykırılık teşkil edecek şekilde genel işlem koşulu niteliğinin bulunmamasına, dürüstlük kuralına uygun olmasına dikkat edilmelidir. Aksi takdirde, çalışmamızın işbu başlığı altında belirteceğimiz üzere, bildirim süresinin hiç tayin edilmemiş olduğu kabul edilerek somut olaya uygun süre tayini hâkimin takdirine bırakılacaktır²³⁶.

Bayilik sözleşmesinde tarafların fesih bildirim sürelerini düzenlememeleri, düzenlemeyi ihmal etmeleri hâlinde²³⁷ sözleşme boşluğu gündeme gelir. Sözleşme boşluğunun öncelikle güven ilkesi gözetilerek tarafların farazi iradelerine göre doldurulması gerekir. Münhasır bayilik sözleşmelerinde fesih bildirim sürelerinin

²³⁴ Şenol, **a.g.e.**, s. 185; Altınok Ormancı, **Sürekli Borç İlişkileri**, s. 94; Birinci Uzun, **a.g.m.**, s. 4603; Demirsatan, **a.g.e.**, s. 235.

²³⁵ Seliçi, **a.g.e.**, s. 14 vd.; Oğuzman/Öz, **Cilt-I**, s.564, dn.2067; Şenol, **a.g.e.**, s. 185; Karauz, **a.g.e.**, s. 236; Altınok Ormancı, **Sürekli Borç İlişkileri**, s. 92; Ayan, **a.g.e.**, s. 41 vd.

²³⁶ İşgüzar, **a.g.e.**, s. 152; Tandoğan, **C.I/1**, s. 55; Tandoğan, **“Tek Satıcılık”**, s. 30; Şenol, **a.g.e.**, s. 191.

²³⁷ Tarafların bilerek olağan fesih kurumunu dışlayacak nitelikte düzenleme yapmaları sonsuz süreli sözleşme yapma iradesini ortaya koyduğundan MK m. 23 ve TBK m. 27 yönünden değerlendirilmelidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Demirsatan, **a.g.e.**, s. 248-249.

düzenlenmemiş olması hâlinde hangi sürelerin esas alınacağı konusundaki öğretide farklı görüşler bulunmaktadır.

Niteliğine uygun düşmesi sebebiyle bayilik sözleşmeleri bakımından da geçerlilik teşkil edeceğinden çalışmamıza bu görüşleri açıklayarak devam edeceğiz. Ancak öncesinde belirtmek isteriz ki, sözleşmede fesih bildirim sürelerinin belirlenmemiş olması hâlinde vekâlet sözleşmesi taraflarının her zaman sözleşmeyi tek taraflı olarak sona erdirebilecekleri düzenlemesini içeren TBK m. 512'nin bayilik sözleşmesinin istikrarlı bir ilişki gerektirmesinden ve sözleşme ilişkisinde zayıf durumda kalan bayinin üreticinin ani fesihlerinden korunması gerekliliğinden ötürü bayilik sözleşmesine kıyasen uygulanması uygun değildir²³⁸.

Öğretideki bir görüş, bayilik sözleşmesinin süresine göre bir ayrıma gitmiş; sözleşme süresi bir yıldan kısaysa TTK m. 121 ile düzenlenen acentelik sözleşmesinin sona ermesi haline uygulanacak olan üç aylık sürenin; sözleşme süresi bir yıldan uzun ise TBK m. 640 ile düzenlenmiş, adi ortaklık sözleşmesine ilişkin altı aylık fesih bildirim süresinin kıyasen uygulanması gerektiğini savunmuştur²³⁹⁻²⁴⁰. Adi ortaklık sözleşmesi ile bayilik sözleşmesinin tasfiyesi sürecinde taraflar arasındaki menfaat dengesinin benzerliği, taraflar arasındaki ilişkilerin daimî bir iş birliği gerektirmesinden ötürü adi ortaklığın olağanüstü fesih yoluyla sona erme hükümlerinin de bayilik sözleşmesine uygulanabilir olması, bayilik sözleşmesinde stokta kalan malların iadesi ile mevcut işletmenin tekrar değerlendirilebilmesi için altı aylık sürenin yeterli olması gerekçeleri bu görüşü doğurmuştur²⁴¹.

Öğretide, bayilik sözleşmesinin olağan fesih yoluyla sona erdirilmesinde genel olarak acentelik sözleşmesine ilişkin fesih bildirim sürelerinin kıyasen uygulanması gerektiği de savunulmuştur. Bu görüşe göre bayilik sözleşmesi, acentelik sözleşmesinin sona ermesini düzenleyen TTK m. 121/1 uyarınca, üç ay önceden fesih bildiriminde bulunulması suretiyle feshedilebilir²⁴².

²³⁸ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 192; İşgüzar, **a.g.e.**, s. 51.

²³⁹ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 192, dn. 909'da sayılan yazarlar:

²⁴⁰ Belirsiz süreli franchise sözleşmelerinin olağan fesih yoluyla sona ermesinde adi ortaklık sözleşmesine ilişkin fesih bildirim süresi olan altı aylık sürenin kıyasen uygulanabileceği görüşü öğretide hâkimdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kırca, **a.g.e.**, s. 173 vd.

²⁴¹ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 195.

²⁴² Ömer Teoman, **Portföy Tazminatı**, s. 78; Eren, **Özel Hükümler**, s. 1052.

Yukarıda belirttiğimiz görüşlerin dışında öğretideki bir diğer görüş ise, bayilik sözleşmesinde fesih bildirim süresinin belirlenmemiş olması hâlinde, bu sürenin hâkim tarafından somut olayın özelliklerine göre tayin edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Çünkü her bir sözleşme kapsamında kararlaştırılan hak ve yükümlülükler, her bir sözleşmenin gözettiği menfaat dengesi, bayinin dağıtım ağıyla bütünleştiği ölçü birbirinden farklıdır. Bu sebeple hâkim, sözleşmenin hangi alana ilişkin olduğu, sözleşme kapsamında yapılan yatırımların büyüklüğü, yatırımların ne kadar sürede amorti edilebileceği, sözleşmenin zayıf tarafının sözleşmenin feshi sonrasında ne kadar sürede yeni ekonomik ortama alışabileceği, işlerini yeniden düzenleyebilmesi için ne kadar süreye ihtiyaç duyacağı, sözleşmenin ne kadar eskiye dayandığı gibi kriterleri göz önünde bulundurarak bir süre belirlemelidir²⁴³. Bu görüş, tarafları yenilik doğuran bir hak olan feshi dava yoluyla kullanmak zorunda bırakması, yargılama sürelerinin uzunluğundan ötürü hâkimin süre tayin etmesini beklemenin sözleşmenin fesih sürecini uzatacak olması ve bu uzun süreçte tarafların sözleşmeyle bağlı kalmaya devam etmelerinin hukuki istikrarsızlığa sebep olmasından ötürü öğretide eleştirilmiştir²⁴⁴.

Olağan fesih yolunda fesih bildirim sürelerine ilişkin Yargıtay uygulaması, fesih bildirim sürelerinin somut olayın şartlarına uygun belirlenmesi gerektiği yönündedir. Yargıtay 11. Hukuk Dairesi'nin 15.1.1992 tarihli kararında belirsiz süreli tek satıcılık sözleşmelerinin olağan fesih yoluyla feshedilebileceği; ancak bunun için uygun süre öncesinden karşı tarafa fesih ihbarında bulunulması gerektiği ve bu sebeple tarafların durumu, yapılan anlaşmanın niteliği ve hacmi göz önünde tutulmak suretiyle ihbar süresinin belirlenmesi gerektiği ifade edilmiştir²⁴⁵.

Yargıtay 19. Hukuk Dairesi'nin 28.09.2016 tarihli kararında ise tek satıcılık sözleşmesinin olağan feshinde ihbar süresinin nasıl belirleneceğine ilişkin kanuni bir düzenleme bulunmadığı, taraflar arasındaki sözleşmede de bir düzenleme yapılmamış olması durumunda ihbar süresinin hâkim tarafından belirlenmesi gerektiği, tek

²⁴³ İşgüzar, a.g.e., s. 151-152; Tandoğan, “Tek Satıcılık”, s. 30; Şenol, a.g.e., s. 186; Gürkaynak/Karaoğlu/Uluay, a.g.m., s. 17; Birinci Uzun, a.g.m., s. 4607; Sariaççalı Alkaç, a.g.e., s. 295-296; Demirsatan, a.g.e., s. 250-251.

²⁴⁴ Demir Gökyayla, a.g.e., s. 195.

²⁴⁵ Yargıtay 11. HD., T. 15.1.1992, E. 1990/1959, K. 1992/96 (çevrim içi, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/11-hukuk-dairesi-e-1990-1959-k-1992-96-t-15-01-1992,12.2.2024>).

satıcılık sözleşmesinin adi ortaklık sözleşmesine benzemesinden ötürü TBK m. 640. uyarınca altı aylık feshi ihbar süresinin bu ilişkiye uygulanabileceği düşünülse de bu sürenin somut olayın özelliği bakımından daha da uzun olabileceği belirtilmiştir²⁴⁶.

Kanaatimizce, bayilik sözleşmesinin içeriği gözetilmeden doğrudan bir fesih bildirim süresi tespiti taraflar için her zaman doğru sonuçlar vermeyecektir. Bu sebeple acentelik sözleşmesi için belirlenmiş üç aylık fesih bildirim süresinin ya da adi ortaklık sözleşmesi için belirlenmiş altı aylık fesih bildirim süresinin bütün faaliyet alanlarında bulunan bayilik sözleşmeleri bakımından yeterli ya da gereğinden uzun olduğu yönünde mutlak ve genel geçer bir kanaate varmak uygun değildir. Üç ya da altı aylık süreler akaryakıt ya da motorlu taşıtlar sektörü için yetersizken, bir su bayiliği için fazlasıyla uzundur. Kaldı ki bayinin dâhil olduğu dağıtım ilişkisi ve bayilik sözleşmesinin ilişkin olduğu alan bakımından sözleşme ilişkisi başlamadan evvel yapması gereken yatırımlar bellidir. Ancak sözleşmenin uygulandığı süre boyunca yapılan yatırımlar ve dolayısıyla bu yatırımların amorti edilme süresi de değişecektir. Bu sebeple bizim de katıldığımız görüşe göre, her bir bayilik sözleşmesi için fesih bildirim süresinin hâkim tarafından tayin edilmesi en makul çözümdür.

3- Olağanüstü Fesih ile Sona Ermesi

a- Olağanüstü Feshin Genel Özellikleri

Sürekli borç ilişkisi devam ederken, taraflardan biri, diğer tarafın sürekli edimini yerine getireceğine duyduğu güveni önemli ölçüde sarsan ya da tamamen sona ermesine sebep olan davranışlar sergilerse ya da herhangi bir sebeple taraflar için sözleşme ilişkisinin devamı çekilmez hâle gelirse, fesih hakkı sahibi olağanüstü fesih yoluyla sözleşme ilişkisini sona erdirebilir. Olağanüstü fesih, taraflara sürekli borç ilişkisini süresinden önce ve ileriye etkili olarak sona erdirme imkânı tanıyan fesih türüdür²⁴⁷. Hem belirli hem de belirsiz süreli sözleşmelerin olağanüstü fesih yoluyla

²⁴⁶ Yargıtay 19. HD., T. 28.9.2016, E. 2016/5707, K. 2016/12723 (çevrim içi, <https://khyk.kazancihukuk.com/#1z8a3FJ52UKT3eC8cP4lpMX+7NMt2gFWlbyXjHD5554hEVc vDmZytmQ~~&=0.4190451802145607>, 12.2.2024).

²⁴⁷ Seliçi, **a.g.e.**, s. 156; Şenol, **a.g.e.**, s. 169; Altınok Ormancı, **Sürekli Borç İlişkileri**, s. 96, Ayan, **a.g.e.**, s. 36; Kaya (Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Nomer Ertan), **a.g.e.**, s. 566; Poroy/Yasaman, **a.g.e.**, s. 315; Gürkaynak/Karaoğlu/Uluay, **a.g.m.**, s. 18.

sona erdirilmeleri mümkündür. Sözleşme tarafları, haklı bir sebebin varlığı hâlinde, tek taraflı irade beyanıyla, belirli süreli bir sözleşmeyi süresi dolmadan; belirsiz süreli bir sözleşmeyi ise fesih bildirim sürelerini beklemeden²⁴⁸, derhâl sona erdirebilir. Bu sebeple olağanüstü fesih, haklı nedenle fesih²⁴⁹ olarak da anılır.

Olağanüstü fesih hakkı, olağan fesih hakkından farklı olarak muhakkak bir sebebe dayandırılmalıdır²⁵⁰. Sözleşmenin herhangi bir sebep ileri sürülmeksizin olağan fesih yoluyla feshedildiğinin beyan edilmesinin ardından haklı bir sebep meydana gelirse, fesih bildirim sürelerinin beklenmesine dahi gerek olmaksızın sözleşme haklı sebeple feshedilebilir. Burada haklı sebebin varlığından ötürü sözleşme ilişkisi kendisi için çekilmez hâle gelen tarafın sözleşmeyi bir an önce sona erdirmeye ihtiyacı, olağan fesih hakkının kullanımına rağmen sözleşme ilişkisinin birden bire sona erdirilmesiyle doğacak mahzurlara yeğ tutulmuştur²⁵¹.

Türk hukukunda sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmelerin haklı sebeple feshedilebileceğine dair genel bir düzenleme mevcut olmasa da TBK'nin özel hükümlerinde bazı sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmelerin haklı sebeple feshini düzenleyen hükümlere rastlanmaktadır²⁵². Kanunda, sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmelerin bazılarında bilinçli susma niteliği bulunmaksızın olağanüstü fesih rejimine yer verilmemiş olması bu sözleşmelerin haklı sebeple feshedilemeyeceği anlamına gelmemektedir²⁵³. Bu sonuç, isimsiz bir sözleşme olmasından ötürü haklı sebeple feshine dair yasal bir düzenlemeye sahip olmayan ve tarafların kendi düzenlemelerinde olağanüstü fesih hakkına yer vermedikleri bayilik sözleşmeleri için

²⁴⁸ Seliçi, **a.g.e.**, s. 157: Adi kira ve ürün kirası ilişkisinin haklı sebeple sona erdirilmesinde kanundan kaynaklı olarak karşı tarafa fesih süresi tanıma zorunluluğu bulunmaktadır (TBK m.331, TBK m.369).

²⁴⁹ Öğretide haklı neden yerine eş anlamlı olacak şekilde önemli neden terimi de kullanılmıştır. Bkz. İşgüzar, **a.g.e.**, s. 155; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 195.

²⁵⁰ Demirsatan, **a.g.e.**, s. 254;

²⁵¹ Seliçi, **a.g.e.**, s. 157; Altınok Ormancı, **Sürekli Borç İlişkileri**, s. 96.

²⁵² TBK'nin yanı sıra TTK'de acentelik sözleşmesinin, Finansal Kiralama Kanunu'nda ise finansal kiralama sözleşmesinin haklı sebeple sona erdirilebilirliğine ilişkin hükümler bulunmaktadır.

²⁵³ Demirsatan, **a.g.e.**, s. 257; Ayrıca öğretide, sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmeler için haklı sebeple feshin uygulanabilir olmasının gerekçesinin taraflar arasındaki güven ilişkisi yerine TMK m. 23 uyarınca kişilik hakkının korunması olduğu görüşü de savunulmuştur. Tarafların, sürekli sözleşmeyle uzun süreli yükümlülük altına girmeleri üzerine haklı sebebin ortaya çıkması hâlinde bu sözleşmeyle bağlı kalmaya devam etmek zorunda bırakılmaları TMK m. 23 uyarınca kişilik haklarının ihlâline sebep olur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Altınok Ormancı, **Sürekli Borç İlişkileri**, s. 118-119. Kanaatimizce bayilik sözleşmesinin spesifik olarak taraflar arasındaki güveni esas almasından ötürü haklı sebeple feshedilebilirliğin kaynağını ağırlıklı olarak taraflar arasındaki güven ilişkisi olarak göstermek yerinde olacaktır.

de geçerlidir²⁵⁴. Hâkim, buradaki sözleşme boşluğunu doldururken tarafların varsayımsal iradelerine dayanarak taraflara olağanüstü fesih hakkını kullanma imkânı tanıyabileceği gibi, sırasıyla, uygulanabilir kanun hükmü ile örf ve adet hukuku bulunmadığı gerekçesiyle hukuk yaratma yoluna da başvurabilir. İsimsiz sözleşmeler bakımından olağanüstü fesih rejiminin taraflara tanınması bir hukuki gerekliliktir. Bu durumda, hâkim, olağanüstü fesih hakkının düzenlenmediği isimsiz sözleşmeler için tümel kıyas yoluyla tarafların sözleşmesel olarak olağanüstü fesih hakkına sahip olduğunu kabul etmelidir²⁵⁵.

Öğretide bayilik sözleşmesinin haklı sebeple sona erdirilebilir olmasının iki farklı dayanağı bulunduğu belirtilmiştir. Görüşlerden biri, bayilik sözleşmesine benzer sözleşmelerden olan acentelik sözleşmesinin²⁵⁶ ya da hizmet sözleşmesinin²⁵⁷ haklı sebeple sona ermesini düzenleyen hükümlerin kıyasen bayilik sözleşmesine de uygulanabileceği düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Diğer görüş ise, sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmelerin haklı sebeple sona erdirilebilir olmasından ötürü, sürekli borç ilişkisi niteliği taşıyan bayilik sözleşmesinin de haklı sebeple sona erdirilebileceği düşüncesinden kaynaklanmaktadır²⁵⁸. Esasında, kıyasen bayilik sözleşmesine uygulanabilir hükümler taşıyan acentelik ve hizmet sözleşmeleri de sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmeler olduğundan öğretideki bu iki görüş birbirini tamamlamaktadır²⁵⁹. Bu sebeple her iki görüş de bayilik sözleşmesinin haklı sebeple feshine dayanak teşkil etmektedir.

Bayilik sözleşmesinde fesih hakkı, hizmet ya da acentelik sözleşmesinde olduğu gibi, tek taraflı fesih beyanının karşı tarafa varmasıyla, derhâl sonuç doğurur. Adi ortaklık sözleşmesinde olduğu gibi taraflardan fesih hakkını dava yoluyla kullanmaları beklenmez (TBK m. 639)²⁶⁰. Fesheden tarafın, fesih iradesinin tereddüde yer

²⁵⁴ İşgüzar, **a.g.e.**, s. 152; Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 30-31, Teoman, **a.g.e.**, s. 78; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 196; Eren, **Özel Hükümler**, s. 1052; Gürkaynak/Karaoğlu/Uluay, **a.g.m.**, s. 19.

²⁵⁵ Demirsatan, **a.g.e.**, s. 249-250: Yazar, olağan fesih yolu düzenlenmemiş belirsiz süreli ve isimsiz sözleşmeler yönünden bu yorumu yapmış olsa da, aynı yorum olağanüstü fesih rejimi içermeyen isimsiz sözleşmeler bakımından da geçerlidir.

²⁵⁶ Türk Ticaret Kanunu’nun 121. maddesinin 1. fıkrası “*Sözleşme belirli bir süre için yapılmış olsa bile haklı sebeplerden dolayı her zaman fesih olunabilir.*” ifadesini havidir.

²⁵⁷ TBK’nin 435. maddesinde hizmet sözleşmesinin haklı sebeplerle derhâl feshedilebileceği düzenlenmiştir.

²⁵⁸ Görüşler için bkz. İşgüzar, **a.g.e.**, s. 153.

²⁵⁹ Seliçi, **a.g.e.**, s. 203; İşgüzar, **a.g.e.**, s.153, Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 30-31; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 196.

²⁶⁰ Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 32.

vermeyecek şekilde açık olması gerekir. Fesih beyanının açıklığı, beyanın vardığı tarafın dürüstlük kuralına göre beyandan ne anlayabileceği ve ne anlaması gerektiğine göre değerlendirilir. Fesih beyanında olağanüstü fesih, haklı sebeple fesih gibi ifadelerin kullanılma zorunluluğu bulunmamaktadır. Ancak beyanda sözleşmenin ya da bazı yükümlülüklerin artık ifa edilmesinin istenmediği ve sözleşmenin sonlandırıldığı belirtilmelidir. Fesih beyanının vardığı taraf, beyandan tereddütsüz olarak fesih hakkının kullanıldığı ve feshin derhâl sonuç doğuracağı anlamını çıkarabilmelidir. Bu sebeple, sadece sözleşmedeki fesih hakkının saklı tutulduğunun belirtilmesi, sözleşmenin haklı nedenle feshedilme niyetinin gösterilmesi, sözleşme kapsamında fesih hakkının bulunduğu ifade edilmesi olağanüstü feshin gerçekleşmesi için yeterli değildir. Açık ve anlaşılır olmayan bir fesih beyanı iki farklı sonuç doğuracaktır: Şayet anlaşılır olmayan, sözleşmenin feshedilmiş olması ise feshin geçersizliği gündeme gelecektir. Fesih iradesi anlaşılır olmakla birlikte feshin derhal geçerli olacağı anlaşılır değilse fesih, olağan fesih olarak kabul edilerek fesih bildirim süresini başlatacaktır²⁶¹. Kanaatimizce, fesih beyanında feshin muhatabına herhangi bir süre bilgisi içeren beyan vermekten kaçınılması ve herhangi bir sebep bildirmeden, sadece sözleşmenin feshedilmiş olduğuna ilişkin ifadelerin kullanılması, yapılan feshin olağan fesih olarak nitelendirilmesine sebep olacaktır.

b- Haklı Sebep Kavramı

Bayilik sözleşmesi, taraflar arasındaki güven, iyi niyet ve menfaatlerin korunması değerleri üzerine inşa edilir. Üretici ve bayi bu değerler üzerine inşa ettiği bayilik sözleşmesinin devam etmesini arzu eder ve devamlılığı sağlamak için elinden gelen bütün çabayı sarf eder. Ne var ki, bayilik sözleşmesi icra edilirken meydana gelen bazı etken ve olgular bu değerleri temelinden sarstığı takdirde taraflardan sözleşme ilişkisine devam etmelerini beklemek dürüstlük kuralına aykırılık teşkil eder. Bu durumda, sözleşme ilişkisi kendisi için çekilmez hâle gelen taraf, diğer tarafa sunacağı fesih beyanı ile sözleşmeyi derhâl sona erdirebilir. Sözleşmenin birdenbire sona ermesine neden olan bu sebepler haklı sebeplerdir²⁶².

²⁶¹ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 205; Altınok Ormancı, **Sürekli Borç İlişkileri**, s. 181: Altınok Ormancı, bizim de katıldığımız görüşe göre, sözleşmenin belirli süreli olması hâlinde, belirli süreli sözleşmelerde olağan fesih imkânı bulunmadığından feshin geçersiz olacağı görüşündedir.

²⁶² Haklı sebep kavramı sadece sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmelerde haklı nedenle fesih kurumuna ait değildir. Medeni hukukun pek çok alanında haklı sebep kavramına rastlanır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Demirsatan, **a.g.e.**, s. 271.

Bayilik sözleşmesinin devamlılığı bakımından her bir sözleşme ilişkisinin düzenlenişi, taraflar arasındaki şahsi ve mali ilişkiler, sözleşmenin ifa şekli, sözleşme süresi, bayinin başarısı, fesih hakkını kullanan taraf ile kendisine fesih beyanı sunulan tarafın sözleşmenin devamındaki menfaati gibi kriterler sadece o sözleşme ilişkisine özeldir²⁶³. Bu kriterler bayilik sözleşmesi de dahil her sözleşme için, sözleşmeden sözleşmeye farklılık gösterebilecek nitelikte olduğundan, kanun koyucu haklı sebep kavramına özel bir tanım getirmemiş ve hangi hâllerin fesih hakkı doğuracağına ilişkin bir liste oluşturmamıştır²⁶⁴. Bu sebeple fesih sonucu doğurma niteliğini haiz haklı sebep hâlleri hâkim tarafından her somut olayın özelliklerine göre ayrıca değerlendirilerek tespit edilir²⁶⁵. Hâkim haklı sebebin sözleşmeyi feshetmeye elverişli olup olmadığını belirlerken, TMK m. 4 uyarınca somut olay adaletini sağlamaya yönelik olarak takdir yetkisini kullanır²⁶⁶.

Bir etken ya da olgunun haklı sebep teşkil etmesi için, meydana gelmesiyle taraflar arasındaki güvenin sarsılması ya da ortadan kalkması, taraflardan biri ya da her ikisi yönünden fesih bildirim süresinin ya da kararlaştırılan sözleşme süresinin sonuna dek sözleşme ile bağlı kalınmasını çekilmez hâle getirmesi gerekir²⁶⁷. Nitekim bir etken ya da olgunun haklı sebep sayılması için sözleşme ilişkisini çekilmez kılma, sözleşme ilişkisinin sürmesini beklenmeyecek hâle getirme gibi sonuçlara yol açması gerekliliği haklı sebeple feshin TBK’de ayrıca düzenlendiği sözleşmelerde de işlenmiştir²⁶⁸.

Haklı sebebin hem hem objektif²⁶⁹ hem de sübjektif bir ağırlığı bulunmalıdır²⁷⁰. Objektif ağırlık, haklı sebebin fesih hakkı sahibi makul bir insanın dürüstlük kuralına göre sözleşme ilişkisine devam etmesine izin vermemesini gerektirir. Sübjektif ağırlık

²⁶³ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 197.

²⁶⁴ Seliçi, **a.g.e.**, s. 187; Şenol, **a.g.e.**, s. 195; Altınok Ormancı, **Sürekli Borç İlişkileri**, s. 137.

²⁶⁵ Poroy/Yasaman, **a.g.e.**, s. 343, Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 32; İşgüzar, **a.g.e.**, s. 158.

²⁶⁶ Seliçi, **a.g.e.**, s. 187; Şenol, **a.g.e.**, s. 195; Demirsatan, **a.g.e.**, s. 273.

²⁶⁷ Oğuzman/Öz, **Cilt-1**, s. 36; Altınok Ormancı, **Sürekli Borç İlişkileri**, s. 133; Şenol, **a.g.e.**, s. 196. İşgüzar, **a.g.e.**, s.155; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 197; Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 31; Şenol, **a.g.e.**, s. 196; Ayan, **a.g.e.**, s. 38.

²⁶⁸ TBK m. 331, TBK m. 369, TBK m. 435, TBK m. 617.

²⁶⁹ Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 56; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. s.198; İşgüzar, **a.g.e.**, s.155; Gürkaynak/Karaoğlu/Uluay, **a.g.m.**, s. 19

²⁷⁰ Haklı sebebin sözleşmenin yapılmasından sonra meydana gelmesi gerekir. Sözleşmenin kurulması esnasında haklı sebep teşkil eden vakıaların taraflarca bilinmesi durumunda sübjektif çekilmezliğin bulunmasından bahsedilemez. Vakıalar gerçekleşmiş olup da sözleşmenin kurulması esnasında taraflarca bilinmiyorsa irade bozukluğu gündeme gelir. Altınok Ormancı, **Sürekli Borç İlişkileri**, s. 159-160; Demirsatan, **a.g.e.**, s. 278.

ise haklı sebebin sözleşmeyi fesheden taraf yönünden sözleşmeyi çekilmez hâle getirmiş olmasını gerektirir. Haklı sebebin fesih sonucu doğurup doğurmayacağına ilişkin yapılan incelemede hem üreticinin hem de bayinin karşılıklı menfaatleri adil bir şekilde göz önünde tutulmalı, haklı sebebin sözleşmeye devam edilme olasılığını hangi oranda etkilediği araştırılmalı ve karşı tarafça katlanılması gereken bir risk teşkil edip etmediği tespit edilmelidir²⁷¹. Özellikle uzun süredir uygulanan sözleşmelerde bu tespit titizlikle yapılmalıdır²⁷²⁻²⁷³. Yapılan inceleme sonucunda taraflar arasındaki ilişkinin gerçekten zedelenmiş olduğu kanaatine varılırsa, haklı sebebin fesih hakkı verdiği sonucuna ulaşılır. Kısa süreli hastalık, askerlik gibi geçici durumlardan ötürü bayilik sözleşmesi hükümlerinin ihlâl edilmesi, tarafların mali yapısındaki geçici bozukluklar, ekonomik konjonktürde sözleşme ilişkisini uzun vadede etkilemeyecek değişiklikler, malların niteliği ya da bir müşterinin kaprisi nedeniyle sözleşmede öngörülen amaca ulaşamaması dürüstlük kuralı uyarınca haklı nedenle fesih sebebi sayılmaz²⁷⁴.

Haklı sebebin taraflardan birinin kusuruna bağlı olması şart değildir²⁷⁵. Kusur içermeyen haklı sebeple fesih hâllerine örnek olarak, üreticinin kârlılığını sağlayamaması nedeniyle üretimini durdurması, ham madde eksikliği sebebiyle üretimini durdurması, üreticinin ithalat yaptığı ülkelerdeki operasyonunu durdurması, işletmenin faaliyetini sürdürmesi için gereken izinlerin sonradan iptal edilmesi, bayinin faaliyetleri nedeniyle yüksek zarara uğraması, hastalık nedeniyle işten çekilme isteği sayılabilir²⁷⁶.

Haklı sebep taraflardan birinin diğerine karşı davranışından kaynaklanabileceği gibi, üçüncü kişiye karşı davranışından da kaynaklanabilir²⁷⁷. Bu davranışın taraflara fesih hakkı verip vermediği her somut olayın özelliklerine göre irdelenir. Yapılan

²⁷¹ Demirsatan, **a.g.e.**, s. 273.

²⁷² İşgüzar, **a.g.e.**, s. 155; Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 31; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 197-198..

²⁷³ Uzun süredir uygulanan sözleşmelerin kolay bir şekilde sarsılması beklenmediğinden olağanüstü fesihle son bulmasının şartları daha ağırdır. Bununla birlikte doktrinde sözleşmenin sona ermesine kalan süre de değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Kalan süre kısa ise, somut olayın şartlarına göre taraflardan sözleşme süresinin sona erdiği tarihe kadar sözleşme ilişkisine devam etmeleri beklenebilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Altınok Ormancı, **Sürekli Borç İlişkileri**, s. 154-155.

²⁷⁴ Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 31; Şenol, **a.g.e.**, s. 198.

²⁷⁵ Gürkaynak/Karaoğlu/Uluay, **a.g.m.**, s. 19; Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 57; İşgüzar, **a.g.e.**, s.155; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s.197; Altınok Ormancı, **Sürekli Borç İlişkileri**, s. 164.

²⁷⁶ Tandoğan, **C.I/1**, s. 57; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 196.

²⁷⁷ Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 31; Şenol, **a.g.e.**, s. 197.

inceleme neticesinde taraflardan birinin davranışının, taraflar arasındaki güven ilişkisini sarstığı veya tamamen ortadan kaldırdığı ya da taraflardan birinin sözleşmeye önemli nitelikte aykırı davrandığı kanaatine varılırsa haklı sebep gerçekleşmiş sayılır²⁷⁸. Bu bağlamda, basit bir ayıplı ifa ya da basit bir temerrüt taraflara haklı sebeple sözleşmeyi feshetme imkânı vermez. Ancak bu davranışların istikrarlı bir şekilde tekrar etmesi ya da ileri vadede, doğacak borçların da tarafların anlaşmasına uygun yerine getirilmeyeceğinin anlaşılması hâli haklı sebep teşkil eder²⁷⁹. Bununla birlikte, istikrarlı olmayan her basit aykırılık sonrasında sözleşmeye aykırı davranan tarafa sözleşmenin haklı sebeple feshedildiğinin bildirilmesi de fesih için haklı sebep teşkil eder. Çünkü sözleşmeye en basit aykırı davranıştan ötürü feshetme iradesini ortaya koyan taraf, karşı tarafın sözleşmeye olan güvenini zedelemiş olacaktır²⁸⁰.

Yargıtay kararları ve öğretiden hareketle üretici ve bayi bakımından haklı sebep teşkil edecek hâllere şu örnekler gösterilebilir²⁸¹: Taraflar arasında karşılıklı husumet bulunması, taraflardan birinin kötü ekonomik durumu, üretici ya da bayi ortakları arasında üretim faaliyetini engelleyen ya da önemli ölçüde kısıtlayan uyuşmazlık bulunması, bayinin sır saklama yükümlülüğünü ihlâl etmesi, bayinin asgari satın alma yükümlülüğünü ihlâl etmesi, taraflardan birinin ortaklık yapısında meydana gelen önemli değişiklik, bayinin malları teslim almaktan ve bedellerini ödemekten kaçınması, bayinin sözleşme konusu malların tanıtımını, pazarlamasını yapmaması ve sürümünü artırmaması, bayinin üreticinin malları hakkında yanlış bilgi vermesi, üreticinin sürekli olarak ayıplı mal teslimi, üreticinin haklı sebep olmaksızın bayinin siparişlerini reddetmesi, üreticinin belge ve malzeme verme yükümlülüğünü ihlâl etmek suretiyle bayinin faaliyetini gereği gibi yerine getirmesini engellemesi, üreticinin kendi iflasını istemesi, taraflardan birinin yüz kızartıcı suç işlemesi, taraflardan birinin diğer taraf hakkında ticari itibarını zedeleyici söylentiler yayması haklı sebeplere örnektir²⁸².

²⁷⁸ Şenol, **a.g.e.**, s. 197.

²⁷⁹ İşgüzar, **a.g.e.**, s.156; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 203; Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 31.

²⁸⁰ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 203.

²⁸¹ Olağanüstü fesihle sona ermeye ilişkin kıyasen uygulanacak hükümler içermesi ve sürekli sözleşme olmasından ötürü acentelik sözleşmesinin sona ermesinde haklı sebep teşkil eden hâller de öğretide tek satıcılık sözleşmesinin sona ermesine ilişkin hâllere örnek gösterilmiştir. Kanaatimizce bayilik sözleşmesinin niteliğine uygun düştüğü ölçüde aynı örnekler bayilik sözleşmesi için de örnek teşkil edebilir. Tek satıcılık sözleşmesine örnek teşkil edeceğine ilişkin olarak bkz. Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 197 vd. Acentelik sözleşmesine ilişkin örnekler için bkz. Ayan, **a.g.e.**, s. 39 vd.

²⁸² Bayinin asgari alım yükümlülüğünün ihlalinin üretici bakımından haklı sebep teşkil etmesiyle ilgili bkz. Yargıtay 19. HD., T. 22.9.2014, E. 2013/16938, K. 2014/13864. Üreticinin sağladığı suyun

Taraflar, bayilik sözleşmesinde haklı sebeple fesih hâllerini açıkça saymış olabilirler. Kişilik haklarına, kanunun amacına, dürüstlük kuralına aykırı düzenlenen fesih sebeplerine dayanılarak sözleşme sona erdirilemez²⁸³. Bununla birlikte, taraflar arasında düzenlenen fesih hâllerinden birinin ya da birkaçının gerçekleşmesi tek başına sözleşmenin haklı sebeple feshi sonucunu doğurmaz. Her bir somut olayda fesih sebebinin gerçekleşip gerçekleşmediği, gerçekleşmesinin taraflar arasındaki ilişkiyi çekilmez hâle getirip getirmediği ayrıca irdelenmelidir. Bundan dolayı tarafların sözleşmede saydıkları hâller sadece haklı sebebe örnek teşkil etmektedir. Bu bağlamda tarafların düzenlemelerine dayanarak sadece sözleşmede saydıkları hâller üzerine sözleşmeyi haklı sebeple feshedebilecekleri kanaatine varmak uygun değildir. Sözleşmede sayılanlar haricinde sözleşmenin devamını taraflardan beklenmeyecek hâle getiren başka bir sebep meydana gelirse, bu sebep de haklı sebep olarak vasıflandırılır. Tarafların sözleşmede haklı sebep teşkil eden fesih hâllerini saymaları, daha sonrasında meydana gelebilecek sözleşme dışı hâllerin haklı sebep teşkil edip etmediğini yorumlamalarına yardımcı olması bakımından etkilidir²⁸⁴.

Kanunda taraflara olağanüstü fesih hakkı tanıyan hükümler dürüstlük kuralına dayandığından emredici hükümlerdir. Bu sebeple tarafların bayilik sözleşmesinde fesih hakkından vazgeçtiklerine ya da bu hakkı sınırladıklarına ilişkin düzenlemeleri sözleşme özgürlüğü kapsamında korunmaz ve geçersiz sayılır²⁸⁵⁻²⁸⁶. Bununla birlikte, tarafların sözleşmede bazı hâlleri fesih sebebi dışında bıraktıkları da görülmektedir. Bu durumda, fesih dışı bırakılan sebebin fesih hakkının özüne zarar verip vermediği incelenerek yapılan düzenlemenin geçerli olup olmadığı yönünde bir kanaate varılmalıdır. Örneğin; sayısına bakılmaksızın üreticinin ayıplı mal tesliminin bayiye

insan sağlığına uygunsuzluğu tespitinin haklı sebep teşkil etmesiyle ilgili bkz. Yargıtay 23. HD., T. 3.10.2019, E. 2016/6537 K. 2019/4053 (çevrim içi, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/23-hukuk-dairesi-e-2016-6537-k-2019-4053-t-3-10-2019>, 23.01.2024). Bayi faaliyetinin yıllık bütçe hedeflerine ulaşamaması ve yetersiz ticari faaliyetinin haklı sebep teşkil etmesiyle ilgili bkz. Yargıtay 19. HD., T. 9.4.2015, E. 2014/8510 K. 2015/5132. Bayinin, sözleşme konusu malların taklidini üreten firmayla organik bağı bulunduğunu üreticiye bildirmemesinin haklı sebep teşkil etmesiyle ilgili bkz. Yargıtay 11. HD., T. 7.4.2021, E. 2020/2147, K. 2021/3410.

²⁸³ Ayan, **a.g.e.**, s. 38.

²⁸⁴ Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 32.

²⁸⁵ Seliçi, **a.g.e.**, s. 164; Oğuzman/Öz, **Cilt-1**, s. 37; Şenol, **a.g.e.**, s. 199; Kaya (Ülgen/Helvaci/Kendigelen/Nomer Ertan), **a.g.e.**, s. 598; Demirsatan, **a.g.e.**, s. 256; Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 313-314.

²⁸⁶ Fesih sebebinin meydana gelmesinden sonra taraflar, bu sebebe dayanarak olağanüstü fesih hakkını kullanmaktan anlaşılarak vazgeçebilirler. Ayrıntılı bilgi için bkz. Seliçi, **a.g.e.**, s. 166; Şenol, **a.g.e.**, s. 199; Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 267.

haklı sebeple sözleşmeyi feshetme imkânı tanımayacağına ilişkin düzenlemeler, bayinin ekonomik özgürlüğünü aşırı derecede kısıtladığından geçersiz sayılmalıdır²⁸⁷.

Sonuç olarak, haklı sebebin tespitinde esas yol gösterici olan, haklı sebep doğuran olgu veya etkenin meydana gelmesi neticesinde bayilik sözleşmesinin inşa edildiği değerlerin taraflar arasında karşılıklı olarak devam edip etmediğidir. Bu bağlamda, bayilik sözleşmesinin amacına uygun olarak, taraflardan aralarındaki basit uyuşmazlıkları dostane yöntemlerle çözmeleri, gönüllülük esasına dayanarak ellerinden gelen çabayı göstermeleri beklenir. Taraflar, aralarındaki uyuşmazlığı çözmek için herhangi bir çaba sarf etmezlerse ya da çaba sarf etmelerine rağmen sözleşme ilişkisi hâlâ taraflardan en az biri için çekilmez nitelikte olursa, bayilik sözleşmesinin temelinde yatan değerlerin zedelendiğinden bahisle taraflardan bu sözleşme ilişkisine devam etmelerini beklemek mümkün olmayacaktır²⁸⁸.

c- Özellikle Haklı Sebep Teşkil Edecek Hâller

Ani edimli borç ilişkilerinde, tarafları sözleşmeden dönmeye götürecek bazı sebeplerin sürekli borç ilişkilerinin feshine olan etkisi tartışmalıdır. Aşağıda temerrüt, ifa güçsüzlüğü, imkânsızlık, işlem temelinin çökmesi hâllerinin hangi şartlar altında haklı sebep teşkil ederek bayilik sözleşmesini sona erdireceği incelenecektir.

(1) Temerrüt

Temerrüt, hem çerçeve sözleşme niteliğindeki bayilik sözleşmesi bakımından hem de bayilik sözleşmesi kapsamında taraflar arasında kurulan birel satış sözleşmeleri bakımından alacaklı ve borçlu temerrüdü olarak gündeme gelir. Borçlu temerrüdü, ifası mümkün ve muaccel bir borcun zamanında ifa edilmemesi hâlidir²⁸⁹.

²⁸⁷ Şenol, **a.g.e.**, s. 200.

²⁸⁸ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 203

²⁸⁹ Borçlu temerrüdünün gerçekleşmesi için borcun muaccel olması, alacaklının borcu ödemesi için borçlu tarafından ihtar edilmesi (prensip ihtar olmakla birlikte ihtarla gerek bulunmayan hâller de mevcuttur.), borcun ifa edilebilir olması, alacaklının ifayı kabule hazır olması gerekir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Oğuzman/Öz, **Cilt-1.**, s. 455 vd.; Eren, **Genel Hükümler**, s. 1089 vd.; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıp, **a.g.e.**, s. 911; Rona Serozan, **Borçlar Hukuku Genel Bölüm İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme** (Yayına Hazırlayanlar: Başak Baysal, Kerem Cem Sanlı), 8. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayınları, Şubat 2022, s. 216 (İfa Engelleri); Halil Akkanat, "İfada Gecikme ve Borçlu Temerrüdü", **Prof. Dr. M. Kemal Oğuzman'a Armağan**, İstanbul, Beta

Alacaklı temerrüdü ise, alacaklının kendisine arz edilen ifayı haklı sebep olmaksızın kabul etmemesi ya da ifanın gerçekleşmesi için yapması gereken hazırlıkları yapmaması hâlidir²⁹⁰.

Temerrüt, sadece ödemenin yapılmamasıyla gerçekleşmez. Sözleşme kapsamında düzenlenmiş her bir edimin ifasında temerrüde düşülebilir. Bilindiği üzere, çerçeve nitelikli bayilik sözleşmesine dayanılarak yapılan birel satış sözleşmeleri kapsamında, üretici mallarını bayiye satarak teslim etmekle, bayi de malların bedelini ödemekle ve malları teslim almakla yükümlüdür. Uygulamada, sıklıkla temerrüt sebebi oluşturduğuna rastlanan hâl, bayinin teslim aldığı malın bedelini ödememesi hâlidir. Bu denli sıklıkla karşılaşılmasından ötürü bayilik sözleşmelerinde bayinin teslim aldığı malın bedelini ödemede gecikmesi hâlinde, ihtara gerek olmaksızın temerrüde düşmüş sayılacağına ve gecikmenin üreticiye sözleşmeyi haklı sebeple feshetme imkânı vereceğine ilişkin kayıtlara rastlanmaktadır. Tarafların kurduğu birel satış sözleşmelerinden herhangi birinde temerrüde düşülmesi hâlinde TBK’de yer alan satım sözleşmesinde temerrüt hükümleri uygulanır²⁹¹.

Birel satış sözleşmelerinin ani borç doğuran sözleşmeler olmasının aksine, bayilik sözleşmeleri sürekli borç ilişkisi doğurur. Sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmelerde borçlu temerrüdünün sözleşmenin feshi için haklı sebep teşkil etmesi, temerrüdün sözleşme ilişkisinin çekilmez kılması ile mümkündür. Meydana gelen temerrüdün, taraflar arasındaki sözleşme ilişkisini çekilmez hâle getirip getirmediği TMK m. 2’ye dayanan dürüstlük kuralı uyarınca ve somut olayın özelliklerine göre değerlendirilmelidir. Bu bağlamda, temerrüdün bir defaya mahsus ya da geçici engel sonucunda meydana gelmiş olmasından ötürü sözleşmenin doğrudan feshedilmesi ağır bir sonuç olarak kabul edilmektedir²⁹². Taraflar arasındaki güven temelinde devam

Yayınları, 2000, s. 6; Nami Barlas, **Para Borçlarının İfasında Borçlunun Temerrüdü ve Bu Temerrüt Açısından Düzenlenen Genel Sonuçlar**, İstanbul, Kazancı Kitap Tic. A.Ş., 1992, s. 15.

²⁹⁰ Oğuzman/Öz, **Cilt-1**, s. 361 vd.; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Alttop, **a.g.e.**, s. 837 vd.; Eren, **Genel Hükümler**, s. 1010; Serozan, **İfa Engelleri**, s. 142 vd.

²⁹¹ Borçlunun kendiliğinden temerrüde düşmüş sayılması için ya belirli vadenin tayin edilmiş olması, vade tayin edilmemişse muacceliyet ihbarı ile vadeyi belirleme hakkının taraflardan birine verilmiş olması ya da mevcut hâlin dürüstlük kuralı doğrultusunda ihtar yapılmasını gerektirmemesi gerekir. Bununla birlikte borçlu temerrüdünün gerçekleşmesi için ihtar aranmaktaysa da öğretide taraflar, aralarındaki sözleşmeyle ihtara gerek olmaksızın borcun ifa edilmemesiyle temerrüde düşüleceğini kararlaştırabilirler. Bkz. Akkanat, **a.g.m.**, s. 36; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Alttop, **a.g.e.**, s. 919; Barlas, **“Temerrüt”**, s. 59

²⁹² Seliçi, **a.g.e.**, s. 219; Şenol, **a.g.e.**, s. 178; Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 335.

eden bir bayilik ilişkisinin bir defaya mahsus gerçekleşen temerrütle ya da bir süre sonra etkisini yitirecek engel ya da zorlukla sarsılması mümkün değildir. Bu sebeple, taraflar sözleşmelerinde bayinin malın bedelini ödemede temerrüde düşmesini fesih için haklı sebep teşkil edeceği yönünde düzenlemişler de temerrüt taraflar arasındaki güven ilişkisini ciddi nitelikte sarsmamış ya da sona erdirmemişse yapılan fesih haksız fesih olarak vasıflandırılacaktır²⁹³.

Alacaklının temerrüde düşmesi hâli de, tıpkı borçlunun temerrüde düşmesi hâlindeki kıstaslara göre yorumlanmalı, haklı sebep tespiti için alacaklı temerrüdünün borçlu bakımından sözleşme ilişkisinin devamını çekilmez kılıp kılmadığı değerlendirilmelidir. Bayilik sözleşmesinde alacaklı temerrüdünün en bilindik hâli, bayinin sipariş verdiği malları teslim almamasıdır. Taraflar sözleşmede asgari alım taahhüdü kararlaştırmışsa ve bayi depolama alanının yetersiz olması, piyasa talebinde veya fiyatlarda dalgalanmalar yaşanması, kendi nakit akışında sıkıntılar yaşanması gibi malları herhangi bir geçerli sebebi olmaksızın almaktan kaçınıyorsa bu durum taraflar arasındaki güven ilişkisini ciddi nitelikte sarsabilir. Çünkü malların alınmaması malların pazarlanması ve sürümünün artırılması borcunun da yerine getirilmeyeceği anlamına gelmektedir. Somut olayın şartlarına göre yapılan değerlendirmede bir defaya mahsus alacaklı temerrüdü dahi fesih için haklı sebep teşkil edebilir²⁹⁴.

(2) İfa güçsüzlüğü

TBK m. 98 ile karşılıklı borç yükleyen bir sözleşmede, sözleşmenin kurulduğu esnada borcunu ifa edebilir durumda olan taraf sonradan ifa güçsüzlüğüne düşerse, diğer tarafın hakkının korunması amacıyla teminat isteyebileceği ya da teminat verilinceye dek kendi edimini ifadan kaçınabileceği düzenlenmiştir. İfa güçsüzlüğünün başlıca hâlleri, iflas ve haciz işleminin sonuçsuz kalması olarak gösterilmekle birlikte, ifa güçsüzlüğünün mevcudiyeti sadece bu hâllerden birinin gerçekleşmesine bağlı değildir. Taraflardan birinin ödeme yeteneğini kaybetmesi, sürekli mali güçsüzlük içinde bulunması ifa güçsüzlüğü için yeterlidir. İfa

²⁹³ Seliçi, **a.g.e.**, s. 219; Altınok Ormancı, **Süreklî Borç İlişkileri**, s. 124; Şenol, **a.g.e.**, s. 203; Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 335.

²⁹⁴ Şenol, **a.g.e.**, s. 204; Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 336.

güçsüzlüğünden bahsedebilmek için alacağı tehlikeye düşen tarafın henüz edimini yerine getirmemiş olması gerekir²⁹⁵.

İfa güçsüzlüğüne düşen tarafın verilen uygun süre içerisinde teminat sunmaması, alacağı tehlikeye düşen tarafın sözleşmeden dönmesine sebep olur. Kanunda yer alan “sözleşmeden dönme” ifadesi TBK m. 98’in ani edimli sözleşmelerde uygulanabileceği izlenimi yaratsa da sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmelerde de TBK m. 98’e başvurmak mümkündür. Ancak bu durumda sözleşmeden dönme değil, sözleşmenin feshedilmesi sonucu gerçekleşir²⁹⁶.

Sürekli borç ilişkisi kuran bayilik sözleşmesi bakımından ifa güçsüzlüğü, alacağı tehlikeye düşen tarafın sözleşmeye devamını çekilmez hâle getirirse, sözleşmenin haklı sebeple feshine neden olur²⁹⁷. Üreticinin malları teslimde güçlüğü düşmesi ya da bayinin ödeme güçlüğüne düşmesi ifa güçsüzlüğüne örnek olup somut olayın şartlarına göre sözleşmenin feshinde haklı sebep teşkil edebilir²⁹⁸.

(3) İmkânsızlık

İmkânsızlık, edimin ifa edilememesi ve ifa edilemeyecek hâle gelmesidir²⁹⁹. Türk hukukunda imkânsızlık başlangıçtaki imkânsızlık ve sonraki imkânsızlık olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Biz burada borcun doğumuna engel olan başlangıçtaki imkânsızlığı değil, sürekli borç doğuran sözleşmeler yönünden haklı fesih sebebi teşkil eder niteliği bulunan sonraki imkânsızlığı inceleyeceğiz.

Sonraki imkânsızlık, borcun doğumunun ardından ifanın elde edilemez hâle gelmesidir³⁰⁰. İmkânsızlık, mantıki, fiili ya da hukuki imkânsızlık olarak karşımıza

²⁹⁵ Eren, **Genel Hükümler**, s. 1128 vd.; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıp, **a.g.e.**, 828; Şenol, **a.g.e.**, s. 204; Serozan, **İfa Engelleri**, s. 98; Serozan, **Sözleşmeden Dönme**, s. 332 vd.; Oğuzman/Öz, **Cilt-1**, s. 372; Seliçi, **a.g.e.**, s. 171; Ayan, **a.g.e.**, s. 38.

²⁹⁶ Eren, **Genel Hükümler**, s. 1134; Oğuzman/Öz, **Cilt-1**, s. 376; Altınok Ormancı, **Sürekli Borç İlişkileri**, s. 88; Seliçi, **a.g.e.**, s. 86 ve 214.

²⁹⁷ Serozan, **Sözleşmeden Dönme**, s. 333; Şenol, **a.g.e.**, s. 179; Sarıakçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 337; Karauz, **a.g.e.**, s. 231.

²⁹⁸ Şenol, **a.g.e.**, s. 204-205; Sarıakçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 337.

²⁹⁹ Mustafa Dural, **Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkânsızlık**, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1976, s. 6 (Sonraki İmkânsızlık); Oğuzman/Öz, **Cilt-1**, s. 475.

³⁰⁰ Oğuzman/Öz, **Cilt-1**, s. 549; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıp, **a.g.e.**, s. Serozan, **İfa Engelleri**, s. 224; Eren, **Genel Hükümler**, s. 1174

çıkabilir³⁰¹. Örneğin, bayinin satış ofisinin depremde yıkılması, sel baskını sebebiyle satılan mahsûllerin telef olması, ham madde krizi sebebiyle üretim yapılamaması sonraki imkânsızlık hâllerine örnektir.

Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde borçlunun ifa imkânsızlığından sorumlu tutulabilecek ya da tutulamayacak olmasının borca ve borcun sonuçlarına etkisi farklıdır. Şayet borçlu imkânsızlıktan sorumlu tutulamıyor ise, TBK m. 136 uyarınca borçlu borcundan kurtulur ve karşı tarafın gerçekleştirdiği edimi sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre iade eder; henüz edimi elde edememişse talep etme hakkını yitirir. İmkânsızlığın meydana gelmesinde borçlunun kusuru bulunmaktaysa, TBK m. 112 uyarınca borçlunun tazminat sorumluluğu doğar³⁰². Kusurlu imkânsızlığın borca etkisi tartışmalıdır. Öğretide baskın görüşe göre, kusurlu imkânsızlık hâlinde borç sona ermez, sadece içeriği değişir. Bu durumda borçlunun imkânsızlaşan edimi ifa yerine alacaklıyı tazmin yükümlülüğü doğar ve bunun karşılığında alacaklının edim borcu devam eder³⁰³. Buna karşılık, öğretide imkânsızlığın kusurlu ya da kusursuz gerçekleşmesine bakılmaksızın borcun sona ereceği ve borçlunun tazminat yükümlülüğünün doğacağı görüşünü savunanlar da bulunmaktadır³⁰⁴.

İfa imkânsızlığının bayilik sözleşmesine etkisini hem çerçeve nitelikteki bayilik sözleşmesi hem de bayilik sözleşmesi kapsamında yapılan birel satış sözleşmeleri bakımından değerlendirmek gerekir. Birel satış sözleşmelerinde, üreticinin sorumluluğu malların satışı ve teslimiyken, bayinin sorumluluğu teslim aldığı malların bedelini ödemektir. Üretici, malları teslim edemezse temerrüde düşecektir. Bayinin borcu para borcu olduğundan imkânsızlık hâli gündeme gelmeyecektir. Bayilik sözleşmesi bakımından ise, üreticinin bütün birel satış sözleşmelerinden doğan teslim yükümlülüğünü yerine getirememesine sebep bir hâlin meydana gelmesi imkânsızlık olarak vasıflandırılacaktır. Belirtmek gerekir ki, bu hâlin sebep olduğu imkânsızlığın kalıcı olması veya geçici olmakla birlikte geçiciliğin ne kadar süreceğinin bilinmez olması ya da bilinse dahi sözleşmeye devamı karşı taraftan beklenemeyecek hâle

³⁰¹ Dural, **Sonraki İmkânsızlık**, s. 7 vd.; Eren, **Genel Hükümler**, s. 1174.

³⁰² Eren, **Genel Hükümler**, s. 1253; Oğuzman/Öz, **Cilt-1**, s. 480; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıp, **a.g.e.**, s. 1010; Serozan, **Sözleşmeden Dönme**, s. 262 vd.; Serozan, **İfa Engelleri**, s. 259 ve 270;

³⁰³ Eren, **Genel Hükümler**, s.994; Oğuzman/Öz, **Cilt-1**, s. 450; Dural, **Sonraki İmkânsızlık**, s. 162.

³⁰⁴ Oğuzman/Öz, **Cilt-1**, s.450 ve s. 557-558: Yazara göre kusurlu ve kusursuz imkânsızlığın borca etkisi aynıdır. Sadece kusursuz imkânsızlıkla borcun sona ermesi hâlinde, borçlunun tazminat yükümlülüğü bulunmayacaktır.

getirmesi gerekir³⁰⁵. İmkansızlık hâli, sözleşmenin amacının gerçekleşmesini tehlikeye düşürdüğünden bayi bakımından bayilik sözleşmesinin devamını çekilmez hâle getireceği için haklı fesih sebebi sayılmalıdır³⁰⁶.

(4) İşlem Temelinin Çökmesi

Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde olması gereken, edimlerin dengeli bir değişim değeri ilişkisi içerisinde bulunması, eş ağırlık taşımasıdır³⁰⁷. Olması gerektiği gibi kurulmuş sözleşmelerden doğan edimler ahde vefa ilkesi (*pacta sunt servanda*) gereğince kurulmasından sonra değişen hâl ve şartlardan etkilenmemeli ve bu edimlerin ifasına devam edilmelidir. Kural, edimlerin değişen hâl ve şartlarda dahi ifa edilebilir kılınmaları olmakla birlikte; bazı durumlar vardır ki edimin ifasını imkânsız hâle getirmez, ancak çok zorlaştırır. Öyle ki mevcut hâliyle ifası, borçluyu edimin değerinden daha ağır bir mali külfet altına sokar. Taraflar arasındaki işlem temelinin³⁰⁸ çökmesine sebep olan bu hâller dürüstlük kuralına ve TBK m. 138'e uygun olarak öncelikle tarafların bir araya gelerek sözleşmeyi yeniden müzakere etmelerini³⁰⁹, aksi takdirde sözleşmenin hâkim tarafından değişen koşullara uyarlanmasını veya sözleşmenin feshini gündeme getirir.

İşlem temelinin çökmüş sayılması için sözleşmenin temelini oluşturan olgularda önceden kestirilemeyecek esaslı değişikliklerin meydana gelmesi gerekir³¹⁰. Bu değişiklikler edimler arasındaki dengenin sarsılmasından, aşırı ifa güçlüğünden,

³⁰⁵ Geçici imkânsızlık hâlinde temerrüt hükümlerinin uygulanması gerekeceği hakkında bkz. Dural, **Sonraki İmkansızlık**, s. 106; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıp, **a.g.e.**, s. 909; Eren, **Genel Hükümler**, s. 1178; Oğuzman/Öz, **Cilt-1**, s. 487-488; Şenol, **a.g.e.**, s. 209.

³⁰⁶ Şenol, **a.g.e.**, s. 207; Dağ, **a.g.e.**, s. 36; Ersaçmış, **a.g.t.**, s. 60; Seliçi, **a.g.e.**, s. 194.

³⁰⁷ Serozan, **Sözleşmeden Dönme**, s. 340.

³⁰⁸ İşlem temeli Alman hukukunda, mahkeme kararlarında ve öğretide “*sözleşmenin asıl içeriğine dâhil olmamakla birlikte sözleşmenin kurulması aşamasında ortaya çıkan ve işlem iradesinin dayanağı olan belirli koşulların varlığına veya gelecekte ortaya çıkmalarına ilişkin ortak tasavvurlar*” olarak tanımlanmıştır. Kocayusufpaşaoğlu, işlem temelinin çökmüş sayılması için sosyal felakete niteliğinde olağanüstü bir olayın gerçekleşmesinin aranmadığını, iş hayatının görüşleri ve dürüstlük kuralı açısından işlem temelinin çökmesine yol açabilecek önem ve ağırlıkta bir olayın yeterli olduğunu savunmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Necip Kocayusufpaşaoğlu, “İşlem Temelinin Çökmüş Sayılabilmesi için Sosyal Felaket Olarak Nitelenebilecek Olağanüstü Bir Olayın Gerçekleşmesi Şart mıdır?”, **M.Kemal Oğuzman’ın Anısına Armağan**, İstanbul, Beta Yayınları, 2000, s. 506.

³⁰⁹ Başak Baysal, “Yeniden Müzakere Ödevi”, **Prof. Dr. Hasan Erman'a Armağan**, Der Yayınevi, İstanbul, 2015, ss.185-198, s. 187.

³¹⁰ Serozan, **İfa Engelleri**, s. 259; Başak Baysal, **Sözleşmenin Uyarlanması**, 4. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayınları, 2020, s. 236

sözleşme ile izlenen amacın boşa çıkmasından kaynaklanabilir³¹¹. Sözleşme bedelinin döviz üzerinden belirlenmesi hâlinde dövizde beklenmeyen artış olması, ekonomik krizler sonucunda edimler arası dengenin bozulması, şehir merkezi dışındaki bir üniversite yurduna yakın büfenin kiralanmasının ardından yurdun kapatılması esaslı değişikliğe örnektir. Sayılan değişikliklerin dürüstlük kuralına göre ifanın beklenebilirliğini sona erdirmesi durumunda işlem temelinin çöktüğü kabul edilir.

Sözleşmenin değişen koşullara uyarlanabilmesi için öncelikle esaslı bir değişiklik hâlinde tarafların nasıl hareket edeceklerine ilişkin bir anlaşmalarının bulunmaması gerekir. Bununla birlikte, esaslı değişikliğin öngörülemez olması ve sözleşmenin kurulmasından sonra ortaya çıkması, uyarlama talep eden kişinin hakimiyet alanından kaynaklanan bir sebepten doğmamış olması, durum değişikliğinin getirdiği risk dağılımının nasıl yapılacağına ilişkin kanuni ya da sözleşmesel bir düzenleme var ise bu düzenlemeye göre, yoksa somut olayın özellikleri göz önünde bulundurularak dürüstlük kuralına göre ifanın beklenemez hâle gelmiş olması gerekir³¹².

Bahsettiğimiz üzere bayilik sözleşmesi sürekli borç ilişkisi doğuran bir sözleşmedir. Bu sözleşmelerde işlem temelinin çökmesi teorisinin uygulama alanı oldukça geniştir. İşlem temelinin çökmesine sebep olan esaslı değişiklik aynı zamanda süreklilik unsuru barındıran sözleşmenin olağanüstü sebeple derhâl feshine neden olan haklı sebep niteliğine sahiptir³¹³. Taraflar arasındaki edim dengesini sarsan, aşırı ifa güçlüğü yaratan ya da sözleşme amacının boşa çıkmasına sebep olan bir değişiklik sözleşmenin öncelikle değişen koşullara göre uyarlanıp ayakta tutulmasına; bu mümkün olmadığı takdirde feshedilmesine sebep olabilir. Bununla birlikte aynı esaslı değişiklik, somut olayın özelliklerine göre pekâlâ sözleşmenin devamını taraflar için çekilmez kıldığından doğrudan tek taraflı beyanla, diğer ifadeyle olağanüstü fesihle sonlanmasına da neden olabilir. Örneğin; bayilik sözleşmesinde ekonomik kriz sebebiyle malların fiyatlarının aşırı yükselmesi hem bayinin aşırı ifa güçlüğüne düşmesi hem de bayilik sözleşmesinin feshinde haklı neden oluşturması bakımından

³¹¹ Baysal, **a.g.e.**, s. 152; Şenol, **a.g.e.**, s. 213

³¹² Baysal, **a.g.e.**, s. 296 ve 353; Baysal, ifanın beklenemez olmasında risk dağılımının gözetilmesi kriterinin de değerlendirilmesi gerektiğini, bu konuda öğretideki diğer görüşlerden ayrıldığını belirtmiştir.

³¹³ Ancak her haklı sebep işlem temelinin çökmesine neden oluşturmaz. Taraflardan birinin kusurundan kaynaklanan haklı sebepler aşırı ifa güçlüğüne sebep teşkil etmez. Bkz. Baysal, **a.g.e.**, s. 423.

değerlendirilebilir. İki kurumun da uygulama alanına giren bir sebep hangi yönde tercih yapılmasını gerektirir? Bu durumda öncelikle sözleşme uyarlanmalı mıdır yoksa doğrudan haklı sebeple fesih mi edilmelidir?

Şüphesiz, her sözleşme ifa edilmek amacıyla kurulur. Öncelikle ahde vefa ilkesine uygun olarak taraf iradelerine üstünlük tanınması, sözleşmenin ayakta tutulmasına öncelik verilmesi ve sözleşmenin uyarlanması yoluna gidilmesi gerekir. Bu noktada dürüstlük kuralı gereği taraflara düşen ödev, hâkimden sözleşmenin uyarlanmasını istemeden evvel, bir araya gelerek sözleşmeyi ayakta tutmaya yönelik ortak bir çözüm arayışına girmeleri, sözleşmeyi yeniden müzakere etmeleridir³¹⁴. Eğer ortak bir çözüme ulaşamazlar ise hâkimden sözleşmenin değişen şartlarına uyarlanmasını talep edebilirler. Bu yol izlenmeksizin sözleşmenin doğrudan feshedilmesi, TBK m. 138'in uygulama alanını daralmasına ve hükmün anlamını kısmen yitirmesine sebeptir³¹⁵. Keza TBK m. 138 açıkça sözleşmenin uyarlanamayacak olması hâlinde feshedilebileceğini düzenlemiştir. Taraflar arasındaki güven ve iş birliği ilişkisi gereği ve dürüstlük kuralı uyarınca doğrudan, sözleşmenin haklı nedenle feshi imkânının kullanılmaması gerekir. Ancak uyarlama yoluyla çekilmezlik kaldırılamayacaksa, sözleşme ilişkisinin devamı hiçbir yönüyle mümkün kılınamayacaksa sözleşmenin doğrudan feshedilmesi de kabul edilebilir. Bayilik sözleşmesinin temelini taraflar arasındaki güven ve iş birliği oluşturduğundan taraflar arasındaki hukuki ilişkiye, ortaya çıkan koşulların ağırlığına göre haklı sebeple fesih yoluna doğrudan başvurulup başvurulmayacağı detaylı değerlendirilmelidir³¹⁶.

³¹⁴ Baysal, **a.g.m.**, s. 194 vd.: Yazar, tarafların yeniden müzakereye yanaşmaması durumunda uyarlamaya ilişkin haklarını kaybedecekleri, herhangi bir tazminat sorumluluklarının doğmayacağı yönündeki görüşüne istinaden yeniden müzakereyi tarafların ödevi olarak nitelendirmiştir.

³¹⁵ Serozan, **İfa Engelleri**, s. 263; Baysal, **a.g.e.**, s. 425; Şenol, **a.g.e.**, s. 216;

³¹⁶ Şenol, **a.g.e.**, s. 216

d- Fesih Hakkının Kullanımına İlişkin Meseleler

(1) Fesih bildiriminin sebep içermesi

Kanunda aksine bir düzenleme bulunmadığı sürece³¹⁷ karşı tarafa fesih sebebine ilişkin bildirim yapma zorunluluğu bulunmamaktadır³¹⁸. Taraflar, sözleşmede fesih usulünü belirlerken, fesih sebebini bildirme zorunluluğu getirmiş olabilirler. Bu durumda fesih sebebinin karşı tarafa bildirilmesi gerekir. Aksi takdirde, karşı tarafın fesih sebebini öğrenmesi sonucunda tutumunu kontrol edebilecek olmasından doğan menfaati korunmamış olur. Taraflar, sözleşmede fesih sebebinin bildirilmesine ilişkin bir düzenleme yapmamış olsalar dahi, dürüstlük kuralı gereğince bildirim yükümlülükleri doğabilir³¹⁹. Somut olaya göre fesih sebebinin ne olduğu açık ve anlaşılır ise fesih bildirimi yapılması zorunlu değildir. Fesih sebebinin bildirilmemiş olması olağanüstü feshin geçerliliğini etkilemez. Sadece karşı taraf fesih sebebini bilmemesinden ötürü doğan zararlara ilişkin tazminat talep edebilir. Örneğin; fesih sebebinin varlığı ya da yeterliliğine ilişkin açtığı davada ilk kez mahkeme önünde bu sebep bildirilmiş ve dava da reddedilmişse karşı taraf dava masrafları ve avukatlık ücretine ilişkin tazminat talep edebilir³²⁰.

(2) Fesih bildirimi yapıldıktan sonra farklı fesih sebeplerinin ortaya çıkması

Fesih beyanında bulunulduğu sırada var olmakla birlikte karşı tarafa bildirilmeyen haklı sebepler, bildirilen fesih sebeplerine eklenebilir³²¹. Sonradan ortaya çıkan bu sebeplerin fesih beyanında bulunulduğu sırada bilinip bilinmemesinin

³¹⁷ TBK m. 435'te hizmet sözleşmesini fesheden tarafa, fesih sebebini karşı tarafa yazılı olarak bildirme yükümlülüğü getirilmiştir bkz. Altınok Ormancı, **Sürekli Borç İlişkileri**, s. 182.

³¹⁸ Öğretide bir görüş, feshin muhatabının fesih sebebine karşı tutumunu kontrol edebilmesi için fesih sebebinin varlığını ve yeterliğini öğrenmesi gerektiğini, dürüstlük kuralı gereğince de muhatabın tereddüt içinde bırakılmaması gerektiğini belirterek fesih sebebinin bildirilmesi gerektiği görüşünü savunmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Kemal Oğuzman, **Türk Borçlar Kanunu ve İş Mevzuatına Göre Hizmet "İş" Akdinin Feshi**, İstanbul, İsmail Akgün Matbaası, 1955, s. 120 vd.; aksi görüş için bkz. Seliçi, **a.g.e.**, s. 160 vd. Ayrıca Buz, **Yenilik Doğuran Haklar**, s. 220'de yenilik doğuran hak sahibinin hakkı kullanırken ya da muhatabın talebi üzerine sebep gösterme zorunluluğu bulunmadığını savunmuştur.

³¹⁹ Seliçi, **a.g.e.**, s. 164; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 205; Şenol, **a.g.e.**, s.198-199.

³²⁰ Seliçi, **a.g.e.**, s. 163; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 205; Altınok Ormancı, **a.g.e.**, s. 183; Dağ, **a.g.e.**, s. 45.

³²¹ Seliçi, **a.g.e.**, s. 164.

herhangi bir önemi bulunmamaktadır. Bazı hâllerde fesih beyanında bulunanın menfaatlerini koruma amacıyla sonradan meydana gelen sebebin bildirilmemesi gerekir. Önceden bilinen bir sebebe sonradan dayanılması, karşı tarafta bu sebebe dayanılmayacağına ilişkin haklı bir beklenti yaratıyorsa, o hâlde bu sebebe dayanmak dürüstlük kuralına aykırılık teşkil eder³²².

Fesih beyanının ileri sürülmesinden sonra ortaya çıkan sebepler ilk fesih sebebiyle bağlantılı olduğu takdirde bu sebeplere eklenebilir. Aksi takdirde yeni bir haklı sebep yeni bir olağanüstü fesih hakkını doğurur ve bu beyanın ileri sürülmesi geriye etkili sonuç doğurmaz³²³.

(3) Haksız feshin sonuçları

Bayilik sözleşmesinin haklı ya da yeterli bir sebep olmaksızın feshi haksız fesih teşkil etmektedir. Haksız feshin bayilik sözleşmesinin sona ermesine etkisinin tespit edilmesi gerekmektedir.

Öğretide bazı yazarlar, haksız ya da yeterli bir sebep olmaksızın sözleşmenin feshedilmesinin geçerliliğine herhangi bir etkisi bulunmayacağı görüşündedir. Bu görüşteki yazarlara göre ahde vefa ilkesi gereği, sözleşme haklı sebep olmaksızın karşı tarafın zararının tazmin edilmesiyle sona erdirilemez; meğerki, bu sözleşme kanunda istisnai olarak tazminatla sona erdirilebilecek sözleşmeler arasında sayılsın³²⁴. Bazı yönleriyle bayilik sözleşmesine benzerliğine istinaden acentelik sözleşmesinin sona ermesine ilişkin düzenlenmiş TTK m. 121/4 uyarınca, “*Haklı bir sebep olmadan veya üç aylık ihbar süresine uymaksızın sözleşmeyi fesheden taraf, başlanmış işlerin tamamlanmaması sebebiyle diğer tarafın uğradığı zararı tazmin etmek zorundadır.*” Hükme göre haklı sebep olmasa dahi acentelik sözleşmesi sona erecektir. Ancak sözleşmeyi fesheden tarafın karşı tarafın uğradığı zararı tazmini gerekmektedir³²⁵.

³²² Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 205.

³²³ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 205; Kaya, **Acentelik Hukuku**, s. 330.

³²⁴ Altınok Ormancı, **Sürekli Borç İlişkileri**, s. 219 vd.; Seliçi, **a.g.e.**, s. 160 vd.; Serozan, **Dönme**, s. 496 vd.; Buz, **Yenilik Doğuran Haklar**, s. 236;

³²⁵ Diğer istisna, İş Kanunu m. 21’de düzenlenmiştir. Düzenlemeye göre işçinin açtığı işe iade davasının kabulü neticesinde işveren işçiyi işe başlatmazsa iş sözleşmesi feshedilmiş sayılacak ancak işveren işçiye işe başlatmama tazminatı ödemekle yükümlü kalacaktır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 321; Altınok Ormancı, **Sürekli Borç İlişkileri**, s. 221 vd., Ayan, **a.g.e.**, s. 77.

Öğretide, acentelik sözleşmesine ilişkin istisnai düzenlemenin bayilik sözleşmesi yönünden de kıyasen uygulanması gerektiği görüşü bulunduğu gibi³²⁶ bayilik sözleşmesinin haksız sebeple sona erdirilmesinin bayinin menfaatlerine aykırılık teşkil edeceği görüşü de savunulmuştur³²⁷.

Kanaatimizce, yapılan fesih her ne kadar haksız olsa dahi taraflar arasındaki güven ilişkisinin sona ermiş olduğu kabul edilerek TTK m.121/4'ün bayilik sözleşmesine kıyasen uygulanması ve haksız fesihte bulunan tarafın tazminatla sözleşme ilişkisini sona erdirebilir olması gerekir³²⁸.

(4) Olağanüstü fesih hakkında süre

Fesih hakkı olan taraf, olağanüstü fesih hakkını fesih sebebi gerçekleştikten uygun bir süre sonrasında kullanabilir. Fesih hakkının kullanımı için ne kadarlık bir sürenin yeterli olacağı somut olayın özelliklerine göre değişir³²⁹. Fesih hakkının fesih sebebi doğar doğmaz kullanımı zorunluluğu bulunmamaktadır. Ancak bazı hâllerde fesih sebebinin doğması üzerinden uzun bir süre geçtikten sonra kullanımı dürüstlük kuralına aykırılık teşkil edebilir. Çünkü fesih sebebinin meydana gelmesi üzerinden uygun olarak nitelendirilemeyecek kadar uzun zaman geçmesi, fesih sebebinin yeterince ağır olmadığı ve sözleşmenin devamının fesih hakkı sahibinden beklenemeyeceği koşulunun gerçekleşmediği ya da fesih hakkından feragat edildiği şeklinde yorumlanabilir³³⁰.

Olağanüstü fesih hakkı, kural olarak, fesih hakkı sahibinin fesih beyanının karşı tarafa varmasıyla hüküm ve sonuçlarını doğurur. Ancak taraflar, örneğin; “*Fesih beyanının karşı tarafa varmasından on gün sonrasında sözleşme sona erecektir.*” şeklinde bir düzenleme yaparak olağanüstü fesih hakkının hüküm ve sonuçlarını doğurmasını erteleyebilirler. Bu sürenin olağanüstü fesih hakkının özüne dokunmaması, sırf taraflara fesih hazırlığı yapabilmeleri için müddet verme amacı

³²⁶ Altınok Ormancı, **Sürekli Borç İlişkileri**, s. 228 vd, N. 687’de zikredilen yazarlar.

³²⁷ Altınok Ormancı, **Sürekli Borç İlişkileri**, s. 231 vd.; Ayan, **a.g.e.**, s. 55 ve 77; Karauz, **a.g.e.**, s. 241.

³²⁸ Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 320.

³²⁹ Seliçi, **a.g.e.**, s. 165.

³³⁰ İşgüzar, **a.g.e.**, s. 157; Şenol, **a.g.e.**, s. 175; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 207-208; Kaya (Ülgen/Helvaci/Kendigelen/Nomer Ertan), **a.g.e.**, s. 599.

taşıması ve fesih muhatabında sözleşmenin olağan fesih yoluyla feshedildiği kanaati uyandırmaması gerekir³³¹.

(5) *Fesih hakkını kullanmadan önce ihtarda bulunma zorunluluğu*

Bildirimsiz fesih hakkı, fesih hakkı sahibinin karşı tarafa önceden ihtarda bulunmasına bağlı kılınabilir. İhtarın temel çıkış noktası, bayi ve üretici arasında güvene dayalı ilişkidir. Taraflar arasında güvene dayalı sürekli borç ilişkisi belirli bir zamana kadar sorunsuz seyrettikten sonra tarafların yükümlülüklerine aykırı davrandıkları gözlemlenebilir. Bu aykırılık basit bir ihtarla sona erdirilebilecek nitelikteyse, öncelikle fesih hakkı sahibinin karşı tarafa bir ihtar göndermesi gerekir. İhtara rağmen aykırılık devam ederse fesih hakkı sahibi sözleşme ilişkisini sona erdirebilir. Fesih hakkı sahibi bu hakkını kullanırken her zaman orantılılık ilkesini göz önünde bulundurmalı ve feshe son çare olarak başvurmalıdır. Şayet aykırılık öncelikle ihtarda bulunulması, sözleşmede düzenlenmiş cezai şarta başvurulması gibi diğer seçeneklerin kullanımına elverişliyse fesih hakkı sahibinin ilk başvuracağı yol fesih olmamalıdır³³².

İhtarın hangi haklı sebeplere istinaden gerekli olduğuna ilişkin somut bir düzenleme bulunmamaktadır. Hangi yükümlülüğün ne şekilde ihlâl edildiği ve bu ihlâlin karşı tarafa etkisinin ne olduğu araştırılarak ihtarın gerekli olup olmadığına karar verilebilir. İhtar ile ihlâle son verilmemesi ya da ihlâlin tekrarı hâlinde sözleşme ilişkisine derhâl son verileceği bildirilmelidir. İhlâl edilen yükümlülük ve ne şekilde ihlâl edildiği, tekrarlanması ya da son verilmemesi hâlinde meydana gelecek hukuki sonuçlar açıklanmalıdır³³³.

³³¹ Ayan, **a.g.e.**, s. 45

³³² Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 210.

³³³ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 210-211.

İKİNCİ BÖLÜM: BAYILIK SÖZLEŞMESİNİN SONA ERMESİNİN SONUÇLARI

I- BİREL SATIŞ SÖZLEŞMELERİNE ETKİSİ

Çerçeve nitelikteki bayilik sözleşmesi uyarınca bayinin sözleşme konusu malları alım yükümlülüğü, üreticinin ise satış ve teslim yükümlülüğü bulunmaktadır. Bayi ve üretici bu asli yükümlülüklerini yerine getirmek üzere, bayilik sözleşmesi kapsamında birel satış sözleşmeleri kurarlar. Bayilik sözleşmesinin sona ermesinin ardından taraflar, artık sona eren çerçeve sözleşmeye istinaden yeni birel satış sözleşmeleri kuramayacaklardır³³⁴. Ancak, sözleşmenin sona ermesinden önce geçerli bir şekilde kurup ifa etmedikleri birel satış sözleşmelerinden doğan borçlarını ifa yükümlülükleri devam etmekte midir? Bu soru, öğretide, bayilik sözleşmesinin sona erme nedeni göz önünde bulundurularak yanıtlanmıştır³³⁵.

Sözleşmenin, süresinin dolması, olağan fesih ya da taraflardan birinin ölümü gibi olağanüstü fesihle sona ermesi haricinde bir sebeple sona ermesi, sözleşmenin sona ermesinden önce geçerli olarak kurulan birel satış sözleşmelerinin ifasını kural olarak etkilemeyecektir. Birel satış sözleşmeleri her ne kadar bayilik sözleşmesi çerçevesinde yapılsa da mukadderatı bayilik sözleşmesinden farklıdır³³⁶. Bayilik sözleşmesi sona ermiş olsa dahi sözleşmenin sona erdiği tarihe dek tarafların hak ve yükümlülükleri devam edeceğinden, taraf menfaatleri izin verdiği ölçüde, bayinin verdiği siparişlerin üretici tarafından kabul ve teslimi, bayi tarafından ise teslim alınarak bedelinin ödenmesi gerekir. Aksi takdirde taraflar, birel satış sözleşmelerinden doğan yükümlülüklerini ihlal etmiş sayılırlar.

³³⁴ Şenol, **a.g.e.**, s. 224; Dağ, **a.g.e.**, s. 48

³³⁵ İşgüzar, **a.g.e.**, s. 159; Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 33; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 212; Şenol, **a.g.e.**, s. 225; Kaya (Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Nomer Ertan), **a.g.e.**, s. 599; Yavuz/Acar/Özen, **Birinci Cilt**, s. 50; Gürkaynak/Karaoğlu/Uluay, **a.g.m.**, s. 21

³³⁶ İşgüzar, **a.g.e.**, s. 159; Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 33; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 213; Şenol, **a.g.e.**, s. 225

Bayilik sözleşmesinin olağan fesihle sona erdirilmesinde, fesih bildirim süresi içerisinde üretici, bayinin olağan miktarda verdiği siparişleri karşılamakla yükümlüdür. Bununla birlikte üreticinin, bayinin alışılmışın dışında verdiği yüksek hacimli siparişleri teslim etme zorunluluğu bulunmamaktadır³³⁷. Sözleşmenin olağan fesihle sona ermesi hâli birel satış sözleşmelerini etkilemezken, ihbar süresi içerisinde tarafların ifaya yanaşmaması, bir yandan birel satış sözleşmeleri bakımından temerrüt hükümlerini gündeme getirecek, diğer yandan ifa edilmeme taraflar yönünden sözleşme ilişkisini çekilmez hâle getirmişse bayilik sözleşmesinin olağanüstü sebeple feshini mümkün kılacaktır³³⁸.

Sözleşmenin haklı sebebe dayanılarak olağanüstü fesihle sona erdirilmesi hâlinin birel satış sözleşmelerine etkisini tespit ederken, fesih sebebinin taraflar üzerindeki etkisinin de incelenmesi gerekir. Eğer fesih sebebi, tarafların kusurlu davranışından kaynaklanıyorsa ve birel satış sözleşmelerinin yerine getirilmemesini haklı kılacak niteliği haizse, o hâlde ifa yükümlülüğünden bahsedilemez. Çünkü tarafların kusurlu davranışlarıyla sözleşmenin feshine neden olmaları aralarındaki güven ilişkisini de sona erdirdiğinden, birel satış sözleşmelerinden doğan yükümlülüklerini ifa etmeleri kendilerinden beklenemez³³⁹. Örneğin; bayinin üreticinin marka itibarını zedeleyici davranışlarından ötürü bayilik sözleşmesinin olağanüstü feshine sebep olması hâlinde artık vermiş olduğu siparişlerin üretici tarafından karşılanması beklenemez. Çünkü üreticinin sözleşmeyi feshetmesindeki nihai amacı, fesih iradesi bayiye ulaştığı andan itibaren kendi markasıyla bayi arasındaki ilişkiyi sonlandırmaktır.

Bayilik sözleşmesinin feshine, devamlı olarak ayıplı ya da eksik mal tesliminden ötürü üreticinin sebep olması hâlinde, bayinin bir sonraki teslimin sözleşmeye uygun olacağına duyduğu güven sona ermiş olduğundan, üreticiden malları teslim alması beklenemez. Buna karşılık, her haklı sebep birel satış sözleşmelerinin ifa edilmemesini haklı kılmaz. Tarafların birel satış sözleşmelerinden doğan yükümlülüklerinin devam

³³⁷ İşgüzar, **a.g.e.**, s. 159; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 213.

³³⁸ Şenol, **a.g.e.**, s. 226; Dağ, **a.g.e.**, s. 53.

³³⁹ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 214; Gürkaynak/Karaoğlu/Uluay, **a.g.m.**, s. 21

edeceğine, bayinin sürümü artırma faaliyetini yerine getirememesinden ötürü sözleşmenin üretici tarafından haklı sebeple feshedilmiş olması örnek gösterilebilir³⁴⁰.

II- BAYİDE KALAN STOK MALLARIN DURUMU

A. Genel Olarak

Bayilik sözleşmesi devam ederken, bayi sürümü artırma faaliyetini yerine getirmek ve en kısa sürede müşterilerine mal teslim edebilmek için stok bulundurabilir. Bayilik sözleşmesinin sona ermesiyle, stoklu çalışan bir bayinin elinde kalan mallar ile yedek parçaların akıbetinin ne olacağı tartışma konusu edilmiştir.

Üreticinin geri alma yükümlülüğü kapsamında kalan mallar, bayinin ispat edilebilir bir şekilde üreticiden ya da üreticinin belirlediği üçüncü kişilerden satın aldığı mallardır³⁴¹. Üreticinin stokta kalan malları ve yedek parçaları geri alma yükümlülüğü, bayinin stok yapma yükümlülüğü ile paralellik gösterir. Üreticinin geri alma yükümlülüğü, taraflarca açıkça bayinin stok yapma yükümlülüğüne ilişkin bir düzenleme yapılmışsa ya da açık bir düzenleme yapılmamış olsa dahi bayinin örtülü olarak stok yapma yükümlülüğü bulunmaktaysa gündeme gelir³⁴².

Üreticinin stokta kalan malları ve yedek parçaları geri alma yükümlülüğünün hukuki dayanağının tespitinde, öncelikle taraflar arasında bu konuda bir düzenleme yapıp yapılmadığına bakılmalıdır. Eğer taraflar, bayilik sözleşmesinde, sözleşmenin sona ermesiyle bayinin stokunda kalan malların ve yedek parçaların üretici tarafından geri alınacağına dair bir düzenleme yapmışlarsa, bu yükümlülüğün hukuki kaynağı elbette ki bayilik sözleşmesidir. Bayilik sözleşmesinde stokta kalan mallara ve yedek parçalara ilişkin bir düzenleme bulunmuyor ise, tarafların farazi iradesine göre bir sonuca varılmaya çalışılır. Bu da mümkün değil ise, acentelik sözleşmesinde acentenin geri verme yükümlülüğünü düzenleyen TTK m. 112³⁴³ ile vekâlet sözleşmesinde

³⁴⁰ İşgüzar, **a.g.e.**, s. 160; Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 33; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 214; Şenol, **a.g.e.**, s. 226; Gürkaynak/Karaoğlu/Uluay, **a.g.m.**, s. 22.

³⁴¹ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 216.

³⁴² Şenol, **a.g.e.**, s. 228: Yazar, örnek olarak su ve tüp gaz bayiliklerini örnek göstererek, bu bayiliklere ilişkin sözleşmelerde taraflar açıkça düzenlememişler dahi bayinin stok bulundurma yükümlülüğü bulunduğundan bahsetmiştir.

³⁴³ Maddenin tam metni aşağıdaki gibidir:

vekilin geri verme yükümlülüğünü düzenleyen TBK m. 508'in³⁴⁴ incelenmesi gerekir³⁴⁵.

TTK m. 112 uyarınca acente, müvekkiline ait olan, acentelik sözleşmesi kapsamında müvekkili adına ve hesabına aldığı paraları müvekkiline göndermekle veya teslim etmekle yükümlüdür. TBK m. 508 uyarınca ise, vekil, vekâlet veren adına veya hesabına kazandığı para ve hakları vekâlet verene geri vermekle yükümlüdür. Bu yükümlülük kapsamında bayinin, üreticiden aldığı reklam malzemelerine, müşteri listelerine, çalışma yönergelerine benzer bilgi ve belgeleri üreticiye iade etmesi gerekir³⁴⁶. Ancak bayilik sözleşmesinin sona ermesiyle bayide kalan stok mallar ne TTK m. 112 ne de TBK m. 508 kapsamında değerlendirilebilir. Çünkü bayinin stokunda kalan mallar ve yedek parçalar bayinin kendi nam ve hesabına işlem yapmak üzere iktisap ettiği ve artık kendi mülkiyetinde olan mallardır; dolayısıyla TBK m. 508 kapsamında iade edilmesi gereken bilgi ve belgelerden farklıdır.

Hem TTK m. 112 hem de TBK m. 508'de geri verme yükümlülüğünden bahsedilmekteyken, aslında bayilik sözleşmesinin sona ermesine bağlanan sonuç, bayi stokunda kalan mallara ve yedek parçalara ilişkin olarak bayiye bir geri verme yükümlülüğü yüklemek değil, üreticiye geri alma yükümlülüğü yüklemektir³⁴⁷. Bu sebeple bayide kalan stok malların ve yedek parçaların üreticiye iadesine ilişkin hukuki dayanak ne TTK m. 112 ne de TBK m. 508'dir. Şayet taraflar bayilik sözleşmesinde stokta kalan mallara ve yedek parçalara ilişkin bir düzenleme yapmamışlarsa, bu durumda stokta kalan malların ve yedek parçaların üretici tarafından alınma yükümlülüğünün kaynağı dürüstlük kuralıdır. Çünkü bayilik sözleşmesinin sona ermesiyle bayi üreticinin dağıtım ağından ayrıldığı için artık bu malları satamayacaktır. Ayrıca, üreticinin stokta kalan malları ve yedek parçaları başka

“ IV - Ödeme borcu

MADDE 112- (1) Acente, müvekkiline ait olan parayı göndermekle veya teslim etmekle yükümlü olup da bunu yapmazsa, yükümlülüğün doğduğu tarihten itibaren faiz ödemek ve gerekirse ayrıca tazminat vermek zorundadır.”

³⁴⁴ Maddenin tam metni aşağıdaki gibidir:

“ 3. Hesap verme

MADDE 508- Vekil, vekâlet verenin istemi üzerine yürüttüğü işin hesabını vermek ve vekâletle ilişkili olarak aldıklarını vekâlet verene vermekle yükümlüdür.”

Vekil, vekâlet verene tesliminde geciktiği paranın faizini de ödemekle yükümlüdür.”

³⁴⁵ Şenol, **a.g.e.**, s. 229; Gürkaynak/Karaoğlu/Uluay, **a.g.m.**, s. 22.

³⁴⁶ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 214; Şenol, **a.g.e.**, s. 230; Gürkaynak/Karaoğlu/Uluay, **a.g.m.**, s. 22.

³⁴⁷ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 214; Şenol, **a.g.e.**, 230; Gürkaynak/Karaoğlu/Uluay, **a.g.m.**, s. 22; Dağ, **a.g.e.**, s. 57.

bayileri aracılığıyla satma gücü bulunmaktadır. Bu sebeple bayi, sözleşmenin feshi kendi kusurundan kaynaklanmıyorsa, malların üretici tarafından geri alınmasını talep edebilir³⁴⁸⁻³⁴⁹. Üreticinin, mallarını artık bayinin dâhil olmadığı dağıtım ağındaki dağıtıcıları vasıtasıyla satmayı istemekte haklı menfaati bulunduğundan, geri alma yükümlülüğü aynı zamanda bir geri alma hakkı da teşkil etmektedir³⁵⁰.

Bayi, stok yaparken karşılaştığı dağıtım risklerine katlanmak zorundadır. Bayinin kendi iradesiyle, sözleşmeyi ifaya elverişli miktar üzerinde stok yapması, stok yaptığı malları iyi muhafaza edememesi, kötüleşmesine sebep olması hâllerinde üreticinin geri alma yükümlülüğü bulunmamaktadır. Doktrinde sayılan durumlardan sadece bayinin malların kötüleşmesine sebep olmasının üreticinin geri alma yükümlülüğünü sona erdireceği fikri ileri sürülmüşse de³⁵¹, kanaatimizce bayinin gerekenden fazla stokla çalışması hâlinde de üreticinin geri alma yükümlülüğü sona ermelidir. Çünkü fazla stok, bayinin dağıtım riski kapsamında katlanması gereken hâllerden biridir. Bu durumda fazla stokun geri alınması üreticinin geri alma hakkı kapsamında kendi inisiyatifine bırakılmalıdır. Bu kapsamda, sözleşmeyi olağan fesih yoluyla sona erdirmeye yönelik beyanda bulunulmasının ardından feshi ihbar süresi içerisinde bayinin talep ettiği mallar, fesih tarihinde stokunda kalır ise, üreticinin bu mallara ilişkin geri alma yükümlülüğü bulunmamaktadır³⁵².

³⁴⁸ Şenol, **a.g.e.**, 232; Gürkaynak/Karaoğlu/Uluay, **a.g.m.**, s. 22; Dağ, **a.g.e.**, s. 57.

³⁴⁹ Alman Federal Mahkemesi kararlarında, üreticinin geri alma yükümlülüğünden bahsedebilmek için sözleşmede bayinin stok yapma yükümlülüğünün açıkça düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Taraflar arasında sözleşmenin sona ermesinden sonra da sadakat ve karşılıklı menfaatleri koruma yükümlülüğü devam edeceğinden üreticinin stokta kalan malları geri alması gerekmektedir. Alman Federal Mahkemesi kararları öğretide, geri alma yükümlülüğü sadece sözleşmede açıkça düzenlenmiş stok yapma yükümlülüğüne bağlı kılınmasından ötürü eleştirilmiştir. Bu kararlara göre, sözleşme gereği bayinin örtülü olarak stok yapma yükümlülüğü bulunması durumunda, daha hızlı satış yapmak isteyen, müşterilerine daha seri hizmet sunmak isteyen bayiler stoklu çalıştığı için, sözleşme sona erdiğinde üretici tarafından ellerinde kalan malların alınması yükümlülüğü bulunmadığından bir anlamda cezalandırılmış sayılacaktır. Ayrıntılı bilgi ve eleştiri için bkz. Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 215. Bahsedilen Alman Federal Mahkemesi kararları olan BGH (21.10.1970), BGHZ 54, s. 338-342=NJW 1971 s. 29-30; BGH ZIP 1994 s. 461-474; OLG Frankfurt a. M., WM 1986 s. 139-141; BGH BB 1195, s. 113-115=NJW 1995 s. 524-525=WfB 1995, s. 295-296; OLG Saarbrücken 23.09.1998 VertR-LS 6. için naklen Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 215, dn. 1033.

³⁵⁰ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 220.

³⁵¹ Şenol, **a.g.e.**, s. 232.

³⁵² Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 216.

B. Üreticinin Geri Alma Yükümlülüğüne Taraf Kusurlarının Etkisi

Kural olarak bayilik sözleşmesinin sona ermesinden sonra üreticinin, bayinin stokunda kalan malları ve yedek parçaları geri alma yükümlülüğü bulunsada, sözleşmenin sona ermesindeki taraf kusurları, bu yükümlülüğün devam edip etmeyeceği konusunda belirleyicidir.

Taraflar, sözleşmenin feshinde kusurdan bağımsız olarak üreticinin geri alma yükümlülüğünün bulunduğunu düzenlemişler ise, sözleşme hangi tarafın kusuru ile sona ermiş olursa olsun, üretici bayinin stokunda kalan malları ve yedek parçaları almakla yükümlüdür³⁵³. Sözleşmede bu konuda yapılan düzenlemenin, genel nitelikte üreticiye bir geri alma yükümlülüğü yüklemesinden ziyade, özellikle kusurun üreticinin geri alma yükümlülüğüne etki etmeyeceğini ifade eder nitelikte olması gerekir³⁵⁴.

Bununla birlikte, bayilik sözleşmesi, bayinin kusuru sebebiyle sona ermişse üreticinin bayi stokunda kalan malları ve yedek parçaları geri alma yükümlülüğü bulunmamaktadır. Çünkü, geri alma yükümlülüğünün dayanağı dürüstlük kuralı ile tarafların sözleşme sonrası birbirlerinin menfaatlerini koruma yükümlülüğünden ileri gelmektedir. Şayet bayi, bayilik sözleşmesinin feshine kusuruyla sebep olmuşsa bu durumda artık bayinin korunacak bir menfaati bulunmamaktadır. Aksi takdirde üreticiye stokta kalan malları geri alma yükümlülüğü yüklenmesi, sözleşmenin feshine sebep olan bayiye sözleşme ile üstlendiği riskten kurtararak kusurlu davranışından ötürü ödüllendirmek olacaktır³⁵⁵. Ancak üreticinin, dilerse, geri alma hakkı kapsamında stokta kalan malları ve yedek parçaları geri almasında herhangi bir sakınca bulunmamaktadır.

Bayilik sözleşmesinin sona ermesine iki taraf da kusurlu davranışlarıyla sebep olduysa, bu durumda sözleşmenin sona ermesinden doğan riski iki taraf da birlikte üstlenmelidir. İki tarafın da kusuruyla sözleşmenin sona ermesi sonucunda üreticinin

³⁵³ Şenol, **a.g.e.**, s. 232; Gürkaynak/Karaoğlu/Uluay, **a.g.m.**, s. 23.

³⁵⁴ Dağ, **a.g.e.**, s. 58.

³⁵⁵ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 219; Şenol, **a.g.e.**, s. 233; Gürkaynak/Karaoğlu/Uluay, **a.g.m.**, s. 23

geri alma yükümlülüğü devam edecekse de malların ve yedek parçaların bedelinin tamamını ödeme yükümlülüğü sona erecek ve bedelde hakkaniyete uygun bir indirim yapılacaktır³⁵⁶.

Yukarıdaki hâllerden farklı olarak, üretici de kusurlu davranışlarıyla bayilik sözleşmesinin sona ermesine tek başına sebep olmuş olabilir. Bu durumda üreticinin geri alma yükümlülüğü genel tazminat borcundan doğar. Bayilik sözleşmesinin sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşme olmasının etkisiyle, üretici, sözleşmenin feshine sebep olursa, bayi sözleşmeyi herhangi bir fesih bildirim süresine uymaksızın feshederek üreticiden tazminat talep edebilir. Bu durumda tazminat belirlenirken sözleşmenin feshedilmemiş olma ihtimali göz önünde bulundurulur. Bayi, bu durumda satabilecek olmasına rağmen fesih sebebiyle artık satamayacağı ya da zorluklar altında satabileceği malların kendisinden alınmasını ya da henüz ödemediği mal bedellerinin hiç istenmemesini talep edebilir³⁵⁷.

C. Geri Alma Fiyatı

Bayinin stoklarında kalan mallar ile yedek parçaların geri alınması konusu kapsamında tartışılan konulardan biri de üreticinin bu mallar ile yedek parçaları hangi fiyat üzerinden geri alacağı olmuştur. Taraflar, bayilik sözleşmesinde üreticinin hangi fiyat üzerinden geri alacağına dair bir düzenleme yapmışlar ise, bu düzenlemeye göre hareket edilmelidir. Ancak taraflar bu konuda herhangi bir düzenleme yapmamışlar ise, somut olaya göre hakkaniyete uygun bir fiyat belirlenmesi yapılmalıdır³⁵⁸.

Öğretide, geri alma fiyatının malların geri alma zamanındaki rayiç değerine, net fatura bedeline, maliyet fiyatına ya da üreticinin katalog fiyatına göre belirlenmesi gerektiği yönünde görüşler ileri sürülmüştür³⁵⁹. Hakkaniyete uygun bir belirleme yaparken, sözleşmenin sona ermesinde taraf kusurlarının etkisi dikkate alınmalıdır. Önceki başlıkta³⁶⁰ eğer sözleşme bayinin kusuru sebebiyle sona ermişse, üreticinin geri alma yükümlülüğü değil, geri alım hakkı bulunduğu bahsetmiştik. Böyle bir

³⁵⁶ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 218; Şenol, **a.g.e.**, s. 233-234.

³⁵⁷ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 219; Şenol, **a.g.e.**, s. 234-235.

³⁵⁸ Şenol, **a.g.e.**, s. 235; Gürkaynak/Karaoğlu/Uluay, **a.g.m.**, s. 24.

³⁵⁹ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 221; Şenol, **a.g.e.**, s. 235; Gürkaynak/Karaoğlu/Uluay, **a.g.m.**, s. 24; Dağ, **a.g.e.**, s. 60.

³⁶⁰ Bkz. Yukarıda İkinci Bölüm, II, B.

durumda bayinin stoklarında kalan mallar ile yedek parçaların maliyet fiyatı üzerinden geri alınması hakkaniyete uygundur³⁶¹. Ayrıca bayi, tazminat sorumluluğu kapsamında malların nakliye masraflarına ve uzun süre bekleyen mallarda oluşan değer kaybına da katlanmalıdır³⁶². Eğer, bayilik sözleşmesi üreticinin kusuru ile sona ermişse bayinin satış fiyatı üzerinden malların geri alınması hakkaniyete uygundur. Eğer sözleşmenin sona ermesinde hem bayinin hem de üreticinin kusuru var ise yine malların maliyet fiyatı üzerinden üreticinin geri alım yükümlülüğü hakkaniyete uygun olmakla birlikte bu fiyat üzerinden tarafların kusuru oranında indirim uygulanmalıdır³⁶³.

D. Geri Alma Talebinde Bulunma Süresi

Taraflar, bayilik sözleşmesinde bayinin stoklarında kalan malların ve yedek parçaların üretici tarafından ne zaman teslim alınacağına dair bir düzenleme yapmışlarsa, üretici bu düzenlemeye uygun hareket etmelidir. Eğer, taraflar arasında geri alım süresine dair bir düzenleme bulunmuyor ise, bu durumda üreticiye somut olayın özelliklerine uygun bir süre tanınmalıdır³⁶⁴. Bununla birlikte bayi, bayilik sözleşmesi sona erer ermez stokta kalan malların geri alınmasını talep etmek zorunda değildir. Bu durumda bayiye malları kendisinin değerlendirip değerlendiremeyeceğini tespit edebilmesi için uygun bir zaman verilmesi gerekir³⁶⁵.

Taraflar arasında malların geri alım süresine ilişkin bir düzenleme bulunmuyor ise, geri alım süresinin belirlenmesinde stokta kalan malların niteliği ve dağıtım faaliyetinin dâhil olduğu alan/branş özellikleri göz önünde bulundurulmalıdır. Mallar çabuk bozulacak ya da modası çabuk geçecek nitelikteyse üreticinin geri alım süresi kısa olmalıdır. Karşı tarafa fesih öneli verilerek bayilik sözleşmesinin feshedilmesi durumunda geri alım süresi azami olarak fesih önelinin sonuna kadardır³⁶⁶.

³⁶¹ Şenol, **a.g.e.**, s. 236; Gürkaynak/Karaoğlu/Uluay, **a.g.m.**, s. 24; Dağ, **a.g.e.**, s. 61.

³⁶² Şenol, **a.g.e.**, s. 236.

³⁶³ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 222; Şenol, **a.g.e.**, s. 236; Gürkaynak/Karaoğlu/Uluay, **a.g.m.**, s. 24; Dağ, **a.g.e.**, s. 61.

³⁶⁴ Şenol, **a.g.e.**, s. 236; Dağ, **a.g.e.**, s. 61.

³⁶⁵ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 223

³⁶⁶ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 224; Şenol, **a.g.e.**, s. 236

Bayi, üreticiye geri alım talebinde bulunmasına rağmen üretici malları süresinde geri almazsa, üretici, bayinin uğradığı zararı tazmin etmekle yükümlüdür. Bayi, verdiği süre içerisinde üreticinin malları teslim almaması üzerine malları tevdi edebilir ya da çabuk bozulacak nitelikte iseler satarak satış bedelini tevdi edebilir³⁶⁷.

III- BELGE VE MALZEMELERİN GERİ VERİLMESİ

Bayi, bayilik sözleşmesi devam ederken sürümü artırma yükümlülüğünü yerine getirmek üzere, üreticiden teslim aldığı belge ve malzemeleri, bayilik sözleşmesinin sona ermesiyle üreticiye iade etmekle yükümlüdür³⁶⁸. Bu bağlamda iade edilmesi gereken belge ve malzemeler arasında üretici tarafından sağlanan reklâm panoları, iş talimatları, fiyat listeleri, numuneler, broşürler, kataloglar, üretici tarafından hazırlanan müşteri listeleri, ürünlerin kullanımı teknik uzmanlık gerektiriyor ise kullanım talimatlarına ve bakım özelliklerine ilişkin belgeler sayılabilir³⁶⁹. Bununla birlikte, üreticinin bayilik sözleşmesine istinaden bayinin satış yeri donanımı (*satış faaliyetinin yürütülmesi için gereken fiziksel ve teknik ekipman*) için teslim ettiği donanımların da iadesi gerekir³⁷⁰.

Belge ve malzemeleri geri verme yükümlülüğünün varlığı ve kapsamı konusunda öğretideki kanaat bir olsa da, bu yükümlülüğün niteliğine dair farklı görüşler mevcuttur. Alman hukukunda yükümlülüğün niteliği ücretli iş görme ile vekâlet sözleşmesi hükümlerine dayandırılmışken, İsviçre hukukunda acentenin geri verme yükümlülüğünün kıyasen uygulanabileceği belirtilmiştir³⁷¹. Türk hukukunda ise bayinin sürümü artırma yükümlülüğünün sözleşmeye iş görme niteliği vermesinden dolayı vekâlet sözleşmesinde vekilin geri verme borcunu düzenleyen TBK m. 508/1'in kıyasen uygulanması gerektiği ileri sürülmüştür³⁷²⁻³⁷³. TBK m.

³⁶⁷ Şenol, **a.g.e.**, s. 237.

³⁶⁸ İşgüzar, **a.g.e.**, s. 169; Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 35; Şenol, **a.g.e.**, s. 237; Yavuz/Acar/Özen, **Birinci Cilt**, s. 53; Eren, **Özel Hükümler**, s. 1053.

³⁶⁹ İşgüzar, **a.g.e.**, s. 169; Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 35; Şenol, **a.g.e.**, s. 238; Gürkaynak/Karaoğlu/Uluay, **a.g.m.**, s. 25; Kaya (Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Nomer Ertan), **a.g.e.**, s. 599; Sarıakçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 298.

³⁷⁰ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 240.

³⁷¹ İşgüzar, **a.g.e.**, s. 170; Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 35; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 240; Şenol, **a.g.e.**, s. 245.

³⁷² Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 35; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 233; Gürkaynak/Karaoğlu/Uluay, **a.g.m.**, s. 25.

³⁷³ Şenol, **a.g.e.**, s. 239; Şenol, ayrıca, su, bira, tüp gibi malların konu edildiği bayilik sözleşmelerinde, bu mallara ait boş tüp veya kasaların bayiye ödünç verildiğine dair ödünç sözleşmesi düzenlenmişse

508/1 uyarınca vekil, vekâletle ilişkili olarak aldıklarını vekâlet verene vermekle yükümlüdür³⁷⁴. Bu hükmün kıyasen uygulanması öncesinde belirtmek gerekir ki, taraflarca sözleşmede farklı şekilde düzenlenmediği sürece, karşılıklı menfaat dengesini gözeterek, mevzuat gereği üretici tarafından hazırlanması gereken belge, kılavuz, malın kullanımına ilişkin broşürler ücretsiz olarak paylaşılmalı, diğer tanıtım ve reklâm malzemeleri ise ücreti mukabilinde bayiye paylaşılmalıdır. Nitekim bayinin bağımsız bir tacir olarak gerçekleştirdiği faaliyete ilişkin giderlere katlanma yükümlülüğü kapsamına reklam ve tanıtım giderleri de dâhil edilmelidir. Dolayısıyla bayi, ücretsiz aldığı belge ve malzemeleri³⁷⁵ iade etmekle yükümlüdür. Eğer, bayi bu belge ve malzemeleri teslim alırken bir bedel ödediyse, iade yükümlülüğünü yerine getirmesi için, ödediği bedelin üretici tarafından iadesi gerekir³⁷⁶.

Bayi, kendisine teslim edilen belge ve malzemeleri sözleşme süresince saklamakla yükümlüdür. Uygulamada bayilik sözleşmesinde taraflar bayinin uygun şekilde saklayamadığı belge ve malzemeler sebebiyle üreticinin doğan zararını tazmin edeceğine ilişkin düzenlemeler yapmaktadır. Ancak bu düzenleme yapılmamış olsa dahi bayinin sözleşme sonrası dürüstlük kuralından (*culpa post contrahendum*) ötürü tazmin yükümlülüğü doğacaktır³⁷⁷.

Uygulamada, tarafların bayilik sözleşmesinde yaptığı düzenlemelere istinaden, üreticinin belge ve malzemeleri teminat karşılığında bayiye teslim etmesiyle karşılaşılmaktadır. Belge ve malzemeler sadece üreticide bulunduğundan, sözleşme sona erdikten sonra kendisine iade edilmesinde üreticinin menfaati bulunur. Bu sebeple belge ve malzemeler bayi tarafından ücreti mukabilinde teslim alınmadığı sürece, teslimi için bayiden teminat talep edilmesi makuldür³⁷⁸.

geri verme yükümlülüğünün kapsamının kanunda ödünç alanın geri verme borcunu düzenleyen hükümler ile belirleneceğini; böyle bir düzenleme yok ise bayilik sözleşmesi dâhilinde bir yükümlülük olarak kabul edilmesi gerekeceğın belirtmiştir. Aynı yönde görüş için bkz. Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 300.

³⁷⁴ TBK'nın "Hesap Verme" başlıklı 508. maddesinin 1.fıkrası; "(1) Vekil, vekâlet verenin istemi üzerine yürüttüğü işin hesabını vermek ve vekâletle ilişkili olarak aldıklarını vekâlet verene vermekle yükümlüdür." şeklinde düzenlenmiştir.

³⁷⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Şenol, **a.g.e.**, s. 63; Erdem, "Müşteri Tazminatı", s. 96.

³⁷⁶ İşgüzar, **a.g.e.**, s. 170; Tandoğan, "Tek Satıcılık", s. 35; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 240; Gürkaynak/Karaoğlu/Uluay, **a.g.m.**, s. 25; Kaya (Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Nomer Ertan), **a.g.e.**, s. 599.

³⁷⁷ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 240; Gürzumar, **a.g.e.**, s. 179; Şenol, **a.g.e.**, s. 240; Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 302; Gümüş, **Genel Hükümler**, s. 665-666.

³⁷⁸ Şenol, **a.g.e.**, s. 240; Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 301-302.

IV- SÖZLEŞME SONRASI SIR SAKLAMA VE REKABET ETMEME YÜKÜMLÜLÜĞÜ

A. Sözleşme Sonrası Sır Saklama Yükümlülüğü

Taraflar arasındaki güven ilişkisi temelinde bayinin üreticinin menfaatlerini korumakla yükümlü olduğundan, bu kapsamda sır saklama yükümlülüğü bulunduğu ve bu yükümlülüğün sözleşme sona erdikten sonra da devam edeceğinden çalışmamızın önceki kısımlarında bahsetmiştik³⁷⁹.

Türk hukukunda sır saklama yükümlülüğünün sözleşmenin sona ermesinden sonra devam edeceğine ilişkin açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak doktrinde acentelik sözleşmesi için de kabul edildiği üzere, taraflar arasındaki sadakat ve güvene dayalı uzun süreli ilişkilerin süreklilik unsuru taşımasının doğal bir sonucu olarak sır saklama yükümlülüğü sözleşmenin sona ermesinden sonra da devam eder³⁸⁰. Bu bağlamda bayi de, sözleşmenin sona ermesinden sonra üreticinin korunmasında menfaati bulunan ticari sırlarını saklamakla yükümlü kalacaktır. Bayinin sözleşme sonrası sır saklama yükümlülüğü, sır bizzat üretici tarafından ifşa edilene, bayiye açıklama izni verilene, sırrın gizli tutulmasında üreticinin menfaati sona erene ya da herhangi bir sebeple sır olma niteliğinden çıkana kadar devam eder³⁸¹. Ayrıca sır saklama yükümlülüğünün ne zaman kadar devam edeceği somut olayın şartlarına göre de belirlenebilir³⁸².

B. Sözleşme Sonrası Rekabet Etmeme Yükümlülüğü

Bayilik sözleşmesinin herhangi bir sebeple sona ermesinin ardından, sözleşme süresince bayinin üreticiden öğrendiği ticari ve teknik bilgileri rekabet piyasasında başka bir işletme için kullanması ya da bu bilgilerden kendi açtığı rakip işletmede yararlanması gündeme gelebilir. Bayinin üreticinin mallarına, üretim ve dağıtım ağına, satış politikalarına, kendi oluşturduğu müşteri çevresine ilişkin bilgi ve tecrübelerini

³⁷⁹ Bkz. Yukarıda Giriş, III, D, 2.

³⁸⁰ İşgüzar, **a.g.e.**, s. 82; Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 21; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 159; Şenol, **a.g.e.**, s. 282; Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 303; Yavuz/Acar/Özen, **Birinci Cilt**, s. 53.

³⁸¹ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 164; Şenol, **a.g.e.**, s. 282.

³⁸² Şenol, **a.g.e.**, s. 283; Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 303.

başka bir üretici adına kullanması, bu bilgi ve tecrübelerden kendisi için yararlanması üreticinin menfaatine aykırıdır. Bu sebeple taraflar, bayilik sözleşmesi sona erdikten sonra bayinin belirli bir süre boyunca rakip bir firmanın bayisi sıfatıyla ya da kendi adına üretici ile rekabet etmeyeceğine dair bir rekabet yasağı anlaşması düzenleyebilirler³⁸³. Bu sözleşmenin hem bayinin çalışma özgürlüğü hem de üreticinin bayilik sözleşmesi sonrasında korunmaya değer menfaatleri arasında bir denge kurmak suretiyle, borçlar hukukunun genel hükümlerine, acentenin rekabet yasağı anlaşmasını düzenleyen TTK m. 123'e ve rekabet hukuku kurallarına uygun düzenlenmesi gerekir³⁸⁴.

TTK m. 123, acente ve müvekkil arasındaki rekabet yasağı anlaşmasını düzenlemekle birlikte, bu düzenleme kıyasen bayi ve üretici arasında kurulan sözleşme sonrası rekabet yasağı anlaşmalarına da uygulanmaktadır. T.C. Anayasası'nın "Çalışma ve Sözleşme Hürriyeti" başlıklı m. 48 ve devamında, herkesin dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetinin var olduğu kabul edilmekle birlikte³⁸⁵ rekabet yasağı anlaşmasının bu temel hak ve özgürlüğe aykırılık teşkil etmemesi için TTK m. 123 ile bazı sınırlamalar getirilmiştir:

TTK m. 123/1 uyarınca, rekabet yasağının yer, zaman ve konu bakımından sınırlandırılmış olması gerekir. Rekabet yasağı anlaşması, bayilik sözleşmesinin bitiminden itibaren kesintisiz ve bir bütün olarak, en fazla iki yıllık süreyle yapılabilir³⁸⁶. Sözleşme konusu ancak bayinin faaliyetine ilişkin somut konularla sınırlandırılabilir. Rekabet yasağı sözleşmesi ile bayinin, üreticinin pazarladığı malları ile cins, fiyat, kalite bakımından karşılaştırılabilen, ikame edilebilen, aynı kullanım

³⁸³ Şenol, **a.g.e.**, s. 251; Tanoğan, "Tek Satıcılık", s. 22; Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 304; Kaya, **Acentelik**, s. 307; Kaya (Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Nomer Ertan), **a.g.e.**, s. 586; Yaşar Can Göksoy, "6102 Sayılı Yeni Türk Ticaret Kanunu'na Göre Acentenin Sözleşme Sonrası Rekabet Yasağı Anlaşması", **DEÜHFD**, Prof. Dr. Burhan Ceylan'a Armağan, C.12, 2010, s. 895 (çevrim içi, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/deuhfd/issue/46934/588933>, 06.04.2024); Ozan Can, "Acentelikte Rekabet Yasağı Anlaşmasının Rekabet Sınırlamalarına Etkisi", **Ankara Barosu Dergisi**, 2014/5, 2014, s. 71 (çevrim içi, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/abd/issue/33817/374470>, 06.04.2024)

³⁸⁴ Şenol, **a.g.e.**, s. 283; Kaya, **Acentelik**, s. 324; Can, **a.g.m.**, s. 74; Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 305-307.

³⁸⁵ Anayasa md. 48'in tam metni aşağıdaki gibidir:

" IV. Çalışma ve sözleşme hürriyeti

Madde 48 – Herkes, dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir. Özel teşebbüsler kurmak serbesttir.

Devlet, özel teşebbüslerin milli ekonominin gereklerine ve sosyal amaçlara uygun yürümesini, güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayacak tedbirleri alır."

³⁸⁶ Kaya, **Acentelik**, s. 311; Kaya (Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Nomer Ertan), **a.g.e.**, s. 583; Göksoy, **a.g.m.**, s. 908; Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 307.

amacına hizmet eden malların pazarlanmasına ilişkin rekabet yasağı getirilebilir³⁸⁷. Bununla birlikte, bayinin ekonomik hareket özgürlüğüne zarar verecek düzeyde olmaması kaydıyla bayinin faaliyetlerine belirli bir bölge veya müşteri çevresiyle sınır getirilebilir³⁸⁸. Bu anlaşma karşılığında üreticinin bayiye uygun bir bekleme tazminatı ödemesi zorunludur³⁸⁹. Bununla birlikte anlaşmanın yazılı olarak yapılması gerekir³⁹⁰. Şayet saydığımız bu şartlara aykırı bir rekabet yasağı sözleşmesi yapılırsa, TTK m. 123/4 uyarınca bu sözleşmenin şartları bayi aleyhine olduğu ölçüde geçersiz kabul edilecektir. Burada kısmi geçersizlik gündeme geleceğinden geçersiz kabul edilen hükümler yerine TTK m. 123'te düzenlenen hükümler sözleşmeye uygulanacaktır. Rekabet yasağı sözleşmesinin nispi emredici niteliğinden ötürü, kanunda düzenlenen yer, zaman, konu sınırlarına varmayan sınırlamalar veya kanunen belirlenen bekleme tazminatını aşan miktarda belirlenen tazminat tutarları bayi lehine kabul edilecektir³⁹¹.

Rekabet yasağı anlaşmasının borçlar hukuku genel hükümlerine göre de kapsam ve sınırlarının değerlendirilmesi gerekir. Bu bağlamda, sözleşmenin sona ermesinin ardından uzun bir süre boyunca bayiye rekabet etmeme yükümlülüğü altına sokan, bayinin ekonomik özgürlüğünü tehlikeye düşüren, ciddi nitelikte sınırlandıran ya da ortadan kaldıran rekabet yasağı anlaşmaları TMK m. 23 ve TBK m. 27 kapsamında geçersiz kabul edilmelidir³⁹².

Bayinin rakip firmalarla olan dağıtım ilişkisini sınırlandıran ya da doğrudan bayinin rakip olmasını engelleyen düzenlemeler sadece bayi ve üretici arasında bir sonuç doğurmamakta, hem bayinin piyasadaki varlığını hem de bayinin dâhil olduğu dağıtım sektöründeki ekonomik ilişki ve çıkarlar ile piyasayı doğrudan etkilemektedir. Ayrıca, rekabet yasağı anlaşmasının sözleşme niteliğinden ötürü, bu düzenlemelerin RKHK'nin rekabet düzenini koruyan emredici hükümlerine de aykırı olmaması

³⁸⁷ Kaya, **Acentelik**, s. 308-309; Kaya (Ülgen/Helvaci/Kendigelen/Nomer Ertan), **a.g.e.**, s. 583; Göksoy, **a.g.m.**, s. 913; Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 308.

³⁸⁸ Kaya, **Acentelik**, s. 308-309; Kaya (Ülgen/Helvaci/Kendigelen/Nomer Ertan), **a.g.e.**, s. 583; Göksoy, **a.g.m.**, s. 909 vd; Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 309.

³⁸⁹ Kaya, **Acentelik**, s. 315 vd.; Kaya (Ülgen/Helvaci/Kendigelen/Nomer Ertan), **a.g.e.**, s. 584; Göksoy, **a.g.m.**, s. 915 vd.; Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 311.

³⁹⁰ Kaya, **Acentelik**, s. 313; Kaya (Ülgen/Helvaci/Kendigelen/Nomer Ertan), **a.g.e.**, s. 584; Göksoy, **a.g.m.**, s. 904; Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 310.

³⁹¹ Kaya, **Acentelik**, s. 318-319; Kaya (Ülgen/Helvaci/Kendigelen/Nomer Ertan), **a.g.e.**, s. 585; Göksoy, **a.g.m.**, s. 924; Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 314.

³⁹² Şenol, **a.g.e.**, s. 284; Kaya, **Acentelik**, s. 324; Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 307.

gerekir. Bu sebeple rekabet yasağı sözleşmesinin rekabeti sınırlayıcı etkisinin rekabet hukuku kuralları yönünden incelenmesi gerekir³⁹³.

Rekabet yasağı sözleşmesi, bayinin piyasaya girişini engellediğinden RKHK m. 4 kapsamında dikey ilişkilerde yasak kapsamında bir rekabet etmeme şartı içermektedir. 2002/2 sayılı Tebliğ'in 5. maddesinde "*Sözleşmesinin sona ermesinden sonraki döneme ilişkin olarak, alıcıya getirilen, mal ya da hizmet üretmesini, satın almasını, satmasını ya da yeniden satmasını yasaklayan doğrudan ya da dolaylı herhangi bir yükümlülük grup muafiyetinden yararlanamayacaktır.*" düzenlemesi mevcuttur. Bu düzenleme, dikey bir anlaşma olan bayilik sözleşmesi bakımından da geçerlidir. 2002/2 sayılı Tebliğ'e göre bayilik sözleşmesinin sona ermesinden sonra bayiye rekabet etmeme yükümlülüğü getirilmesi mümkün değildir. Mevcut kuralın iki istisnası, 2002/2 sayılı Tebliğ'in 5/b maddesinin devamında düzenlenmiştir:

İstisnalardan birincisi, yalnızca anlaşma konusu mal ya da hizmetlerle rekabet eden mal ve hizmetlere ilişkin olan, sağlayıcı tarafından alıcıya devredilen know-how'ı³⁹⁴ korumak için zorunlu olan ve sözleşmenin sona ermesinden itibaren yalnızca bir yıl ile sınırlı tutulan rekabet yasağı sözleşmeleridir. Diğer istisna ise, kamuya mal olmamış know-how'ın kullanımı ve açıklanmasının herhangi bir süre ile sınırlı olmaksızın rekabet yasağı kapsamına alındığı sözleşmelerdir. Bu nitelikleri taşıyan sözleşmeler istisnai olarak grup muafiyetinden yararlanabilir³⁹⁵.

2002/2 sayılı Tebliğ m. 5 ile TTK m. 123'e ilişkin buraya kadar yaptığımız açıklamalardan anlaşılacağı üzere; iki düzenleme de rekabet yasağı sözleşmesinin

³⁹³ Kaya (Ülgen/Helvaci/Kendigelen/Nomer Ertan), **a.g.e.**, s. 586-587; Can, **a.g.m.**, s. 72; Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 318.

³⁹⁴ 2002/2 Sayılı Tebliğ md. 3'te know-how aşağıdaki şekilde açıklanmıştır:

"Know-how: Sağlayıcının tecrübe, denemeleri sonucu elde ettiği ve patentli olmayan, uygulamaya önelik, gizli, esaslı ve belirlenmiş bilgi paketi anlamına gelir. Bu tanımdaki;

1) "Gizli" kavramı, know-how'ın bir bütün halinde veya parçaları tam olarak bir araya getirildiğinde ve birleştirildiğinde dahi herkes tarafından bilinmesini ya da kolaylıkla erişilebilir olmasını,

2) "Esaslı" kavramı, know-how'ın, anlaşma konusu malların veya hizmetlerin kullanılması, satımı veya yeniden satımı bakımından alıcı için vazgeçilmez bilgiler içermesini,

3) "Belirlenmiş" kavramı, know-how'ın, gizli ve esaslı olma şartlarını taşıdığını doğrulayabilmek için, yeterince geniş kapsamlı ve ayrıntılı bir şekilde tanımlanmış olmasını, ifade eder."Ayrıntılı bilgi için bkz. Tufan Ögüz, **Know-How Sözleşmesi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, Mayıs 2018, s. 6 vd.

³⁹⁵ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 234-235; Küçükayhan Aşçıoğlu, **a.g.e.**, s. 204; Kaya (Ülgen/Helvaci/Kendigelen/Nomer Ertan), **a.g.e.**, s. 587; Can, **a.g.m.**, s. 78 vd.; Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 319-320;

içeriğine ilişkin olup rekabet yasağı sözleşmesinin konu, yer ve süre bakımından bir çerçevesini çizdiğinden benzerlik teşkil etmektedir. Ancak diğer yandan iki düzenlemenin içerdiği sınırlamanın kapsamı birbirinden farklı olduğundan, TTK m. 123'e uygun olup da 2002/2 sayılı Tebliğ m. 5'e aykırılık teşkil eden rekabet yasağı sözleşmelerinin gündeme gelebileceği fark edilmektedir. Böyle bir sözleşmeye öncelikli olarak TTK m.123'ün mü yoksa rekabet kurallarının mı uygulanacağı, böyle bir sözleşmenin grup muafiyetinden yararlanıp yararlanamayacağı konusunda öğretide farklı görüşler mevcuttur:

Öğretideki görüşlerden biri normlar hiyerarşisi uyarınca önceliği TTK m. 123'e vermekte, böylece iki yıllık bir rekabet yasağı sözleşmesinin grup muafiyetinden yararlanması gerektiğini ileri sürmektedir³⁹⁶. Diğer görüş ise, 2002/2 sayılı Tebliğ'e kaynak olan RKHK m. 4 ile TTK m. 123'ü amaç yönünden kıyaslayarak RKHK'nin koruduğu kamu menfaatini daha üstün tutmakta ve RKHK'ye üstünlük tanınması gerektiğini ileri sürmektedir³⁹⁷. Öğretideki diğer bir görüş ise, 2002/2 sayılı Tebliğ'in 5/b maddesinde belirtilen süresiz sözleşme imkânı, kamuya mâl olmamış know-how korunmasına ilişkin olduğundan, bu korumanın niteliği sır saklama yükümlülüğünden ileri geldiğini ileri sürmektedir. Bu görüşe göre üreticinin ticari sırlarının üreticinin menfaati son buluncaya dek bayi tarafından saklanması gerekeceğinden, TTK m. 123 ile Tebliğ arasında çelişen bir durum bulunmamaktadır³⁹⁸.

Bayılık sözleşmesi yönünden bir değerlendirme yapacak olursak, iki hükmün sentezlenerek uygulanması gerekir. Şayet rekabet yasağı sözleşmesinin kapsamı TTK md. 123'e uygun değil ise, sözleşmenin bir şekilde süresinden önce sona ermesi durumunda sadece rekabet yasağı sona ermiş sayılmalıdır. Ancak Tebliğ m. 5/b gereğince, know-how kamuya mâl olana kadar süresiz olarak hala geçerliliğini korumaya devam edecektir. Çünkü süresiz olarak know-how'ın korunmasına ilişkin sözleşmenin, TTK md. 123 hükmüne göre yapılması gerekmemektedir³⁹⁹.

³⁹⁶ Can, **a.g.m.**, s. 119 vd.; Kaya, **Acentelik**, s. 303 vd.; Kaya(Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Nomer Ertan), **a.g.e.**, s. 587.

³⁹⁷ Tahir Saraç, "6102 Sayılı Ticaret Kanunun Acentelik İlişkisinde İnhisar Hakkı ve Rekabet Yasağı Sözleşmesine İlişkin Hükümlerin Rekabet Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", **A.Ü.H.F.D.**, C.LXI, S: 2, 2012, N. 24, s. 722 (çevrim içi, https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000001671, 13.05.2023).

³⁹⁸ Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 323-324.

³⁹⁹ Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 324.

V- TAZMİNAT TALEPLERİ

A. Maddi Tazminat

1- Yatırımlara İlişkin Tazminat Talebi

Bayi, üreticinin marka tanınırlığını sağlamak ve sürümünü artırma borcunu yerine getirmek üzere gerek üreticinin dağıtım ağına katılmak için bayilik sözleşmesi öncesinde gerek ise sözleşme devam ederken, işletmesinin donanımı için yüksek bedelli yatırımlar yapar. Bayi, bu yatırımların maliyetini yapacağı satışlar sonucu elde edeceği kârdan karşılayacağından, üretici ile uzun süreler boyunca sözleşme ilişkisinin devam edeceğine güven duyar. Üreticinin bayilik sözleşmesini zamansız bir şekilde olağan fesih yoluyla feshetmesi ya da kısa ve belirli süreli bayilik sözleşmesine devam etmemesi hâlinde bayi yaptığı yatırımların karşılığını alamaz. Bu durumda, sözleşmenin sona ermesiyle bayinin bu yatırımları karşılayamaması üzerine üreticiden bir tazminat hakkı bulunup bulunmadığı sorunu gündeme gelir⁴⁰⁰.

Öğretide bayinin maliyetini karşılayamadığı yatırımlar için tazminat hakkı bulunup bulunmadığı konusu tartışmalıdır. Tazminatı kabul etmeyen görüşe göre bayi, sözleşmenin sona ermesinden sonra yatırımlarını başka bir üreticinin mallarının dağıtımını için değerlendirebilir ve değerlendirebileceği bir üretici bulamama ihtimalinden doğan riske de kendisi katlanmalıdır. Buna karşı olarak, yapılan yatırımların nitelikli ve komplike olabileceği, bu yatırımların sadece sözleşmenin kurulduğu üreticinin mallarının satışına özgü olabileceği ve bu sebeple diğer üreticiler ile sonradan kurulan bayilik ilişkisinde değerlendirilme imkânının bulunmayacağı, taraflar arasındaki sadakat yükümlülüğünü ağırlaştırabileceği, üretici tarafından bayide sözleşmenin devam edeceğine yönelik güven uyandırıp ciddi nitelikli yatırımlara sebep olunmasının ardından, sözleşmenin sona erdirilmesinin çelişkili davranış yasağına aykırı olacağı iddialarıyla tazminatı kabul eden görüşler çoğunluktadır⁴⁰¹.

⁴⁰⁰ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 227; Şenol, **a.g.e.**, s. 298

⁴⁰¹ Tazminatı kabul eden ve etmeyen görüşler için bkz. ve karşı. Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 230-231; Ayan, **a.g.e.**, s. 73.

Teorik olarak Alman doktrininde ve Fransız içtihatlarında geliştirilen ve İsviçre hukukunda da kabul gören görüşe göre maliyeti karşılanmayan yatırımlar için bayinin tazminat hakkı mevcuttur⁴⁰²⁻⁴⁰³. Bu hak Türk hukukunda ayrı bir talep başlığı altında incelenmemişse de temel dayanağının dürüstlük kuralı olduğu belirtilmiştir⁴⁰⁴. Kaynağının dürüstlük kuralı olmasından ötürü tarafların, standart sözleşmelerde bu tazminatın kabul edilmeyeceğine dair düzenlemeleri geçersiz kabul edilir⁴⁰⁵.

Şüphesiz, üreticinin bayinin karşılanmayan yatırımlarını tazmini konusunda sözleşmenin nasıl sona erdiği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu kapsamda, üretici bayinin kusurlu davranışları sebebiyle sözleşmeyi haklı nedenle feshederse, bayinin kusurundan yarar elde edemeyecek olmasından ötürü karşılanmayan yatırımları sebebiyle tazminat hakkı doğmaz⁴⁰⁶. Bununla birlikte taraflar anlaşarak sözleşmeyi sona erdirirse de bayi karşılanmayan yatırım maliyetlerini talep edemez⁴⁰⁷.

Bayilik sözleşmesi üreticinin kusurlu davranışı sebebiyle bayi tarafından haklı nedenle feshedilirse ya da üretici sözleşmeyi haksız fesihle sona erdirirse bayinin karşılanmayan yatırımlarından doğan tazminat hakkı mevcuttur. Ancak bu tazminat talebi genel ilkelere göre karşılanır⁴⁰⁸.

Uzatma hükmü bulunan belirli süreli bayilik sözleşmesi kapsamında bayide sözleşmenin devam edeceğine dair güven uyandırılmasının ardından sözleşmenin sona erdirilmesi hâlinde bayi bu güvene dayanarak yapmış olduğu ve henüz karşılanmayan yatırımlardan doğan tazminat talebinde bulunabilmelidir⁴⁰⁹. Ancak belirli süreli olarak kurulan sözleşme süresinin kısa tutulmasına rağmen bayinin komplike ve nitelikli yatırımlar yapmak zorunda bırakılması somut olayın şartlarına göre genel işlem koşullarına, bayinin kişilik hakkına ve ahlâka aykırılık teşkil ediyor ise ve bu durumda

⁴⁰² Alman doktrinindeki görüşlerin ayrıntısı ve Fransız içtihat örnekleri için bkz. Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 239; Şenol, **a.g.e.**, s. 231-232.

⁴⁰³ Akaryakıt bayilik sözleşmesi kapsamında olağan fesih sonucunda karşılanamayan yatırımların talep edilemeyeceği hakkında bkz. Sarioğlu Alkaç, **a.g.e.**, s. 329-330.

⁴⁰⁴ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 239; Şenol, **a.g.e.**, s. 303.

⁴⁰⁵ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 239. Aksi görüş için bkz. Dağ, **a.g.e.**, s. 69.

⁴⁰⁶ Şenol, **a.g.e.**, s. 300; Gürkaynak/Karaoğlu/Uluay, **a.g.m.**, s. 24.

⁴⁰⁷ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 228; Şenol, **a.g.e.**, s. 301; Gürkaynak/Karaoğlu/Uluay, **a.g.m.**, s. 25.

⁴⁰⁸ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 233; Şenol, **a.g.e.**, s. 300

⁴⁰⁹ Şenol, **a.g.e.**, s. 301.

sözleşme hâkim müdahalesiyle yatırımların amorti edileceği süre kadar uzatılırsa bayi ayrıca bir tazminat talebinde bulunamayacaktır⁴¹⁰.

Belirsiz süreli bayilik sözleşmesinde üretici hem bayiden yatırım yapmasını talep eder hem de bu yatırımları amorti edip etmediğini değerlendirmeden, bayinin beklemediği bir zamanda olağan fesih hakkını kullanırsa, çelişkili davranış yasağına aykırı davranmak suretiyle fesih hakkını kötüye kullanmış sayılır⁴¹¹. Çalışmamızın daha önceki kısımlarında⁴¹² belirttiğimiz üzere, hakkın kötüye kullanımı suretiyle yapılan fesih, haksız fesihtir. Haksız fesih hâlinde feshe geçerlilik tanınıp tanınmayacağı tartışmalıdır. Bizim de katıldığımız görüşe göre, haksız fesih geçerli sayılsa dahi, sözleşmeyi fesheden üretici, bayiye tazminat ödemekle yükümlü kalır⁴¹³-⁴¹⁴.

Buraya kadar yaptığımız açıklamalara göre, öğretide gördüğü genel kabul doğrultusunda, bayinin sözleşmenin devam edeceğine ilişkin üreticiye haklı güveni neticesinde yaptığı büyük meblağlı yatırımlar karşılanmadan üreticinin sözleşmeyi olağan fesihle sona erdirmesi ya da uzatma hükmü bulunan belirli süreli bayilik sözleşmesini sözleşme süresi dolduktan sonra devam ettirmemesi hâlinde, karşılanmayan yatırımlarından doğan tazminat hakkı bulunmaktadır. Bu hakkın kabul edilmesinin ardından tazminatın kapsamının detaylandırılarak hangi yatırımların tazminat hesaplamasına dâhil edileceği açıklanmalıdır.

Bayi, yatırımlarının değerlerini yitirmesinden ötürü uğradığı kaybın tazminini talep edebilir. Tazminat miktarı her somut olaya göre tarafların menfaatleri gözetilerek hesaplanır⁴¹⁵. Tazminat hesaplamasına esas teşkil eden, maliyeti karşılanması gereken yatırımlar ise bayinin üreticinin mallarını daha iyi pazarlaması, dağıtımını sağlaması için yaptığı ve maliyetlerini karşılamak için uzun zaman beklemesi gereken

⁴¹⁰ Şenol, **a.g.e.**, s. 301.

⁴¹¹ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 230; Şenol, **a.g.e.**, s. 301-302; Gürkaynak/Karaoğlu/Uluay, **a.g.m.**, s. 25.

⁴¹² Bkz. yukarıda İkinci Bölüm, III, C, 2, (b), 1.

⁴¹³ Şenol, **a.g.e.**, s. 302; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s.225, N.1095'te zikredilen yazarlar.

⁴¹⁴ Bununla birlikte Alman hukukunda fesih hakkının çelişkili davranış yasağına aykırı olması hâlinde üreticinin seçimlik hakkı bulunduğunu kabul eden görüş de bulunmaktadır. Bu görüşe göre fesih ya geçerli kabul edilerek üretici bayinin zararını tazmin etmeli ya da fesih geçersiz kabul edilerek taraflar arasındaki sözleşme ilişkisi devam etmelidir. Ayrıca bkz. Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 229-230.

⁴¹⁵ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 236; Gürkaynak/Karaoğlu/Uluay, **a.g.m.**, s. 24.

yatırımlardır. Binanın donanımı, sergi ve satış alanları, malların tamiri için gereken özel aletler, personel eğitim masrafları karşılanması gereken yatırımlar arasında sayılmaktadır⁴¹⁶.

Karşılanması gereken yatırımlar, bayinin üreticinin talebine istinaden yaptığı ya da bayilik sözleşmesinden kaynaklanan yatırımlar olabileceği gibi bayi tarafından önerilip de üreticinin uygun bulduğu, yapılmasına rıza gösterdiği yatırımlar da olabilir. Kısacası karşılanması gereken yatırımlara üretici neden olmalıdır⁴¹⁷. Bayi ve üretici, yatırım yaparken malların en etkin şekilde dağıtımını amacıyla birleştiklerinden hangi yatırımın üreticiden ya da bayiden kaynaklandığı konusunda uygulamada net bir ayırım yapılamamaktadır. Yatırımların, çerçeve bayilik sözleşmesinin ifası ya da üretici standartları kapsamında ise üreticiden, değilse ve zaten bayi nezdinde bulunuyor ise bayiden kaynaklandığı kabul edilir. Bu ayırım her somut olaya göre ayrı bir değerlendirmeyi gerektirir⁴¹⁸. Ayrıca yapılan yatırımların, sözleşmenin sona ermesinden sonra karşılanamaz olması gerekir. Bayi, sonradan başka üreticilerle kuracağı bayilik ilişkisi kapsamında bu yatırımları değerlendirebilecek ise tazminat talep edemez⁴¹⁹.

Yatırımların üreticinin talebiyle ya da tarafların ortak kararıyla yapılması gerekmesinden ötürü bayinin geçerli fesih sonrası yaptığı ya da kendi inisiyatifiyle yaptığı yatırımlar için tazminat talebi kabul edilmez⁴²⁰. Bayinin yatırımlarının

⁴¹⁶ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 236.

⁴¹⁷ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 236-237; Şenol, **a.g.e.**, s. 302; Gürkaynak/Karaoğlu/Uluay, **a.g.m.**, s. 24. Bayinin üreticinin bilgisi ve onayı dâhilinde yaptığı yatırımların karşılanması gerektiği hakkında bkz. Yargıtay 11. HD., T. 20.12.2023, E. 2023/1003 K. 2023/7546: “...davacı taraf satış ve pazarlama müdürü ile davalı taraf İstanbul Bölge Ofisi yetkilisi arasında showroom test, reklam çalışması, mobilya siparişi, seramikler konu başlığı altında 2006 yılında çok sayıda e-mail yazışmalarının bulunduğu, mail içeriklerinden de görüleceği üzere Volan-Ankara showroomuyla ilgili yatırım planması yapıldığı, davacı tarafın bu harcamaları davalının bilgisi ve onayıyla yaptığı, taraflar arasındaki sözleşmenin 31.12.2006 tarihi itibarıyla sona ermiş olduğu, 2007 yılına ilişkin davacı yanın talepleri haklı görülmemiş ise de, 2006 yılı sonuna kadar sözleşme hüküm ve sonuçlarını doğurmaya devam ettiğinden 2006 yılında yapılan yatırım harcamalarının da davacı lehine hüküm altına alınması gerekirken, yazılı gerekçelerle yalnızca 2005 yılı harcamaları hesaplanarak hüküm kurulması doğru olmadığına işaret edilerek davacı yararına bozulmuştur.” (çevrim içi, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/11-hukuk-dairesi-e-2023-1003-k-2023-7546-t-20-12-2023>, 14.05.2024).

⁴¹⁸ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 237; Şenol, **a.g.e.**, s. 303; Gürkaynak/Karaoğlu/Uluay, **a.g.m.**, s. 25.

⁴¹⁹ Şenol, **a.g.e.**, s. 303; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 232. Bkz. Yargıtay 19. HD., T. 18.9.2019, E. 2019/2802, K. 2019/4398 (çevrim içi, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/19-hukuk-dairesi-e-2019-2802-k-2019-4398-t-18-9-2019>, 21.01.2024); Yargıtay 19. HD., T. 2015/8352, E. 2015/2827, K. 2015/8532.

⁴²⁰ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 236.

karşılanabilmesi adına bayilik sözleşmesinin süresi yeterli iken, başka sebeple yatırımlarını karşılayamaması hâlinde bayinin tazminat hakkı doğmaz⁴²¹. Ayrıca bayinin sürümü artırma yükümlülüğü uyarınca, kendi nam ve hesabına hareket etmesinden ötürü, satışlardan elde edeceği kârdan karşılamak üzere yaptığı masraflar da karşılanması gereken yatırımlar kapsamında sayılmaz⁴²².

Bayinin fesih sebebiyle yoksun kaldığı kârın tazminat kapsamına dâhil edilip edilmeyeceği bir başka tartışma konusudur. Görüşlerden biri⁴²³, yatırımların uğradığı değer kaybını tazminatın üst sınırı olarak kabul ettiğinden, bayinin yatırımlardan elde etmeyi beklediği geliri sağlayamamasını ticari riski kapsamında değerlendirdiğinden yoksun kaldığı kâr için tazminat talebinde bulunamayacağını ileri sürmektedir. Diğer görüş ise, üreticinin bayilik sözleşmesinin devam edeceği yönünde bayide haklı güven yaratmasından ötürü bayinin elde edemediği geliri risk alanında saymayı uygun görmemektedir⁴²⁴. Olağan fesih hakkında önel bulunduğundan, bu denli geniş bir tazminat borcu olağan feshin kullanımını engeller. Oysaki sürekli bir borç ilişkisi tarafının olağan fesih hakkı her daim korunmalıdır. Bu sebeple, yoksun kalan kâr talep edilemez. Kanaatimizce, bayilik sözleşmesinin sürekli borç ilişkisi doğuran bir sözleşme olmasından ötürü olağan fesih hakkının kullanımını kısıtlayan sonuçlara mahal vermek uygun değildir. Ayrıca yoksun kaldığı kâr bayinin riski kapsamında katlanması gereken kalemlerdendir. Yoksun kalan kârın kabulü ile taraflar olağan fesih hakkını kullanmakta çekimser kalacağından ve bayinin riskine dahil etmesi gerekliliğinden tazminat kapsamında değerlendirilmesini kabul etmiyoruz.

2- Olağanüstü Fesih Hâlinde Tazminat Talebi

Bayilik sözleşmesinin haklı sebebe dayanarak olağanüstü fesih yoluyla sona erdirilmesi hâlinde sözleşme derhal ve ileriye etkili olarak sona ermiş sayılır. Bayilik sözleşmesinin olağanüstü feshi taraflardan birinin sözleşmeyi ihlal etmesinden kaynaklandığı takdirde, sözleşmeyi fesheden taraf TBK m. 112 vd. uyarınca sözleşmeyi ihlal eden taraftan zararının giderilmesini talep edebilir. Sözleşmeyi haklı sebeple fesheden tarafın karşı taraftan tazminat talebinde bulunabilmesi için bir

⁴²¹ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 237.

⁴²² Şenol, **a.g.e.**, N. 1090, s. 302.

⁴²³ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 237. N. 1139'da zikredilen yazarlar.

⁴²⁴ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 237, N. 1120'de zikredilen yazarlar.

zararının doğması, bu zararın karşı tarafın kusurundan kaynaklanması ve fesih ile zarar arasında bir illiyet bağı bulunması gerekir⁴²⁵. Bu genel prensibin özel hukuk sözleşmelerine yansıyan yasal düzenlemelerinden biri hizmet sözleşmesinin haklı sebeple feshini düzenleyen TBK m. 437'dir⁴²⁶. TBK m. 437/1 uyarınca, *“Haklı fesih sebepleri, taraflardan birinin sözleşmeye uymamasından doğmuşsa o taraf, sebep olduğu zararı, hizmet ilişkisine dayanan bütün haklar göz önünde tutularak, tamamen gidermekle yükümlüdür.”*

Bayilik sözleşmesinin olağanüstü feshi sözleşmenin ihlalinden kaynaklandığı takdirde, iki farklı zarar türünden bahsedebiliriz. Bu zararlardan biri, sözleşmenin ihlal edilmesi nedeniyle doğan zarardır. Bayilik sözleşmesinin sürekli borç ilişkisi doğuran bir sözleşme olmasından ötürü sözleşmeden dönme yerine sözleşmenin feshi gerçekleşeceğinden, tarafların fesih öncesinde meydana gelen sözleşmeye aykırılıklardan doğan zararlara ilişkin sorumlulukları bâkidir. Sözleşmeyi fesheden bu aykırılığı doğrudan fesih sebebi yapsa da yapmasa da aykırılıktan doğan zararının genel hükümlere göre tazminini talep edebilir⁴²⁷. Diğer zarar ise, bayilik sözleşmesinin süresinden önce feshedilmesi nedeniyle fesheden tarafın uğradığı zarardır⁴²⁸. Bu zararı doğuran sorumluluk, doğrudan sözleşmenin süresinden önce feshedilme olgusuna dayanır ve zarar feshin hüküm ve sonuçlarını doğurmasıyla meydana gelir⁴²⁹.

⁴²⁵ Altınok Ormancı, **Sürekli Borç İlişkileri**, s. 240; Aydoğdu/Kahveci, **Borçlar Özel**, s. 29; Oğuzman/Öz, **Cilt-1**, s. 395 vd.

⁴²⁶ Tek satıcılık sözleşmesi ve bayilik sözleşmesine kıyasen uygulanabileceğine ilişkin olarak bkz. Tandoğan, **C.I/1**, s. 59; Tandoğan, **“Tek Satıcılık”**, s. 33; Yavuz/Acar/Özen, **Birinci Cilt**, s. 52 vd.; Şenol, **a.g.e.**, s. 287; Eren, **Özel Hükümler**, s. 1051 vd.; Demirsatan, **a.g.e.**, s. 282. Kıyasen uygulanacak özel borç ilişkisi hükmünün aranmasına gerek olmadığı, sürekli borç ilişkilerine ait genel ilkeler gereği zararın giderilmesi gerektiği konusunda bkz. Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 207; Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 331.

Altınok Ormancı, **Sürekli Borç İlişkileri**, s. 239 vd.: Yazar, TBK m. 437/1, her ne kadar hizmet sözleşmesi kapsamında ihdas edilmiş bir hüküm olsa dahi tüm sözleşmeler için uygulanabileceğinden bahsedilmektedir.

⁴²⁷ Seliçi, **a.g.e.**, s. 119; Altınok Ormancı, **Sürekli Borç İlişkileri**, s. 250; Demirsatan, **a.g.e.**, s. 282-283.

⁴²⁸ Şayet olağanüstü feshe karşı tarafın ihlali sebep olmamışsa, sözleşme karşı tarafın sorumlu olmadığı bir sebepten ötürü haklı nedenle feshedilmişse bu durumda sözleşmeyi fesheden tarafın muhatabı, sözleşmenin süresinden önce feshinden ötürü beklediği olumlu menfaati yitirdiğinden, bu feshe katlanarak fedakarlıkta bulunmuş sayılır. Bu kayıp TBK m. 112 kapsamında tazminat olarak giderilemez. Ancak fedakarlığın denkleştirilmesi ilkesine uygun olarak hâkimin durum ve koşulları takdir ederek maddi sonuçları serbestçe belirlemesi mümkündür. Ayrıntılı bilgi için bkz. Demirsatan, **a.g.e.**, s. 287; Altınok Ormancı, **Sürekli Borç İlişkileri**, s. 261 vd. Tandoğan, **“Tek Satıcılık”**, s. 33.

⁴²⁹ Altınok Ormancı, **Sürekli Borç İlişkileri**, s. 241 vd.; Demirsatan, **a.g.e.**, s. 284.

Sözleşmeyi haklı nedenle fesheden taraf, sözleşmenin haklı nedenle feshinden ötürü süresinden önce sona ermesinden kaynaklanan olumlu zararının giderilmesini talep edebilir⁴³⁰⁻⁴³¹. Bu kapsamda sözleşmeyi fesheden tarafın fiili zararı ile yoksun kaldığı kârının karşılanması gerekir. Talep edilen kısım, sözleşmenin gerektiği gibi ifa edilmesiyle malvarlığının alacağı hâl ile feshin hüküm ve sonuçlarını doğurduğu andaki hâli arasındaki farktır. Sözleşmenin gerektiği gibi ifa edilmesi hâlinde mal varlığının alacağı hâlin hesaplanmasında hangi anın esas alınacağı bayilik sözleşmesinin süresine göre belirlenir. Şayet bayilik sözleşmesi belirli süreli yapılmışsa, sürenin dolduğu ana; karşı tarafa bayilik sözleşmesinde ya da kanunda sözleşmenin belirlenen süre öncesinde sona erdirme imkânı tanınmışsa, bu imkâna göre sona erdirebileceği ana; bayilik sözleşmesi belirsiz süreliyse, olağan fesihle karşı tarafça sona erdirilebileceği ana göre hesaplama yapılır⁴³².

Bayilik sözleşmesinin haklı sebebe dayanmaksızın olağanüstü fesih yoluyla sona erdirilmesi sözleşmenin haksız feshi sayılmaktadır. Çalışmamızın önceki bölümlerinde belirttiğimiz üzere, kanaatimizce sözleşmenin haksız feshi halinde fesih geçerli kabul edilir. Ancak bu durumda tazminat yükümlülüğü yer değiştirir. Kendisine fesih beyanı ulaşan taraf, sözleşmeyi fesheden taraftan sözleşmeyi süresinden önce feshetmesinden ötürü doğan zararının tazminini talep edebilir. Bu durumda tazminat; sözleşme belirli süreli ise kalan sözleşme süresine, belirsiz süreli ise olağan fesihle sözleşmenin sona erdirilmesinde esas alınacak feshi ihbar süresine uygun olarak hesaplanır⁴³³.

B. Manevi Tazminat

Kişinin adı, hayatı, sağlığı, bedensel ve ruhsal bütünlüğü, onuru ve saygınlığı, faaliyet ve yaşamını düzenleme özgürlüğü, özel hayatının gizliliği, sesi, resmi gibi kişiler arasındaki ihtiyaçların gerektirdiği şekilde korunması gerekli olan, kişiyi kişi

⁴³⁰ Tandoğan, “Tek Satıcılık”, s. 33; Şenol, **a.g.e.**, s. 288; Sarıakçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 332-333; Dağ, **a.g.e.**, s. 67; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 208; Şenol, **a.g.e.**, s. 289; Demirsatan, **a.g.e.**, s. 285.

⁴³¹ Sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmelerin haklı nedenle feshinde olumsuz zararın talep edilemeyeceği hakkında bkz. Altınok Ormancı, **Sürekli Borç İlişkileri**, s. 243; Demirsatan, **a.g.e.**, s. 286.

⁴³² Demirsatan, **a.g.e.**, s. 285; Altınok Ormancı, **Sürekli Borç İlişkileri**, s. 241; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 207.

⁴³³ Şenol, **a.g.e.**, s. 289; Sarıakçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 334; Dağ, **a.g.e.**, s. 66; Altınok Ormancı, **Sürekli Borç İlişkileri**, s. 252.

olarak kılan, toplum içindeki itibarını ve kişiliğini serbestçe geliştirmesini sağlayan bütün değerleri kişilik hakkı kapsamındadır⁴³⁴. Kişi, kişilik haklarına hukuka aykırı saldırı sebebiyle duyduğu elem, acı ve ıstırapın giderilmesi için TMK m. 24 ve TBK m. 58⁴³⁵ uyarınca manevi tazminat davası açabilir⁴³⁶.

TBK m. 58 uyarınca kişinin manevi zararının giderilmesi talebinde bulunabilmesi için kişilik haklarına hukuka aykırı bir tecavüz bulunmalı, kişilik hakkı tecavüze uğrayan ile zarar gören aynı kişi olmalı, bir manevi zarar doğmalı, hukuka aykırı tecavüz ile zarar arasında nedensellik bağı bulunmalı, hukuka aykırı tecavüzü gerçekleştiren kişi kusurlu hareket etmeli ya da tecavüzü gerçekleştiren kişinin sorumluluğunu gerektirecek bir kusursuz sorumluluk hâli bulunmalıdır⁴³⁷. Kişi, bu şartların bir araya gelmesi üzerine, açtığı manevi tazminat davası ile duyduğu elem, acı ya da ıstırapın giderilmesi amacıyla tecavüzü gerçekleştiren kişiden bir miktar para talebinde bulunabilir.

TBK m. 114/2’de belirtildiği üzere, “*Haksız fiil sorumluluğuna ilişkin hükümler, kıyas yoluyla sözleşmeye aykırılık hâllerine de uygulanır*”. Bu sayede haksız fiillerde manevi zararı düzenleyen TBK m. 58’in, uygun düştüğü ölçüde, borca aykırılık sebebiyle uğranılan manevi zararın tazmini için de uygulanması mümkündür⁴³⁸.

TMK m. 48⁴³⁹ uyarınca tüzel kişiler yaradılış gereği insana özgü özelliklere bağlı olanlar haricindeki bütün hak ve borçlara ehildir. Tıpkı gerçek kişiler gibi tüzel

⁴³⁴ Oğuzman/Seliçi/Özdemir, **Kişiler Hukuku**, s. 182; Dural/Öğüz, **Kişiler Hukuku**, s. 100; Rona Serozan, **Medeni Hukuk Genel Bölüm/Kişiler Hukuku**, 8. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2018, s. 454 (Kişiler Hukuku); Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, **a.g.e.**, s. 663 vd.; Eren, **Genel Hükümler**, s. 611.

⁴³⁵ Maddenin tam metni aşağıdaki gibidir:

“ 3. Kişilik hakkının zedelenmesi

MADDE 58- Kişilik hakkının zedelenmesinden zarar gören, uğradığı manevi zarara karşılık manevi tazminat adı altında bir miktar para ödenmesini isteyebilir.

Hâkim, bu tazminatın ödenmesi yerine, diğer bir giderim biçimi kararlaştırabilir veya bu tazminata ekleyebilir; özellikle saldırıyı kınayan bir karar verebilir ve bu kararın yayımlanmasına hükmedebilir. ”

⁴³⁶ Oğuzman/Seliçi/Özdemir, **Kişiler Hukuku**, s. 280; Dural/Öğüz, **Kişiler Hukuku**, s. 162; Serozan, **Kişiler Hukuku**, s. 477; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, **a.g.e.**, s. 655; Eren, **Genel Hükümler**, s. 895.

⁴³⁷ Oğuzman/Öz, **Cilt-2**, s. 274 vd.; Eren, **Genel Hükümler**, s. 903 vd.

⁴³⁸ Oğuzman/Öz, **Cilt-1**, s. 419; Arzu Genç Arıdemir, **Sözleşmeye Aykırılıktan Doğan Manevi Tazminat**, 1. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, Mayıs 2008, s. 50;

⁴³⁹ Maddenin tam metni aşağıdaki gibidir:

“ B. Hak ehliyeti

kişilerin de kişilik hakları bulunmaktadır. Ancak tüzel kişilerin TMK m. 48’de belirtildiği üzere, insana özgü bedensel ve ruhsal bütünlük, sağlık gibi kişilik hakları bulunmasa da adı ve ünvanı, onur ve haysiyeti, ticari veya mesleki itibarı, gizlilik alanı gibi kişisel değerleri ile bu değerlerden doğan kişilik hakları mevcuttur⁴⁴⁰. Öğretide tüzel kişilerin kişilik haklarının tecavüze uğradığından bahisle manevi tazminat davası açıp açamayacakları tartışma konusu edilmiştir. Görüşlerden biri, tüzel kişilerin ruhsal yaşama sahip olmamasından ötürü elem, acı ve ıstırap duyamayacağından, psikolojisinde azalma olmayacağından, bir miktar paranın ödenmesiyle bir nebze de olsa tatmin olamayacağından, kısacası insana özgü bu özelliklerin tüzel kişiler için geçerliliği bulunmadığından manevi tazminat davası açamayacağını savunmaktadır⁴⁴¹.

Bizim de katıldığımız diğer görüşe göre ise, tüzel kişiler kişilik haklarına sahip olmalarından ötürü manevi tazminat davası açabilir⁴⁴². Kanaatimizce bunun en önemli sebebi, bir yandan TMK m. 48 uyarınca tüzel kişilerin gerçek kişiler gibi haklara ve borçlara sahip olabileceği belirtilmişken, diğer yandan kişilik haklarının korunması imkânlarından yoksun bırakılmasının hukukun eşitliği ilkesine aykırı olmasıdır. Keza tüzel kişilere yöneltilen tecavüz, gerçek kişi olan üye ve yöneticilerine de yöneltilmiş kabul edilirse, tüzel kişiye manevi tazminat dava açma hakkı sunulması, aynı eylemden ötürü üye ve yöneticilerin açacağı sayısız davanın önüne geçer. Aynı eylemden ötürü üyelere bazılarının davası reddedilirken bazılarının kabulüyle karşılaşılması mümkündür. Bu sebeple tüzel kişilere dava açma hakkı sunulması aynı

Madde 48- Tüzel kişiler, cins, yaş, husumet gibi yaradılış gereği insana özgü niteliklere bağlı olanlar dışındaki bütün haklara ve borçlara ehildirler.”

⁴⁴⁰ Ahmet Kılıçoğlu, “Tüzel Kişi Manevi Tazminat İsteyebilir mi?” **Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, S. 1, 1983, s. 290; Dilşad Keskin, **Objektif Manevi Zarar Teorisi Açısından Manevi Tazminat**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2016, s. 261.

⁴⁴¹ Ahmet Kılıçoğlu, **a.g.m.**, s. 293 vd.; Rona Serozan, “Kişilik Hakkının Korunmasıyla İlgili Bazı Düşünceler”, **İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi** 11, sy. 14 (Haziran 2011): 93-112, s. 109.

⁴⁴² Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıparmak, **a.g.e.**, s. 667; Oğuzman/Seliçi/Özdemir, **Kişiler Hukuku**, s. 285; Hüseyin Hatemi, K. Emre Gökyayla, **Borçlar Hukuku: Genel Bölüm**, 5. Bası, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2021, s. 202-203; Oğuzman/Öz, **Cilt-2**, s. 265; Eren, **Genel Hükümler**, s. 914; Arıdemir, **a.g.e.**, s. 189-190; Keskin, **a.g.e.**, s. 261; Rona Serozan, Manevi Tazminat İstemine Değişik Bir Yaklaşım, **Prof. Dr. Haluk Tandoğan’ın Hatırasına Armağan (1985-1988) = Melanges A La Memorie Du Professeur Haluk Tandoğan (1985-1988)**, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1990, s. 97: Serozan, tüzel kişilerin manevi tazminat talep edemeyeceğine ilişkin görüşünü, bu eserinde tüzel kişilerin manevi tazminat istemleri önünde önsel ve genel bir engel dikmek yerine, istemlerini sonsal ve özel bir sosyal filtreden geçirmek gerektiğini belirterek terk etmiştir.

zamanda hukuk birliğinin zedelenmesini de engeller⁴⁴³. Yargıtay da tüzel kişilerin manevi tazminat davası açabileceği görüşündedir⁴⁴⁴.

Bayilik sözleşmesi taraflarından biri, gerçek ya da tüzel kişi olması fark etmeksizin, karşı tarafın bayilik sözleşmesini ihlalden ötürü marka imajının zedelenmesi, prestij ve itibar kaybı gibi hallerle kişilik hakkının ihlale uğradığından bahisle manevi tazminat talebinde bulunabilir. Zararın gerçekleşip gerçekleşmediği, zararın karşılığı olarak takdir edilen somut olayın şartlarına göre değerlendirilmelidir⁴⁴⁵. Sözleşme tarafları, manevi zararlarının giderimi için bir miktar para ödenmesi talebinde bulunsun da yapılan yargılama sonucunda hâkim takdir yetkisini kullanarak para ödenmesi dışında tecavüzü kınama ve bu kararın basın yoluyla ilanına karar verebilir⁴⁴⁶.

VI- DENKLEŞTİRME İSTEMİ

A. Denkleştirme İsteminin Tanımı ve Yasal Dayanağı ⁴⁴⁷

Tek satıcı, tek satıcılık sözleşmesi süresince üreticinin mallarını pazarlamak ve sürümünü artırmak için çaba göstererek, sözleşmenin sona ermesinden sonra üreticiye devretmek üzere bir müşteri çevresi edinir. Bu müşteri çevresinin edinilmesinde üreticinin marka tanınırlığı etkili olduğu gibi tek satıcının çabası da etkilidir. Bu sebeple müşteri çevresi sözleşme süresince hem tek satıcıya hem de üreticiye aittir.

⁴⁴³ Tüzel kişilerin manevi tazminat davası açabilir olmaları gerektiğine ilişkin diğer dayanaklar için bkz. Arıdemir, **a.g.e.**, s. 189-190; Keskin, **a.g.e.**, s. 264.

⁴⁴⁴ Yargıtay 4. HD. T.19.3.1979, E.1978/6441, K.1979/3677; Yargıtay HGK, T.01.02.2012, E.2011/687, K.2012/26.

⁴⁴⁵ Şenol, **a.g.e.**, s. 269-270; Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 347-348.

⁴⁴⁶ Oğuzman/Seliçi/Özdemir, **Kişiler Hukuku**, s. 295; Dural/Öğüz, **Kişiler Hukuku**, s. 163. Eren, **Genel Hükümler**, s. 911; Oğuzman/Öz, **Cilt-1**, s. 293.

⁴⁴⁷ TTK ile bayiye tek satıcıya tanındığı gibi denkleştirme isteminde bulunma hakkı tanınmadığından, bu başlık altında yer alan denkleştirme istemine ilişkin açıklamalarımızı tek satıcılık sözleşmesi üzerinden izah edeceğiz. Ardından denkleştirme isteminde bulunma hakkının bayilik sözleşmesi bakımından da gündeme getirilmesi gerekip gerekmediğine ilişkin görüşlerimizi sunacağız. Denkleştirme istemi ya da denkleştirme talebinin (*Tandoğan, C. I/1, s. 60; İşgüzar, a.g.e., s. 160; Erdem, "Müşteri Tazminatı", s. 93; Demir-Gökayla, a.g.e., s. 236; Ayan, a.g.e., s. 92*) literatürde müşteri tazminatı (*Kınacıoğlu, a.g.e., s. 71*), portföy tazminatı (*Teoman, "Portföy Tazminatı", s. 51*), portföy akçası (*Ünal Tekinalp, "Türk Hukukunda Acentanın Portföy Akçası Talebi", Ali Bozer'e Armağan, Ankara 1998, s. 1*), portföy hakkı (*Topçuoğlu, a.g.e., s. 24*) gibi farklı isimlerle anıldığı görülmektedir. Biz, bu başlık altında açıklayacağımız üzere hem gerçek anlamda bir tazminat olmaması hem de TTK lafzına sadık kalmak amacıyla denkleştirme istemi olarak adlandırmayı tercih ediyoruz.

Ancak sözleşmenin sona ermesiyle tek satıcı müşteri çevresini kaybederken, üretici tek satıcının kendisine kazandırdığı müşteri çevresinden gelir elde etmeye devam eder. Sözleşmenin sona ermesiyle tek satıcının müşteri çevresini kaybetmesinden ötürü yaşadığı menfaat kaybı ile üreticinin müşteri çevresinden yararlanmaya devam ederek elde ettiği kazancın dengelenmesi gerekir. Bu denge tek satıcının talebi üzerine, şartları varsa, kendisine denkleştirme bedelinin ödenmesiyle sağlanır⁴⁴⁸. Tek satıcının kaybı ile üreticinin kazancının hakkaniyet ilkesi uyarınca dengelenmesi gerekir⁴⁴⁹.

Denkleştirme isteminin hukuki niteliği tartışmalıdır. Bizim de katıldığımız öğretideki ağırlıklı görüşe göre, denkleştirme isteminin klasik anlamda mal varlığı zararına dayanan bir tazminat niteliği bulunmamaktadır. Sözleşme süresince tek satıcı müşteri çevresi oluşturarak pazarlanabilir bir ekonomik değer yaratır⁴⁵⁰, sözleşme devam ettiği sürece bu müşteri çevresinden yararlanarak bir kazanç elde eder. Ancak sözleşmenin sona ermesi hâlinde hem yarattığı bu değerden vazgeçmek hem de üreticinin bu değerden yararlanmaya devam etmesine göz yummak zorunda kalır. Ayrıca tek satıcı lehine denkleştirme istemine karar verilebilmesi için illaki üreticinin kusurlu bir davranışından ötürü sözleşmenin sona ermesi ya da tek satıcının zarara

⁴⁴⁸ Acente ve tek satıcının denkleştirme istemi hakkında bkz. İşgüzar, **a.g.e.**, s. 160; Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 34; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 248; Şenol, **a.g.e.**, s. 212; Erdem, “**Müşteri Tazminatı**”, s. 91; Erdem, “**Denkleştirme Talebi**”, s. 7; Eren, **Özel Hükümler**, s. 1052; Yavuz/Acar/Özen, **Birinci Cilt**, s. 52; Teoman, “**Portföy Tazminatı**”, s. 82; Kaya (Ülgen/Helvaci/Kendigelen/Nomer Ertan), **a.g.e.**, s. 603; Poroy/Yasaman, **a.g.e.**, s. 324; Hamdi Yasaman, “**Tek Yetkili Satıcı**”, **40.Yılında Türk Ticaret Kanunu**, İstanbul 1997, s. 40; Zehra Badak Aybar, “6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu’nda Denkleştirme İstemi”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** Sayı: 24 Güz Yılı: 2013/2 s. 194; Gürkaynak/Karaoğlu/Uluay, **a.g.m.**, s. 26; Pınar Altınok Ormancı, “**Tek Satıcılık Sözleşmesinde Müşteri Tazminatı İsviçre Federal Mahkemesinin 22 Mayıs 2008 Tarihli Kararı (ATF 134 III 497 vd.) Üzerine Düşünceler**”, **AÜHFD**, C. 58, S. 3, 2009, s. 477 (çevrim içi, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/auhfd/issue/42525/512407>, 06.04.2024) (Müşteri Tazminatı); Kınacıoğlu, **a.g.e.**, s. ; Ayan, **a.g.e.**, s. 92; Kaya, **Acentelik**, s. 235 vd.; Kaya, **Acentelik Hukuku**, s. 59; Ali Bozer, Celal Göle, **Ticari İşletme Hukuku**, Güncellenmiş ve Genişletilmiş 8. Bası, Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Temmuz 2023, s. 181 vd. İrfan Akın, “**Acentenin Denkleştirme Hakkı ve Alman Hukukundaki Yeni Gelişmeler**”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** 62, sy. 3, Eylül 2013, s. 613vd. (https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000001721); Rauf Karasu, “**Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısına Göre Acentenin Denkleştirme Talebi**”, **AÜHFD**, Y. 2008, C. 57, S. 4, s. 285 (çevrim içi, https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000001556, 06.04.2024); Oruç Hami Şener, **Ticari İşletme Hukuku**, 2. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, Ekim 2020, s. 384 vd.; Mehmet Bahtiyar, Ali Ayli, Mehmet F. Şua, Argun Karamanlıoğlu, **Ticari İşletme Hukuku**, İstanbul, Beta Yayınları, İstanbul, Kasım 2022, s. 929 vd.

⁴⁴⁹ H. Ali Dural, “**Türk Ticaret Kanunu Tasarısı Uyarınca Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkının Maddi Şartları**”, **GSÜHFD**, Cilt: 4, Sayı: 1, Ocak 2005, s., 304 (çevrim içi, jurix.com.tr/article/12632?u=0&c=0, 10.07.2024) (“**Denkleştirme**”); Tekinalp, **a.g.m.**, s. 4; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 250; Ayan, **a.g.e.**, s. 97; Bozer/Göle, **a.g.e.**, s. 181.

⁴⁵⁰ Ayan, **a.g.e.**, s. 101.

uğraması gerekmez. Bu sebeple denkleştirme istemi bir tazminat değil, olsa olsa tek satıcının sözleşmenin sona ermesiyle kaybettiği menfaatinin bir karşılığıdır⁴⁵¹.

Denkleştirme istemi esasında acenteye özgüdür. 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu yürürlüğe girmeden evvel, acentelik sözleşmesine ilişkin hükümlerin tek satıcılık sözleşmesine kıyasen uygulanabileceğinden bahisle tek satıcının denkleştirme talep edip edemeyeceği sorusuna yanıt aranmıştır. 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu öncesinde ne acentenin ne de tek satıcının denkleştirme isteminde bulunabileceğine ilişkin yasal bir düzenleme bulunduğundan, kıyasen uygulanacak bir hüküm de bulunmamaktadır. Ancak Alman Ticaret Kanunu ve İsviçre Borçlar Kanunu düzenlemelerinin⁴⁵² etkisiyle doktrin⁴⁵³ ve Yargıtay kararlarıyla⁴⁵⁴ hem acentenin hem de tek satıcının denkleştirme talep edebileceği kanaatine varılmıştır⁴⁵⁵.

⁴⁵¹ Ayan, **a.g.e.**, s. 103 vd.; Erdem, “**Müşteri Tazminatı**”, s. 91; Erdem, **Denkleştirme Talebi**, s. 8; Karasu, **a.g.m.**, s. 288; Abdülkadir Darı, “Acentenin Denkleştirme Talep Hakkının Hesaplanması ve Yargıtay Kararı Değerlendirmesi”, **HKÜHFD**, C. 9, Sa: 17, Temmuz 2019, s.377.; Dural, “**Acentelik**”, s. 304; İpek Sarıöz Büyükalp, “Denkleştirme Talebinin Hukuki Niteliği ve Kanunlar İhtilafı Hukuku Bağlamında Değerlendirilmesi”, **DEÜHFD**, C. 21, S. 2, 2019, s. 535. Sözleşmenin sona ermesinden kaynaklanan zarar ziyan talebi olduğu için istem yerine tazminat olarak adlandırılması gerektiği hakkında bkz. Erdoğan Moroğlu, **6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu Değerlendirme ve Öneriler**, 8. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayınları, 2016, s. 74. Sürekli borç doğuran sözleşmelerin erken feshinden ötürü uğranan zararın tazminini düzenleyen TBK m.126’nın kıyasen uygulanması gerektiği hakkında bkz. Aydoğdu/Kahveci, **Borçlar Özel**, s. 29. Sebepsiz zenginleşmeye dayanan talep niteliğine ilişkin tartışmalar için ayrıca bkz. Badak Aybar, **a.g.m.**, s. 180.

⁴⁵² Erdem, “**Denkleştirme Talebi**”, s. 19.

⁴⁵³ Yaşar Karayalçın, **Ticaret Hukuku: I. Giriş- Ticari İşletme**, 3. Baskı, Ankara, Güzel İstanbul Matbaası, 1968, s. 534-535; Teoman, **Portföy Tazminatı**, s. 82; İlgüzar, **a.g.e.**, s. 177 ; Tandoğan, **C.I/1**, s. 55; Tandoğan, “**Tek Satıcılık**”, s. 33 vd.; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 236; Hatemi/Serozan/Arpacı, **Borçlar Hukuku Özel Bölüm**, s. 59; Erdem, **Müşteri Tazminatı**, s. 97 vd.; Kaya, **Acentelik**, s. 258 vd.; Kaya (Ülgen/Helvaci/Kendigelen/Nomer Ertan), **a.g.e.**, s. 602 vd.; Altınok Ormanlı, “**Müşteri Tazminatı**”, s. 476 vd.; Karasu, **a.g.m.**, s. 310; Yasaman, “**Tek Yetkili Satıcı**”, s. 39 vd.; Aydoğdu/Kahveci, **Borçlar Özel**, s. 29.

⁴⁵⁴ Yargıtay 19. HD. 04.05.2000 T. 1999/7724 E., 2000/3470 K. sayılı kararında, “*Davacı ilk sözleşmenin yapıldığı 5.3.1956 tarihinden sözleşmenin feshedildiği 31.7.1997 tarihine kadar davalı firmanın ürettiği Drager marka tıp ürünlerini Türkiye pazarına tanıtarak bu markanın yayılmasına katkıda bulunmuştur. Bu şekilde müşteri çevresini tamamen veya önemli ölçüde genişleten tek satıcının sözleşmenin haklı bir neden haricinde sona erdirilmesi durumunda tek satıcıya münasip bir tazminat ödenmesi hakkaniyet gereğidir*” denmekle denkleştirme isteminin şartları belirlenmiş ve bu içtihat 6102 sayılı TTK’nin 122. maddesi için yol gösterici olmuştur. Tek satıcılık sözleşmesi ile ilgili diğer kararlar için ayrıca bkz. Yargıtay 11.HD, 1996/6699 E., 1996/9192 K. 25.12.1996 T.; Yargıtay 19. HD. 2007/9285 E., 2008/2759 K. T.: 21.03.2008.

⁴⁵⁵ Kanuni bir düzenleme bulunmadan önce acentenin denkleştirme talebinin kaynağı ya eTK m. 134/2’nin geniş yorumlanması ya da MK m. 1 uyarınca hâkimin boşluk doldurmasına dayanmaktaydı. Görüşlerin eleştirisi için karşı. ve bkz. Karasu, **a.g.m.**, s. 286 vd., Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 244 vd.; Erdem, **Müşteri Tazminatı**, s. 106 vd.; İlgüzar, **a.g.e.**, s. 177; Dural, “**Denkleştirme**”, s. 305.

6102 sayılı TTK m. 122⁴⁵⁶ ile acentenin şartları bulunması halinde denkleştirme talep edebileceği düzenlenmiş, aynı zamanda ilgili maddenin beşinci fıkrasında yapılan düzenleme ile bu istemin hakkaniyete aykırı olmadığı sürece tek satıcı tarafından da ileri sürülebileceği belirtilmiştir. Böylece 6102 sayılı TTK ile denkleştirme isteminin tek satıcılık sözleşmesine kıyasen değil açıkça ve doğrudan uygulanabilir olmasının yolu açılmıştır⁴⁵⁷.

B. Denkleştirme İsteminin Şartları

Tek satıcının denkleştirme talep edebilmesi için, sözleşmenin sona erme gerekliliği bir ön şarttır⁴⁵⁸. Çünkü sözleşme sona ermeden tek satıcının denkleştirme talep hakkı zaten doğmamaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki, tek satıcılık sözleşmesinin sona erme hâllerinden her birinin denkleştirme istemini doğurma niteliği bulunmamaktadır. Bu sebeple sözleşmenin nasıl sona erdiği ayrıca

⁴⁵⁶ Maddenin tam metni şöyledir:

“II - Denkleştirme istemi

MADDE 122- (1) Sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra;

a) Müvekkil, acentenin bulduğu yeni müşteriler sayesinde, sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra da önemli menfaatler elde ediyorsa,

b) Acente, sözleşme ilişkisinin sona ermesinin sonucu olarak, onun tarafından işletmeye kazandırılmış müşterilerle yapılmış veya kısa bir süre içinde yapılacak olan işler dolayısıyla sözleşme ilişkisi devam etmiş olsaydı elde edeceği ücret isteme hakkını kaybediyorsa ve

c) Somut olayın özellik ve şartları değerlendirildiğinde, ödenmesi hakkaniyete uygun düşüyorsa, acente müvekkilden uygun bir tazminat isteyebilir.

(2) Tazminat, acentenin son beş yıllık faaliyeti sonucu aldığı yıllık komisyon veya diğer ödemelerin ortalamasını aşamaz. Sözleşme ilişkisi daha kısa bir süre devam etmişse, faaliyetin devamı sırasındaki ortalama esas alınır.

(3) Müvekkilin, feshi haklı gösterecek bir eylemi olmadan, acente sözleşmeyi feshetmişse veya acentenin kusuru sebebiyle sözleşme müvekkil tarafından haklı sebeplerle feshedilmişse, acente denkleştirme isteminde bulunamaz.

(4) Denkleştirme isteminden önceden vazgeçilemez. Denkleştirme istem hakkının sözleşme ilişkisinin sona ermesinden itibaren bir yıl içinde ileri sürülmesi gerekir.

(5) Bu hüküm, hakkaniyete aykırı düşmedikçe, tek satıcılık ile benzeri diğer tekel hakkı veren sürekli sözleşme ilişkilerinin sona ermesi hâlinde de uygulanır.”

⁴⁵⁷ Kaya, **Acentelik**, s. 275; Kaya (Ülgen/Helvaci/Kendigelen/Nomer Ertan), **a.g.e.**, s. 602; Badak Aybar, **a.g.m.**, s. 196; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 248; Karasu, **a.g.e.**, s. 311; Şenol, **a.g.e.**, s. 256-257; Karasu, **a.g.m.**, s. 311, N. 172 ; Badak Aybar, **a.g.m.**, s. 195; Yazarlar, Alman ve İsviçre hukukunun aksine kıyasen uygulama yapılmayacağı için bu ülkelerde kıyas uygulaması için gereken şartların aranmaması gerektiğini belirtmiştir. Bu şartlar, sözleşme sonrası müşteri çevresinin üreticiye devri, tek satıcının, üreticinin sürüm organizasyonuna acenta gibi katılması, müşteri çevresinin markanın çekim etkisi sonucunda oluşmaması ve artık aranmayan tek satıcının korunmaya muhtaç olması şartlarıdır. TTK m. 122/5'te yer alan hakkaniyete uygunluk kriterinden ötürü kıyasen uygulanabilir olması hakkında bkz. Fülürya Yusufoglu, “Denkleştirme Talebinin Kıyasen Uygulanması İçin Gereken Kıyas Şartları Işığında Tekel Hakkı Vermeyen Sürekli Sözleşme İlişkilerine Uygulanması Sorunu”, **Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 137, Ocak 2016, SS.: 159-188, s. 169 (çevrim içi, <https://jurix.com.tr/article/4949?u=0&c=0>, 16.01.2024).

⁴⁵⁸ Kaya, **Acentelik**, s. 247; Kaya (Ülgen/Helvaci/Kendigelen/Nomer Ertan), **a.g.e.**, s. 571;

irdelenmelidir. Bu kapsamda, tek satıcının tek satıcılık sözleşmesinin haklı feshine sebep olmaması ya da sözleşmeyi haksız nedenle feshetmemiş olması haricinde, sözleşmenin tek satıcının kusuru olmaksızın kendiliğinden ya da fesihle sona ermiş olması gerekir⁴⁵⁹⁻⁴⁶⁰. Ön şartın sağlandığı tespit edildikten sonra tek satıcının denkleştirme talep edebileceği kanaatine varabilmek için iki sacayaklı bir inceleme yapılması gerekir. Bu incelemenin bir ayağı TTK m. 122'nin tek satıcıya uygulanmasının hakkaniyete uygun olup olmadığına⁴⁶¹, diğer ayağı tek satıcının denkleştirme isteminin acente lehine denkleştirme kararı verilebilmesi için gereken genel şartları taşıyıp taşımadığına ilişkindir. Çalışmamıza, incelemenin kapsamını oluşturan her bir şartı açıklayarak devam edeceğiz:

İncelemenin bir ayağı, TTK m. 122/5'te belirtildiği üzere, tek satıcıya denkleştirme bedeli ödenmesinin hakkaniyete uygun olup olmadığına ilişkindir. Tek satıcının kavramsal olarak hakkaniyet gereği denkleştirme isteyebileceği 6102 sayılı TTK öncesinden beri yerleşik bir fikirdir. Bir yandan 6102 sayılı TTK ile denkleştirme isteminin tek satıcılık sözleşmesi bakımından doğrudan uygulanabilirliği imkânı getirilmişken, diğer yandan TTK m. 122/5'te uygulanabilirlik için hakkaniyet kriterine yer verilmesi doktrinde haklı olarak eleştirilmiştir. Hakkaniyet kriteri, tek satıcı lehine denkleştirme kararı verilmesinde göz önünde bulundurulacak tek kriter olarak algılanmamalıdır⁴⁶². Bu kriter, acente ile benzer sözleşmeler arasındaki farklılıkları dengeleme amacı taşımaktadır⁴⁶³. Kanun koyucu, uygulayıcıyı acente hakkında denkleştirme kararı vermeye iten motivasyonu tek satıcı için de aramaya yönlendirmek amacıyla bu düzenlemeyi yapmıştır. Tek satıcı hakkında denkleştirme kararı verilebilmesi için tek satıcının acenteye yaklaştığının tespiti gerekir. Bu tespit için de iki farklı şartın mevcudiyeti irdelenmelidir; bunlardan biri tek satıcının üreticinin

⁴⁵⁹ Kaya, **Acentelik**, s. 247; Kaya (Ülgen/Helvaci/Kendigelen/Nomer Ertan), **a.g.e.**, s. 571; Ayan, **a.g.e.**, s. 147 vd.; Erdem, **Denkleştirme Talebi**, s. 25; Yusufoglu, **a.g.m.**, s. 168

⁴⁶⁰ İki tarafın da kusuru bulunmaktaysa ilk ihlali gerçekleştiren tarafın kusuruna göre değerlendirilir. Denkleştirme bedelinin belirlenmesinde hakkaniyete uygun düştüğü takdirde ilk kusur ve etkisi bulunan kusur ayrıca değerlendirilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kaya, **Acentelik**, s. 250-251.

⁴⁶¹ Yusufoglu, **a.g.m.**, s. 174 vd.: Yusufoglu, eserinde denkleştirme isteminin şartlarını kıyas şartları ve maddi şartlar olarak ayrı ayrı incelemiştir.

⁴⁶² Bu yönde yapılan yorum için bkz. Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 244

⁴⁶³ Arslan Kaya, "Acentelik ve Tek Satıcılık ile Benzeri Diğer Tekel Hakkı Veren Sürekli Sözleşme İlişkilerinin Sona Ermesi Hâlinde Denkleştirme İstemi", **Yürürlüğünün 6. Yılında ve Yargıtay Kararları Işığında Türk Ticaret Kanunu Sempozyumu (Tebliğler ve Tartışmalar) 12 Ekim 2018**, İstanbul, On İki Levha Yayınları, Aralık 2018, s. 43 (Denkleştirme İstemi).

organizasyonuna ekonomik entegresi, diğeri tek satıcının kendi oluşturduğu müşteri çevresini sözleşme sonrasında üreticiye devridir⁴⁶⁴.

Tek satıcının denkleştirme isteminde bulunabilmesi için, tek satıcılık sözleşmesinin acenteye benzer yükümlülükler üstlenmiş olması, tek satıcı ve üreticinin organizasyonunun ekonomik olarak bütünleşmesi gerekir. Üretici ve tek satıcı birbirinden bağımsız olsalar da dağıtım zinciri içinde üreticinin tek satıcı üzerinde denetim ve kontrol gücü bulunmalı, tek satıcı üreticiye ekonomik olarak bağımlı olmalıdır⁴⁶⁵. Tek satıcılık sözleşmesine eklenen tek satıcının üreticiye kapsamlı raporlama yükümlülüğü, defter ibrazı yükümlülüğü, üretici lehine geniş kapsamlı menfaati koruma yükümlülüğüne ilişkin düzenlemeler üreticinin tek satıcı üzerindeki denetim ve kontrol gücünü göstermektedir⁴⁶⁶.

Acentenin yaptığı işlemlerin sonuçları müvekkilin üzerinde doğarken, tek satıcı işlemleri kendi nam ve hesabına yapar. Bu sebeple, esasında tek satıcının sözleşme sona erdikten sonra müşteri çevresini üreticiye devretme yükümlülüğü bulunmasa da denkleştirme isteminde bulunabilmesi için müşteri çevresini sözleşmenin sona ermesiyle üreticinin yararlanmasına sunması gerekir. Uygulamada tek satıcılık sözleşmelerinde sözleşmenin sona ermesiyle müşteri çevresinin üreticiye devredileceği yönündeki düzenlemeler bu şartı sağlamaya elverişlidir. Bu düzenleme yapılmamış olsa dahi müşteri çevresinin fiilen üreticiye devredildiği kanaatine varılırsa, tek satıcının denkleştirme istemi için gereken müşteri çevresinin devri şartı gerçekleşmiş sayılır⁴⁶⁷.

Tek satıcının yukarıda saydığımız şartların yanı sıra TTK m. 122’de düzenlenmiş acentenin denkleştirme istemine ilişkin genel şartları da sağlaması gerekmektedir. Bu şartlar, daha öncesinde belirtmiş olduğumuz sözleşmenin denkleştirme istemi doğuracak nitelikte sona ermesi ile hakkaniyet kriteri kapsamında incelediğimiz müşteri çevresinin üreticiye devri şartlarının yanı sıra üreticinin

⁴⁶⁴ Kaya, **Denkleştirme İstemi**, s. 43.

⁴⁶⁵ Kaya, **Acentelik**, s. 281; Kaya (Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Nomer Ertan), **a.g.e.**, s. 603; Poroy/Yasaman, **a.g.e.**, s. 319 ve 344; Yusufoglu, **a.g.m.**, s. 175-176; Badak Aybar, **a.g.m.**, s. 195.

⁴⁶⁶ Yusufoglu, **a.g.m.**, s. 174.

⁴⁶⁷ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 258-259; Kaya, **Acentelik**, s. 281-282; Kaya (Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Nomer Ertan), **a.g.e.**, s. 603-604. Müşteriler alıştıkları marka ürünü almaya devam ettikleri için tek satıcının değişiminin farkında olmayacaklarından müşteri çevresinin üreticiye devrine gerek olmadığı hakkında bkz. Karasu, **a.g.m.**, s. 311.

sözleşme sonrasında yeni ve sürekli müşteri çevresinden önemli menfaatler sağlamaya devam etmesi, tek satıcının kayba uğraması, denkleştirme kararının hakkaniyete uygun olmasıdır.

Üreticinin sözleşmenin sona ermesinden sonra tek satıcının yeni müşterilerinden oluşan çevresinden önemli menfaatler elde etmiş olması gerekliliğini kendi içerisinde tek satıcının yeni müşterilerden oluşan bir müşteri çevresine sahip olma şartı ve üreticinin tek satıcının müşteri çevresinden önemli menfaatler elde etmeye devam etme şartı olmak üzere ikiye ayırarak inceleyeceğiz⁴⁶⁸:

Üreticinin tek satıcılık sözleşmesi yapılmadan evvel tanımadığı, tanısa bile herhangi bir ticari ilişki kurmadığı ya da üretici ile ilişki kurup ayrıldıktan sonra tek satıcı ile ilişki kuran müşteriler, yeni müşteriler olarak kabul edilir. Tek satıcı bahsedilen yeni müşterilerle bir müşteri çevresi yaratmalı ya da var olan müşteri çevresini genişletmelidir. Tek satıcının müşteri çevresine münhasıran üreticinin markası sebebiyle katılan müşteriler, tek satıcının oluşturduğu müşteri çevresine dâhil değildir⁴⁶⁹. Bu kapsamda her ne kadar üreticinin reklam kampanyalarından ya da üçüncü kişinin tavsiyesinden sonra ürün alımı yapan müşterilerin tek satıcının müşteri çevresine dâhil olmayacağı ileri sürülmüşse⁴⁷⁰ de biz bu görüşe katılmıyoruz. Müşteriyi ürünü satın almaya iten motivasyonun tespiti her zaman bu kadar kolay yapılamaz. Ayrıca üründen her ne kadar reklam ya da üçüncü kişiler vasıtasıyla haberdar olunsu da tek satıcının iletişim ve pazarlama yeteneğinin bu alımdaki payı da göz ardı edilmemelidir. Bu sebeple tek satıcının müşteri çevresine dâhil olan müşteriler konusunda en başından keskin bir ayrıma gidilmemelidir⁴⁷¹.

Üreticinin sözleşme sonrasında tek satıcının çevresinden önemli menfaatler elde etmeye devam etmesi gerekir. Bu şartı sağlamak için de edinilen yeni müşteriler tek seferlik alıma bağlı müşteriler değil, sözleşme sona erdikten sonra müşteri olarak kalmaya devam eden, diğer bir ifadeyle sürekli müşteriler olmalıdır⁴⁷². Üreticinin

⁴⁶⁸ Kaya, **Acentelik**, s. 281-282; Kaya (Ülgen/Helvaci/Kendigelen/Nomer Ertan), **a.g.e.**, s. 603-604; Poroy/Yasaman, **a.g.e.**, s. 320 ve 344; Erdem, **Denkleştirme Talebi**, s. 26; Yusufoglu, **a.g.m.**, s. 176; Dural, **“Denkleştirme”**, s. 308.

⁴⁶⁹ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 267 vd.; Dağ, **a.g.e.**, s. 100.

⁴⁷⁰ Ayan, **a.g.e.**, s.172; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s.268.

⁴⁷¹ Aynı yönde görüş için bkz. Karasu, **a.g.e.**, s.293; Dağ, **a.g.e.**, s. 101.

⁴⁷² Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 269.

sözleşme sonrasında müşteri çevresinden önemli menfaat elde edip etmediği somut olayın özelliklerine göre değerlendirilir⁴⁷³.

Tek satıcının denkleştirme isteminde bulunabilmesi için aranan şartlardan diğeri sözleşmenin sona ermesi sebebiyle kayba uğramasıdır. Tek satıcılık sözleşmesinin sona ermesiyle tek satıcı, sözleşme konusu malların satım hakkını, bu malların üreticiden indirimli alım hakkını ve üreticiden aldığı fiyat ile kendi müşterilerine sattığı fiyat arasındaki kârı yitirir. Tek satıcının kaybı, üreticinin sözleşme sonrasında elde ettiği menfaate karşılık gelmektedir. Çünkü tek satıcının kaybı ile üreticinin elde ettiği menfaat hesaplanırken, hesaplamaya dâhil edilen müşteri grubu ile müşteri ilişkisi kurduğu tahmini süre aynıdır. Tek satıcının sözleşme devam etmesi hâlinde edineceği yeni müşteriler hesaplamaya dâhil değildir⁴⁷⁴.

Tüm şartların sağlandığının tespiti ardından, denkleştirme bedelinin ödenmesi kararı verilmeden önce, bu bedelin ödenmesinin hakkaniyete uygun olup olmadığının da değerlendirilmesi gerekir. Bu şart bir denetleme ölçütüdür, verilen kararı uygulama öncesinde düzeltici ve çelişkileri giderici işlevi bulunmaktadır. Yukarıda saydığımız bütün şartların tespitinin ardından, somut olayın şartlarına göre denkleştirme bedeli ödenmesi hakkaniyete aykırı olaksa denkleştirme bedelinin ödenmemesine karar verilebilir. Bunun dışında denkleştirme bedeli ödenmekle birlikte miktarının azaltılmasına karar verilmesi de mümkündür⁴⁷⁵.

Hakkaniyete uygunluk değerlendirmesi yapılırken tek satıcılık sözleşmesine ait bütün süreç gözden geçirilmelidir⁴⁷⁶. Tek satıcılık sözleşmesinin faaliyet konusu, tek satıcının üreticinin işletmesi için verdiği emek ve başarıları, müşteri çevresi edinirken yaptığı fedakârlıklar, sürümü artırmak amacına yönelik olarak personeline verdiği eğitimler, servis ve müşteri hizmetlerindeki başarısı, üreticiye pazar ile ilgili verdiği bilgilerin etkinliği ve kalitesi, sözleşme süresi, sona ermede kusurun kime ait olduğu, tarafların sözleşme ilişkisinden doğan menfaat kazanç ve kayıpları, sözleşme devam ederken rakip firma mallarının satış ve pazarlamasını yapması, sözleşme sonrası rakip

⁴⁷³ Kaya, **Acentelik**, s. 281-282; Erdem, “**Denkleştirme Talebi**”, s. 26; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 270-271.

⁴⁷⁴ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 272.

⁴⁷⁵ Kaya, **Acentelik**, s. 261; Poroy/Yasaman, **a.g.e.**, s. 321.

⁴⁷⁶ Ayan, **a.g.e.**, s. 199; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 278; Erdem, “**Denkleştirme Talebi**”, s. 26.

firma mallarının dağıtımını üstlenmesi gibi unsurlara ilişkin yapılacak değerlendirme neticesinde hakkaniyete uygun bir denkleştirme kararı verilmesi gerekir⁴⁷⁷. Üretici, bu kararı verirken sözleşme süresince tek satıcıya ciddi menfaatler sağlamışsa bu menfaatleri denkleştirme bedelinden mahsup edebilir⁴⁷⁸. Üreticinin markası tek satıcılık sözleşmesi yapılmadan evvel de tanınan bir marka ise denkleştirme isteminin reddi hakkaniyete aykırı olmakla birlikte, denkleştirmeden indirim yapılması gerekir⁴⁷⁹.

C. Denkleştirme İsteminin Hesaplanması, Vazgeçilmezliği ve Denkleştirme İsteminde Süre

Denkleştirme isteminde bulunma koşullarının varlığı tespit edildikten sonra, denkleştirme tutarının hesaplanması gerekecektir. Denkleştirme tutarı belirlenirken üç aşamalı bir hesaplama yöntemi uygulanır. İlk olarak, üreticinin sözleşme sonrasında yeni müşterilerden elde ettiği kazanç ve tek satıcının uğradığı kayıp hesaplanarak bir ham karşılık elde edilir. İkinci olarak, bu ham karşılığın hakkaniyete uygun olup olmadığı değerlendirilir. Son olarak, TTK m. 122/2’de belirtildiği üzere denkleştirme istemi için bir üst sınır belirlenir. Bu üst sınır belirlenirken, tek satıcının son beş yılda elde ettiği yıllık ödemelerin ortalaması alınır. Bu hesaplama yapılırken, elde edilen yıllık ödemelerden tek satıcının bütün maliyet ve giderleri tenkis edilir ve tek satıcının kalan brüt kârı esas alınır⁴⁸⁰. Üst sınır belirlendikten sonra, hakkaniyete uygun olduğu tespit edilen tutar üst sınır altında kalırsa mevcut haliyle, üst sınır üzerinde kalırsa üst sınıra indirilerek ödenir⁴⁸¹.

TTK m. 122/4 uyarınca denkleştirme isteminden önceden vazgeçilemeyeceği düzenlenmiştir. Tek satıcılık sözleşmesinde tek satıcının denkleştirme isteminden önceden ve ileriye dönük olarak vazgeçtiğine dair düzenlenen hükümler geçersizdir. Tek satıcılık sözleşmesinin yapılması ardından tek satıcı denkleştirme isteminden

⁴⁷⁷ Kaya, **Acentelik**, s. 261-262; ; Kaya (Ülgen/Helvaci/Kendigelen/Nomer Ertan), **a.g.e.**, s. 575; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 279; Badak Aybar, **a.g.m.**, s. 190; Yusufoglu, **a.g.m.**, s. 167

⁴⁷⁸ Kaya (Ülgen/Helvaci/Kendigelen/Nomer Ertan), **a.g.e.**, s. 575

⁴⁷⁹ Kaya (Ülgen/Helvaci/Kendigelen/Nomer Ertan), **a.g.e.**, s. 575

⁴⁸⁰ Net kâr üzerinden hesaplanması gerektiği hakkında bkz. Eriş, **a.g.e.**, s. 1383, N. 75.

⁴⁸¹ Denkleştirme istemi hesaplaması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kaya, **Acentelik**, s. 265 vd.; Erdem, **Müşteri Tazminatı**, s. 111-112; Gürkaynak/Karaoğlu/Uluay, **a.g.m.**, s. 29; Dağ, **a.g.e.**, s. 107 vd.; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 267 vd.; Abdülkadir Darı, **a.g.m.**, s. 381 vd.; Badak Aybar, **a.g.m.**, s. 188

feragat edebilir; ancak tek satıcının durumunu ağırlaştırıcı nitelikteki denkleştirme isteminden feragatine yönelik düzenlemeler, sözleşmenin güçlü tarafı olan üretici tarafından tek satıcıya dayatma niteliğindeyse TMK m. 23 ve TBK m. 27 uyarınca kişilik haklarına ve ahlaka aykırılık sebebiyle geçersiz sayılmalıdır⁴⁸².

Denkleştirme istemi, tek satıcılık sözleşmesinin sona ermesiyle talep edilebilir hâle gelir. Talebin sözleşme sona ermeden önce ileri sürülmesi de mümkündür. Denkleştirme talebinin ileri sürülmesi kural olarak herhangi bir şekle tabi değildir. Talepte denkleştirme isteminin ileri sürülmesi yeterli olup herhangi bir hesaplama ya yer verilmesine gerek bulunmamaktadır⁴⁸³.

Denkleştirme istemi TTK m. 122/4 uyarınca tek satıcılık sözleşmesinin sona ermesinden itibaren bir yıl içerisinde üreticiye karşı ileri sürülmelidir. TTK’de bu bir yıllık sürenin niteliğine dair herhangi bir açıklık bulunmamakla birlikte, TTK m. 122’nin gerekçesinde hukuk geliştirme imkânlarının engellenmemesi için sürenin niteliğinin öğretiye ve uygulamaya bırakıldığı belirtilmiştir. Bununla birlikte, Alman öğretisinde hükmün niteliği, adalet temeline dayalı olmasından ötürü acentenin bir yılı aşan taleplerinin denkleştirme isteminin öngörülme amacına aykırılığı ve zamanaşımını kesen ve durduran sebeplerin denkleştirme istemiyle bağdaşmayacağı sebeplerinden ötürü bir yıllık sürenin hak düşürücü süre olarak kabul edildiği ifade edilmiştir⁴⁸⁴. Öğretide⁴⁸⁵ ve uygulamada⁴⁸⁶ kabul edildiği üzere, kanaatimizce bu süre hak düşürücü süredir. Bir yıllık süre içerisinde tek satıcı, denkleştirme istemine ilişkin irade beyanını üreticiye sunarak denkleştirme istemi tutarında alacak hakkı sahibi

⁴⁸² Kaya, **Acentelik**, s. 335; Gürkaynak/Karaoğlu/Uluay, **a.g.m.**, s. 30; Erdem, **Denkleştirme Talebi**, s.23-24. Ayrıca bkz. Yargıtay 11. HD. T. 25.12.1996, E. 1996/6699, K.1996/9192.

⁴⁸³ Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 283; Kaya, **Acentelik**, s. 273.

⁴⁸⁴ Bkz. TTK m. 122/4 gerekçesi (çevrim içi, <https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/gerekceler/turk-ticaret-kanunu-madde-gerekceleri>, 01.09.2024); Alman öğretisi için bkz. BGH, NJW 1968, s. 1419; OLG Nürnberg, BB 1958, s. 1151 (Karasu, a.g.m., s. 291, dn. 31’den naklen)..

⁴⁸⁵ Hak düşürücü sürme olma niteliğine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Gönen Eriş, **Ticari İşletme ve Şirketler Cilt II (Madde 64-451)**, 3. Baskı, İstanbul, Seçkin Yayıncılık, Mayıs 2017, s. 1384, Karasu, **a.g.m.**, s. 291-292; Sak, **a.g.e.**, s. 186 vd.; Tuğba Toksöz, **Tek Satıcılık Sözleşmelerinde Portföy Tazminatı**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015, s. 94.

⁴⁸⁶ Yargıtay 11. HD., T. 07.03.2017, E. 2015/13042, K. 2017/1342; Yargıtay 19. HD. T. 30.03.2017, E. 2016/14866, K. 2017/2604. (çevrim içi, www.corpus.com.tr, 01.09.2024)

olur⁴⁸⁷. Bu süre içerisinde denkleştirme isteminde bulunmayan tek satıcının denkleştirme talep etme hakkı ortadan kalkar.

TBK m.147/f.1, b.5 uyarınca acentelik sözleşmesinden doğan haklara beş yıllık zamanaşımı süresi uygulanmaktadır. Acentelik sözleşmesinden doğan talepler için öngörülmüş beş yıllık süre tek satıcılık sözleşmesi için de uygulanacağından, tek satıcının denkleştirme istemini ileri sürmesi, bir yıllık hak düşürücü süre haricinde beş yıllık dava zamanaşımı süresine de tâbidir. Tek satıcı, sözleşmenin sona ermesinden itibaren bir yıllık süre içerisinde üreticiden denkleştirme bedeli talep etmeli ve beş yıllık zamanaşımı süresi içerisinde de denkleştirme talebinden doğan davasını açmalıdır⁴⁸⁸.

D. Münhasır Satış Hakkı Olmayan Bayi Denkleştirme Talep Edebilir mi?

1- TTK Düzenlemesi Yönünden

TTK m. 122/5'te acentenin denkleştirme istemini düzenleyen TTK m. 122'nin *“tek satıcılık ile benzeri diğer tekel hakkı veren sürekli sözleşme ilişkilerinin”* sona ermesi hâlinde de uygulanacağı ifade edilmiştir. İlgili hüküm, Tasarı'da *“Bu hüküm, hakkaniyete aykırı düşmedikçe tek satıcılık ile benzeri diğer sürekli sözleşme ilişkilerinin sona ermesi hâlinde de uygulanır.”* olarak düzenlenmişken, sonrasında *“daha doğru biçimde ifade edilmeye çalışılması”* kaygısıyla *“tekel hakkı veren”* ifadesi çıkarılmıştır⁴⁸⁹. Anlaşılabacağı üzere, TTK m. 122'nin sadece tek satıcılık sözleşmesi ile benzer tekel hakkı veren diğer sürekli sözleşme ilişkilerine uygulanması kanun koyucunun iradesini yansıtan bir sonuçtur. Mevcut düzenleme, TTK m. 122'nin bünyesinde tekel hakkı içermeyen, münhasırlık unsuru bulunmayan bayilik

⁴⁸⁷ Sak, **a.g.e.**, s. 188: Yazar, denkleştirme öne sürme hakkının bir yenilik doğuran hak olduğunu, bu hakkın bir irade beyanı yoluyla kullanılmasının tek satıcıyı denkleştirme bedeli ileri sürecektik kadar alacak hakkı sahibi yaptığını belirtmiştir.

⁴⁸⁸ Karasu, **a.g.m.**, s. 292; Sak, **a.g.e.**, s. 187-188; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 283. Aksi yönde görüş için bkz. Toksöz, **a.g.t.**, s. 95: Yazar, kanun koyucunun TBK m. 147'yi bilmeden TTK m. 122'yi ihdas edemeyeceğinden bahisle bir yıllık sürenin özel bir hak düşürücü süre olduğunu ve dava zamanaşımı süresinin burada uygulanmaması gerektiğini belirtmiştir.

⁴⁸⁹ Konuyla ilgili Meclis görüşmeleri için bkz. (çevrim içi, <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c032/tbmm23032022ss0096.pdf>, 10.06.2024)

sözleşmelerine uygulanmasına izin vermemektedir. Mevcut düzenleme karşısında ne doldurulacak bir boşluktan ne de yaratılacak hukuktan bahsedilebilir. Çalışmamızın sonraki başlığında görüşümüzü açıklarken belirteceğimiz üzere, TTK m. 122/5'in bayilik sözleşmesine uygulanamayacak olması hakkaniyete aykırı sonuçlar doğuracak olsa da hâkimin kanunu değiştirme ya da düzeltme yetkisi bulunmadığından münhasır olmayan bayilik sözleşmeleri, TTK m. 122'nin uygulama alanının dışındadır⁴⁹⁰.

2- Görüşümüz

TTK m. 122'nin şartları bulunduğu sürece, sadece tekel hakkı veren sürekli sözleşme ilişkilerine uygulanabilir olması öğretide eleştirilmiştir. Bu eleştirilerin başlıca sebebi, acentelik sözleşmesinde acenteye tekel hakkı tanınması zorunlu değilken, TTK m. 122'nin uygulanabilirliği için tekel hakkının aranmasının çelişki yaratmasıdır. Ayrıca tıpkı acente ve tek satıcı gibi bayinin de sözleşme kapsamındaki asli yükümlülüğü üreticinin/müvekkilin mallarının sürümünü artırmaktır. Bu sebeple TTK m. 122'nin uygulanabilmesi için sözleşmenin tekel hakkı içermesi bir zorunluluk teşkil etmemelidir⁴⁹¹. Buna karşı olarak öğretide, denkleştirme isteminin mümkün kılındığı sözleşmelerin belirlenmesinin bir hukuk politikası olduğu, denkleştirme talep edebilecek sözleşme taraflarının sınırlandırılması gerektiği, bu sebeple TTK m. 122'nin tekel hakkı veren sürekli sözleşmelerle sınırlandırılmasının amaca uygun olduğu görüşü de savunulmaktadır⁴⁹².

Kanaatimizce, bayilik sözleşmesi kapsamında bayinin de, çalışmamızda yukarıda saydığımız tek satıcıya denkleştirme bedeli ödenmesini sağlayacak şartlar ile

⁴⁹⁰ Yusufoğlu, **a.g.m.**, s. 182-183; Kaya, **Acentelik**, s. 275., N. 353; Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 266; Poroy/Yasaman, **a.g.e.**, s. 324. Badak Aybar, **a.g.m.**, s. 196: Yazar, TTK m. 122'nin tekel hakkı içermeyen benzer sözleşmelerde kıyasen uygulanabilir olacağını belirtmişse de bizce TTK m. 122 kıyasen uygulanmaya elverişli bir madde olarak düzenlenmemiştir.

Yargıtay da TTK m. 122/5 uyarınca tekel hakkı tanınmayan bayilik sözleşmeleri bakımından bayinin denkleştirme isteminde bulunamayacağı yönünde kararlar vermektedir. Bkz. Yargıtay 11. HD., E. 2020/5133 K. 2021/4971 T. 10.6.2021; Yargıtay 19. HD., E. 2019/2802 K. 2019/4398 T. 18.9.2019; Yargıtay 11. HD., T. 17.04.2014, E. 2013/2986, K. 2013/7611.

⁴⁹¹ Kaya, **Acentelik**, s. 242 ve 275; Kaya (Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Nomer Ertan), **a.g.e.**, s. 581-582; Bahtiyar/Ayli/Şua/Karamanlioğlu, **a.g.e.**, s. 305; Moroğlu, **a.g.e.**, s. 74; Badak Aybar, **a.g.m.**, s. 199-200; Altınok Ormancı, **Müşteri Tazminatı**, s. 478.

⁴⁹² Demir Gökyayla, **a.g.e.**, s. 266: Yazar, eserinde sadece hükmün sınırlandırılış amacını yorumlamış, tekel hakkı sahibi olmayan acente denkleştirme talep edebilirken, diğer dağıtıcıların talep edemeyecek olmasına dikkat çekmiş; ancak olması gereken düzenlemeye yönelik net bir görüş belirtmemiştir. Abuzer Kendigelen, **Yeni Türk Ticaret Kanunu Değişiklikler, Yenilikler ve İlk Tespitler**, s. 115.

acentenin denkleştirme isteminde bulunmasını sağlayacak genel şartları sağlaması hâlinde, denkleştirme talep edebilir olması gerekir. Çünkü dağıtım organizasyonu içerisinde görevlendirilmiş bayi, acente ile karşılaştırılabilir ekonomik çıkarlara sahiptir. Bayi de acente gibi asli ve nihai olarak sözleşmenin diğer tarafının mallarının satışını ve sürümünü artırmayı amaçlar. Ekonomik menfaatleri birbirine yakın olan bayi ve acenteye sözleşme sonrasında farklı uygulamalarda bulunmak hakkaniyetsizdir. Ayrıca acentenin tekel konumda olması, acentelik sözleşmesinin karakteristik özelliği değildir. TTK m. 104 uyarınca, taraflar yazılı anlaşarak acenteyi tekel hakkından yoksun bırakabilirler. Tekel konumda olup olmadığına bakılmaksızın TTK m. 122, şartları bulunduğu takdirde, bütün acenteler için uygulanabilirken, sürekli bir sözleşme ilişkisi kapsamında sürümü artırma amacı gözeten bayiye denkleştirme isteminden yoksun bırakmak hakkaniyetsiz sonuçlara yol açar. Acente ve tek satıcının müşteri çevresi oluşturmak için verdiği emek ödüllendirilirken, bayinin emeği cezalandırılmamalıdır. Bu sebeple TTK m. 122/5 uyarınca hali hazırda bayinin denkleştirme istemi talebinin kabulü mümkün olmasa da, TTK m. 122/5'ten “*tekel hakkı veren*” ifadesinin çıkarılarak bayinin de denkleştirme isteminde bulunabilmesinin yolunun açılması gerektiği fikrindeyiz.

VII- CEZAI ŞARTA İLİŞKİN TALEPLER

Borcunu hiç ya da gereği gibi yerine getirmeyen borçlu, TBK m. 112 uyarınca alacaklının zararını tazminle yükümlüdür. Alacaklı zararının tazmini için hem zarara uğradığını hem de zararın miktarını ispat etmelidir. Yüksek ekonomik değer taşıyan sözleşmelerde, hem borçlunun borcunu gereği gibi ifa etmeme ihtimali hem de alacaklı üzerindeki ispat yükü, alacaklıyı kendini güvende hissettirecek yollar aramaya iter. Bu yollardan biri de, ya taraflar arasındaki asıl sözleşmeye bir kayıt ekleyerek ya da sonrasında bağımsız bir sözleşme ile cezai şarta ilişkin düzenleme yapmaktır⁴⁹³. Cezai şart düzenlemesiyle borçlu alacaklıya karşı borcunu hiç ya da gereği gibi ifa etmediği

⁴⁹³ Kenan Tunçomağ, **Cezai Şart**, İstanbul, Baha Matbaası, 1963, s. 48; Oğuzman/Öz, **Cilt-2**, s. 547-548; Eren, **Genel Hükümler**, s. 1337-1338; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıp, **a.g.e.**, s. 341; Kılıçoğlu, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, 26. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, 2023, s. 979-980 (Genel Hükümler); Mehmet Erdem, “Bağlanma Parası, Cayma Parası ve Ceza Koşulu: m. 177-182”, Turgut Öz / Faruk Acar / Emre Gökyayla / Murat Develioğlu, **İstanbul Şerhi Türk Borçlar Kanunu Cilt 2, 3 (Madde 83-206)**, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2019, s. 2279-2280 (İstanbul Şerhi); Erol Cansel, Çağlar Özel, “Türk Borçlar Hukukunda Ceza Koşulu”, **Yaşar Üniversitesi E-Dergisi** 8, sy. Özel (Haziran 2013): 0-734. s. 713-714 (çevrim içi, <https://doi.org/10.19168/jyu.16078>, 06.04.2024).

takdirde önceden belirlenmiş ekonomik bir karşılığı bulunan edimi ifa etmeyi⁴⁹⁴ üstlenmiş olur. Borçlu kusursuzluğunu ispat ederek cezai şart ödemekten kurtulabilir⁴⁹⁵.

Cezai şartı ifa borcu asıl borca bağlıdır. Fer'î niteliğinden ötürü, bağlı kılındığı borcun geçersizliği cezai şartın da geçersizliği sonucunu doğurur. Asıl borca dayanılarak cezai şartın ödenmesinin ardından asıl borç geçersiz hâle gelirse ödenen cezai şart tutarının da iadesi gerekir. Ancak tek başına cezai şartın geçersizliği, bağlı kılındığı borcun geçerliliğini etkilemez⁴⁹⁶.

Cezai şart, sözleşmede iki farklı şekilde düzenlenir⁴⁹⁷. Bunlardan biri TBK m. 179/1 uyarınca sözleşmenin hiç ya da gereği gibi ifa edilmemesi durumunda ya borcun ifasını ya da belirlenmiş cezai şartın ödenmesini gerektiren seçimlik cezai şart düzenlemesidir. Diğer, TBK m. 179/2 uyarınca borcun belirlenen zaman ve yerde ifa edilmemesi durumunda hem borcun ifasını hem de belirlenmiş cezai şartın ödenmesini gerektiren ifaya eklenen cezai şart düzenlemesidir. Alacaklı ifaya eklenen cezai şart talebinde bulunabilmek için, cezai şarttan vazgeçmemiş ya da ifayı çekincesiz kabul etmemiş olmalıdır.

Genellikle uzun süreli olmasından ve mütemadi bir borç ilişkisi içermesinden ötürü, yüksek ekonomik değere sahip olması kaçınılmaz olduğundan, bayilik sözleşmelerinde cezai şart düzenlemeleriyle sıklıkla karşılaşmaktadır. Bayi ve üretici, sözleşmenin kararlaştırılan süre öncesinde sona ermesi, sözleşmenin haksız feshi, sözleşme yükümlülüklerinden birine aykırı davranılması hallerinde cezai şart ödeneceğini kararlaştırabilir⁴⁹⁸. Uygulamada özellikle bayinin asgari alım taahhüdünün ihlali, rekabet yükümlülüğüne aykırılık, iş yerinin izinsiz devredilmesi

⁴⁹⁴ Uygulamada sıklıkla para şeklinde kararlaştırıldığı görülmekle birlikte cezai şartın sadece para olarak kararlaştırılması zorunlu değildir. Verme, yapma, hatta ekonomik değeri bulunması kaydıyla yapmama borcu dahi cezai şart olarak kararlaştırılabilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Oğuzman/Öz, **Cilt-1**, s., 554

⁴⁹⁵ Eren, **Genel Hükümler**, s. 1344; Oğuzman/Öz, **Cilt-2**, s. 565.

⁴⁹⁶ Eren, **Genel Hükümler**, s. 1339; Oğuzman/Öz, **Cilt-2**, s. 555; Erdem, **İstanbul Şerhi**, s. 2284-2285; Kılıçoğlu, **Genel Hükümler**, s. 983.

⁴⁹⁷ Dönme cezası esasında bir cezai şart değildir. Kanunkoyucu cezai şart ile yakın ilgisi bulunmasından ötürü cezai şartın düzenlendiği hükümler arasında dönme cezasına yer vermiştir. Bu sebeple, biz de çalışmamızda sözleşmede düzenlenen cezai şart türleri arasında dönme cezasını saymayacağız. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tunçomağ, **Cezai Şart**, s. 31; Oğuzman/Öz, **Cilt-2**, s. 563; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, **a.g.e.**, s. 353.

⁴⁹⁸ Şenol, **a.g.e.**, s. 290; Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 335; Dağ, **a.g.e.**, s. 75

hâli için cezai şart düzenlemelerine tesadüf edilmektedir. Hatta bayilik sözleşmesine ilişkin uyuşmazlıkların azımsanmayacak kısmının bayinin asgari alım yükümlülüğüne bağlanan cezai şart düzenlemelerine ilişkin olduğu söylenebilir. Bayinin asgari alım taahhüdünü yerine getirmemesi durumunda, üreticinin dönemsel olarak cezai şart alacağı doğar. Asgari alım taahhüdüne bağlanan cezai şart, Yargıtay tarafından TBK m. 179/2 uyarınca ifaya eklenen cezai şart olarak kabul edilir. Üreticinin kararlaştırılan sözleşme dönemine ilişkin cezai şart alacağını talep edebilmesi için, sonraki sözleşme döneminde bayiyle münferit satış sözleşmesi yapmadan önce çekince bildirmesi veya ihtar göndermesi gerekmektedir⁴⁹⁹. Eğer üretici çekince koymadan ifayı kabul etmişse, artık geriye dönük cezai şart talebinde bulunamayacaktır. Ancak Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 14.02.2024 tarihli kararında, taraflar arasındaki sözleşmede cezai şart talep edilmesi için ihtirazi kayıt aranmayacağı kararlaştırılmışsa ya da taraflardan biri cezai şart talebi için ihtirazi kayıt aranmayacağını taahhüt etmişse sonraki dönemlerde yapılan teslimlerde ihtirazi kayıt olmasa dahi cezai şart talep edilebileceği, ihtirazi kayıt konmaksızın yapılan teslimlerin zımni feragat olarak nitelendirilemeyeceği belirtilmiştir⁵⁰⁰. TBK m. 179/2 uyarınca ifaya eklenen cezai şarta ilişkin düzenleme emredici nitelikte değildir. Somut olay bakımından tacir olan bayi, TBK m. 179/2'de cezai şartın talep edilebilirliği için aranan ihtirazi kayıt olmasa dahi cezai şartın talep edilebilir olduğunu yazılı olarak kabul etmiştir. Mevcut taahhütnameye rağmen, ihtirazi kayıt aranmaya devam edilmesi taraflarca verilen taahhütnamayı anlamsız kılmakta ve taraf iradesini göz ardı etmektedir. Bu sebeple, fikrimizce, Yargıtay Hukuk Genel kurulu kararı isabetlidir.

⁴⁹⁹ Yargıtay 19. HD., T. 22.9.2014, E. 2013/16938, K. 2014/13864: “*Davalının asgari alım taahhüdünü yerine getirmediği anlaşılmaktadır. Ne var ki, davacı 2009 yılı öncesi dönemde asgari alım taahhüdü yerine getirilmemiş olmasına rağmen itiraza kayıt koymadan mal vermeye devam ettiğinden 2009 öncesi için talepte bulunamaz ise de 2009 yılını isteyebilir.*” (çevrim içi, lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/19-hukuk-dairesi-e-2013-16938-k-2014-13864-t-22-9-2014, 12.03.2024); Aynı yönde diğer Yargıtay kararları için bkz. Kılıçoğlu, **Borçlar Genel**, s. 987. Yargıtay 19. HD., T. 12.12.2013, E. 2013/14654, K. 2013/19950; Yargıtay 19. HD. T. 16.01.2014, E. 2013/14851, K.2014/1302; Gümüş, **Genel Hükümler**, s. 1025 vd.: Gümüş, üreticinin bayiye yeni sözleşme döneminde mal vermeye devam etmesinin örtülü feragat olarak kabul edileceğini, ancak TBK m. 179/2'de cezai şarttan açıkça feragat edilmesi hâlinde bu alacaktan yoksun kalınacağını düzenlendiğini, Yargıtay'ın üreticinin cezai şart talep etmesini sınırlandırdığını belirterek Yargıtay uygulamasını eleştirmiştir.

Yargıtay HGK, T. 16.01.2013, E. 2012/19-670, K. 2013/171 sayılı kararında üreticinin çekince koymadan kabul ettiği ifa üzerine cezai şart talebini çelişkili davranış yasağına aykırı olarak nitelendirmiştir⁴⁹⁹. Aynı yöndeki diğer karar için bkz. Yargıtay 11. HD., T. 27.9.2022, E. 2021/2027 K. 2022/6341 (çevrim içi, lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/11-hukuk-dairesi-e-2021-2027-k-2022-6341-t-27-9-2022, 21.03.2024).

⁵⁰⁰ Yargıtay HGK., T. 14.02.2024, E. 2023/560, K. 2024/100 sayılı karar (çevrim içi, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/hukuk-genel-kurulu-e-2023-560-k-2024-100-t-14-2-2024>, 18.04.2024).

Cezai şartın bağılı bulunduğu yükümlülüklerden birinin ihlali halinde, cezai şart talep eden tarafın, ihlali gerçekleştirenin kusurunu ve oluşan zararı ispat etmesine gerek olmaksızın, sadece ihlali ispat ederek talepte bulunması mümkündür. Ancak cezai şart talep eden tarafın cezai şartı aşan bir zararı oluşmuşsa, bu aşkın zararı talep edebilmesi için TBK m. 180/2 uyarınca aykırılığı gerçekleştirenin kusurunu ispat etmesi gerekecektir⁵⁰¹. Bu bağlamda, sözleşmenin feshi ya da sözleşmeye aykırılık hâline bağlanan cezai şart düzenlemelerinde, sözleşmeyi fesheden tarafın cezai şartın yanı sıra yoksun kalınan kârını da talep edip edemeyeceği sorusu gündeme gelir. Taraflar, sözleşmede ikisinin birlikte talep edilebileceğine ilişkin bir düzenleme yapmışlar ise cezai şart ile yoksun kalınan kârın bir arada talep edilmesi mümkündür. Taraflar, herhangi bir düzenleme yapmamışlarsa TBK m. 180/2 uyarınca talep eden taraf, muhatabın kusurunu ispat ederek aşkın zarar niteliğindeki yoksun kalınan kârını talep edebilir. Bayilik sözleşmesi özelinde yoksun kalınan kâr hesaplanırken, sözleşme konusu işin durmasından ötürü sağlanan tasarruf, başka bir üretici ya da bayi ile bayilik ilişkisi kurulmuşsa bu kapsamda yapılan satışlar, başka bir iş yapılmışsa o işten elde edilen kâr ya da işten bilerek kaçınılması hâlinde kazanmaktan imtina edilen tutarlar düşülür⁵⁰².

TBK m. 182 uyarınca sözleşme özgürlüğü ilkesine göre taraflar cezai şart tutarını serbestçe belirleyebilirler. Ancak belirlenen cezai şart tutarının aşırı olması hâlinde hâkimin tutara kendiliğinden müdahale etme yetkisi bulunmaktadır. Hâkim cezai şart tutarının ne zaman orantısız ve fahiş olduğunu, ne kadar indirim yapılması gerektiğini somut olayın özelliklerine göre belirler. Tarafların ekonomik durumu, cezai şart ile zarar arasındaki orantısızlık, müdahale ile korunmak istenen menfaat, alacaklının edimi elde etmesindeki menfaat gibi kıstasları göz önünde bulundurarak bir sonuca varır. Hâkimin yaptığı indirim, cezai şartın baskı aracı olma niteliğini zedelememelidir⁵⁰³. Cezai şartın alacaklının zararını aşar tutarda belirlenmiş olması bir müdahale sebebi değildir⁵⁰⁴. Bu bilgiler ışığında belirtmek gerekir ki, bir bayilik sözleşmesi kapsamında düzenlenen her bir yükümlülüğe aykırılık hâli için cezai şart tutarı belirlenmişse, belirlenen cezai şart tutarı ile aykırılık arasındaki dengenin somut

⁵⁰¹ Oğuzman/Öz, **Cilt-2**, s. 567 vd.; Eren, **Genel Hükümler**, s. 1344 vd. ; Kılıçoğlu, **a.g.e.**, s. 992 vd.

⁵⁰² Şenol, **a.g.e.**, s. 291.

⁵⁰³ Oğuzman/Öz, **Cilt-2**, s. 554.

⁵⁰⁴ Oğuzman/Öz, **Cilt-2**, s. 568 vd.; Eren, **Genel Hükümler**, s. 1345 vd.; Kılıçoğlu, **a.g.e.**, s. 996 vd.; Cansel/Çağlar, **a.g.m.**, s. 731 vd.

olayın özelliklerine göre değerlendirilmesi gerekir. Yapılan ihlalin ağırlığına bakılmaksızın her ihlal için aynı cezai şart tutarının uygulanması hakkaniyete aykırıdır. Bu nedenle, önemsiz ihlallerde cezai şart tutarında indirim yapılmalıdır⁵⁰⁵. Örneğin, bayinin müşteri hizmetleri konusunda üreticinin talimatlarına bir kerelik uymaması durumunda, bayinin cezai şart tutarının tamamından sorumlu tutulması adil değildir.

Bayilik sözleşmesi taraflarının tacir olması ihtimaline binaen, hâkimin cezai şarta müdahalesine istisna teşkil eden TTK m. 22'den de bahsetmek gerekir. TTK m. 22 uyarınca tacir basiretli davranma yükümlülüğünden ötürü ticari işlerinde kararlaştırılan cezai şartın fahişliği iddiasında bulunamayacaktır. Ancak cezai şart tutarını ödemekle yükümlü tarafın bu tutarı ödemesi ekonomik mahvına sebep olacak nitelikteyse TBK m. 27 uyarınca cezai şarta ilişkin düzenleme somut olayın özelliklerine göre geçersiz sayılacak ya da cezai şart tutarında indirim yapılmasına sebep olacaktır⁵⁰⁶.

VIII- TEMİNATA İLİŞKİN TALEPLER

Uygulamada, ticari hayatta karşılaşılan birçok sözleşmede olduğu gibi bayilik sözleşmesinde de, sözleşme süresince başta bayinin satın alacağı ürün bedelini ödememesine, asgari satın alma yükümlülüğüne aykırı davranmasına, cezai şartı ödememesine, en geniş tabiriyle, bayilik sözleşmesinden doğan yükümlülüklerini yerine getirmemesine ya da bayilik sözleşmesinden doğan zararı tazmin etmemesine karşılık olarak, bayinin, üreticiye teminat vereceğine ilişkin düzenlemelerle karşılaşılmaktadır⁵⁰⁷. Bayilik sözleşmelerinde, genellikle, bayinin teminat sunmasının ardından sözleşmenin geçerlilik kazanacağı belirtilmektedir. Bununla birlikte, sözleşme süresince üretici tarafından talep edilen teminatın yapılan ihtarlara rağmen

⁵⁰⁵ Şenol, **a.g.e.**, s. 308.

⁵⁰⁶ Oğuzman/Öz, **Cilt-2**, s. 570; Eren, **Genel Hükümler**, s. 1347; Cansel/Çağlar, **a.g.m.**, s. 732-733. Yargıtay 19. HD., T. 10.06.2010, E. 2009/12903, K. 2010/7227 sayılı kararında borçlunun ekonomik yönden mahvına sebep olacak nitelikte bir cezai şart tutarında indirim yapılabileceğini, bu indirim oranının tayininde somut olayın özelliği, borçlunun sermayesi, mal varlığı, gelir ve gider dengesi, karlılık durumu gibi mali kriterlerin dikkatle incelenmesi gerekeceğini belirtmiştir (çevrim içi, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/19-hukuk-dairesi-e-2009-12903-k-2010-7227-t-10-06-2010>, 27.01.2024). Tacir sıfatı bulunan borçlu lehine cezai şart indirimine ilişkin kararlar için bkz. Yargıtay 3. HD., T. 21.06.2017, E. 2017/11148, K. 2017/10611; Yargıtay 3. HD., T. 05.12.2017, E. 2017/15056, K. 2017/17040.

⁵⁰⁷ Şenol, **a.g.e.**, s. 270; Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 349.

sunulmamasının ya da tamamlanmamasının taraflar arasındaki güven ilişkisini zedeleyeceğinden bahisle sözleşmenin haklı sebeple feshine neden olacağı kabul edilmektedir⁵⁰⁸.

Uygulamada üreticinin tercih ettiği teminat, kesin ve süresiz banka teminat mektubu olmakla birlikte, teminat çekinin ya da taşınmaz üzerindeki aynı hakların da teminat olarak gösterildiği görülmektedir⁵⁰⁹.

Bayılık sözleşmelerinde, genellikle, bayinin sözleşmeden doğan yükümlülüğünü yerine getirmemesi sebebiyle, üretici lehine herhangi bir hak veya alacak doğması hâlinde herhangi bir ihbar veya ihtaraya gerek olmaksızın, söz konusu teminatın, bir teminat mektubu ya da ipotek ise, paraya çevrileceğine ilişkin düzenlemeler yer almaktadır⁵¹⁰.

Sözleşmenin sona ermesinin ardından tarafların birbirlerini ibra etmesiyle üreticinin teminat mektubunu paraya çevirmesine ya da herhangi bir alacağını ya da zararını teminattan karşılamasına gerek bulunmadığı tespit edilir ise, teminatların bayiye iadesi gerekmektedir. İade süresi şayet düzenlenmişse sözleşmede belirtilen süre, aksi takdirde makul süredir. Makul süre somut olayın şartlarına göre belirlenmekle birlikte teminatı süresinde iade etmeyen üretici temerrüde düşer ve hakkında temerrüdün sonuçlarına ilişkin hükümler uygulanır⁵¹¹.

IX- ZAMANAŞIMI

Bayılık sözleşmesinin isimsiz bir sözleşme olmasından ötürü, sözleşmenin sona ermesi ile tarafların karşılıklı taleplerine uygulanacak zamanaşımı süresine ilişkin kanunda bir düzenleme bulunmamaktadır. Öğretide, bayılık sözleşmesinden doğan alacak ve davalara uygulanacak zamanaşımı süresi için acentelik sözleşmesine ilişkin zamanaşımı süresinin kıyasen uygulanması gerektiği ileri sürülmüştür⁵¹². Bu itibarla,

⁵⁰⁸ Şenol, **a.g.e.**, s. 308.

⁵⁰⁹ Akaryakıt istasyonu bayılık sözleşmesinin süresinden önce sona ermesi ihtimaline karşılık olarak akaryakıt sağlayıcıları akaryakıt bayisinde mülkiyeti akaryakıt bayisine ait olan akaryakıt istasyonunun kullanımının intifa veya kira sözleşmeleri aracılığıyla teminat verilmesini talep etmektedir. Bkz. Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 349.

⁵¹⁰ Şenol, **a.g.e.**, s. 308.

⁵¹¹ Şenol, **a.g.e.**, s. 308; Sariaçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 351.

⁵¹² Şenol, **a.g.e.**, s. 309; Gürkaynak/Karaoğlu/Uluay, **a.g.m.**, s. 34.;

TBK m. 147 uyarınca bayilik sözleşmesinden doğan dava ve alacakların beş yıl geçmekle zamanaşımına uğraması gerekir. Yargıtay ise, TBK m. 147'nin dar yorumlanması gerektiğinden yola çıkarak, kanuni düzenlemesi bulunmayan iş görme sözleşmeleri için on yıllık genel zamanaşımı süresinin uygulanması gerektiğini belirtmiştir⁵¹³. Kanaatimizce, TBK m. 147'nin dar yorumlanması suretiyle, Yargıtay'ın görüşü doğrultusunda bayilik sözleşmesine genel zamanaşımı hükümlerinin uygulanması gerektiği yönünde bir çıkarımda bulunarak, bayilik sözleşmesinden doğan dava ve alacakların on yıllık zamanaşımı süresine tâbi olduğunu kabul etmek makuldür⁵¹⁴.

X- GÖREVLİ VE YETKİLİ MAHKEME

Bayilik sözleşmesi taraflarının ekseriyetle tacir olması ve TTK m. 4 uyarınca, davanın her iki tarafın da ticari işletmesiyle ilgili olmasından ötürü bayilik sözleşmesinden doğan davalarda görevli mahkeme asliye ticaret mahkemeleridir. Bu ihtimal daha çok bayi bünyesinde doğmakla birlikte, taraflardan birinin tacir olmaması ihtimalinde ise ticari dava niteliği ortadan kalkacağı için görevli mahkeme HMK m. 2/2 uyarınca asliye hukuk mahkemeleri olacaktır⁵¹⁵.

Yetkili mahkemenin belirlenmesinde ise öncelikle taraflar tacir ise HMK m. 17 kapsamında bir yetki anlaşması yaparak yetkili mahkemeyi belirleyip belirlemedikleri tespit edilmelidir. Şayet taraflar yetki anlaşmasıyla belirli bir bölgede bulunan görevli mahkemeleri yetkili kılmışlarsa, bu mahkemeler kesin yetkilidir⁵¹⁶. Şayet taraflar arasında yetki anlaşması yapılmamış ise, o halde HMK m. 6 uyarınca genel yetki kuralları uygulanacak ve davalının ikametgah yeri ile sözleşmenin ifa edildiği yer mahkemelerinden birinde dava açılacaktır.

⁵¹³ Yargıtay HGK, T. 22.04.2015, 2013/13-1913 E., 2015/1260 K.

⁵¹⁴ Sarıakçalı Alkaç, **a.g.e.**, s. 352; Dağ, **a.g.e.**, s. 76

⁵¹⁵ Yargıtay HGK, T. 29.11.2017, 2017/1658 E., 2017/1464 K.

⁵¹⁶ HMK m. 12 uyarınca taşınmazın aynına ilişkin ve ayni hak sahipliğinde değişikliğe yol açacak davalarda taşınmazın bulunduğu yer mahkemeleri kesin yetkilidir. Bu sebeple ipoteğin fekki gibi taşınmazın aynına yönelik talep içeren bayilik sözleşmelerinde taraflar yetki anlaşması yapmış olsalar dahi taşınmazın bulunduğu yer mahkemesi yetkilidir. Bkz. Yargıtay 20. HD., T. 5.12.2019, E. 2019/5351 K. 2019/7159 (çevrim içi, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/20-hukuk-dairesi-e-2019-5351-k-2019-7159-t-5-12-2019>, 14.05.2024).

SONUÇ

Bayilik sözleşmeleri, 20. yüzyılda sanayi, bilim ve teknolojiadaki gelişmelerin ekonomik ihtiyaçları karşılamaya yönelik bir çözüm arayışı olarak ticari hayatta yerini almış ve modern ekonominin gelişen ihtiyaçlarına çare olduğu için sıklıkla tercih edilen bir sözleşme hâline gelmiş olmasına rağmen, hukukumuzda hâlen yasal bir düzenlemeye kavuşmamış, öğreti ve içtihatlarla tanımlanmaya çalışılmıştır. Bayilik sözleşmeleri, sürekli borç ilişkisi doğuran, taraflar arasında karşılıklı güven ve iş birliği üzerine inşa edilen sözleşmelerdir. Bu sözleşme kapsamında üretici, mallarının tamamını ya da bir kısmını satması için bayiye teslim etmeyi, bayi ise üreticinin dağıtım ağına katılarak malları kendi nam ve hesabına satıp sürümünü artırmayı üstlenir. Bayilik sözleşmeleri kapsamında üreticinin bayiye belirli bir bölgede münhasır satış hakkı vermesi durumunda bayilik sözleşmesi özel bir nitelik kazanarak tek satıcılık sözleşmesi olarak adlandırılır. Öğreti ve içtihatla tek satıcılık sözleşmesi için belirlenen esaslar, niteliğine uygun düştüğü sürece bayilik sözleşmelerine de uygulanır.

Bayilik sözleşmelerinin bayinin satış ve sürümü artırma yükümlülüğü, üreticinin bayiye destekleme yükümlülüğü, bayinin üreticinin dağıtım ağına katılımı gibi esaslı unsurları TBK ve özel hükümlerde düzenlenmediğinden bayilik sözleşmesi, kendisine özgü yapısı olan bir isimsiz sözleşmedir. Bayilik sözleşmesinden doğan uyuşmazlıkların çözümünde sırasıyla kanunun emredici hükümleri, tarafların düzenledikleri hükümler, niteliğine uygun düştüğü ölçüde benzer sözleşme hükümleri, TBK genel hükümleri ve tarafların tacir olması hâlinde TTK genel hükümleri uygulanır. Bu uygulama ile uyuşmazlığın çözümlenememesi hâlinde uyuşmazlık örf ve adet hukukuna göre çözümlenir; örf ve adet hukukuna göre çözümlenemeyecek olması hâlinde ise hâkim hukuk yaratır.

Bayilik sözleşmesi bakımından esas olan sözleşmenin devamlılığıdır. Ancak taraflarca belirlenen sözleşme süresinin dolması, taraflardan birinin ölümü, kısıtlanması ya da iflası gibi hâllerle sözleşme kendiliğinden sona erebilir. Bunun

haricinde taraflar, bir hukuki işlemle, iradelerini sakatlayan bir hâl mevcut ise sözleşmenin iptalini sağlayabilecekleri gibi, aralarında ikale sözleşmesi yaparak sözleşmeyi sona erdirebilir, sonsuza dek bu sözleşme ile bağlı kalamayacaklarından sözleşmeyi olağan fesih yoluyla ya da haklı bir sebebin varlığı halinde sözleşmeyi olağanüstü fesih yoluyla sona erdirebilir. Bayilik sözleşmesi bayinin sürümü artırma yükümlülüğü, sadakat yükümlülüğü; üreticinin bayiye destekleme yükümlülüğü, birel satış sözleşmeleri kapsamında bayiye mal teslim etme yükümlülüğü taraflar arasında sürekli bir borç ilişkisi kurduğundan, sözleşmenin sona ermesinin sonuçları ileriye etkilidir. Bu sebeple bayilik sözleşmesinden dönülmez, bayilik sözleşmesi feshedilir. Bunun tek istisnası, bayilik sözleşmesinin kurulmasına rağmen, henüz ifasına başlanmamış olması, somut bir ifadeyle henüz bayilik sözleşmesine dayanarak birel satış sözleşmelerinin yapılmamış olmasıdır.

Kural olarak, belirli süreli bayilik sözleşmeleri sözleşme süresinin dolmasıyla, herhangi bir işleme gerek duyulmaksızın kendiliğinden sona erer. Taraflar, uzatma hükmü bulunmayan sözleşmeleri sona ermesine rağmen ifaya devam eder ise, sözleşmenin örtülü olarak uzadığı ve belirsiz süreli sözleşmeye dönüştüğü kabul edilir. Uygulamada bir yıllık bayilik sözleşmeleriyle sıklıkla karşılaşılacakla birlikte, bu süre bayinin hazırlık çalışmalarını tamamlaması, dağıtım ağına katılmak ve bayilik sözleşmesini ifa etmek üzere yaptığı harcamaları amorti etmesi için elverişli değildir. Ancak buna rağmen bayi, bayilik sözleşmesine bir şekilde taraf olabilmek için ve bir yılın sonunda sözleşmenin uzayacağına güven duyduğundan sözleşmenin tarafı olmayı kabul eder. Sözleşme süresinin dolarak bir yıl sonunda sona ermesi, üreticiden ziyade, yatırımlarını henüz amorti edemeyen bayi için yıkıcı sonuçlara yol açar. Bir yıllık süre sonunda sözleşmenin uzatılmaması hâlinde, süre kaydının taraflar arasındaki sözleşme dengesini bozmasından, bayiye üreticiye tabi kılarak kişilik hakkını zedelemesinden ötürü hâkim tarafından geçersiz kılınmalı, tarafların sözleşmeyi yapmasındaki menfaatlerin sağlanması için gereken asgari süre sözleşme süresi olarak belirlenmelidir. Sözleşmenin bayinin ekonomik özgürlüğünü ölçüsüz sınırlandıracak ya da sona erdirecek nitelikte uzun süreli ya da sonsuz süreli olması hâlinde ise kişilik haklarına ve ahlaka aykırı süre kaydının kesin hükümsüz olması, ancak kesin hükümsüzlüğün kişilik hakkı ihlal edilen tarafça ileri sürülmesi gerekir.

Bayilik sözleşmelerinde, tarafların menfaatlerinin korunması, sözleşmenin uzun süreler boyunca devam etmesini gerektirebilir; ancak taraflardan sonsuz bir sözleşme ilişkisi içinde kalmaları beklenemez. Bu nedenle, belirsiz süreli bayilik sözleşmelerinde taraflara, herhangi bir sebep göstermeksizin ve fesih bildirim sürelerine uyarak sözleşmeyi olağan fesih yoluyla sona erdirmeye hakkı tanınır. Olağan fesih beyanında sebep belirtme zorunluluğu bulunmamakla birlikte, bu hakkın dürüstlük kuralına uygun kullanılması gerekir. Bu bağlamda fesih hakkının kötüye kullanılması, taraflar arasındaki güven ilişkisinin geri dönülmez bir şekilde bozulmasına yol açtığından feshin geçerli olacağı kabul edilse de, haksız fesihten doğan zararın tazmin edilmesini gerektirir. Herhangi bir fesih bildirim süresi olmaksızın fesih hakkının kullanılabilmesine ilişkin kayıtlar ise, sözleşmenin tasfiyesinde taraflar arasındaki menfaat dengesini bozduğu için geçersiz sayılmalıdır. Sözleşmede, emredici kanun hükümleri gerektirmedikçe, tarafların sözleşme sonrası ekonomik ortama alışma süreleri bir olmayacağından, farklı fesih bildirim süreleri belirlenebilir; ancak bu süreler arasında, TMK m. 23'e aykırı bir dengesizlik bulunmamasına dikkat edilmelidir.

Taraflarca tayin edilen fesih bildirim sürelerinin dürüstlük kuralına uygun olması, makul olması, taraf menfaatlerine aykırılık teşkil edecek şekilde genel işlem koşulu niteliğinin bulunmaması gerekir. Aksi takdirde, bildirim sürelerinin hiç belirlenmemiş olduğu kabul edilir ve süreler somut olaya uygun olarak hâkim tarafından tayin edilir. Aynı şekilde, tarafların sözleşmede fesih bildirim sürelerini düzenlememeleri, düzenlemeyi ihmal etmeleri hâlinde de her bir sözleşmenin koruduğu menfaat dengesi, sözleşmenin sona ermesi sonrasında tarafların yeni ekonomik ortama ne kadar sürede alışacakları, sözleşmenin tasfiyesinin ne kadar zaman alacağı sözleşmeden sözleşmeye geçişeceğinden, sürenin somut olayın özelliklerine göre hâkim tarafından tayin edilmesi gerekir.

Bayilik sözleşmesi, taraflardan en az biri için sözleşme ilişkisinin devamlılığını çekilmez kılacak nitelikte bir haklı sebebin meydana gelmesiyle, herhangi bir fesih bildirim süresi verilmeksizin, derhal, olağanüstü fesih yoluyla feshedilebilir. Bayinin asgari alım yükümlülüğüne uymaması, rekabet etmeme yükümlülüğünü ihlali, sürümü artırma yükümlülüğünü yerine getirmemesi, üreticinin bayiye mal teslim etme yükümlülüğünü yerine getirmemesi gibi hâller haklı sebep teşkil eder. Özellikle

temerrüt, imkânsızlık, aciz hâli bakımından belirtmek gerekir ki, bu hâller taraflardan biri için sözleşmenin devamını çekilmez kıldığı sürece haklı sebep niteliği kazanır. Bir defaya mahsus gerçekleşen ve sonuçları geçici olan hâller haklı sebep kabul edilmez. Bayilik sözleşmesinde işlem temelini çökmesine sebep olan esaslı bir değişiklik hem uyarlama işlemine hem de olağanüstü fesihle sona erdirmeye konu edilebilir. Bu durumda ahde vefa ilkesine uygunluk ve TBK m. 138'in uygulama alanının daraltılmaması gerekliliği gözetilerek, bayilik sözleşmesinin öncelikle değişen koşullara uyarlanması gerekir. Uyarlama hâlinde dahi sözleşmenin devamı çekilmez durumda ise, sözleşmenin haklı sebeple feshi uygundur.

Bayilik sözleşmesinin sona ermesi, taraflar yönünden pek çok ekonomik sonucu beraberinde getirir. Bayilik sözleşmesinin olağanüstü fesih haricinde bir sebeple sona ermesi hâlinde, sözleşmenin sona ermesinden önce kurulup da sözleşmenin sona erdiği esnada ifa edilmemiş birel satış sözleşmelerinin ifa yükümlülüğü devam eder. Sözleşmenin olağanüstü fesih ile sona ermesi hâlinde ise haklı sebep teşkil eden olguya göre bir değerlendirme yapılır. Sözleşme, tarafların kusurlu davranışları sebebiyle feshedilmişse ve bu davranış birel satış sözleşmelerinin ifa edilmesi beklentisini sona erdirici nitelikteyse birel satış sözleşmelerini ifa yükümlülüğünden bahsedilemez.

Bayilik sözleşmesinde yapılan düzenleme ile bayiye açıkça stok yapma yükümlülüğü yüklenmişse ya da örtülü olarak bayinin stok yapma yükümlülüğü bulunmaktaysa üreticinin sözleşmenin sona ermesinin ardından stokta kalan malları geri alma yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu yükümlülük dürüstlük kuralından kaynaklanmakla birlikte, sözleşmenin sona ermesinde bayinin kusuru bulunmaktaysa, kural olarak, üreticinin geri alma yükümlülüğünden söz edilemez. Bunun dışında bayi, sözleşmeyi ifaya elverişli miktarı aşar şekilde stok yaparsa, stok yaptığı malları iyi muhafaza edemezse, kötüleşmesine sebep olursa da üreticinin geri alma yükümlülüğünden söz edilemeyecektir.

Bayilik sözleşmesinin sona ermesinde kusuru bulunmadığı takdirde bayi, üreticinin talebine istinaden yaptığı bayilik sözleşmesinden kaynaklanan yatırımlar ile kendisi tarafından önerilip de üreticinin yapılmasına rıza gösterdiği yatırımlardan doğan ve sözleşmenin sona ermesinden ötürü henüz karşılanmamış maliyetlerini üreticiden talep edebilir. Maliyetleri karşılanmayan yatırımlar kapsamında yoksun

kalınan kâr talep edilemez. Çünkü bayi, faaliyeti kapsamında kârdan mahrum kalma riskine katlanmalıdır. Ayrıca yoksun kalınan kârın yatırım maliyetleri kapsamında kabul edilmesi, üreticiyi olağan fesih hakkını kullanmakta çekimser kıldığı için uygun değildir.

Mevcut düzenleme, TTK m. 122/5'in münhasır olmayan bayilik sözleşmelerine uygulanmasını engellemektedir. Bu durum, maddenin metninde yer alan "tekel hakkı veren" ifadesinin, denkleştirme talebinin yalnızca tekel hakkı içeren sürekli sözleşmelere tanınmasını öngörmesinden kaynaklanmaktadır. Ancak, bayinin de acente ve tek satıcı gibi, sözleşme kapsamında müvekkilinin mallarının sürümünü artırma yükümlülüğü bulunduğu göz önüne alındığında, sadece bayinin denkleştirme talebinde bulunamaması hakkaniyetsiz bir sonuç doğurur. Üstelik, acentelik sözleşmesinde tekel hakkı tanınması zorunlu bir unsur değildir; TTK m. 104 uyarınca acente, tarafların yazılı anlaşmasıyla tekel hakkından yoksun bırakılabilir. Dolayısıyla, tekel konumunda olup olmadığına bakılmaksızın acenteye denkleştirme bedeli talep hakkı tanınırken, aynı amaç ve ekonomik menfaatlere sahip bayi için bu hakkın tanınmaması adil değildir. Bu nedenle, TTK m. 122/5'ten "tekel hakkı veren" ifadesinin çıkarılması ve bayinin de denkleştirme talebinde bulunabilmesinin yolu açılmalıdır.

Türk hukukunda bayilik sözleşmelerine ilişkin yasal bir düzenlemenin eksikliği öğreti ve içtihatlar ile giderilmeye çalışılsa da, bayilik sözleşmelerinin özel olarak düzenlenmesi, ortaya çıkan hukuki belirsizliklerin ve uygulamadaki sorunların çözümüne yönelik önemli bir adım olacaktır. Bu düzenleme, yalnızca mevcut uyuşmazlıkların çözümünü kolaylaştırmakla kalmayacak, aynı zamanda bayilik sözleşmelerinin ticari hayat içinde daha istikrarlı ve adil bir şekilde uygulanmasını da temin edecektir. Dolayısıyla, bayilik sözleşmelerine dair kanuni düzenlemelerin yapılması, hem sözleşme taraflarının hak ve menfaatlerini koruyacak hem de ticari ilişkilerdeki belirsizlikleri ortadan kaldırarak bu sözleşme türünün daha yaygın tercih edilmesine katkıda bulunacaktır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

AKKANAT Halil, Ölümün Özel Hukuk İlişkilerine Etkisi, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2004.

ALTINOK ORMANCI Pınar, Sürekli Borç İlişkilerinin Haklı Sebep Feshi, İstanbul, Vedat Kitapçılık, Ekim 2011 (Sürekli Borç İlişkileri).

ARAL Fahrettin, AYRANCI Hasan, Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, 14. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2023.

ARKAN Sabih, Ticari İşletme Hukuku, 29. Bası, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 2023.

AYAN Özge, Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı, İstanbul, Seçkin Yayıncılık, Eylül 2008.

AYBAY AYDIN, Borçlar Hukuku Dersleri, Gözden Geçirilmiş ve Yenilenmiş 10 Bası, İstanbul 1991.

AYDOĞDU Murat, KAHVECİ Nalan, Türk Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, 5. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2021 (Borçlar Özel).

BAHTİYAR Mehmet, AYLİ Ali, ŞUA Mehmet F., KARAMANLIOĞLU Argun, Ticari İşletme Hukuku, İstanbul, Beta Yayınları, Kasım 2022.

BAYSAL Başak, Sözleşmenin Uyarlanması, 4. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayınları, 2020.

BOZER Ali, GÖLE Celal, Ticari İşletme Hukuku, Güncellenmiş ve Genişletilmiş 8. Bası, Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Temmuz 2023.

BUCHER Eugen, Berner Kommentar Berner Kommentar, Die Natürlichen Personen ZGB Art. 27, 3. Auflage, 1993.

BUZ Vedat, Medeni Hukukta Yenilik Doğuran Haklar, Ankara, Yetkin Yayınları, 2005 (Yenilik Doğuran Haklar).

CANTÜRK Barış Cihan, Franchise Sözleşmesinde Denkleştirme İstemi, İstanbul, On İki Levha Yayınları, Haziran 2020.

DAĞ Kübra, Tek Satıcılık Sözleşmesinin Sona Ermesi, İstanbul, Seçkin Yayınları, Şubat 2021.

DEMİR GÖKYAYLA Cemile, Milletlerarası Özel Hukukta Tek Satıcılık Sözleşmeleri (Münhasir Bayılık Sözleşmeleri), 2. Bası, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2013.

DEMİRSATAN Barış, Türk Borçlar Kanunu Çerçevesinde Sözleşmenin Haksız Olarak Sona Erdirilmesi, 2. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayınları, Temmuz 2021.

DOĞAN Gül, Ön Sözleşme (Sözleşme Yapma Vaadi), İstanbul, Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 2006.

DURAL Mustafa, Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkânsızlık, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1976. (Sonraki İmkansızlık).

DURAL Mustafa, ÖĞÜZ Tufan, Türk Özel Hukuku Cilt II Kişiler Hukuku, 23. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, Ekim 2022 (Kişiler Hukuku).

ENGEL Pierre, Traite des Obligations en Droit Suisse, Editions Ides et Calendes, 1973.

ERDEM, Mehmet, “Bağlanma Parası, Cayma Parası ve Ceza Koşulu: m. 177-182”, Turgut Öz / Faruk Acar / Emre Gökyayla / Murat Develioğlu, İstanbul Şerhi Türk Borçlar Kanunu Cilt 2, 3 (Madde 83-206), İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2019 (İstanbul Şerhi)

EREN Fikret, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 28. Baskı, Ankara, Legem Yayınevi, Ekim 2023 (Genel Hükümler).

EREN Fikret, Borçlar Hukuku Özel Hükümler Gözden Geçirilmiş 11. Baskı, Ankara, Legem Yayınevi, Ekim 2023 (Özel Hükümler).

ERİŞ Gönen, Ticari İşletme ve Şirketler Cilt II (Madde 64-451), 3. Baskı, İstanbul, Seçkin Yayıncılık, Mayıs 2017.

GENÇ ARIDEMİR Arzu, Sözleşmeye Aykırılıktan Doğan Manevi Tazminat, 1. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, Mayıs 2008.

GÜMÜŞ Mustafa Alper, Borçlar Hukukunun Genel Hükümleri, Ankara, Yetkin Yayınları, 2021 (Genel Hükümler).

GÜMÜŞ Mustafa Alper, Borçlar Hukuku Özel Hükümler, Cilt I, 3. Bası, İstanbul, Vedat Kitapçılık, Eylül 2013 (Cilt I) (Özel Hükümler-I).

GÜRZUMAR Osman Berat, Franchise Sözleşmeleri ve Bu Sözleşmelerin Temelini Oluşturan Sistemlerin Hukuken Korunması, İstanbul, Beta Yayınları, 1995.

HATEMİ Hüseyin, GÖKYAYLA K. Emre, Borçlar Hukuku: Genel Bölüm, 5. Bası, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2021.

HATEMİ Hüseyin, Ahlaka Aykırılık Kavramı ve Sonuçları, İstanbul, Sulhi Garan Matbaası Koll. Şti., İstanbul, 1976. (Ahlaka Aykırılık).

HATEMİ Hüseyin, SEROZAN Rona, ARPACI Abdülkadir, Borçlar Hukuku Özel Bölüm, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1992.

İŞGÜZAR Hasan, Tek Satıcılık Sözleşmesi: Alleinvertriebsvertrag, Ankara, Dayınlarlı Hukuk Yayınları, 1989.

KARABAĞ BULUT Nil, Medeni Kanun'un 23. Maddesi Kapsamında Kişilik Hakkının Sözleşme Özgürlüğüne Etkisi, İstanbul, On İki Levha Yayınları, Eylül 2014.

KARAYALÇIN Yaşar, Ticaret Hukuku: I. Giriş- Ticari İşletme, 3. Baskı, Ankara, Güzel İstanbul Matbaası, 1968.

KAYA Arslan, Türk Ticaret Kanunu Şerhi: Birinci Kitap Ticari İşletme: Yedinci Kısım Acentelik (TTK m. 102-123), 2. Bası, İstanbul, Beta Yayınları, 2016 (Acentelik).

KAYA Mustafa İsmail, Acentelik Hukuku, 2. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, Ocak 2022 (Acentelik Hukuku).

KAYIHAN Şaban, Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi, 5. Baskı, Kocaeli, Umuttepe Yayınları, Haziran 2018.

KENDİGELEN Abuzer, Yeni Türk Ticaret Kanunu Değişiklikler, Yenilikler ve İlk Tespitler, 3. Bası, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, Mayıs 2016.

KESKİN Dilşad, Objektif Manevi Zarar Teorisi Açısından Manevi Tazminat, Ankara, Yetkin Yayınları, 2016, s. 261.

KILIÇOĞLU Mustafa, Yargıtay Kararları Işığında Dürüstlük Kuralı ve Hakkın Açıkça Kötüye Kullanma Yasağı, Ankara, Bilge Yayınevi, 2015.

KIRCA Çiğdem, Franchise Sözleşmesi, Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1997.

KOCAYUSUFPAŞAOĞLU Necip, HATEMİ Hüseyin, SEROZAN Rona, ARPACI Abdülkadir, Borçlar Hukuku Genel Bölüm: Borçlar Hukukuna Giriş Hukuki İşlem Sözleşme, C. 1, 6. Bası, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2014.

KILIÇOĞLU Ahmet, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 26. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, 2023 (Borçlar Genel).

KUNTALP Erden, Ard Arda Teslimli Satım Akdi, Ankara, Sevinç Matbaası, 1968.

KÜÇÜKAYHAN AŞÇIOĞLU Meltem, Rekabet Hukuku ve Dağıtım Sözleşmeleri, Ankara, Adalet Yayınevi, 2011.

MOROĞLU Erdoğan, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu Değerlendirme ve Öneriler, 8. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayınları, 2016.

NOMER Haluk Nami, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 18. Bası, İstanbul, Beta Yayınları, Ağustos 2021.

OĞUZMAN M. Kemal, Türk Borçlar Kanunu ve İş Mevzuatına Göre Hizmet “İş” Akdinin Feshi, İstanbul, İsmail Akgün Matbaası, 1955

OĞUZMAN M. Kemal, BARLAS Nami, Medeni Hukuk: Giriş, Kaynaklar, Temel Kavramlar, 29. Bası, İstanbul, Vedat Kitapçılık (Temel Kavramlar)

OĞUZMAN M. Kemal, ÖZ M. Turgut, Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt-1, Güncellenip Genişletilmiş 21. Baskı, İstanbul, Vedat Kitapçılık, Ekim 2023 (Cilt-1).

OĞUZMAN M. Kemal, ÖZ M. Turgut, Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt-2, Güncellenip Genişletilmiş 18. Baskı, İstanbul, Vedat Kitapçılık, Eylül 2023 (Cilt-1).

OĞUZMAN, M. Kemal, SELİÇİ Özer, OKTAY ÖZDEMİR Saibe, Kişiler Hukuku, 21.Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, Ekim 2022, s. 214 vd. (Kişiler Hukuku);

ÖĞÜZ Tufan, Know-How Sözleşmesi, İstanbul, Filiz Kitabevi, Mayıs 2018.

POROY Reha, YASAMAN Hamdi, Ticari İşletme Hukuku, 19. Baskı, İstanbul, Seçkin Yayınları, Ekim 2022.

SAK Burak, Dağıtım Sözleşmelerinde Denkleştirme İstemi (TTK m. 122), İstanbul, On İki Levha Yayınları, Mart 2023.

SARI Suat, Vekâlet Sözleşmesinin Tek Taraflı Olarak Sona Erdirilmesi, İstanbul, Beşir Kitabevi, Kasım 2004.

SARIAKÇALI ALKAÇ Sezin Ezgi, Akaryakıt İstasyonu Bayilik Sözleşmesi, İstanbul, On İki Levha Yayınları, Aralık 2017.

SELİÇİ Özer, Borçlar Kanunu’na Göre Sözleşmeden Doğan Sürekli Borç İlişkilerinin Sona Ermesi, İstanbul 1976.

SEROZAN Rona, Medeni Hukuk Genel Bölüm/Kişiler Hukuku, 8. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2018, s. 454 (Kişiler Hukuku).

SEROZAN Rona, Borçlar Hukuku Genel Bölüm İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme (Yayına Hazırlayanlar: Başak Baysal, Kerem Cem Sanlı), 8. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayınları, Şubat 2022 (İfa Engelleri).

SEROZAN Rona, Borçlar Hukuku Özel Bölüm, 4. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayınları, Ocak 2019.

SEROZAN Rona, Sözleşmeden Dönme, 2. Baskı, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2010
ŞENER Oruç Hami, Ticari İşletme Hukuku, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, Ekim 2020.

ŞENOL Ayşe Nilay, Bayilik Sözleşmesinin Sona Ermesi ve Sonuçları, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2011.

TANDOĞAN Halûk, Borçlar Hukuku Özel Hükümler Özel Borç İlişkileri, Cilt I/1 Kendisine Özgü Yapısı Olan ve Karma Sözleşmeler, Satış ve Çeşitleri, Trampa, Bağışlama, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2008 (Cilt I/1).

TEKİNAY Selâhattin Sulhi, AKMAN Sermet, BURCUOĞLU Halûk, ALTOP Atillâ, Tekinay Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Gözden Geçirilmiş 7. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1993.

TUNÇOMAĞ Kenan, Cezai Şart, İstanbul, Baha Matbaası, 1963.

ULMER Peter, Der Vertragshändler, Münih, 1969.

ÜLGEN Hüseyin, HELVACI Mehmet, KAYA Arslan, NOMER ERTAN N. Füsün, Ticari İşletme Hukuku, 8. Baskı, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2022.

VON GIERKE Otto, Dauernde Schuldverhältnisse, Jherb. 64, 1914,

YAVUZ Cevdet, ACAR Faruk, ÖZEN Burak, Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler Birinci Cilt, 11. Baskı, Ankara, Beta Yayınları, Mayıs 2022 (Birinci Cilt).

YAVUZ Cevdet, ACAR Faruk, ÖZEN Burak, Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler İkinci Cilt, 11. Baskı, Ankara, Beta Yayınları, Mayıs 2022 (İkinci Cilt).

ZEVKLİLER Aydın, GÖKYAYLA Kadir Emre, Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, 21. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2021.

MAKALELER

AKIN İrfan, “Acentenin Denkleştirme Hakkı ve Alman Hukukundaki Yeni Gelişmeler”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 62, sy. 3, Eylül 2013, ss.: 613-641 (çevrim içi, https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000001721, 06.04.2024).

AKKANAT Halil, “İfada Gecikme ve Borçlu Temerrüdü”, Prof. Dr. M. Kemal Oğuzman’a Armağan, İstanbul, Beta Yayınları, 2000, ss.: 1-49.

ALTINOK ORMANCI Pınar, “Tek Satıcılık Sözleşmesinde Müşteri Tazminatı İsviçre Federal Mahkemesinin 22 Mayıs 2008 Tarihli Kararı (ATF 134 III 497 vd.) Üzerine Düşünceler”, AÜHFD, C. 58, S. 3, 2009, ss.: 451-480 (çevrim içi,

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/auhfd/issue/42525/512407>, 06.04.2024) (Müşteri Tazminatı).

ATAMER Yeşim, “Sözleşme Boşluklarının Hâkim Tarafından Doldurulması Sorununa İlişkin Düşünceler”, İÜHFM, Cilt: LXIII, Sayı: 1–2, 2005, ss.: 171-191.

AYBAR Zehra Badak, “6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu’nda Denkleştirme İstemi”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Sayı: 24 Güz Yıl: 2013/2, ss.: 167-201.

BARLAS Nami, “Para Borçlarının İfasında Borçlunun Temerrüdü ve Bu Temerrüt Açısından Düzenlenen Genel Sonuçlar”, İstanbul, Kazancı Kitap Tic. A.Ş., 1992 (Temerrüt).

BARLAS Nami, “Çerçeve Sözleşme Kavramı ve Çerçeve Sözleşmelerin Özellikleri”, Prof. Dr. Erdoğan Moroğlu’na 65. Yaş Günü Armağanı, İstanbul, Beta Yayınları, Ocak 2001, ss.: 807-827 (Çerçeve Sözleşme).

BAŞPINAR Veysel, “Kişilik Hakkı Açısından Kelepçeleme Sözleşmeleri”, Ankara Barosu Dergisi, S.1, Y.1999.

BAYSAL Başak, “Yeniden Müzakere Ödevi”, Prof. Dr. Hasan Erman'a Armağan, Der Yayınevi, İstanbul, 2015, ss.185-198.

BİRİNCİ UZUN Tuba, “Belirsiz Süreli Tek Satıcılık Sözleşmesinin Olağan Fesih Yoluyla Sona Erdirilmesinde Fesih Bildirim Süresi”, Legal Hukuk Dergisi, C. 16, 2018/190, ss.: 4589-4612.

CAN Ozan, “Acentelikte Rekabet Yasağı Anlaşmasının Rekabet Sınırlamalarına Etkisi”, Ankara Barosu Dergisi, 2014/5, 2014, ss.: 69-89 (çevrim içi, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/abd/issue/33817/374470>, 06.04.2024).

CANSEL Erol, ÖZEL Çağlar, “Türk Borçlar Hukukunda Ceza Koşulu”, Yaşar Üniversitesi E-Dergisi 8, sy. Özel, Haziran 2013, ss.: 713-733 (çevrim içi, <https://doi.org/10.19168/jyu.16078>, 13.05.2024).

DARI Abdülkadir, “Acentenin Denkleştirme Talep Hakkının Hesaplanması ve Yargıtay Kararı Değerlendirmesi”, HKÜHFD, C. 9, Sa: 17, Temmuz 2019, ss.: 373-393.

ERDEM Ercüment, “Tek Satıcılık Sözleşmesinde Denkleştirme Talebi (Müşteri Tazminatı)”, Bilgi Toplumunda Hukuk Ünal Tekinalp’e Armağan, C. I, 2003, ss.: 91-120 (Müşteri Tazminatı).

ERDEM Ercüment, “Türk ve İsviçre Hukuklarında Denkleştirme Talebi”, Türk Ticaret Kanunu ile İlgili Makaleler (2009-2016), İstanbul, On İki Levha Yayınları, Kasım 2017, ss.: 1-112 (Denkleştirme Talebi).

EREN Fikret, “İsimsiz Sözleşmelerin Genel Teorisi”, Türk Borçlar Hukuku Açısından İsimsiz Sözleşmeler Sempozyumu”, Ankara, Yetkin Yayınları, 2022, ss.:13-35.

GENÇ Yasemin, “Türk Hukukunda Distribütörlük Sözleşmeleri”, Rekabet Kurumu: Perşembe Konferansları, Ankara 2001, ss.: 147-181 (Çevrimiçi, <https://www.rekabet.gov.tr/Dosya/persembe-konferanslari-yayinlari/perskonfyyn39.pdf>, 09.10.2023).

GÖKSOY Yaşar Can, “6102 Sayılı Yeni Türk Ticaret Kanunu’na Göre Acentenin Sözleşme Sonrası Rekabet Yasağı Anlaşması”, DEÜHFD, Prof. Dr. Burhan Ceylan’a Armağan, C.12, 2010, ss.: 895-943 (çevrim içi, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/deuhfd/issue/46934/588933>, 06.04.2024)

GÜRKAYNAK Gönenç, KARAOĞLAN Ceyda, ULUAY Tolga, “Tek Satıcılık Sözleşmesinin Sona Ermesi ve Sona Ermenin Sonuçları”, Terazi Hukuk Dergisi, Cilt: 8, 2013/85, ss.: 1-39 (çevrim içi, <https://www.jurix.com.tr/article/2040?u=0&c=0>, 2.10.2023).

H. DURAL, A., Türk Ticaret Kanunu Tasarısı Uyarınca Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkının Maddi Şartları, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 1, Ocak 2005, ss.: 303-313 (çevrim içi, [jurix.com.tr/article/12632?u=0&c=0](http://www.jurix.com.tr/article/12632?u=0&c=0), 10.07.2024).

KARASU Rauf, “Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısına Göre Acentenin Denkleştirme Talebi”, AÜHFD, Y. 2008, C. 57, S. 4., ss.: 283-318 (çevrim içi, https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000001556, 06.04.2024)

KAYA Arslan, “Acentelik ve Tek Satıcılık ile Benzeri Diğer Tekel Hakkı Veren Sürekli Sözleşme İlişkilerinin Sona Ermesi Hâlinde Denkleştirme İstemi”, Yürürlüğünün 6. Yılında ve Yargıtay Kararları Işığında Türk Ticaret Kanunu Sempozyumu (Tebliğler ve Tartışmalar) 12 Ekim 2018, İstanbul, Oniki Levha Yayınları, İstanbul, Aralık 2018 (Denkleştirme İstemi).

KILIÇOĞLU Ahmet, “Tüzel Kişi Manevi Tazminat İsteyebilir mi?” Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S. 1, 1983.

KOCAYUSUFPAŞAOĞLU Necip, “Değişik Kısmi Hükümsüzlük ve Genişletilmiş Kısmi Hükümsüzlük Kavramları ile İlgili Düşünceler”, Selim Kaneti’ye Armağan, İstanbul 1996.

KOCAYUSUFPAŞAOĞLU Necip, “İşlem Temelinin Çökmüş Sayılabilmesi için Sosyal Felaket Olarak Nitelenebilecek Olağanüstü Bir Olayın Gerçekleşmesi Şart mıdır?”, M. Kemal Oğuzman’ın Anısına Armağan, İstanbul, Beta Yayınları, 2000.

OKTAY Saibe, “İsimsiz Sözleşmelerin Geçerliliği, Yorumu ve Boşluklarının Tamamlanması”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. LV, S: 1-2, Yıl: 1995-1996, ss.: 263-296 (çevrim içi, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuhfm/issue/9076/113229>, 22.10.2023) (İsimsiz Sözleşmeler).

OKTAY Saibe, “Uzun Süreli Sözleşmelerin Geçerliliği ve Sona Erme Düzeni”, İÜHFM Prof. Dr. Türkan Rado’ya Armağan, C. LV, S.3, 1997, ss.: 209-234 (Uzun Süreli Sözleşmeler).

OKTAY Saibe, "Federal Mahkeme'nin 21 Haziran 1988 Tarihli Kararının Çevirisi ve İncelenmesi", İÜHFM, C. LV, 1996, ss.: 489-500.

SARAÇ Tahir, “6102 Sayılı Ticaret Kanunun Acentelik İlişkisinde İnhisar Hakkı ve Rekabet Yasağı Sözleşmesine İlişkin Hükümlerin Rekabet Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, A.Ü.H.F.D., C.LXI, S: 2, 2012, ss.: 711-748 (çevrim içi, https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000001671, 13.05.2023).

SARIÖZ BÜYÜKALP İpek, “Denkleştirme Talebinin Hukuki Niteliği ve Kanunlar İhtilafı Hukuku Bağlamında Değerlendirilmesi”, DEÜHF, C. 21, S. 2, 2019, ss.: 523-581.

SEÇER Öz, “Vekâlet Sözleşmesinin Vekâlete Özgü Sebeplerle Sona Ermesi”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, c. 6, sy. 4, 2016 ss.: 877-944.

SEROZAN Rona, “Kişilik Hakkının Korunmasıyla İlgili Bazı Düşünceler”, İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi 11, sy. 14, Haziran 2011, ss.: 93-112.

SEROZAN Rona, Manevi Tazminat İstemine Değişik Bir Yaklaşım, Prof. Dr. Haluk Tandoğan’ın Hatırasına Armağan (1985-1988) = Melanges A La Memorie Du Professeur Haluk Tandoğan (1985-1988), Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1990.

TANDOĞAN Halûk, “Tek Satıcılık Sözleşmesi”, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, C. 11, S. 4, Aralık 1982, ss.: 1-36 (çevrim içi, <https://www.jurix.com.tr/article/6274>, 2.10.2023) (Tek Satıcılık).

TEOMAN Ömer, “(132), Tek Satıcılık – Portföy Tazminatı, Hukuki Mütalaa”, Yaşayan Ticaret Hukuku Cilt I, Hukuki Mütalaalar Kitap 11, İstanbul 2003, ss.: 51-83.

TEKİNALP Ünal, “Türk Hukukunda Acentanın Portföy Akçası Talebi”, Ali Bozer’e Armağan, Ankara 1998.

YASAMAN Hamdi, “Tek Yetkili Satıcı”, 40.Yılında Türk Ticaret Kanunu, İstanbul 1997, ss. 38-41.

YEŞİLTEPE Salih Önder, “Tek Satıcılık Sözleşmesinin Öğretide Benzer Olarak Belirtilen Sözleşmelerden Ayırt Edilmesi”, İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, c. 4, sy. 2, ss. 133-152.

YUSUFOĞLU Fülürya, “Denkleştirme Talebinin Kıyasen Uygulanması İçin Gereken Kıyas Şartları Işığında Tekel Hakkı Vermeyen Sürekli Sözleşme İlişkilerine Uygulanması Sorunu”, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 137, Ocak 2016, ss.: 159-188 (çevrim içi, <https://jurix.com.tr/article/4949?u=0&c=0>, 16.01.2024)

TEZLER

ERSAÇMIŞ Senem, Bayilik Sözleşmelerinin Sona Ermesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2021.

KIRATOĞLU Yasemin, Akaryakıt Bayilik Sözleşmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2024.

ÖZERİÇ Halil, Türk Hukukunda Münhasır Distribütörlük Sözleşmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007.

ŞEN DOĞRAMACI Hayriye, Çerçeve Sözleşmeler, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2010.

TOKSÖZ Tuğba, Tek Satıcılık Sözleşmelerinde Portföy Tazminatı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015.

ÇEVİRİMİÇİ KAYNAKLAR

Corpus	https://www.corpus.com.tr/
Dergipark	https://dergipark.org.tr/tr/
Jurix	https://www.jurix.com.tr/
Kanun Tasarıları için bkz.	https://www.tbmm.gov.tr/
Legalbank	https://legalbank.net/
Lexpera	www.lexpera.com.tr
T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi	mevzuat.gov.tr
Turcademy	www.turcademy.com
Türkçe tanımlar için bkz.	https://sozluk.gov.tr/
Yargıtay kararları için bkz.	https://karararama.yargitay.gov.tr/

ÖZGEÇMİŞ

[REDACTED]

TEZ ONAY SAYFASI

ÜNİVERSİTE : T. C. GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
ENSTİTÜ : SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ADI – SOYADI : Merve KAVAS
TEZ BAŞLIĞI : Bayilik Sözleşmesinin Sona Ermesi ve Sonuçları
SAVUNMA TARİHİ : 11.09.2024
DANIŞMANI : Dr. Öğr. Üyesi Pınar GÜZEL

JÜRİ ÜYELERİ:

Unvanı, Adı-Soyadı

İmza

Prof. Dr. Mehmet ERDEM

Doç. Dr. Caner TAŞATAN

Dr. Öğr. Üyesi Pınar GÜZEL

Prof. Dr. Ulun AKTURAN

Enstitü Müdürü